IO. CAESARII VIRI VNDECVNQVE DOCTISSIMI, DIALECTICA.

ACCESSIT HVIC
IOAN. MVRMELLII Isagoge
in decem Aristotelis Prædicamenta.

LVGDVNI APV
GRYPHIVM
1544.

AVTORES *qui in hoc opusculo citantur hi sunt.*

EX GRAECIS.

Plato
Aristoteles
Theophrastus
Themistius
Cleomedes
Galenus
Nicephorus
Gilbertus Poretanus
Porphyrius
Herodotus historicus
Diogenes Laërtius
Suidas
Athanasius
Ioannes Damascenus
Georgius Trapezuntius.

EX LATINIS.

M.Cicero
Vergilius
Ouidius
Horatius
Persius
Iuuenalis
Seneca
F.Quintilianus
Plinius Secundus
torinus
inius
Priscianus Grammaticus
Donatus Grammaticus
Diomedes Grammaticus
Martianus Capella
Macrobius
A.Gellius
Iustinus Historicus
Anselmus
Alexander Hegius
Rodolphus Agricola
Laurentius Valla
Georgius Valla Placentinus
[redacted]
Thomas Linacer
Ludouicus Viues
Iacobus Faber Stapulensis
Iudocus Clichtoueus
Buredanus.

VIRO MAGNANIMO IVXTA'QVE EGREGIÈ docto Vuilhelmo Riffenstein, Ioannes Cæsarius S. D.

SI QVANDO *in mentem mihi uenit consuetudinis eius, quas tecum interim, cum Stolbergæ agerem superioribus annis, non tam utebar, quàm fruebar oppidò quàm familiariß. Vuilhelme uir magnanime, ac iuxtà non uulgariter docte: uix mihi imperare possum, quin grauiter molesteq; feram, illius consuetudinis carentiam. Quippe quòd ea mihi nunc non perinde uti liceat, idq; propter locorum distantiam, quæ nos disiungit, adeò (corporum tamen magis quàm animorum intercapedine) ut facile mihi non fuerit, nedum commodum, tantum arripere iter, quoties me tui inuisendi conueniendiq; cupido inceßit tenetq;. Hinc illa scilicet animi mei ægritudo. Siquidem nihil mihi per id temporis tantum solatij adferebat, aut tam iucundum erat, atque mutuus ille conuictus, ut in quo nulla propè alia de re confabulatio inter nos agebatur ultro citroq;, atque id quidem super mensam præsertim, quàm de literis atq; bonis artibus, & earũ scriptoribus, magnis quidem illis & grandibus, eisdemq; claßicis magna ex parte, quos uocant, nec ijs tantùm, qui superioribus seculis claruerũt, sed & ijs pariter, qui nostra quoq; tempestate clari habẽtur, inter quos primas* [redacted]

[redacted] *Philippo Melanchthoni uter*

uno quasi consensu adiudicare solebat. Loquor autem hic nō de his artium scriptoribus & eruditis uiris, quos Germania nobis donat. Nam habēt & reliquæ nationes suos, ut Gallia, ut Hispania, ut Britannia olim dicta, illis quidem si non superiores, certè nec inferiores, imò pares potius, & cum illis ueluti ex æquo comparandos: quod tamen nolim alicui odiosè à me dictum uideri. Taceo in præsentia de Italia, altera post Græciam bonarum literarum parente. At de hoc ad præsens satis superq; ut de quo tecum coràm quàm per literas agere malim. Quare illuc redeo, unde digressus sum. Adijciebat huic nostro tam suaui & iucundo conuictui non parum gratiæ, & (ut ita dicam) uoluptatis studiosum illud tuorum liberorum & aliorum quorundam ingenuorum adolescentum contubernium, atque unà cum his præceptor ipse siue pædagogus, alter quidem post alterum. Nam alter in alterius locum successit, ac uices eius subijt, facta scilicet prioris missione iuxta præscriptum tempus, sed honesta: uterque sanè, ut literis politionibus probè institutus, ita moribus non inelegantibus pulchrè præditus, quales utique & discipulos suos dedita opera reddere conabātur satagebantq;. Nec eos suus ille pulcher conatus fefellit interim, id quod literæ profectò ipsorum adolescentum, quas ad me aliquoties post abitum isthinc meum in patriam dederunt, planè indicant, ac testes ut non falsæ, ita locupletes proferri possunt. Qua quidē in re Vuilhelme rarum admodum de te, & tamē utile exemplum prabes, [illegible]ò priuatis hominibus quantūuis magnis & po-[illegible]d & principibus quoque uiris, quod meritò

imita

imitarentur, utinamq; imitentur. Quin & illud non minus ad cumulum laudum tuarum accedit, quòd uiros probe doctos non tantùm affectu & animo beneuolo ac fauore pleno prosequeris, sed & eosdem tibi (quorum saltem notitiam tibi habere ex præsentia contingit) beneficijs non uulgaribus conciliare ac deuincire studes. Quo & factum existimo (nisi tamen me mea fallat coniectura) ut Dialecticam suam ~~idem Philippus~~ breuem quidem illam, sed miro artificio conscriptam tibi nuncuparit, anno ab hinc tertio plus minus, ut uiro scilicet de se benemerito, ac sui in primis studioso. Quæ certè causa est (sic tibi persuadeas uelim) ut & ego tibi meã, ubi illam nuperrime recognouerã, ac paulò locupletiorẽ reddideram, nuncupare destinauerim, ac nuncupem, planè hac nimirum ratione potissimum inductus, quòd ex literis Erhardi Golsatiensis, quas ille superioribus diebus ad me dederat, dum idem adhuc domi tuæ tuorum liberorum præceptorem agebat, intellexeram Dialecticam meam uel qualemcunq; ipsius Philippi cura & subornatione publicè nunc prælegi atq; doceri in Academia Vuittenbergensi: unde dubitare nec possum nec debeo, quin lubẽti animo illam sis amplexurus, utpote tanti uiri calculo approbatam, non quòd ea ipsa tibi nunc usui sit, quem scio studijs longè grauioribus, si quando per otiũ licet, uacare sedulò, sed unde tui & illorũ æquales prima illius ætatis rudimẽta haurire ac pcipere queant. Bene uale, &, quod facis, boni consule. Coloniæ Idibus Iunij, Anno à CHRISTI natali

M. D. XXXII.

A 3 In con

IN COMMENDATIONEM ARTIS DIALECTICAE, *pariterq́; & de eius usu, & utrum philosophiæ pars sit necne*, Ioannis Cæsarij

PRAEFATIO.

INTER *liberalia studia, quæ uulgò ita dicta sunt, autore Seneca, quòd sint libero homine digna, non minima existimari censeriq́; debet Dialectica, ob id scilicet, quòd cæteris artibus & disciplinis ancilletur quodãmodo ipsa, & suum præstet obsequium, cum interim nihilo minus & ipsa pars philosophiæ & sit, & habeatur, quippe quæ propriũ perinde ac reliquæ bonæ artes, finem retineat. Est autem hìc inuentio iudiciumq́; rationum, quẽadmodum id tradit ac docet Boëthius quoq;, haud ignobilis apud Latinos philosophus, ultimus tametsi (si Laurẽtio Vallæ credimus) eruditorum. Itaque hæc ars, quatenus quidem ipsa suum habet retinetq́; finem, isq́; à sola philosophia consideratur, pars utiq; philosophiæ ponenda est. Quatenus uerò finis ille ad alias quoq; philosophiæ partes suam pollicetur exhibetq́; operam, instrumẽtum ipsius philosophiæ, & sciendi ratio non ab re iudicata est. Quo etiã nomine tantò magis hæc ars amplectẽda fuerit studiosæ iuuẽtuti. De qua quidem arte, quãquàm cõplures ante me, ut etiã post me quidam, tam ex Græcis quàm ex Latinis hominibus, non sine laude scripserunt: ex his tamen alij quidẽ*

adeò operoſe atq; prolixè, ut diſcẽtibus illam, aut etiam legentibus faſtidium propemodum pariant: alij tanta uſi breuitate, ut eius rei inſtitutioni neutiquam ſatisfacere probentur, partim ob artis ſubtilitatem, partim ob quorundam ingenia non ita prompta atque capacia: quidam uerò tam confuſe, atque (ut ita dixerim) argutè, ut quantum quidem ad ipſam inſtitutionem attinet, maiorem in modum profuerit, eam artem non ex illis addiſcere conari. Omitto nunc eos, qui de eadem arte ſcripſerunt & ipſi quidem, uerum adeò barbarè adeoq; ineruditè, ne di cam inſulſe, ut ſi quis paulò liberalius inſtitutus in eorum libros incideret, uidelicet ut dialecticã inde diſcere uellet, aut ſaltem pro explorato habere poſſet, qualiſnã ars ea ſit, is haud dubie non tam autores tales, quàm artem ipſam contemneret protinus, reijceretq;. Hoc ipſum cum ego tandem animaduertiſſem, expertus nimirũ iam multò antè ea omnia, cœpi mecum cogitare, quonam pacto huic tantæ moleſtiæ remedium qualecunque, uel per me tandẽ afferretur, ſi modo iam ſcopum ipſum attigi: ſimulq; aggreſſus ſum colligere in unũ hinc inde ex non contemnendis autoribus eius artis præcepta, ſed ſummatim & per compendium, atq; de his componere tractatus aliquot, uidelicet numero decem, quos & ità digeßi atque diſpoſui (ſi tamen iudicio iſto meo non fallor) ut totius fere artis uim in his comprehẽdiſſe uideri poßim, adeò, ut nihil, quod ad artem ipſam pertinet, deſiderari queat, niſi ab eo fortaßis, cui non ſatis fuerit capita ſiue genera rerum, iuxta Ciceronis cõſilium, percepiſſe atq; tenere, per quæ reliqua ipſe perſequatur. Verũ non mi-

nus usus sum & ipse breuitate, iuxta Horatij *in* Arte do*ctrinam, sed temperata, ut citra fastidium atq; magnum laborem studiosus lector* Dialecticam *ex hac nostra institutione facilè assequi posit, modò idem non sit auribus usqueadeo delicatis, ut elegantiam dictionis magis spectet et obseruet, quàm rem ipsam, quæ docetur ac traditur.* Hunc *ego uelim prius ipse secum expendat, atq; animo reputet illum* Manlij *uersiculum, quàm iudiciũ suum ferat nimis alioqui præceps, quo doctor ille studiosos artium admonitos esse uult, artes plerasq; tales esse, ut non admodum orationis elegantiã affectent, sed doceri contentæ sint.* Versiculus *autem ille huiusmodi est,*

Ornari res ipsa negat, contenta doceri.

At nunc etiam priusquam finem huic præfationi imponam, quorundam grauißimorum autorum sẽtẽtias breuiter subscribendas subijciendasq; existimaui, ut ex quibus intelligere etiamnum poterit diligẽs lector, qualisnam ars sit Dialectica, *& quatenus in ipsa discenda immorandum sit, simul etiam unde & quomodo inuentio eius habeatur, tum uerò quòd præter hanc artẽ aliarum artium studia non sint contemnenda, contra falsum & temerarium aliquorum iudicium.* D I X I.

Cicero in Bruto.

Dialectica *(inquit) ars est, quæ docet rem uniuersam distribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambiguam primùm uidere, deinde distinguere, postremò habere regulam, qua uera & falsa iudicantur, & quæ quibus propositis sint, quæq; non sint consequentia.*

Aulus

Aulus Gellius cap.8.lib.16.

Dialecticæ, inquit, disciplinæ studium atque cognitio in principijs quidem tetra & aspernabilis, insuauisq; esse & inciuilis uideri solet, sed ubi aliquantulum processeris, tum denique & emolumentum eius in animo di lucebit, & sequetur quædam discendi uoluptas insatiabilis. Cui sanè si modum non feceris, periculum non mediocre erit, ne, ut pleriq; alij, in illis Dialecticæ gyris ac mæandris, tanquam apud Sirenios scopulos, cōsenescas.

Augustinus in libro de ordine.

Scientia argumentandi, diuidendi, definiendi, non ab hominibus pro arbitrio instituta est, sed in rerum ratione comperta est.

Boëthius in eius libri principio, quem De syllogismis categoricis inscripsit.

Sed qui ad hoc opus (inquit) lector accedit, ab eo primum petitum uelimus, ne in his quæ nunquàm aliàs attigerit, statim audeat iudicare: ne'ue, si quid in ludo puerilium disciplinarum rudis adhuc & nondum firmus acceperit, iam ut sacrosanctum amplexandum, atq; etiam colendum putet. Alia enim teneris atque imbuendis adhuc auribus accommodata: alia firmis ac robustioribus doctrina mentibus reseruatur. Quare si quid est quod di screpabit, ne statim obstrepat, sed ratione consulta, quid ipse sentiat, quid nos offeramus, ueriore mentis acumine, & subtiliore consideratione dijudicet. Ita nanq; eueniet, ut quæ in primo statim studendi aditu didicerunt, perspecta penitus, ac potius deprehensa contemnant. At si iam quisquis suæ scientiæ defensor cupidus esse malit

(habent enim hoc quoq; uitij humines, quos comprehendit uetus ac longa segnities, ut ab arreptis semel opinionibus non recedant: ne in senectute discendo, nihil usq; in senectutem didicisse uideantur) si inquam malint uindicare quàm uertere, quæ uulgatis semel studijs imbiberunt, nemo expetit ut priora condemnent, sed ut maiora quædam atque altiora coniungant. Non enim *una eademq; diuersarum ratio disciplinarum, cùm sit diuersissimis disciplinis una atq; eadem subiecta materies.* Ali*ter enim de qualibet orationis parte Grãmatico, aliter* Dialectico *differendum est.* Nec eodem modo *lineam uel superficiem* Mathematicus, *uel* Physicus *tractat.* Quo *fit, ut altera alteram non impediat disciplina, sed multarum consideratione coniuncta, fiat uera naturæ atque ex omnibus explicata cognitio.* Hæc *ille.*

Quid sit philosophia, & item quid sapientia, similiter quid philosophus, & qualem eum esse oporteat, ex Alcinoo Platonico Philosopho, de doctrina Platonis, interprete Marsilio Ficino.

P*Hilosophia est appetitio sapientiæ, uel solutio animæ à corpore, & conuersio quædam ad ea quæ uera sunt atque diuina. Sapientia est, diuinarum humanarumq; rerum scientia.* Philosophus *autem est, qui à* Philosophia *nõmẽ accipit, quẽadmodum à musica musicus.* Et *qui* Philosophus *futurus est, ab ipsa natura sic institutus esse debet, ut primo quidem ad omnia disciplinarum genera facilis ac promptus existat: deinde ut nõ ijs*

quæ

quæ in fluxu uersantur, sed illis quæ semper eodem modo consistunt, mentem adhibeat. Tertio loco, ut natura sit uerax, ab omni mendacio penitus alienus. Quisquis enim ueritatis auidus, ad diuinorum contemplationem mentem conuertit, uoluptates corporis parui pendit. Oportet prætereà liberali animo philosophum esse. Et enim rerum uilium æstimatio homini ueritatem rerum contemplaturo aduersa est. Huius insuper uoluntas iustitiam diliget, quippe cum ueritatis, temperantiæ, liberalitatis studiosus existat. Adde quòd ingenij acumine atq; memoria illi opus est. hæc nanque philosophum uirum perficiunt. Atqui hæ quidem naturæ dotes, cùm disciplina atq; educatio decens adhibita est, perfectum uirtute uirum perficiunt: uerum si neglectæ sint, maximorum scelerum causa sunt.

De tribus apud philosophos differendi generibus, ex præfatione Marsilij Ficini in librum de uoluptate.

T*Ria sunt apud philosophos differẽdi genera. Vnũ, quo certam aliquam quæstionis partem disputando defendimus atque approbamus: ut Peripatetici ac Stoici fecere. Alterum, quo quæstione proposita, diuersas ad id quod quæritur, sententias rationesq; referimus, ut propositis pluribus, inuicemq; collatis, quid ex his probabilius uerisimiliusq; appareat, eligamus: quo Academici ac Socratici penè omnes usi sunt. Tertium genus Scepticorum maximè proprium est, qui cum omnia indifferentia*

esse

esse putent, nec certum aut probabile habeant quicquam quod sequantur (ea enim, quæ naturæ ordine seiuncta distinctáq; sunt, confundunt atque permiscent) ab excellentißimis quibusque philosophis reijciuntur.

DIALECTI-
CAE IOANNIS CAE
SARII TRACTA-
TVS PRIMVS.

Qua ratione à prædicabilibus initium huius artis tentandum sit, licet in ea omnium minima sint prædicamenta.

QVEMADMODVM *qui legendi, & lecta recte intelligendi callem quærunt, primum quidem elementa ac literas discunt, inde ad syllabas transcendunt, à syllabis autem ad dictiones perueniunt, & deniq; ad orationem ipsam: ita qui totius philosophiæ instrumentum, hoc est, differendi artem, quam διαλεκτικὴν Græci uocant, expetunt, in prædicamentis dignoscendis in primis erudiri debẽt, inde ad interpretationem progredi, ab interpretatione denũ ad syllogismorum ferri figuras. Decem nanq; prædicamẽta tanquam elementa sunt quædam, quippe quæ simplices sunt uoces, & disiunctæ, & per sese duntaxat inspectæ. Verbi gratia, Substantia, quantitas, ad aliquid, qualitas, ubi, quãdo, facere, pati, compositum esse, habere. & quæ sub ipsis sunt, ut species sub ipsis generibus, & quæ ex ipsis diuisa, ut quæ specificæ differẽtiæ appellantur. Verumenimuero cum prædicamentorum ratio haud ita facilè*

cilè à quouis percipiatur citra cognitionem prædicabilium, quam certè & ipse Porphyrius Prædicabilium autor ad Chrysaorium scribens, etiamnum necessariam esse iudicat, non solùm ad eam, quæ est apud Aristotelem Prædicamentorum doctrinam intelligendam, uerum & ad alia quædam, nempe ad diuisionem, ad definitionem, & ad demonstrationem: quæ tria potißima sunt ad comparandas disciplinas instrumenta, utpote cuius gratia hanc artem inuentam esse constat: de ipsis prædicabilibus (quæ uocantur) prius quàm breuißimè dicendum est, simulq; ab his initium huius artis tentandum.

Hic est ille Porphyrius, qui, ut ait Suidas, acerrimus Christiani nominis hostis, linguã ob id suã aduersus Christianos exacuit, qua per multa conuicia eos cõtumeliosissimè insectatus est. Quippe q præterquàm q de prædicabilibus scriptũ à se librũ reliquit, scripsit & alios q plurimos, & inter hos quindecim aduersus ipsos Christianos. Claruit autem imperante Aureliano Cæsare, uixitq; ad tempora usque Diocletiani imperatoris. Hæc ille. Quocirca mihi quidẽ ui, deret autor ille quamlibet magnus è Christianorum scholis exigen[illegible] potius qu[illegible] prælegendus: cum aliunde iam harum quinq; uocum cognitio abunde satis haberi possit.

Prædicabile quid sit.

PRædicabile igitur uox est, quæ de pluribus uniuocè prædicari potest, ut genus, ut species, ut differentia, ut proprium, ut accidens. Horum enim unumquodque *tam uoce quàm ratione eadem de pluribus prædicari natum est, id quod de singulis paulò pòst proprio uniuscuiusque loco latius explicabitur. Quò fit, ut indiuiduum prædicabile dici non poßit, nisi impropriè: quippe quod de uno solo prædicatur tantum: ut Socrates, quæ uox de ipso tantum Socrate prædicatur. Quæ eadem tametsi de alijs quoque compluribus prædicatur, id certè iam non uniuocè, sed æquiuocè fit. Veluti si Catonis nomen de utroque Catone Censorio atque Vticensi, & de tertio item illo prædicaretur, de quo Iuuenalis satyra secũda,*

Tertius è cœlo cecidit Cato: si modò tertius aliquis fuit.

Prædicabile igitur aliud quidem propriè tale dicitur, aliud uerò minus propriè.

De

De eo quod Differens,& quod Idem dicitur: tum quot modis utrunq; dicatur.

SAnè de pluribus prædicari dupliciter contingit. Aut enim de pluribus numero differentibus, aut de pluribus differentibus specie. Proinde paulò altius repetendum hoc loco atque dicendum breuiter, Differens quot modis dicatur:tum quod huic ex aduerso respondet,Idē. ita fiet haud dubie, ut quæ sequuntur, planius percipi queant.Sciendum igitur,quòd Differens tot modis dicitur,quot modis dicitur Idem.Idem autē tripliciter dicitur.Nam aut genere,aut specie,aut numero idem alicui quippiam dicitur.Et genere quidē eadem dicūtur, quæcunq; sub eodem genere continentur proximo, ut homo & leo sub animali.Specie uerò, quæcunq; sub eadē specie cōtinentur,ut Socrates & Plato sub homine.Numero porrò eadem,quatuor dicuntur modis:nempe aut nomine,ut Marcus & Cicero:aut definitione, ut homo & animal rationale:aut proprio, ut homo & risibile: aut accidente,ut mel,& ipsum tum flauum,tum dulce.Hinc iam colligitur, & differens ab alio quippiam tripliciter dici genere,specie,& numero.Genere quidem differentia dicuntur, quæ sub diuersis sibi proximis generibus continentur, ut homo & quercus. Siquidem homo sub animali proximo sibi genere,& quercus sub arbore,itidem genere proximo continetur.Specie uerò differentia dicuntur,quæcunq; sub diuersis cōtinentur speciebus, ut Alexander & Bucephalus:quippe Alexāder sub homine,Bucephalus uerò sub equo cōtinetur.Quin & specie differentia dicūtur ipsæ inter se species diuersæ, tametsi

unius

unius generis species sunt, ut homo, leo, bos, equus, &c. Numero porrò differentia dicuntur, quæcunq; in numerando, hoc est, dum numerantur, inter se differunt, ut Socrates & Plato. Nã cum dixit quispiã, Hic Socrates est, & item, Hic Plato est: duas iam fecit unitates, unã in Socrate, in Platone alteram. Atq; ita non eadẽ in Socrate unitas numerata est, quæ in Platone, sed altera atq; altera, et per hoc numero tantũ differũt Socrates & Plato.

De genere quid sit, & quomodo diuidatur.

GEnus cùm multipliciter dicatur, autore Victorino (dicitur nanque & parens & patria, hinc illud Vergilij, Vnde genus ducis. Item & cuiuslibet rei qualitas, ut si dicas, Cuius generis uestis est?) una tamen eius significatio est, secundum quam prædicabile fit, similitudine uidelicet à primo illorum trium significatorum sumpta, & à philosophis hoc pacto definitur, Genus est, quod de pluribus & differentibus specie, in eo quod quid est prædicatur. Vel sic, Genus est uox, quæ complures sub se species, easdemq; inter se diuersas continet amplectiturq;, de quibus & in eo quod quid est prædicatur, ut animal de homine, de leone, & equo. Nã si quæratur, quid est homo, quid leo, item quid equus: recte conuenienterq; de unoquoq; horum respondebitur, quòd animal est. Animal igitur de homine, de leone, & de equo, in eo quod quid est prædicatur. Atque hæc ipsa inter se specie differunt, tametsi sub animali, ut sub genere proximo, continentur. Diuiditur autem genus in genus generalißimum, & genus subalternum. Genus gene

generalißimum est, supra quod non est aliud superueniens genus. Atq; id quidem in unaquaq; prædicamẽtorum serie ita obseruatum est, ut sit aliquod supremum, quod proinde à quibusdam generalißimum, ab alijs principalißimum, aut (quod Laurentio Vallæ magis probatur) summum genus dicitur, ut substantia, quantitas, ad aliquid, qualitas, &c. de quibus licet ens prædicetur, genus tamen ad nullum horum dici potest, quoniam non uniuocè sed æquiuocè de ipsis prædicatur. Definitur rursus & hoc modo, Genus generalißimũ est, quod quum sit genus, non potest esse species: ob id quidem, quòd species (ut paulò pòst dicetur) ea est, quæ sub aßignato genere ponitur. Genus uerò subalternum est, quod, cum sit genus, potest uicißim & species esse. imò uerò quicquid continetur inter genus generalißimum, & speciẽ specialißimã, genus subalternũ dici potest.

De Specie quid sit, & quomodo diuidatur.

SPeciei quoque multiplex est acceptio. Nam præter cætera eius nominis significata, uniuscuiusque rei forma siue pulchritudo species dicitur: hinc speciosos dicimus, qui forma sunt liberaliori: unde & formosos eosdem adpellamus interim. Species item dicitur, quæ generi subijcitur, secundum quam significationem à philosophis accipitur, definiturque hoc modo, Species est quæ de pluribus & differentibus numero, in eo quod quid est prædicatur, ut homo de Socrate & Platone, & ut nostræ religionis uocabulis utar, de Petro item & Paulo. Definitur rursus species, ea quæ sub aßignato genere ponitur. quæ quidem speciei definitio, tam speciei specialißimæ, quàm speciei subalternæ communis est: prior uerò tantũ conuenit speciei

specialissimæ. Sciendum itaq;, quòd ut genus suprà diuisum est in genus generalissimum & genus subalternum: ita & species nũc diuiditur in speciem specialissimam & speciem subalternam. Species quidem specialissima est, quæ cùm sit species, genus esse non potest: quippe quòd sub se species alias non habeat, ut homo, sub quo indiuidua tantum continentur. Species uerò subalterna est, quæ & genus & species esse potest, ad aliud quidem & aliud sumpta, cuiusmodi ea omnia sunt, quæcunque media sunt inter genus generalissimum, & speciem specialissimam: id quod subscripta figurà luce clarius indicabit.

De indiuiduo quid sit, & quot modis accipiatur.

SEd & interim de indiuiduo pauca adijcere liceat. Siquidẽ præter eam significationẽ, qua id esse definitur, quod de uno solo particulari prædicatur, idq; multis modis, ut Socrates, & hoc album, & hic ueniens, & Sophronisci filius, si solus & unicus ei Socrates extitit filius: aliæ eius à Ioanne Damasceno significata produntur. Nam & quod insecabile prorsus & indiuisibile est, Indiuiduũ dicitur, ut pũctum, & temporis momẽtum, quod & nũc quoq; dicitur, & ipsa nimirum unitas, similiter & mens: & quod difficulter sub sectionẽ uenit, ut adamas, & quicqd tale est. Præterea Indiuiduum dicitur et species specialissima, q̃ in alias uidelicet species non diuidatur. Sed ex his oĩbus prima illa. Indiuidui significatio propria huic loco & peculiaris est, quod & quidam ita interpretãtur, ut ipsum asserant ex quibusdam proprietatibus constare, quarũ collectio nunquam in alio quolibet eadẽ erit. Quarũ item & numerum, & nomina quidam hoc uno uersiculo comprehendit,

Forma

Forma, figura, locus, stirps, nomen, patria, tempus.

Sciendum insuper, quòd Indiuiduum *in ea significatione, quæ primo loco posita est, & propriè ita dicitur, in rationalibus creaturis personæ nomine nonnunquam designatur. Vnde &* Boëthio *in libro de duabus naturis in* CHRISTO *ita definitur,* Persona est rationalis naturæ indiuidua substantia. *Quãquàm et hîc* Valla *reclamat, nec nisi inuitus illam personæ definitionẽ admittit.* Græci *eandem nunc* πρόσωπον, *nunc* ὑπόστασιν *appellant.*

FIGVRA.

	Substantia	
Corporea	Corpus	Incorporea
Animatum	Animatum corpus	Inanimatum
Sensibile	Animal	Insensibile
Rationale	Rationale animal	Irrationale
Mortale	Homo	Immortale

Socrates, Plato, Aristoteles, Cato, Cicero, Vergilius.

De triplici Differentia.

D*ifferentia uerò, cõmuniter, propriè, & magis propriè dicitur. Communiter quidẽ differentia dicitur, qua alterum ab altero alteritate quadam differt solum. Alteritate inquam, hoc est, qualibet ratione ab altero diuersum. Qua quidẽ differentia* Xenocratem *ab* Aristotele *differre* Plato *iudicauit, ut autor est* Diogenes Laërtius, *quòd hic quidem præcipiti & acri ingenio erat, ille uerò tardo atq; hebeti. Haud dißimile illi est, quod &* Cicero III. de Orat. *lib. de* Isocrate *refert,* Isocrates *doctor (inquit) singularis dicebat se in* Ephoro *calcaribus, contrà autem in* Theopompo *frænis uti solere. Alterum enim*

exultantem uerborũ audacia reprimebat, alterũ cunctantem & quasi uerecundantẽ incitabat. Quin & hac ipsa differẽtia à seipso quispiã differt puero olim & iam uiro, & faciente nunc aliquid, cum antea quiesceret. Quo sanè modo apud Vergilium de Hectore in aliũ quasi hominem mutato, Aeneas inducitur ita loquẽs, Hei mihi qualis erat, quantũ mutatus ab illo Hectore? Propriè uerò differentia dicitur, qua alterũ ab altero differt accidente inseparabili; quomodo is, qui oculos habet cæsios, ab eo differt, qui tales non habet. Magis autẽ propriè differẽtia dicitur, qua alterum ab altero differt non accidente quopiã siue separabili, siue inseparabili, sed substantiali qualitate: quæ & ipsa nimirum uniuscuiusq; rei ratio est. Itaq; ab equo homo differt rationali qualitate. Siquidem homo rationalis est, equus uerò irrationalis. Præterea ut hæc speciẽ à specie differre facit, unde & specifica differentia dicitur: ita superiores duæ Indiuiduum ab indiuiduo separant, quæ ob ipsum Accidentariæ, siue Aduentitiæ differentiæ dici possunt. In uniuersum igitur omnis differentia alteratum facit: sed quæ specifica dicitur, ultra id quod alteratum facit, aliud quoq; facit. Atq; ita differentiæ cõmunes quidem sunt, quibus omnes aut ab alijs, aut à nobis ipsis differimus. Propriæ, quæ uniuscuiusq; indiuidui formam aliqua naturali proprietate depingunt. Magis autem propriæ, quæ in substantia ipsa permanent, & uniuscuiusque rei rationem explicant, & speciem à specie disiungunt.

De ea, quæ specifica differentia dicitur, quid sit.

D*ifferentia ergo quæ magis propria & specifica dicitur, & proinde tertium facit prædicabile, ea est*

qua

qua ſpecies (ut dictum eſt) à ſpecie differt, & hoc modo definitur, Differentia eſt, quæ de pluribus & differẽtibus ſpecie, in eo quod quale quid eſt prædicatur, ut rationale de homine & de Deo, ſi Porphyrio credimus, qui tam Deum, quàm hominẽ animal eſſe, opinatus eſt, idq; magis Platonicorum ſententia, qualis & ipſe erat, quàm ſecundum ueritatẽ. Eſt igitur (ſed id exẽpli cauſa nunc admittatur ſolũ) & Deus & homo animal rationale, ſed à Deo homo ſeparatur mortalitate, quòd homo quidem mortalis ſit, Deus autẽ immortalis. Rurſus autẽ & hoc pacto definitur, Differẽtia eſt, quæ diuidit atq; diſpeſcit ea, quæ ſub eodem genere poſita ſunt, ut rationale hominem ſeparat ab equo & leone, cæteriſq; animalibus omnibus quæcũq; rationis expertia ſunt. Aſsignatur itẽ & hæc eius deſcriptio, Differentia eſt, qua ſpecies genus ſuperat, ut homo quatenus eſt & rationalis, & mortalis, animal ſuperat, exceditq;. Siquidem nihil horũ actu animal eſt, licet poteſtate non has ſolũ habeat differẽtias, ſed & his oppoſitas. Diuiditur autem huiuſmodi differentia quæ & per ſe & ſpecifica, & per hoc magis propria differentia dicta eſt, quòd hæc quidem genera diuidit in ſpecies, illa uerò ſpecies conſtituit & informat. Omnis quippe differentia generi adueniens conſtituit ſpeciẽ: ut cum rationale additur animali, hominem protinus cõſtituit, quæ ſpecies animalis eſſe dignoſcitur. Vnde & hæc proinde conſtitutiua differentia dicitur, quemadmodum illa quæ genera in ſpecies ſecat, differentia dicitur diuiſiua. Sciendum tamen quòd eadem differentia & diuiſiua dici poteſt, & conſtitutiua: diuiſiua quidem generis, conſtitutiua autem ſpeciei.

Actus à poteſtate eaten⁹ differt, quatenus homo ridẽs ab homine, qui ridere quidẽ poſſit, non rideat autem.

B 3 De pro

De proprio, quot modis dicatur, tum & quot modis dicatur commune.

PRoprium uerò, quatuor dicitur modis. Primo nanque proprium dicitur, quod soli alicui accidit speciei, etsi non omni: ut homini medicũ esse, aut geometrã. Secundo, quod omni quidẽ accidit, sed nõ soli: quẽadmodum homini esse bipedẽ, quando & auibus perinde id accidit. Tertio, quod soli quidẽ, & omni, uerũ nõ semper: ut omni homini, & soli homini accidit in senectute canescere, licet Aristoteles & Plinius id etiam equis tribuant. Quarto, quod soli, & omni, & semper: quẽadmodum homini ridere, idq́; potestate tamen magis & aptitudine, quàm actu. Siquidẽ omnis homo, & solus, & semper risibilis est, licet non semper rideat. Sanè ut propriũ his quatuor modis dicitur: ita cõmune, quod proprio quodãmodo opponitur, quatuor dicitur modis. Cõmune quippe dicitur: aut quod in partes diuisibile est, ut ager communis pluribus: aut quod in usu cõmuni positũ est, à diuisione prorsus immune, ut seruus pluribus communis, & equus, & puteus: aut quod in occupando proprium factum est, alioqui commune, ut in templo aut theatro locus communis est omnibus, priusquàm occupetur, occupatus uerò proprius fit occupanti: aut quod æquè omnibus sese præbet, ut uox præconis, aut alterius cuiuspiam concionantis docentis'ue.

De accidente, quid sit, & quomodo diuidatur.

ACcidens est, quod adest, & abest præter subiecti corruptionem. Definitur rursus & hoc modo, Accidens est, quod contingit eidem inesse, & non inesse, ut homini album esse, & non esse album, & sedere & stare. Quin & ali

& aliter hoc pacto, Accidens est, quod neque genus est, neq; differentia, neq; species, neq; proprium, semper autem in subiecto subsistens est. Diuiditur autem accidens: aliud nanque separabile est, aliud inseparabile. Separabile quidem, ut dormire. Inseparabile uerò, ut nigrum esse in Aethiope & coruo, & candidum in cygno & niue. Accidens porrò tam separabile, quàm inseparabile, aliud naturaliter tale est, aliud extrinsecus aduenit. Naturaliter quidem, ut pueritia, iuuentus, senectus: extrinsecus autem, ut sedere, aut si qua cicatrix obducta uulneri occalluerit.

Quomodo accidentis definitio intelligenda sit cum solutione dubitationis.

SVperest ultima huius tractatus pars, quam & aggredi iam certum erat, nisi nos remoraretur dubitatio haud facilis, expendenda interim, examinandaq;, & discutienda prius. Ea autem huiusmodi est. Si accidens est, quod adest & abest absque eius, in quo est, interitu, qui fieri potest ut ex accidentibus aliud separabile, aliud inseparabile statuatur? Nam quod inseparabile est, id abesse non potest. Sanè huic dubitationi. Prophyrius ita paucis satisfacere uidetur, quòd ait exempli causa coruum posse album subintelligi, & Aethiopem candore nitentem, præter utriusq; corruptionem interitumq;. Verum hoc ipsum Boëthius paulò altius repetit dicens, Nam quoniam sut accidentia inseparabilia, in his definitio uidetur conuenire non posse. Sed hæc (inquit) tam uehemens quæstio, soluitur hoc pacto, quòd hæc ipsa definitio de accidentibus facta est potestate, non actu: intelligentia, nō ueritate. Agè igitur, quoniam Aethiopi color niger auferri non potest, animo eū &

cogitatione separemus, erit tum color albus Aethiopi, non tamen species consumpta est. Ita quoque, si à coruo nigredinem abstuleris imaginatione, permanebit tamen auis, nec species interibit. Ergo quod dictum est adesse & abesse, non re, sed animo intelligendum est. Quod tamen in his, quæ speciem constituunt, haud ita sese habet: ut si ab homine rationalitatem auferas, quam licet actu separare non poßimus, tamen si uel animo, imaginatione'ue disiunxerimus, statim peribit hominis species.

De communitate prædicabilium inter se, & differentia item eorum à se inuicem.

COmmune est omnibus prædicabilibus de pluribus prædicari, ut exempli gratia, Genus quidē de omnibus sub se cōtētis speciebus & indiuiduis: de quibus omnibus & cōstitutiua cum primis differētia prædicatur: Species autem de his solum, quæ sub ea continētur, indiuiduis: Proprium uerò & de specie cuius est propriū, & de eiusdem speciei indiuiduis: Porrò Accidēs & de speciebus pariter & indiuiduis, sed principaliter quidem de indiuiduis, secundo uerò loco & de ijs, quæ continent indiuidua, hoc est, speciebus ipsis. Quēadmodum è diuerso, propriū principaliter quidē de specie cuius est proprium, at secūdo deinde loco, de illius speciei indiuiduis: ut risibile esse, prius quidem & principaliter de homine prædicatur: posterius uerò & secundo loco, de Socrate & Platone, cæterisq; particularibus hominibus. Commune itē est omnibus prædicabilibus, præter accidens, uniuocè prædicari de quibus prædicātur. Differūt autem à se inuicē prædicabilia, quòd alia quidem prædicantur in eo quod quid est, ut genus & species

ſpecies: alia uerò in eo quod quale quid eſt, aut quomodo ſe habet quippiam, id quod pleriſq; accidētibus quæritur, ut ſi quis interroget, quomodo ſe habet Socrates? tum quis rectè reſponderit, quòd aut ambulat, aut diſputat: ſin uerò interroget quiſpiam, qualis eſt Socrates? aptè fortaßis reſpōdebit alter, quòd ſapiēs eſt. Ergo differētia, propriū, & accidēs, præſertim inſeparabile, in eo quòd quale quid prædicātur. A' ſpecie item genus differt, quòd genus quidē prædicatur de pluribus & ſpecie differentibus: ſpecies uerò de indiuiduis, & numero differētibus tantū. Et differentia à proprio & accidente differt, quòd differentia quidem prædicatur in eo quod quale quid eſt, ſecundum rei ſcilicet eſſentiam: propriū uerò & accidens ſecundū rei potius inhærentiam. Demū propriū ab accidente differt, quòd proprium quidē cōuerſim prædicatur de eo, cuius eſt propriū, accidens uerò minimè. Hactenus de quinq; prædicabilibus uocibus, reſtat nunc ut Prædicamenta aggrediamur.

IN TRACTATVM

SECVNDVM, IN QVO DE *Prædicamētis agitur, & primùm oſtenditur quid ſit Prædicamentum, & cur ita appelletur, Præfatio.*

DE PRAEDICAMENTIS *deinceps ſcripturus, operæ pretium facere uidebor, ſi quid ſit Prædicamentum prius expoſuero, ne nominis uis ipſum lectorem ad illorum iam cognitionem*

properantem, longius æquo remoretur, utpote nondum perspecta, dum tamen interim quid sit scire laborat. Prædicamentum igitur est (ut & à Trapezuntio definitur) terminorum, qui secũdum nullam complexionem dicuntur, naturâ rerum ordinatio. Quæ definitio, ut mihi quidem uidetur, hunc habet intellectũ, quòd Prædicamẽtum nil aliud est, quàm series quædã terminorũ incõplexorum, quatenus ex his natura, id est, ratione rerum alij alijs subijciuntur, alij de alijs prædicãtur. Cæterum nomen Prædicamenti dictum hinc esse uidetur, quòd de omnibus prædicantur decẽ numero prædicamẽta, uelut ipsorum uocabulorum elemẽta quædam. Quo nomine & Quintilianus ea uocat, & approbat Laurentius Valla, quòd sensus scilicet cæterorum uocabulorum ad ista, tanquam ad elementa & principia referantur, ob eamq; rem (ut idem ait) genera quoque dicuntur, quòd ex his cætera significata gignantur, quorumq; nullum alio superius est aut alteri genus, sed ipsa genera sunt principalia, imò uerò, si sic dicere licet, principalißima genera. Quoniam uerò eorum, quæ prædicantur, alia quidem prædicantur æquiuocè, alia uniuoce, alia uerò denominatiuè: ab æquiuocis igitur & uniuocis & denominatiuis, necnon & ab alijs quibusdam, quæ Antepredicamenta à recẽtioribus dicuntur, ut ea quæ sequuntur ipsorum prædicamentorũ traditionẽ, Postprædicamẽta ab eisdem appellantur, uocibus quidem nouis, at non adeò improprijs, hunc ipsum tractatum auspicari conuenit.

De æquiuocis, uniuocis, & denominatiuis.

Aequiuoca dicuntur, quorum nomen solum commune est, secundum nomen uerò ratio substantiæ diuersa, ut anim

ut animal homo, & quod pictũ est, hominis tamen speciem interim referens. Horũ sanè utriq; nomen cõmune est solum, nẽpe animalis: at uerò substãtiæ ratio secundũ ipsum nomẽ alia atq; alia. Vniuoca uerò dicuntur, quorũ nomen cõmune est, & secundum nomen ratio substantiæ eadẽ, ut animal homo, & quod est equus. Horũ nanq; unũquodq; (homo inquam & equus) animal est, & animalis quoq; rationem, hoc est, definitionẽ suscipit, quæ quidem est substantia animata sensibilis. Denominatiua porrò dicuntur, quæcunq; ab aliquo, nempe ab ipso principali, solo casu differentia, secundum nomen habent appellationem, ut à fortitudine fortis, à grammatica grãmaticus. Hic iam illud addẽdum, quòd nomẽ in his definitionibus non solum pro ea orationis parte, quæ à grãmaticis prima consideratur, sed & pro cæteris orationis partibus perinde accipitur. Nomen itaq; hoc loco accipiendum, ut sit omnis rerum per uocem significatio, id est, omne uocabulum.

De complexis & incomplexis, diuisio prima.

EOrum quæ dicuntur, alia quidẽ dicuntur cum cõplexione, alia uerò sine cõplexione. Sine complexione dicuntur quæcunq; secundũ simplicẽ uocis sonum proferuntur, ut homo, equus, uincit, currit. Cum cõplexione uerò, quæcunq; uel coniunctione aliqua copulãtur, ut Socrates uel Plato: uel secundum aliquod accidẽs coniunguntur, ut uerbi gratia, quia in Socratẽ ambulatio uenit, hinc dicimus, Socrates ambulat: aut si qualitate fortè aliqua affectus fuerit, utpote sapiẽtia, dicimus, Socrates sapiens est.

De ijs quæ uel prædicantur de aliquo, uel in subiecto aliquo sunt, diuisio secunda.

Rursus autem præter hanc & alia ex ipsa Aristotele subijciatur diuisio, quæ talis est, Eorum quæ sunt, alia quidem de subiecto dicuntur aliquo, in subiecto uerò non sunt, ut homo: alia uerò in subiecto quidē sunt aliquo, de subiecto uerò nullo dicuntur, ut hoc album: alia & de subiecto dicūtur aliquo, & in subiecto sunt, ut color: nam hic de subiecto quopiā, ut albo prædicatur, & in corpore insup reperitur: omnis enim color in corpore est: alia neq; in subiecto sunt, neq; de subiecto dicūtur aliquo, ut Socrates, & quodcūq; substātiæ nomē singulare & indiuiduū.

De nouem modis, quibus quippiam inesse alicui dicitur.

Consentaneum fortaßis fuerit hoc loco adijcere nouem modos, quibus esse in aliquo quippiam dicitur: quos ex Boëthio obseruauimus, in his, quæ in Aristotelis Prædicamenta scripsit, commētarijs. Quos haud dubiè uir ille ex quarto Aristotelis de Physico auditu libro, ubi de loco tractat, & ex primo deinde Alexandri Aphrodisei de Anima libro multò antè collegisse existimandus est. Itaq; dicitur esse aliquid aut ut in loco, ut quum dicimus quempiam in foro esse, aut in theatro: aut ut in uase, ut triticū in modio, & in dolio uinū: aut ut pars in toto, ut pupilla in oculo, & in manu digitus, & hæc omnia in toto corpore: aut in totum in partibus, ueluti corpus in omnibus suis membris: aut ut in genere species, ut homo in animali: aut genus in speciebus suis, ut animal in homine, leone, equo, & boue: aut ut in fine, ut in beatitudine, quæ certè finis est bene actæ uitæ: aut ut in potente, ut in imperatore totius regni siue imperij moderatio: aut ut in materia forma

forma, ut in ære, siue in marmore Iouis statua: quo quidem modo & accidẽs hic nunc in aliquo esse dicitur, ut in subiecto. Præter hos autem nouem modos à Ioanne Damasceno duo addũtur, ut in tẽpore, ueluti cùm dicimus, Noë tẽpore diluuium fuisse. Et ut in efficiente causa, ut in Deo omnia, & in artifice rationes eorũ, quæ ab ipso emanant.

De ijs quæ ordine quodam de subiecto aliquo prædicantur.

REGVLA PRIMA.

QVando alterum de altero, ut de subiecto quopiam prædicatur, quæcunque dicuntur de eo quod prædicatur, omnia & de subiecto ipso prædicantur: ut quia homo de Socrate prædicatur, de homine uerò & animal & substantia, & animal igitur & substantia de Socrate quoq; ipso prædicãtur. Quare si Socrates homo est, idem nimirum Socrates & animal est & substantia. Sciendum tamen quòd intellectus regulæ accipi debet de ijs prædicatis, quæ nomina sunt, rei substantiam explicantia, non etiam de ijs, quæ nomina sunt aliorum nominum designatiua, siue secundæ impositionis nomina, & per hoc nominum nomina à diuo Seuerino Boëthio, à recentioribus uerò nomina, siue termini secundæ intentionis appellantur: cuiusmodi sunt, genus, species, subiectum, prædicatum, & his similia. Quapropter de homine licet species prædicetur, & homo de Socrate, non perinde tamen & de Socrate ipso species prædicabitur unquam.

De nominibus siue uocibus, quæ uulgo primæ & secundæ tum intentionis, tum impositionis, siue nomina, siue uoces appellantur.

Hanc

HAnc igitur ob causam haud ab re fuerit paulò altius hoc loco repetere atq; adnotare duplicia esse nomina siue uoces, quibus in tradendis disciplinis atq; artibus paßim utuntur autores, uidelicet alia ex his dici primæ, alia secundæ impositionis, siue (ut uulgus dialecticorũ ea appellat) primæ & secundæ intentionis nomina, neq; id quidẽ omnino temere. Nam *quæ primæ siue intẽtionis siue impositionis nomina dicuntur, ea sic appellata esse certum est, quòd qui uocabula instituere in animo habuerunt, primum quidẽ ij intẽderunt, ut ipsis rebus nomina inderent, siue imponerẽt, quæ rerũ uocabula & essent, & dicerentur: qualia sunt ea uocabula cũ primis, quibus uulgus hominũ paßim utitur in exprimẽdis suis inuicẽ conceptibus, & quibus utimur in disciplinis tum naturalibus, tũ moralibus, addo & in mathematicis & in diuina philosophia & alijs plerisq;. deinde uerò cum uiderent ijdẽ necessarias fore artes aliquas, per quas disceremus & sciremus rectè ac propriè uti illis nominibus iam positis, ut quæ docerent nos illorũ significationes, proprietates, & elegantias, & in summa illorũ aptas ubiq; cõpositiones, siue ut quid animo tuo cõceperis, alij indicare poßis: siue ut quid uerum quid'ue falsum sit, statim dijudicare poßit, quicũq; loquẽtem aliũ audierit: siue ut auditorẽ inducere queas ad assentiendum tibi, quod persuadere conaris: hinc illi ueluti iam secundo loco intenderũt ac mente conceperũt, ut ipsis nominibus uocabula imponerent inderẽtq;.* Cuiusmodi *nomina siue uocabula sunt, quibus tũ in grãmatica, tum in dialectica, tum in rhetorica arte utimur.* Vnde *& ipsa secundæ siue impositionis, siue intẽtionis nomina tandẽ dici cœperunt*

perunt

perunt. Et *hæc quidem mea de his nominibus siue uocibus sentẽtia est:nec uideo aliã huius discriminis inter ipsas uoces rationem magis consonã rei propositæ:quancunq; uerò alij protulerint reddiderintq́;, eam mihi ut nec refellere omnino,ita nec probare admodum curæ fuerit:iudiciũ tamẽ suũ cuiq; relinquo.* Nos *interim ad institutum reuertamur.*

De generibus diuersis,& non subalternatim positis. REGVLA II.

D*Iuersorum generũ, & nõ subalternatim positorũ diuersæ sunt species,& differẽtiæ,ut animalis & scientiæ.* Animalis *quippe differentiæ sunt,greßibile,bipes,uolatile,& aquatile:sciẽtiæ uerò harum nulla est,quin potius ipsius sciẽtiæ differentiæ aßignari poßunt,quòd hæc quidẽ naturalis, hæc moralis, illa uerò rationalis existit.* At *uerò generum subalternorũ, siue subalternatim positorũ nihil prohibet easdem esse differentias, ut auis, & animalis, quæ genera sibi subalterna sunt.* Siquidem *species animalis auis est,eademq́; corui genus.* Vtriusq; *autem utpote tam animalis quã auis differẽtiæ eædẽ esse poßunt & diuersæ.* Eædem *quidẽ,ut si quis has animalis differẽtias aßignet,quòd animalium alia sunt quæ pascantur herbis,alia quæ seminibus, alia quæ carnibus, per quas & aues inter se differre dignoscuntur. quãdoquidem & inter aues aliæ herbis pascũtur,aliæ seminibus,aliæ carnibus.*Diuersæ *uerò ut quum animalis differẽtiæ aßignantur,quod aliud quidẽ rationale est,aliud irrationale:quarum sanè nulla,auis ab aue differt.*

De Prædicamentis generatim.

E*Orum quæ secundum nullam complexionem dicuntur, unumquodque significat aut substantiam, aut*

quant

quantitatem, aut qualitatem, aut ad aliquid, aut ubi, aut quando, aut ſitum eſſe, aut habere, aut agere, aut pati. Et *ſubſtantia quidem eſt (ut exempli gratia dicam) ut homo, equus: quantitas, ut bicubitum, tricubitum: qualitas, ut muſicum, grammaticum, album, nigrum: ad aliquid, ut duplum, dimidium, maius, minus: ubi uerò, ut in foro, in theatro: quando autem, ut heri, anno ſuperiori: ſitum eſſe, ut iacere, ſedere, ſtare: habere autem, ut calceatum eſſe, armatum eſſe: agere, ut ſecare, urere: pati, ut ſecari, uri. Sane ex ijs quæ dicta ſunt, ipſa quidem ſecundum ſe ſingula in nulla affirmatione, uel negatione dicuntur, ut quæ neque uerum, neque falſum ſignificent. Horum autem ad ſe inuicem complexione affirmatio utique fit, aut negatio.*

De ſubſtantia quid ſit, & quomodo diuidatur.

Subſtantia dicta eſſe uidetur, quòd alijs omnibus ſubſtet: proinde à Ioanne Damaſceno hoc pacto deſcribitur, Subſtantia eſt, quæ per ſe ſubſiſtit, alio neutiquam indigens ut ſit. Hæc ipſa ab Ariſtotele in primam diuiditur & ſecundam. Et primam quidem eam eſſe dicit, quæ propriè & principaliter, & maximè ſubſtare dicitur, quæ neque de ſubiecto dicitur, neque in ſubiecto eſt, ut quidam homo, ut Socrates, ut Plato, & ſi quid huiuſmodi eſt, nempe ſingulare & indiuiduum. Secundam uerò ſubſtantiam, id eſt, ſecundæ ſubſtantiæ nomine appellat ſpecies ipſas, in quibus quæ principaliter ſubſtantiæ dicuntur, inſunt, & harum ſpecierum genera, ut homo, ut animal. Cæterum primæ ſubſtantiæ idcirco dici uidentur, quòd ſenſibus propinquiores ſint, primæq; his occurrant,

ut ex

ut ex quarum hausta prius sensibus cognitione, generalitas deinde animo concepta colligitur, constituiturq;. Id quod & diuus Seuerinus Boëthius in libro de duabus naturis in Christo, alijs quidem uerbis, sed sensu propè eodem dicere uidetur: Intellectus, inquit, uniuersaliū rerum ex particularibus sumptus est. Ex quo & liquidò constat, quòd ex secundis substantijs magis substantia ea dicitur, quæ primis substantijs propinquior est, quippe quæ & pluribus etiam substat. Quo fit ut & species magis substantia sit, quam genus, & homo quàm animal. Porrò inter species ipsas, quæ quidem huiusmodi sunt ut genera esse non possint, nulla magis substantia est quàm altera, quemadmodum nec in primis substantijs, altera alterà magis substantia est.

De sex substantiæ proprietatibus.

OMnibus substantijs, tam primis quàm secundis, proprium quodammodo est, in subiecto non esse. Dico autem, quodammodo, quando id non his conuenit solis, sed & earum perinde differentijs: quippe quæ nec ipsæ in subiecto sunt aliquo. Omnibus insuper secundis substantijs, & earum differentijs conuenit uniuocè prædicari de primis, ut homo & animal de Socrate, & de eodem item Socrate, rationale. Omnia nanque hæc de Socrate prædicantur nomine pariter & ratione, id quod uniuocè prædicari suprà definitum est. Substantiæ littereà nihil est contrarium. Quod tamen omnino uerum esse non uidetur, cùm igni aqua, & aquæ ignis contrarius esse putetur. Sanè hunc scrupulum Boëthius paucis uerbis ita diluit, idq; iuxta Alexandri Aphrodisei mentem, Neutrum, inquiens, horum elementorum alteri contrarium est, licet

eorum inter se qualitates repugnēt diuersæq; sint. Substantiæ igitur nihil est contrariū. At nec propriū hoc substantiæ est, quando & quantitati perinde cōuenit, & alijs quibusdam. Substantia item neq; magis, neq; minus suscipit, ut homo non est magis, aut minus homo, uel seipso prius uel posterius, uel altero quolibet homine. Quod ergo dictum est, neque magis neq; minus suscipit, id ita intelligitur, quòd substantia ipsa neque intenditur neque remittitur. Sed nec illud substantiæ proprium, quādo neq; circulus alio circulo magis aut minus circulus est. Videtur autem omnis substātia hoc aliquid significare, id quod in primis quidem substantijs haud dubiè ita se habet. In secūdis uerò nō ita planè, nisi ob appellationis figuram, ut quum quis dicit hominem, aut animal, is iam perinde ac quendam hominem, aut quoddam animal dixisse uideri potest. Atqui id ita non est. Quapropter secunda substantia nō hoc aliquid, sed potius quale quid significat. Maximè uerò proprium substantiæ est, quòd tametsi una eademq; numero ipsa existit, secundum sui tamē mutationem, cōtrariorum susceptibilis est, ut quidam homo: qui licet unus, idemq; numero maneat, ipse tamen nunc calidus, nunc frigidus, nunc prauus, nūc studiosus existit. mutaturq; hoc pacto interim contrarijs inter se qualitatibus, id quod neque orationi, neque opinioni conuenire potest. Quippe quòd neutra earum (quantum quidem in ipsa est) mutatur: etsi aliquando uera, aliquādo falsa iudicatur: quin potius res ipsa, de qua uel oratio profertur, uel opinio habetur, mutationē sui admittit, patiturq;. Nam, ut Aristoteles inquit, eatenus oratio, aut uera, aut falsa est, quatenus res se habet. Idem de opinione sentiendum.

De Qu

De Quantitate.

QVantitas est secundum quam in partes quippiam diuiditur. Quantitatis autem alia continua est, alia uerò discreta. Cōtinua quantitas ab Aristotele ea esse definitur, cuius partes ad eundem terminum communem copulantur, ut lineæ ad punctum, ad lineam superficiei, & ad superficiem demum ipsius corporis. Id quod de linea ostendisse satis fortaßis fuerit, quantum præsens hoc institutum exigit. Itaq; sit linea aliqua in duas partes per pūctum in ea signatum secta, animo tamen magis quàm re ipsa. Hæc quia continua est, partes ipsas ad eundem illum punctum, nempe terminum utriq; communem (sitq; c) cohærentes habet & copulatas. Continua ergo quantitas est, ut linea, ut superficies, corpus. Additur his & tempus, cuius partes, quoniam succeßione solum continuantur, ad instans, quod & nunc dicitur, copulari habent. Et locus sed improprie, quippe quòd re magis quàm ratione quantitas sit. Porrò discreta quātitas est, cuius partes ad nullum terminum communem copulantur, sed à se inuicem sciunctæ sunt atq; discretæ, ut numerus & oratio. Numeri quippe, ut exempli causa, denarij partes sunt, quinque & quinq;, aut tria & septem, aut quomodolibet aliter idem diuidatur numerus: ipsæ nimirum, quæcunq; eius numeri partes fuerint, inter se disiunctæ sunt atque separatæ. Sic & in oratione partes, nempe literæ & syllabæ, & item dictiones, tum breuitate longitudineúe, tum ipsa prolatione separantur, quinetiam scriptura, ut per quam oculi eas facilè discernant atque distinguant.

De tribus Quantitatis proprietatibus.

Caeterum quantitati nihil est contrariũ, id quod in ijs quidem, quæ finita sunt, nullam habet dubitationem, ut bicubito aut tricubito nihil est contrarium. In ijs uerò quæ sunt indefinita, uidetur quidẽ alterũ alteri contrariũ esse, ut multũ pauco, & magnũ paruo: uerùm horũ nihil quantitas est, quemadmodum Aristoteles dicit, sed ad aliquid potius, quippe cum nihil sit quod per se magnum aut paruum, multum aut paucum dicatur, sed id aliorum euenit respectu. Quantitas prætereà neq; magis neq; minus suscipit: ut bicubitum non est alio bicubito magis aut minus bicubitum, neque numerus alio numero magis aut minus numerus est. Maximè autem proprium quantitati est, ut secundum eam æquale quicquam dicatur, aut inæquale. Ita secũdum numerum, exercitus unus alteri æqualis aut inæqualis dicitur: & secundũ magnitudinẽ lignum ligno æquale est, ut cùm alterum alteri respondet, aut secundum longitudinem, aut secundũ latitudinẽ, aut secundum craßitiem, aut secundũ has omnes dimẽsiones simul. Quod quia suo constat ternario, perfecte quãtum dicitur.

De ijs quæ Ad aliquid dicuntur.

Ad aliquid uerò talia dicuntur, quæcunq; hoc ipsum quod sunt, aliorum esse dicuntur, uel quomodolibet aliter ad aliud, ut duplum hoc ipsum quod est, alterius dicitur, nempe dimidij, itidem & scientia. Etenim ut duplum dimidij duplum est, ita scientia scibilis scientia. Adiectum est autem, uel quomodolibet aliter ad aliud, ut intelligamus relatiuorum quædam esse, quæ casu aliquo, quædam quæ absque casu referantur. Casu referuntur, quæ aliorum esse dicuntur: absque casu uerò, quæ quomodolibet aliter ad aliud: ut cum dicitur mons magnus

ad montem paruum, relatio quidē est magni ad paruum, sed non quæ per casum facta sit, tametsi in ea casus accusatiuus sumptus est quod nimirum ideo euenire Boëthius ait, quòd illius relationis uis nō in casu, sed in præpositione sola cōsistit. Per casum itaq; referuntur, cum aut per genitiuum referūtur, ut pater filij pater. Aut per datiuum, ut similis simili similis. Aut per ablatiuum, ut maius minori maius. Sunt etiā quæ mutatis casibus referantur, ut sciētia scibilis scientia, & scibile scientia scibile. Sunt item quæ referantur nominibus eisdē, ut amicus amici amicus, & socius socij socius. Sunt quæ diuersis, ut alia ferè omnia. Sciendum autem dictam definitionē Platonis esse, non Aristotelis, id quod Boëthius plane astruit: & proinde alia ab Aristotele ipso traditur, quæ huiusmodi est, & quidem propria, Ad aliquid sunt, quibus hoc ipsum esse est ad aliud quodammodo se habere. Sanè hac definitione ea relatiua describuntur, quæ in quadam cōparatione & relationis habitudine considerantur solum: ut quaternarius, quòd duplus est, non ex se habet, sed hoc ipsum ex medio trahit, ad quod refertur, nempe ex binario. Atq; è diuerso binarius, quòd medius sit ex eo tantū habet, quòd ad quaternarium refertur. Relatiuorum igitur quæ propriè dicuntur, siue eorum quæ sunt ad aliquid, hoc est, esse, id est, hæc eorum natura est, ut ad aliud referantur, sine quo ne intelligi quidem possunt. Quo fit, ut prior definitio maior sit quam posterior, hoc est, communior, ut quæ omnia quæcunq; ad aliquid utcunq; dicuntur, complectatur.

De quinque eorum, quæ ad aliquid dicuntur, proprietatibus.

INest autem & his quæ ad aliquid dicuntur, contrarietas. Nam uirtus uitio, & scientia ignorantiæ contraria est. Atqui ut hoc ipsum nec proprium omnibus est, ita nec commune. Videtur item & magis & minus suscipere. Simile nanque alicui quippiam dicitur, & magis & minus. Verũ ne hoc quidem omnibus aut proprium, aut commune. Omnia porrò quæ sunt ad aliquid, ad conuertentiam dicuntur, ut seruus domini seruus, & dominus serui dominus. Sed neq; in his firma semper conuertẽtia est, nisi conuenienter id ad quod dicitur, aßignetur: ut si ala auis ala dicatur, non rectè aßignatio facta est, & per hoc nec conuertitur, ut dicatur auis alæ auis: sed si ala alati ala dicatur, iam conuertentia fiet hoc pacto, alatum ala alatum. Proinde rectè Aristoteles nos monuit, necesse esse aliquoties ut nomina fingantur. Videntur autem ea quæ ad aliquid dicuntur, simul esse natura, id quod in pluribus quidem uerum est, ut simul sunt duplum & dimidium, dominus item & seruus. In aliquibus uerò non ita est: nam scibile quippiam est, cuius tamen scientia fortaßis nondum habetur. Vnde & à nonnullis haud ab re relatiuorum talis aßignatur distinctio, ut sint quædam quæ actu referantur, quædã quæ potestate solum. Maxime uerò proprium est eorum, quæ ad aliquid dicuntur, quòd ex his uno definitè cognito, cognoscitur eodem modo & reliquum: ut siquis definitè sciat quippiam duplũ esse, idem etiam definitè scit id, cuius est duplum, nempe dimidium. Quemadmodum si quis scierit Anchisen Aeneæ esse patrem, is proculdubio iam sciet Aeneam Anchisæ filium esse.

De Qualitate.

Quali-

QValitas est, secundum quam quales esse dicimur, ut secundum musicam musici, & secundum albedinem albi. Porro qualitatis species ab Aristotele quatuor aßignantur. Ex his una est, quæ habitus & dispositio siue affectio dicitur: sed ab habitu dispositio differt, quòd permanentior quidem habitus sit & diuturnior, dispositio uerò facilè mobilis & citò mutabilis. Et habitus quidem sunt, ut scientia & uirtutes: dispositiones uerò ut calor & frigus (quæ tamen exempla magis analogicῶs quàm re uera hoc loco ponuntur) tum & sanitas, & ægritudo. Nanq; secundum has disponitur; afficiturq; quodammodo homo, aut aliud quoduis animal: uerum cito in contrarias mutatur qualitates, ut à sanitate in ægritudinem facilis est trãsitus, & rursus ab ægritudine in sanitatem. Nonnunquàm uerò euenit, ut earum aliqua temporis protractione in alicuius transeat naturam, ut nigritia ex solis ardore longo tempore contracta, & quæ hectica febris Græco uocabulo à medicis dicta est. Latino uerò habitualis dici potest. Vnde fit ut dispositio quasi quædam uia sit ad habitum, & per hoc habitus imperfectus. Habitus uerò constans omnino atque perfecta dispositio, & ueluti ipsius dispositionis terminus. Hinc habitus definitur, qualitas difficulter mobilis ab eo in quo est: dispositio contra, qualitas quæ facilè à subiecto dimouetur. Rursus autem & habitus modo quodam dispositiones dici possunt: dispositiones uerò, ut habitus dicantur, non est necesse. Alia autẽ Qualitatis species est, quæ naturalis potentia & impotentia dicitur, secundum quam quidem quispiam nõ ex eo quòd talis est, dicitur, sed quòd talis esse potest: ut docilis puer dicitur, non

qui iam doctus sit, sed qui aptus est doceri: & fragile lignum, non quod iam fractum sit, sed quia tale est, ut frangi possit. Sic durū dicitur, quod naturalē resistendi potentiam habet, ut non facile secetur diuidaturq;: contra molle, quod ad hoc naturalem habet impotentiam. Ad hunc quoq; modum & saltatores, & pugiles dicimus aliquos, non quòd in his artibus, saltandi inquam & concertandi, periculum unquam fecerint, sed quòd ad eas insitam suapte natura potentiam habeant, habilitatemq;. Tertia uerò species ea esse dicitur, quæ passio & passibilis qualitas nominatur: & differt hæc ab illa, perinde atque habitus à dispositione, quòd passibiles quidem qualitates perpetuò perdurant, ut in melle dulcedo, & in glacie frigus: passiones autem ad tempus exortæ, facilè cōmutantur: quare & qualitates uix dici merentur, ut in facie rubor ex uerecundia subortus, & ex metu pallor. Quarta demū qualitatis species est, quæ dicitur figura, & circa hoc aliquid constans forma, ut triangulum, quadratum, cubitum, & alia huiusmodi, quæ qualia omnino dicuntur, ab ipsa uidelicet figura, hoc est, à linearum superficierumq; deductione, si magnitudinis nomina sunt: uel à descriptione situq; numerorum, si multitudinis. Eadem insuper & ab ipsa forma qualia dici solent, utpote a cōcinna partium compositione. Haud secus in his quæ artificio constant, sese habet id quod dictum est, ut in domo, naui, statua, et alijs huiusmodi: quorum unumquodq; duplici qualitate affectum, ex iam dictis nemo nō percipit, nēpe tum figura, tum forma. Figura quidē, ut uerbi gratia, statua ab ipsorum lineamētorum deductione, qua hunc aut illum exprimit & repræsentat. Forma uerò a conuenienti

illorum

illorum inter se consensu, quæ debita proportio rei dici solet, & commensuratio, à Græcis συμμετρία *appellata.*

De communitatibus & proprietatibus ipsius qualitatis.

INest *autem & Qualitati contrarietas, ut iustitiæ iniustitia contraria est, & albedo nigredini. Verum non in omnibus hoc ita habet. Nempe rubori & pallori, cæterisq; eiusmodi medijs coloribus nihil est contrarium: Alioqui uni plura contraria erunt. Tum & figuræ nihil contrarium est, ut exempli gratia, triangulo, quadrato, cubico, nec non & ipsi circulo. Suscipiunt autem & magis & minus, non adeò qualitates ipsæ, sed quæ ab his qualia denominatiuè dicuntur: album magis & minus album dicitur, uel seipso, uel altero quolibet albo. At uerò ne hoc quidem figuris ipsis conuenit, suscipere inquam magis & minus. Nam quæcunque, aut trianguli, aut quadrati, aut circuli definitionem suscipiunt, omnia peræque, aut triangula, aut quadrata, aut circuli sunt. Sciendum uerò, quòd tam hanc quàm illam communitatem potius quam proprietatem dixerimus: quando ea secundum utranque dicta sunt, nec solis, nec omnibus conueniant qualitatibus. Maxime autem proprium qualitati est, ut secundum eam similia & dissimilia dicantur. Simile enim aut dissimile alterum alteri dicitur, non secundum aliud quippiam, quàm secundum id quod quale est, siue à qualitate denominatur.*

De cæteris sex Prædicamentis breuis annotatio.

DEcursis *hactenus prioribus quatuor prædicamentis ex Aristotelis traditione, quæ certè consideratione aliqua egere uisa sunt etiam ipsi Aristoteli, quemadmo-*

dum id ipsum & Boëthius apertè attestatur, restant posteriora sex: de quibus priusquàm ea prosequamur, præfari hoc pacto libuit, Aristotelem uidelicet, cùm priora illa quatuor latißimè prosecutus esset, posteaquam omnia numero decem, in principio sui tractatus ex ordine connumerasset, & per conuenientia exempla declarasset, hæc sex posteriora ne repetere quidem curasse, præterquàm ex his duo tãtum Agere & Pati, sed cursim admodũ, atq; id profectò haud inconsultè: id quod & Iacobus Faber Stapulẽsis ingenue cõtestatur, quòd eorum scilicet uocabula, præsertim ultimorum quatuor, trita prorsus & uulgaria sint, nullumq; proinde ad disciplinas momentum habeant, imò uerò ciuilibus atq; forensibus negotijs, necnon hystoriarum scriptoribus accommodatiora. Verumenimuero Gilbertus cognomento Poretanus, non contentus hoc Aristotelis siue consilio, siue iudicio, librum sex ultimis scriptum reliquit, alijs mirificè probatum, alijs propemodum contemptum, ut quibus labor ille superuacaneus planè iudicatus sit, quum si quid in illis ad disciplinas usus esset, id Aristotelem nequaquam latuisset. Nos igitur, ut tempori aliquid concedamus, uel potius ne ab institutis quorundam prorsus abhorrere uideamur, inter Aristotelem ipsum & hunc Gilbertum mediam tenebimus uiam, & in transcursu tantummodo de his susceptum prosequemur tractatum.

De Actione & Paßione, & earum utriusq; tam communitatibus quàm proprietatibus.

FAcere siue agere dicitur quispiam, cuius actio ab ipso in aliam quamlibet rem ueniens consideratur: Pati uerò

uerò is, in quo actio illa consideratur, ut in quem uenerat. ut quum secat quispiam, eius sectio in id, quod secatur, transit. Et quum quid percutitur, percutientis actio in eo recipitur, atque eatenus ipsa percußio paßio dicitur. Secare igitur & percutere, agere est. Secari uerò & percuti, pati. Actio igitur est, secundum quam in id quod subijcitur, agere dicimur. Paßio uerò, illatio effectusq; actionis. Recipit autem agere & pati contrarietatem, & magis & minus: quippe calefacere contrarium est ei, quod est frigefacere: & calefieri ei, quod est frigefieri. Sic & calefacere & frigefacere: & calefieri item & frigefieri dicimus hoc uel illud magis aut minus.

Qua ratione uocabula harum duarum categoriarum discerni poßsint.

SAnè in his duobus prædicamentis spectare oportet, non ad figuram duntaxat ipsius dictionis, sed ad significata potius. Nam sunt quædam, quæ & significato & figuratione dictionis agendi uim habent, ut curare, docere, legere. Quędā figuratione tantum, non etiam significato: quippe quæ actiue proferuntur, significato tamen paßiua sunt: cuiusmodi uerba seu uoces sunt timere, mœrere, uidere, intelligere. Quędā cōtrà significato quidem actiua sunt, figuratione uero paßiua, ut insidiari, proficisci. Atq; id quidē quod iam diximus, maxima sane ex parte comprobat & confirmat Prisc. Gram. lib. 8. de uerborū significationibus: Actiua, inquit, species actionem semper significat, & facit ex se paßiuum, exceptis duobus, metuo metuor, timeo timeor. Quin & ad sensus pertinentia uerba, si quis altius consideret, in actiuis uocibus paßionem,

& in

& in paßiuis actionẽ facere inuenimus, ut cum dico, uideo te, audio te, tango te, ostendo me in ipso actu aliquid pati.

De Situ siue Positione & eius speciebus.

SItum esse Aristoteles ait denominatiuè dici à positione. Quæ quidem licet ipsa sit alicuius eorum, quæ ad aliquid dicuntur, quæ tamẽ ab ea denominatiue dicuntur, proprium prædicamenti genus faciunt: ut à statione, quæ relatio est quædam, stare denominatiue dicitur, quod quidem est situm esse. Vnde & situm esse à Ioanne Damasceno id dicitur, quod positionem habet quoquo modo ad alterum, puta ad partes corporis, uel sic uel sic se habentis. Huius deinde tres species esse dicit, stare, sedere, recumbere, id est, iacère. Et stare quidẽ est, erecto omnino corpore esse. Sedere uerò partim erecto, partim incuruo. Recumbere uerò in totum esse corpore prostrato, quod & tribus contingit modis: nempe aut prone, aut supine, aut oblique. Eorum autem quæ situm habent, hæc quidem secundum naturam sita sunt, ut elementa in proprio & suo quodq; loco: hæc autem secundum artem, ut statuæ atque columnæ. Rursus eorum quæ sita sunt, hæc quidem sunt, quæ nunquàm loco mouentur, ut terra: hæc uerò quæ nunquàm à motu quiescunt, ut cœlum.

De Vbi, & Quando, & Habere.

EOdem propè modo, ut Boëthio placet, & ubi, & quando, & habere, sese habent, ut quæ nec ipsa simpliciter intelligantur, quin potius ex alio naturam, id est, rationem trahant, id quod & Martianus Capella attestatur. Quo fit, ut nec ubi, nec quando esse poßint, nisi locus & tempus fuerint. Siquidem locum ubi, & tempus quãdo

comita

comitatur. Neq; uerò idem est tempus & quando, nec locus & ubi, sed proposito prius loco, si qua res in eo loco est posita, ubi esse dicitur. Vnde & ab Aurelio Augustino recte dictum est locus est cuique rei, ubi est. Eodem modo si res quæpiam in tempore est, quando esse perhibetur, ut natale CHRISTI, cùm sit certo in tempore, nempe VIII. Calend. Ianuarij, quando ipsum esse dicimus. Vbi ergo & quando hoc pacto à quibusdam definiuntur, Vbi est, quæ à loci circunscriptione procedit corporis locatio. Quando uerò, quæ ex tempore relinquitur rerum affectio. Habent autem & ubi & quando proprias diuersitates. Nam ubi aliquoties quidem infinite dicitur, ut cum alicubi quempiam esse dicimus: aliquoties uerò definite, ut in foro, in gymnasio. Sic & quando nunc definite, nunc indefinite dicitur. Habent rursus & ubi & quando, secundum locorum & temporum differentias diuisionesq; species quasdã & differentias. Et locorum quidem differentiæ sunt, sursum, deorsum, ante, pone, dextrorsum, læuorsum: Temporũ uerò, præsens, præteritum, & futurum. Habere porrò (ut subinde Boëthius ait) est quidã extrinsecus aduenies, neq; innatum ei à quo habetur, imò aliud quàm est illud ipsum, à quo habetur, in se, uel potius circa se retinere: ut armatum esse, uel esse uestitum, & habere uestes atq; arma, quæ cũ eo qui habet, nata non sunt, neq; aliqua communi natura proprietate'ue coniunguntur.

De Oppositis.

CONsequens est autem de ijs dicere, quæ (ut diximus) Postprædicamenta à recentioribus appellantur, & primum quidem de Oppositis, quoties scilicet opponãtur.

Oppon

Opponi autem alterũ alteri quadrupliciter dicitur. Nempe, aut ut ad aliquid, aut ut contraria, aut ut habitus & priuatio, aut ut affirmatio & negatio. Atque hæc omnia communi quidem nomine opposita dicuntur, quòd ueluti ex aduerso sibi obsistere, & contrà stare uideantur. Ad aliquid igitur opponi dicuntur, quæcunque hoc ipsum quod sunt, oppositorum dicuntur, uel quomodolibet aliter ad hæc: ut dimidium opponitur duplo, & eiusdem dupli dimidium est, & paruum opponitur magno, & ita, ut ipsum paruum ad magnum, cui opponitur, paruum sit. Contraria uerò dicuntur, quæ ita sibi opponuntur, ut eorum non sint, quibus opponuntur, sed sunt sibi inuicem contraria: ut bonum, quod licet malo opponatur, non tamen mali bonum est, sed malo contrarium. Itidem & album, non nigri album est, sed nigro contrarium. Habitus autem & priuatio dicuntur, quæ & ipsa quidem opponuntur sibi, sed ita, ut circa idem aliquid necessariò uersentur, ut uisus & cæcitas circa oculum, auditus & surditas circa aurem. Quartum demum oppositorum genus est, ut affirmatio & negatio, quo quidem genere opponuntur, quæcunq; inter se uerum & falsum condiuidunt, ut Socrates ambulat, Socrates non ambulat.

De oppositorum definitionibus & proprietatibus.

CAeterum hæc quonam pacto definiantur, dicendum item breuiter. At uerò quoniam de his, quæ ad aliquid seu relatiua dicuntur, suprà dictum est, cum de prædicamentis tractaremus, de reliquis tribus id tantum nunc agamus. Itaq; Contraria definiuntur, quæ in eodem genere

posita

posita, plurimum à se distant, quæ eidem susceptibili uicißim insunt, unde & mutuò se expellunt, nisi quæ per naturam subiectis suis insunt. Itaque ex contrarijs si unum fuerit, non necesse est alterum esse. Contraria rursus eidem simul inesse est impoßibile. Sed & contraria omnia circa idem aut genere, aut specie uersantur, ut ægritudo & sanitas circa corpus, iustitia & iniustitia circa animam. Omnia insuper contraria, uel in eodem genere sunt, ut album & nigrum: uel in contrarijs generibus, ut iustitia & iniustitia: uel sunt ipsa contraria genera, ut uirtus & uitium, bonũ item & malum. Bono quippe malum ex necessitate contrarium est: malo autẽ aliquando quidem bonum, aliquando uerò & malum. Id quod facilè uidere est in uirtutibus & uitijs moralibus. Sed & de contrarijs ipsis ad eundem ferè modum Victorinus loquitur in ijs commentarijs, quæ in rhetorica Ciceronis de inuentione scripsit. Contraria (inquit) tribus modis inueniri possunt: cum aut sub eodem genere species multum inter se distant: aut sub singulis generibus diuersis, species etiam diuersæ sunt: aut duo genera inter se diuersa sunt. Hæc ille. Porrò quæ secũdum habitum & priuationẽ opponuntur, ea esse definiuntur, quæ circa idem fieri nata sunt, ordine irregreßibili, & tempore per naturã determinato. Et hæc quidem sunt, quæ potentiæ priuatione talia dicũtur. Nam quæ talia sunt priuatione actus, hæc utique circa idem fieri possunt, ordine regreßibili: cuiusmodi sanè sunt motus & quies, lux & tenebræ, somnus & uigilia. Iam uerò & quæ secundum affirmationem et negationẽ opponuntur, ea ipsa definiuntur, quorum secundum se nullum datur medium, & quæ in

contradictione consistunt. Contradictio *porrò dicta est, quasi opposita dictio, id est, locutio.* Huius *nimirũ hoc præ cæteris proprium est, quòd siue res subsistat, siue non sit omnino, in alterutra tamen contradictionis parte uel ueritas, uel falsitas semper inuenitur: quod certè in alijs oppositionibus minime euenit.* Nam *si quid omnino non est, illud neq; ægrum neq; sanum esse potest, tum neq; cæcũ neq; uidens.* Nec, *si non est omnino qui genuit, iam aut filius aut pater erit.* V*erũtamen siue fuerit quippiam, siue non fuerit, cõtradictio nihilominus cõstabit semper.* Et *uerũ & falsum dicet, quicunque dixerit Socrates est, uel Socrates non est.*

De quinq; modis Prioris.

PRius *autem alterum altero quinq; dicũtur modis.* Primo *quidem id quod secundum tempus altero prius est, ut quod antiquius altero est, aut uetustius.* Hinc Thebanorum *bellum prius, id est, antiquius seu uetustius dicitur excidio* Troiano, *idcirco quòd tẽpore præcesserit: &* Pythagoram *priorem, id est, seniorem* Socrate *dicimus, et* Socratem Aristotele. *Secũdo autẽ modo prius illud dicitur, à quo non conuertitur subsistendi consequentia: quo quidem modo, unum duobus prius est.* Nam *duobus existẽtibus, unũ iam esse consequens est, at non cõtrà.* Non *enim si unum est, consequens continuò erit, ut sint duo.* Atq; *hoc modo quod prius est, secundum naturam prius esse dicitur.* Tertio *uerò modo prius esse dicitur, quod ordine quodam anteuertit, id quod in disciplinis & orationibus rhetoricis, & alijs huiusmodi, ut in* Reipubl. *administrationibus facilè est uidere.* In *disciplinis quidem, ut exempli causa in* Geometria, *elementa figurarum delineationibus priora sunt, &*

princip

principia ijs, quæ ex illis demõstrãtur, hoc est, ipsis cõclusionibus. Elementa autẽ dico, punctum, lineã, superficiẽ. In rhetoricis uerò orationibus procemiũ, id est, exordiũ narratione prius est, & in reip. administratione cõsiliũ actiõe. Quarto deinde modo prius id dicitur, quod melius est & honorabilius & præstantius & dignius altero. Quo sanè modo sol luna prior est, & anima corpore. Sed ut ipse Aristoteles ait, alienissimus hic modus est à significatione prioris. Siquidem isto modo (quod & Boethius approbare uidetur) quicunq; dignitate & reuerentia cæteris præcellunt, magis propriè uenerabiles & honorabiles dicuntur: ut uerò priores dicãtur, abusio potius est, quã ulla proprietas. Quinto demum prius dicitur alterum altero in ijs, quæ secundum subsistendi consequentiam conuertuntur, nempe illud quod alterius quomodolibet causa est & principium, ut ueritas imagine, & lux ipso lumine siue splendore. & in orationibus prius quidem est rem ipsam subsistere, quàm ueritas constet propositionis: ut si uerũ est hominẽ esse, uera iam ea est oratio quæ dicit, homo est. Ac rursus, si oratio uera est qua dicitur, homo est, uerum iam quoq; est hominem esse: & tamẽ hominẽ esse, hoc est, eius rei subsistentia, causa insuper est, cur propositio de homine uera habeatur. Itaque rei subsistentia, ueritate sermonis prior est.

De tribus modis eorum quæ sunt simul.

Simul autẽ dicuntur aliqua tribus modis. Primo quidem & simpliciter & propriè simul dicuntur, quorum generatio eodẽ fit tempore, ut gemini, qui ob id simul esse dicuntur, quòd unius temporis ortu editi sunt. Secundo uerò modo simul dicuntur, quæcunq; ad se inuicem conuertũtur,

sed ita, ut alterum alteri subsistẽdi neq; causa sit, neq; principium: ut duplum & dimidium. Etenim hæc ad se inuicem conuertuntur: quoniam si duplũ est, dimidiũ est: & si dimidium, & duplum. & tamẽ neutrum alteri causa est, ut nec pater filio causa est ut sit, nec filius patri. Quod uerò dico, huiusmodi est, Aeneas habuit Ascanium filium, nõ tamẽ causa fuit ut filius esset, sed ut esset Ascanius. Sicut igitur filius dicitur quispiã, cum primũ ei fuerit pater, ita & pater iam dicitur, cum primum ei fuerit filius. Tertio autem modo simul dicũtur, quæ ex eodem genere ex aduerso diuiduntur à se inuicem, ut homo & equus. Homo nanque & equus, quoniam sub eodẽ genere ponuntur, nempe animali, simul esse dicuntur. Eodẽ sanè modo & de cæteris speciebus dicendum, quæ sub eodem genere, uel hoc, uel alio ponuntur. Quò fit ut omnes species eiusdem generis æquæuæ sibimet sint, & generi illi æqualiter supponantur. Porrò autem & differẽtiæ, quæ genus aliquod condiuidũt, simul esse dicuntur, ut rationale & irrationale. Sanè sciendum q̃ quæcunq; secũdo & tertio modo simul sunt, hæc natura simul dicuntur, primo uerò modo simul dicũtur tempore.

De sex speciebus

Motus uerò species sex sunt, generatio, corruptio, augmentatio, diminutio, alteratio, secundum locum mutatio. Et generatio quidem motus est ad substãtiam: cui opponitur corruptio, motus proinde à substãtia. Augmentatio uerò motus ad quantitatem: cui diminutio opponitur, motus uidelicet quo acquisita iam antea, & paulatim aucta quantitas fit minor, deperditurq;. Alteratio est, qua aut qualitas acquiritur, aut deperditur acquisita. Secundum

dum locum uerò mutatio dicitur, quæ fit aut ad locũ, aut circa locum: ad locum quidem, ut quæ secundũ rectum fieri dicitur: circa locum uerò, quæ in gyrum siue in orbem. Omnium autem horum motuũ ex aduerso quietem intelligimus, cum tamen in his speciebus motuum ipsi motus sibi inuicem contrarij sint, præter eum motum, qui circa locũ fieri dictus est, ut est motus corporum cœlestium, cui nullus motus contrarius est. Cæterum animaduertendum hoc est, haudquaquam absonum esse quod dictum est, motum esse motui contrariũ, & item quietem: quasi uerò duo iam uni contraria esse dixerimus, non unum uni, ut in Physicis Aristoteles docet. Quandoquidem id quod dictum est, secundũ aliud, & item aliud fieri intelligitur, quemadmodum id Ioãnes Damascenus in sua dialectica subtilißime annotauit. Nam eidẽ motui motus quidẽ opponitur, ut habitus & forma siue actus: quies uerò ut finis & priuatio.

De octo habendi modis.

HAbere quoq; multis modis dicitur. Nam habere quis dicitur, aut ut qualitatem aliquam, ut scientiã uel uirtutem: aut ut quantitatẽ, magnitudinem'ue, & hanc quidem uel bicubitam, uel tricubitam, aut aliâs quãtamcunq;: aut ut ea quæ circa corpus sunt, ut uestimentum, cuiusmodi est subucula uel penula: aut ut in parte aliqua corporis, ut in digito annulũ, uel torquem in collo: aut ut partẽ aliquam sui, nempe manum, uel pedem, uel caput: aut ut in uase, quemadmodum modius dicitur habere triticum, & lagœna uinum, & amphora aquã, ut sit habere pro continere: aut ut possesionem, quomodo dicitur aliquis domũ habere uel prædiũ: aut ut uxorẽ, quẽadmodum uir uxorẽ

habere dicitur. Sed ut Ariſtoteles quoq; ait, idq́; per iocum (ut uidetur) alienißimus hic habendi modus eſt: ſiquidem nihil aliud eſt uirum habere uxorem, quàm eidem cohabitare. Ideo autem hunc habendi modũ impropriè dictũ putant multi docti, ac per hoc penè reſpuunt, quod aiunt non haberi poſſe, quod habẽtem habeat, ſed multò rectius dici, uiro mulierem eſſe, & pari uice mulieri uirum.

IN TRACTATVM

TERTIVM PRAEFATIO *breuiuſcula.*

EXPEDITA *utcunque à nobis in prioribus duobus libris, ſiue tractatibus, ea parte dialecticæ, quam Elementariam uocãt, utpote quæ Prædicabilia tantum, & prædicamenta, ſimplices quidẽ uoces, complectatur: ſequitur hinc tractatus tertius de propoſitione, quæ & ipſa huius artis pars quædam eſt: quippe quæ prima ex ſimplicibus illis & incomplexis uocibus, perfecta conſtituitur oratio. Atqui huius quoniam nomen & uerbũ partes ſunt, & hæc ipſa per uocẽ definiuntur, à uoce haud ab re huius tractatus exordiũ ſumere licebit.*

Quid ſit Vox, tum etiam quid Sonus.

VOx *igitur eſt, ut à nonnullis definitur Philoſophis, ex ictu aëris elicita qualitas, auribus accidens. A recentioribus autem, & ijs quidem, qui ſuperioribus aliquot annis circa hanc artem uerſati ſunt, magis conuenienter accommodateq́; ad hunc locum hoc pacto definitur:*

Vox

Vox est sonus, qui ab ore animalis proficiscitur, certis quibusdam naturæ instrumentis formatus. Sonus item ab eisdem quoq; definitur, quicquid propriè & per se auditu percipitur. Itaque uox sonus est, non quilibet, sed qui (ut dictum est) ab ore animalis proficiscitur, formaturq; interim certis quibusdam naturæ instrumentis, quæ quidem sunt guttur, lingua, palatum, primores quatuor dentes, & labia duo, quibus à quibusdam additur & pulmo. Nam per guttur uocalis arteria intelligitur, quæ & spiritalis fistula appellatur. Ex quo iam liquidò patet, quòd neq; manuum ad se inuicem complosus, neq; pedum strepitus, aut fragor arborum, & in nubibus tonitrus, uoces ullo modo dici debent. Quin & ob eandem fortaßis causam, neq; tußis, neq; excreatio, & si quid huiusmodi est, uoces proprie dici poßunt, licet de animãtis ore prodeãt.

De uocis diuisione.

Vocum autem alia quidem significatiua est, alia uerò non significatiua. Porrò significatiua uox ea dicitur, quæ per auditum aliquid intellectui repræsentat: Non significatiua autem, quæ nihil omnino significat, ut quæ neq; naturaliter, neq; secundũ placitum apud intellectum quicquam constituit, ut literæ propemodum & syllabæ. Itaque bifariam uox significare dicitur, tum naturaliter, tum secundum placitũ. Naturaliter quidem uox significare dicitur, quæ naturalẽ dũtaxat affectum animi mõstrat, ut est dolor, aut gaudiũ, cuiusmodi sanè uoces sunt gemitus ægrotantium, & lugẽtiam eiulatus, insolentũ item cachinnus & risus indecẽs, tum bonorum cuiusq; animalium uox propria. Secũdum placitum autẽ quæcunq; ex impositione

sitione rem aliquam designat, ut sua uniuscuiusque gentis lingua siue loquela, qua quis utitur, quoties alteri indicare uolet quicquid animo conceperit. Hæc rursus diuiditur: Alia namq; tempus secum ad significationem trahit, ut ambulo: alia præter tempus significat, ut homo. Cæterum hæc nomen, illa uerò uerbum apud dialecticos appellatur, ex quorum utriusq; debita complexione uox constituitur, quæ oratio dicitur, uox proinde complexa: ut tam nomẽ, quàm uerbum, uox incomplexa. At de nomine quidem primum hic dicamus oportet.

De Nomine.

Nomen itaq; uox est significatiua, secundum placitũ, sine tempore, cuius nulla pars significatiua est separata, finitum aliquid designans, & casus recti. Sanè in hac definitione uox generis locum obtinet, utpote pluribus communis. Significatiua deinde adiectum est: nam sunt & uoces, quæ nihil significant. Rursus secũdum placitum, quòd sint uoces, quæ naturaliter tantum significãt. Sine tempore autem, quoniam uerba quoq; uoces sunt significatiuæ secundum placitum, sed distant à nominibus, quòd nomina quidem sine tempore: uerba autẽ cum tempore significant. Adiectum prætereà est, cuius nulla pars significatiua est separata, propter orationẽ. siquidem huius partes utiq; & separatæ significant, ut mox dicetur. Postremò autem adpositæ sunt particulæ duæ, una quidem, nempe finitum aliquid designans, propter nomina infinita: altera uerò, quæ quidẽ est & recti casus, propter nominum obliquos casus: qui quoniam cum EST uerbo copulati, plenam absolutamq; sententiam explicare non possunt

possunt, non nomina, sed casus nominum iure nuncupantur: ut non rectè dixeris, demonstrato quopiam, Catonis est, Catoni est, aut Catonem est: sed, Cato est.

De Verbo.

VErbum autẽ est uox significatiua secũdum placitum, cum tẽpore, cuius nulla pars significatiua est separata, finitum aliquid designans, & casus recti. Quæ quidem uerbi definitio, præter particulam, cum tẽpore, omnia cum nomine habet communia. Siquidem id uerbi proprium est, significare, inquã, cum tempore. Ergo quòd & participiũ cum tẽpore significat, hoc à uerbo habet, unde deducitur. Neq; uerò mouebit quempiam, quòd ex nominibus quidem ipsis quædã etiam tempus significãt, ut annus, mẽsis, dies: attamẽ nullum eorum tempus cõsignificat, quemadmodum Aristoteles ait. Cæterum ut nomina finita sunt ac infinita, ita ex uerbis quoque alia finita sunt, alia infinita: finita, ut ambulo, disputo: infinita uerò, ut non ambulo, non disputo. Rursus & de casibus uerborũ haud secus ac de casibus nominum dicere par est: quippe ut nominũ casus dicũtur, qui ab ipso recto flectũtur: ita casus uerborũ appellari possunt, qui à temporis præsentis & modi indicatiui significatione uariant. Verbum igitur secundum Dialecticos id solum esse dicitur, quòd tẽporis præsentis est & modi indicatiui.

Vtrum Nomen, & Verbum apud dialecticos solæ partes orationis sint.

EXposita eatenus tam nominis, quàm uerbi ratione, quatenus id ipsum Dialecticorum usus postulat, occurrit non temere quæstio illa, hoc in loco nunc etiam considerandæ, quæ à plerisque proponi solet, Vtrum scili-

cet nomen atque uerbum solæ apud Dialecticos orationis partes sint, cum tamẽ ab ipsis Grammaticis octo huiusmodi constituantur partes. Sanè huius quæstionis nodum D. Seuerinus Boëthius, uir profectò tantus in Latina philosophia, quantus inter ipsos Latinos in arte oratoria M. Cicero, his uerbis ita dissoluit breuissimè: Grammatici enim (inquit) figuras tantummodo uocum considerantes, octo proinde orationis partes connumerant: Philosophi autem atq; Dialectici, quoniam omnis eorũ intẽtio circa ueritatẽ, falsitatemq; locutionis uersatur, atque ea ex nomine, uerboq; plenissimè constat, duas tantum orationis partes admittunt, easq; nomen & uerbum esse docuerunt. Cætera uerò non partes, sed orationis supplementa, & ueluti colligamenta quædam appellant, quemadmodum in quadrigis fræna & lora, & in nauibus tabulæ & trabes. Non aliter autem de his sentit & Priscianus ille Grammaticus lib. 11. de participio. Quibusdam (inquit) philosophis placuit nomen & uerbũ solas esse partes orationis: cætera uerò adminicula & iuncturas earum: quomodo nauiũ partes sunt tabulæ & trabes. Sed nunc ad orationẽ trãseamus.

De Oratione.

ORatio *est uox significatiua secundum placitum, cuius partes extrà aliquid significant & separatæ. Ad hunc sanè modum à Dialecticis oratio definitur. Cuius quidem definitionis intellectum facile est ex superioribus colligere. Nam quòd oratio ipsa uox est, quòd significatiua uox, quodq; item significatiua secundum placitum, id cum nomine atq; uerbo cõmune habet. Cuius enim partes secundum placitum significant, ipsum quoq; secundum*

placitum

placitum significatiuum est. Differt autem ab utroq;, quoniam nominis quidē & uerbi, partes separatæ nihil significant, ac ne in compositis quidem, ut & Aristoteli placet: quamuis id tamen uideri uelint, ob dictionis figuram. sed tali uoci siue dictioni res ipsa repugnat, nempe suapte natura simplex & una: ut animalis nomen, quod Græcis τραγέλαφος dicitur, Latinis uerò hircoceruus dici potest, ab hirci, ceruiq; similitudine. Nam cum cerui speciem habeat, autore Plinio, ab eo tamen barba & armorum uillo distat solum, in quo cum hirco quadantenus conuenit: unde & nomen ei est ex utroque compositum. At uerò orationis partes multò aliter sese habent: quippe quæ & extra ipsam significare possunt, ut uerbi causa, huius orationis, Plato disputat, tam nomen ipsum, quod quidem Plato est, quàm uerbum disputat, partes nimirum seorsum utique & separatim omnino aliquid significant.

De Diuisione orationis.

Diuiditur autem oratio: alia nanq; perfecta est, alia imperfecta. Perfecta quidem oratio ea esse dicitur, quæ ex nomine, uerbo'que constructa, perfectam sententiam in animo audientis relinquit, ut Plato disputat. Quisquis enim eam audit, statim quiescit, ac iam intelligit quid sit hac ipsa uoce prolatum. Imperfecta uerò, quæ plenam sententiam non facit, tametsi nonnunquam ex uerbo constat, unde orationis perfectio potißimum habetur: quippe quòd ut in nominibus materia, ita in uerbis sermonis uis intelligatur, autore Quintiliano. Imperfecta igitur oratio est, aliquoties sine uerbo profertur, aliquoties autem & cum uerbo ipso. Sine uerbo quidem, ut Aeneis Vergilij. Cum

uerbo autem, ut quisquis ambulat. Vtraq; nimirum imperfecta oratio est: perficitur autem uerbo utrobique adiecto. Hæc quidem, si addas uerbū, mouetur, ut sit, Quisquis ambulat, mouetur: illa uerò, si addatur uerbū, legitur, ut si dicis, Aeneis Vergilij legitur. Atque hunc in modum omnis imperfecta oratio perfici potest, qualis profectò ea esse debet oratio, quæ ab Aristotele quidem ipso facilè huius artis principe, Enuntiatio: á Cicerone uerò (quem Plinius lucem doctrinarum appellat) Pronuntiatum, & Proloquium nonnūquam: á Boëthio demum inter Latinos præsertim Propositio dicta est, qua etiam appellatione communis Dialecticorum schola nunc paßim utitur.

De diuisione Orationis perfectæ.

ORationum perfectarū alia Deprecatiua est, ut Iuppiter omnipotens precibus si flecteris ullis, Da deinde auxilium pater, atque hæc omnia firma. Alia Imperatiua, ut Vade agè nate, uoca Zephyros, & labere pennis. Alia Interrogatiua, ut Dic mihi Damœta, cuiū pecus, an Melibœi? Alia Vocatiua, ut Huc ades ò Melibœe. Alia Enuntiatiua, ut Principio arboribus uaria est natura creandis. Præter has autem quinque perfectæ orationis species, sunt qui duas alias addant, nempe Optatiuam & Subiunctiuam. Optatiuam, ut O' mihi præteritos referat si Iuppiter annos. Subiūctiuam, ut Si fœtura gregem suppleuerit, aureus esto. Verumenimuero huiuscemodi orationū, siue quinq;, siue septem species cōstituas, ea tamen sola, quæ Enuntiatiua siue Indicatiua dicitur, propositio est: quippe quæ uel esse aliquid, uel non esse designet, & in qua aut ueritas, aut falsitas inueniatur. Reliquæ uerò poëtis atque oratoribus

ad affe

ad affectus uarios mouendos magis accõmodatæ uidẽtur.

De propositione, eiusq; secundũ substãtiam diuisione, tum quid subiectum, & quid prædicatũ.

PRopositio est oratio uerum uel falsum significans. Eius uerò prima & quidẽ secundũ substantiã diuisio hæc est, Propositionũ alia categorica est, alia hypothetica. At de hypothetica quidem aliâs, interim de categorica (ut cœpimus) prosequamur. Hæc autem est, quæ duobus terminis perficitur, subiecto scilicet & prædicato, hoc est, quæ simplicißimè constat ex nomine casus recti, eodemq; finito, & uerbo modi indicatiui, ut Aristoteles docet. Sunt qui præter duos dictos terminos, tertiã his ueluti partem adijciant, nempe copulam (quam uocant) uerbalem. Et proinde propositionẽ huiusmodi hoc pacto illi definiunt, Propositio categorica est, quæ habet subiectum, prædicatum, & copulam principales partes sui: ut huius propositionis, Aristoteles docet, subiectus quidẽ terminus est Aristoteles, prædicatus uerò uerbum docet, & quod alterum cum altero coniungit, copula (ut dictum est) à recentioribus uocatur. Quam ijdem deinde per resolutionem uerbi adiectiui, si quod in huiusmodi propositione prædicatur, ut eius uerbi docet, prodi ac patere aiunt, si ita ipsam propositionem protuleris, Aristoteles est docens. Huius quippe propositionis Aristoteles subiectum est, docens prædicatum, est uerò uerbum, copula: quasi uerò hoc totum est docens non multò rectius prædicatum diceretur. Subiectum porrò id esse dicitur, de quo aliquid prædicatur: Prædicatum uerò, quod dicitur de subiecto. Cæterum quæ categorica dicta est propositio uoce Græcanica, Latina

à præ

à prædicando prædicatiua seu prædicatoria dici potest, quando eadem utrobiq; significatio est: quippe quod Latinis prædico, hoc Græcis est κατηγορῶ, quod uerbum etsi aliàs accuso significat Græcis hominibus, apud philosophos tamen pro prædico accipitur. Vnde κατηγορίαι Prædicamēta dicūtur. de quibus tractatu superiori trāsegimus.

Vtrum non nisi ex nomine & uerbo perfecta consistat oratio, an ex solo etiam uerbo consistere aliquando possit.

SEd & hoc loco quæstio suboritur non incommodè, Vtrum haud unquā aliter, quàm ex nomine & uerbo plena & perfecta oratio, cuiusmodi propositio est, constare queat, an ex solo etiam uerbo aliquando. Huic sanè quæstioni ita Martianus Capella occurrit, Quoties (inquit) uerbum primæ uel secundæ personæ fuerit, quia per ipsum iam aliquid significatur, quod uel negari, uel affirmari possit, simul & in hominem tantum cadat, & hunc quidem certum, utiq; ex solo ad hunc modum uerbo, perfecta oratio & propositio haberi potest, ut disputo, aut disputas. Quippe ut in horum altero, quod quidem primæ personæ est, subauditur protinus pronomen ego, ac per hoc plenum per se est, atq; ueritati aut falsitati æquè obnoxium, ita in altero, quod est personæ secundæ, facilè intelligitur tu pronomen. Vnde tantundem penè ualet, cum dicitur, disputo, uel disputas, quantum si dixeris, ego disputo, uel tu disputas: hoc excepto, quòd quoties istiusmodi pronominum expreßio fit: toties uel emphasis notatur, uel discretio aliqua intelligitur. Tertia uerò uerbi persona, quia non hominis tantum est, sed aliarum etiam

rerum

rerum, & simulac dicta fuerit, non continuò intelligitur, de quo dicatur, ita ut aut affirmari, aut negari poßit, idcirco neque ueritati, neque falsitati obnoxia est: quare nec propositio ex ea sola constare unquam potest, nisi fortè de eo dicatur, de quo solo intelligi potest id quod dicitur, ut cum dicimus, Pluit, aut ningit. hoc quod dicitur, Pluit aut ningit, utrunque aut uerum esse potest, aut falsum, & per hoc negari aut affirmari, licet nihil addamus, quia notum est quis pluat aut ningat, nempe Deus aut natura. Cum uerò dicimus, disputat, aut legit, aut loquitur, in nullo horum certum aliquid intelligitur. Quapropter nec uerum, nec falsum dici potest, quamuis etiam de homine intelligi poßit quod dicitur, disputat, aut legit, aut loquitur: quia tamen non de uno certo aliquo dici potest, idcirco subdendum est nomen alicuius hominis, ut planum sit quod dicitur. Prima igitur & secūda uerbi persona, quia de homine tantum etiam certo intelliguntur, idcirco solæ dictæ poßunt aut uerum aut falsum significare. Tertia uerò persona uerbi, ut nec de solo intelligitur homine, ita nec sola dici potest, ac per hoc nec ex sola, nisi admodum rarenter (ut dictum est) propositio constitui potest.

Vtrum quoties ex nomine & uerbo propositio constituitur, ipsum nomen non alterius quàm recti casus esse posit.

Rursus & alia nunc quæstio emergit, præcedenti haud multum absimilis, quæ huiusmodi est, Vtrum nomen, ex quo cum uerbo propositio cōficitur, solum recti casus esse debeat, an alterius quoq; cuiuslibet obliqui casus esse poßit. Huic quoq; dubitationi idē Martianus subtiliter

tiliter obueniens, ad hunc modũ reſpõdet breuiſsime, Vbi uerò uerba (inquit) illa ſunt, quæ imperſonalia dicuntur, non iam ex recto caſu ſentẽtia impletur, ſitq; propoſitio, ſed alios caſus recipit, ut diſputatur cum dicitur, ut eſt imperſonale uerbum, plena omnino ſententia eſt, ſi ablatiuum adiungas, & per hoc affirmari aut negari poteſt, ut eſt, à Cicerone diſputatur, à Cicerone non diſputatur. Et pœnitet cum dicitur, plena quoq; ſententia eſt, ſi accuſatiuum iungas, ut eſt, Ciceronem pœnitet: atque de alijs quoq; imperſonalibus uerbis, quæ uel cum eiſdem uel cum alijs conſtruuntur caſibus, ad hunc modum dicendum eſt. Vt igitur quoties perſonale uerbũ eſt, ex quo cum nomine propoſitio cõſtituitur, ipſum nomen recti caſus eſſe oportet, ita nõ minus neceſſe eſt, quoties uerbũ imperſonale fuerit, ut ſit nomen caſus obliqui, natura uerbi id ita exigente. Sed iam ad inſtitutũ reuertamur, & quonã modo propoſitio ſecundum qualitatẽ diuidatur, deinceps dicamus.

De diuiſione propoſitionis ſecundum qualitatem.

PRopoſitionum itaque categoricarum, aliæ quidem qualitate, aliæ uerò quantitate differentes inueniuntur. Porrò ſecundum qualitatem differunt, quorum altera affirmatiua eſt, altera negatiua. Affirmatiua quidem propoſitio eſt, in qua aliquid de aliquo prædicatione enuntiatur. Vel in qua prædicatum affirmatur de ſubiecto, ut Plato philoſophus eſt. Negatiua uerò in qua aliquid ab aliquo prædicatione ſeiungitur. Vel in qua prædicatum negatur de ſubiecto, ut Plato philoſophus non eſt. Hic nanque de Platone negatur philoſophus, ut prædicatum

de subiecto apposito ad uerbum substantiuum (quæ utique potior pars prædicati est) negandi aduerbio, cuius quidem hæc uis esse perhibetur, ut quicquid post se inuenit, tollat prorsus, & eius oppositum reponat.

De diuisione propositionis categoricæ secundum quantitatem.

At uerò secundum quantitatem differentiæ huiusmodi propositionum hoc modo sumuntur, quòd aliæ quidem sunt uniuersales, aliæ particulares, aliæ indefinitæ, aliæ uerò singulares. Sed harum uniuscuiusq; uim propria descriptione hinc iam explicemus oportet. Vniuersalis igitur propositio est, quæ tum affirmando, tum negando uniuersaliter proponit: uel in qua subijcitur terminus communis signo uniuersali determinatus, ut omnis homo sapiens est, nullus homo sapiens est. Particularis uerò, quæ siue affirmet, siue neget, particulariter tantum proponit, quam & alij ita describunt, Particularis propositio est, in qua subijcitur terminus communis signo particulari determinatus, ut quidam homo sapiens est, quidam homo sapiens non est. Indefinita uerò est, quæ absque uniuersalitatis particularitatis'ue nota tam affirmando quàm negando profertur, uel cuius subiectus terminus absque ullo signo sumitur, ut homo sapiens est, homo sapiens non est. Singularis porrò propositio est, in qua de indiuiduo & singulari quicquam prædicatur, idq; tum affirmatiue, tum negatiue, ut Socrates ambulat, Socrates non ambulat. Eandem autem nonnulli hoc pacto describunt, Propositio singularis est, in qua subijcitur terminus singularis, aut certè communis, qui tamen singulariter teneatur

accipia

accipiaturq́;, ut Socrates, uel hic homo ſapiens eſt.

De tribus ſignis quæſitiuis, quibus de unaquaque propoſitione quærere contingat.

CVm igitur tres ſint propoſitionum differentiæ, ut dictum eſt, quæ quidem ſumuntur, aut ſecundum ſubſtantiam, aut ſecundum qualitatem, aut ſecundum quantitatem, tria quoq; par eſt quæſitiua ſigna accommodari, quibus apta eliciatur reſponſio ab eo, qui de illis interrogatus fuerit. Itaque interrogatus quiſpiam quæ ſit hæc aut illa propoſitio, apte conuenienterque reſpondebit, quòd ſit categorica uel hypothetica. Si uerò idem deinde interrogatus fuerit, qualis ſit, tum quoque apte reſpondebit, quòd ſit affirmatiua, uel negatiua. Rurſus autem ſi interrogetur quanta ſit, rectè nimirum & hæc interrogati reſponſio quadrabit, ſi dixerit, aut uniuerſalis, aut particularis, aut indefinita, aut ſingularis. Atq; hæc quidem quanquàm fortaßis non tanti habentur, ut negotium faceſſere debeant, eò tamen pertinere uidentur, ut exercitati iſtis interrogatiunculis nouitij huius artis ueluti tyrones aſſueſcant paulatim propoſitionum differentias internoſcere, quod utique momenti nonnihil habet ad ea, quæ deinceps ſequuntur, planius percipienda.

Quæ propoſitiones ſuis terminis conueniant, & quæ non.

HActenus de propoſitione quæ categorica dicitur, eiuſq; partibus atque differentijs quibuſdam: reſtat ut quibus ipſa ſit prædita affectionibus (quas paßiones iuniores uocant) oſtendamus, idq; hac præmiſſa diuiſione, Propoſitionum aliæ ſunt, quæ nulla terminorum

parti

participatione cōueniunt, aliæ sunt quæ cōueniunt quidem, at non ex æquo: Nempe ex his, aliæ utroq; termino participãt, ut Plato Philosophus est, Plato Philosophus non est. Aliæ uerò altero tantum, quod nimirũ tribus modis fieri constat: quippe cum uel cōmunis ille terminus in una propositionũ subijcitur, & prædicatur in altera, uel prædicatur, in utraq;, uel in utraq; subijcitur. Cōmunem autem terminũ hic nunc uoco, non eum qui de pluribus prædicari possit, sed qui in singulis hoc pacto participãtibus propositionibus reperiatur. Verũenimuero de his propositionibus, quæ altero termino, uel neutro participant, nihil ad præsens: cùm de his solum hoc loco agatur propositionibus, quæ utroq; termino cōueniunt. id quod duobus fit modis: aut enim ordine eodem, aut per ordinis commutationem. Eodem quidem ordine participant suis terminis, quæ de eodẽ subiecto idem pronuntiant prædicatum. Per ordinis uerò cōmutationẽ, quoties qui in una subiectus est terminus, in altera fit terminus prædicatus, ut omne iustum est bonum, & quoddam bonum est iustum. Cæterum ut ex ordinis quidem cōmutatione conuersio propositionum colligitur, de qua nō multò pòst dicetur, ita ex constantia ordinis propositionum sumitur oppositio, de qua primùm hic nunc dicamus.

De oppositione propositionum categoricarum, & quid sit.

PRopositionum igitur categoricarum utroq; termino eodem ordine participantium, aliæ quidem contrariæ sunt, aliæ subcontrariæ, aliæ contradictoriæ, aliæ uerò subalternæ. Cōtrariæ sunt duæ propositiones uni-

uersales, alia quidem affirmatiua, alia uerò negatiua, eiusdem subiecti pariter & prædicati, ut omnis homo iustus est, nullus homo iustus est. Subcontrariæ uerò propositiones duæ particulares, altera quidem affirmatiua, altera uerò negatiua, eiusdem subiecti pariter & prædicati, ut quidam homo iustus est, quidam homo iustus non est. Contradictoriæ autem propositiones duæ, uniuersalis & particularis, uniuersalis quidem affirmatiua, particularis uerò negatiua: uel uniuersalis quidem negatiua, particularis uerò affirmatiua, eiusdem subiecti pariter & prædicati, ut omnis homo iustus est, quidam homo iustus non est: uel, nullus homo iustus est, quidam homo iustus est. Subalternæ porrò sunt propositiones duæ, ambæ quidem aut affirmatiuæ, aut negatiuæ: sed ex his altera quidem uniuersalis est, altera uerò particularis, eiusdem subiecti pariter & prædicati, ut omnis homo iustus est, quidam homo iustus est: uel, nullus homo iustus est, quidam homo iustus non est. Oppositio igitur est, ut ex prædictis patet, duarum propositionum categoricarum repugnantia quædam, uel qualitate tantùm, uel quãtitate tantùm, uel qualitate simul & quantitate. Toties enim sibi inuicem aduersantur dictæ categoricæ propositiones. Quarum quidem oppositio, ut ueluti oculis exposita habeatur, figuram ex quatuor angulis constitutam, subijcere non grauabor.

Omnis

Omnis homo iuſtus eſt — Contrariæ — Nullus homo iuſtus eſt

Subalternæ — *Contra dictoriæ* — *Contra dictoriæ* — Subalternæ

Quidam homo iuſtus eſt — Subcontrariæ — Quidam homo iuſtus non eſt

De triplici propoſitionum materia.

SEd priuſquam harum inter ſe oppoſitarum propoſitionum leges (quas uocant) exponamus, commonendus interim probus lector eſt, ipſius uidelicet propoſitionis triplicem eſſe materiam, naturalem, contingentem, & remotam. Voco autem materiam propoſitionum hoc loco, earum utrunque terminum, ſubiectum, inquam, & prædicatum. Quidam uerò definiunt habitudinem, quæ eſt prædicati, ad ſubiectum. Naturalem igitur materiam eſſe dicunt, quoties prædicatum eſt de eſſentia ſubiecti, aut certè proprium eius, ut homo eſt animal, homo eſt riſibilis. Contingentem uerò, quoties prædicatum ſubiecto aut adeſſe, aut abeſſe poteſt præter ſubiecti corruptionem, ut Socrates ambulat. Remotam autem, quando prædicatū ipſi ſubiecto nullo modo cōuenire poteſt,

ut homo est lapis. Itaq; sciendum quòd iuxta primã quidem habitudinem necessariæ propositiones dicũtur, quarum ut affirmationes semper ueræ sunt, ita negationes perpetuò falsæ. Iuxta secundam autem contingentes seu accidẽtariæ, quarũ proinde tam affirmationes quàm negationes incertæ sunt tũ ueritatis, tum falsitatis, nisi suppositione facta, aut quod prædicatur accidens sit inseparabile. Iuxta tertiã uerò impoßibiles: quarũ ut affirmationes quidem falsæ semper, ita negationes semper ueræ.

De legibus oppositarum inter se Propositionum.

ERgo ut id, quod hoc loco instituimus, cõmodius fieri poßit, operæpretium fuerit hasce leges per certas quasdam regulas digerere, atque distribuere. Itaq; cum quatuor sint inter se oppositarum propositionũ differentiæ, cõsentaneũ erit, quatuor quoq; regulas de ipsis constituere, ut unicuiq; differentiæ sua respondeat regula. Prima igitur regula erit de lege & natura cõtrariarũ, secũda de lege & natura subcontrariarũ, tertia de lege & natura contradictoriarũ, quarta uerò atq; ultima de lege & natura subalternarũ. Sed & illud obiter occurrit admonendũ, non esse harũ regularũ ullã exactam demonstrationem hic exigendam, ut nec in sequẽtibus usquam ubicũq; regulæ propositæ fuerint: quippe quòd id supra uires prorsus captũq; esset eorũ, qui primis adhuc huius disciplinæ rudimentis imbuendi sunt atq; formãdi. Satis autẽ fuerit, si idoneis tantum exemplis utcunq; declarentur. Quod profectò si ubiq; obseruetur, nõ paruũ ex eo (ni fallor) sentient profectum tum auditores, tum

etiam lectores, non modo ad eruditionem ipsam, uerum etiam ad Sermonis facultatem: tum & releuabuntur interim & hi, qui docent artem, & qui eam docentur.

SEQVVNTVR REGVLAE.

Prima regula de lege & natura contrariarum.

S*I duarum contrariarum una uera est, reliquam esse falsam est necesse.* At id quidem conuertitur minime. *Nam possunt duæ huiusmodi propositiones simul esse falsæ, ut in materia contingenti: proinde si hæc est uera, omnis homo iustus est, falsa erit ea quæ proponit, nullus homo iustus est. Sed illud, ut dictum est, non conuertitur. Nō enim si falsa est, quæ dicit, omnis homo iustus est, uera iam erit de necessitate ea, quæ dicit, nullus homo iustus est. Fieri nanq; potest, ut utraq; sit falsa. Esto igitur disciplinæ gratia, ut aliquis homo sedeat, tunc falsa erit hæc quæ dicit, nullus homo sedet. Esto rursus, ut per idem tempus aliquis homo non sedeat, tunc hæc quoque falsa erit, quæ dicit, omnis homo sedet.* Hac itaq; *concessa hypothesi, falsa erit hæc, omnis homo sedet, falsa itidem ea quæ dicit, nullus homo sedet.* Et *sunt hæ quidem per definitionē inter se contrariæ.* Quapropter *contrarias propositiones aliquando quidem falsas simul esse nihil prohibet, esse autem simul ueras est impoßibile.*

Secunda regula de lege & natura subcontrariarum.

S*I duarum subcontrariarum una falsa est, reliquam ueram esse necesse est.* Verum *nec id unquam recurrit.*

 Quando.

Quandoquidem duæ ſubcontrariæ ſimul ueræ eſſe poſſunt, ut in materia cōtingenti. Quocirca ſi hæc falſa eſt, quidam homo eſt iuſtus, uera protinus erit ea, quæ dicit, quidam homo non eſt iuſtus. Atqui id (ut dictum eſt) non recurrit. Nam non oportet, ſi uera eſt quæ dicit, quidam homo eſt iuſtus, falſam continuò eam eſſe quæ dicit, quidam homo non eſt iuſtus. Siquidē utraq; uera eſſe poteſt. Eſto igitur, falſa ſit ea quæ dicit, nullus homo ſedet, mox iam uera erit ea quæ dicit, aliquis homo ſedet. Similiter autem ac per idē tempus falſa ſit ea, quæ dicit, omnis homo ſedet, iam tum uera erit hæc, quidam homo nō ſedet. Erunt igitur iuxta datā hypotheſim ambæ ſimul ueræ, & hæc quæ dicit, quidam homo ſedet, & quæ dicit, quidam homo non ſedet, & ſunt inter ſe ſubcōtrariæ. Quocirca ſubcontrarias propoſitiones ſimul quidem ueras eſſe poßibile eſt, atqui ſimul eſſe falſas, eſt impoßibile.

Tertia regula de lege & natura contradictoriarum.

SI duarum cōtradictoriarū una eſt uera, reliquam eſſe falſam eſt neceſſe: & contrà, ſi una falſa eſt, reliquam protinus uerā eſſe oportet. Nō enim ſimul aut ueræ unquam, aut falſæ eſſe poſſunt. Quæ quidē regula, quoniam per totam artē logicam principij loco habetur, uix ullis uel exemplis eſt cōprobanda. Si cui tamē hoc etiā in animo ſederit, ut exempla omnino ſubijciantur, poterit hic per ſe haud difficulter ea ex duabus ſuperioribus mutuari cōmodißimè. Nam hæc ipſa regula cū duabus illis quæ diuerſas alioqui naturas inter ſe habēt, cōuenit quoquo modo, partibus uidelicet hinc inde ſuis, quæ duæ ſunt, quarum

quarũ quidem una est, quòd cõtradictoriæ inter se propositiones nũquàm simul ueræ esse possunt, qua certè lege cõtrariæ etiã tenẽtur. Altera uerò, quòd duæ cõtradictoriæ nũquàm possunt simul esse falsæ, quã legẽ profectò subeũt & subcõtrariæ. Vnde hæc etiã regula primo utiq; loco collocãda erat, ut qua niterẽtur reliquæ, uelutì in ædificio tectum & parietes basi & fundamẽto. Verumenimuero eum nunc ordinẽ tenere in his libuit, quẽ passim in gymnasijs literarijs obseruant: id quod & in alijs quoq; haud inuitè facimus, quantũ quidem rei ratio ferat pmittat'ue: nisi quod, quàm maxime possumus, barbariẽ ubiq; uitare studemus, quod & alios plerosq; facere uideo, sed multo fœlicius, in bonis literis iuuãdis. Hæc siquidẽ ut semel introducta, causa proculdubio fuit abolitionis penè omniũ bonorũ studiorũ, ita explosa demum efficiet, ut omnia illa pristino suo nitori restituantur.

Quarta regula.

SI propositionum subalternarũ uniuersalis siue affirmatiua, siue negatiua uera est, uera erit & eius particularis, at nõ contrà. Siquidem non oportet, si uera est particularis, ueram esse & eius uniuersalem: ut si hæc uera est, omnis homo est iustus, & hæc quoq; uera èrit, quidam homo est iustus. Rursus, si hæc est uera, nullus homo est lapis, uera etiam erit ea quæ dicit, quidam homo non est lapis. Si uerò uniuersalis fuerit falsa, iam necesse non est eius particularem esse falsam: tametsi cõtrà, si particularis falsa est, necesse est uniuersalem quoq; falsam esse: ut si falsa est, quidam homo lapis est, falsa quoq; erit hæc, omnis homo lapis est. Tum etiã si falsa est quæ

 dicit

dicit, quidam homo non est risibilis, falsa erit & hæc, nullus homo est risibilis.

De propositionum Aequipollentia.

EXigit hinc ratio ordinis, ut post oppositas inter se propositiones à nobis hactenus expositas, de earum æquipollentia protinus institutũ prosequamur. Quandoquidem hæc facit, ut oppositæ alioqui propositiones, atq; inter se tum ueritate falsitate'ue, tum aut qualitate aut quantitate dissentiẽtes, rursus his ipsis, ueritate dico & falsitate, aut qualitate etiã & quantitate cõueniant, consentiantq; inuicẽ. Ac proinde nõnulli eam definiunt, duarum propositionum categoricarum, formalẽ & necessariam consequentiam, idq; propter negationem, uel præpositam uel postpositam, uel præpositam simul & postpositam. Cuius insuper tres regulas constituunt, ex quarum prima deinde atque secunda quartam eliciunt, quæ sit ad eas perinde atque corollarium quoddam.

SEQVVNTVR REGVLAE.

Prima regula de Aequipollentia propositionum inter se contradictoriarum.

QVoties negatio præponitur signo siue uniuersali siue particulari, ipsa æquipollere facit propositiones inter se alioqui cõtradictorias: ut cũ sint contradictoriæ hæ duæ, omnis homo iustus est, & quidã homo iustus non est, si earum uni præponas negationem, ut exempli causa uniuersali, ac dicas, non omnis homo iustus est, protinus hæ duæ, non omnis homo iustus est, & quidam homo iustus non est, ueritate inter se aut falsitate cõsentiunt, ac per hoc, ut regula ipsa proponit, inuicem

æquipoll

æquipollent. Eodē quoq; modo si particulari præponatur negatio, nempe huic, quidam homo non est iustus, ac proinde ita dicatur, non quidam homo non est iustus. eruntq; hoc pactô simul ueræ aut falsæ, omnis homo iustus est, & non quidā homo iustus non est, quæ aliâs ueritatem inter se falsitatemq; diuidebant. Quod quidem & in altera contradictionis parte ita euenire certū est.

Vtrum iuxta primā hanc regulā de æquipollentijs, perpetuò id ita eueniat, quod illa præscribit, ut negatio præposita signo siue uniuersali, siue particulari faciat contradictorias inter se propositiones æquipollere.

SEd hic iam quæstio oritur, fortaßis neq; friuola adeò, neq; omnino indigna, quæ hoc loco proponatur, examinādа tamē discutiēdaq; iudicio lectorū, estq; huiusmodi, An hæc propositio (exempli gratia) Non omnis qui dicit mihi Domine Domine, intrabit in regnum cœlorū, iuxta præsentē regulā suæ tantum contradictoriæ æquipolleat, quæ quidem est, Aliquis qui dicit mihi Domine Domine, non intrabit in regnū cœlorum: An potius suæ cōtrariæ, nempe huic, Nullus qui dicit mihi Domine Domine, intrabit in regnum cœlorum. Siquidem hunc mihi sensum (nisi tamen fallor) ipse Dominus in sacro Euāgelio, ut est apud Matthæū cap. 7. suis illis uerbis innuere & proferre uidetur, quibus dicit, non omnis qui dicit mihi, &c. quasi qui ita dicere uideatur, Nullus qui dicit mihi Domine Domine, intrabit in regnū cœlorum, nisi idem fecerit uoluntatē patris mei. Neq; uerò id quod hic nunc à me proponitur, & in dubium reuocatur, prorsus

exemplo caret. Nam ad eundem planè modum Aurelius Augustinus in 6. de Ciuitate Dei lib. cap. 4. contra Varronē disputat, ostendere inibi uolens illū de nulla deorū natura scripsisse, cū tamē ille dixerit libros à se scriptos de natura deorum, etsi nō omni. Vnde & ita tandē idem Augustinus infert atq; cōcludit, Restat ergo (inquiens) ut de nulla deorū natura libros scripsisse intelligatur, neque hoc apertè dicere uoluisse, sed intelligentibus reliquisse. Vbi enim dicitur, non omnis, usitate quidē intelligitur aliqua non. sed potest intelligi & nulla: quoniam quæ nulla est, nec omnis est, nec aliqua est. Hæc ille lib. & capite paulò suprà citatis. Quo in loco Ludouicus Viues, uir profectò ut uariæ lectionis, ita exacti iudicij, in scholijs suis in eundē locū hoc de suo addit, Non omne (inquiens) nihil affirmat, sed siue aliquid sit, modo aliquid non sit, siue nihil, non omne uerum efficitur. Sane hæc nobis ideo hoc loco adijcere placuit, ut studiosi artiū triuialiū intelligant earum leges non esse immutabili necessitate (ut Quintiliani uerbis utar) astrictas. Quod tamen ita esse citius in hac arte, quàm uel in grāmatica, uel rhetorica deprehendas, quas etiā artes tres idcirco, quòd sermonū præcipuam curam agant, lacteus ille Lactantius tertio Diuinarū institutionū libro, uno nomine Logicā appellari indicat, eamq; tertiā esse philosophiæ partē dicit, cuius hæc uerba sunt, Supest illa pars tertia philosophiæ quā Logicam uocant, id est, rationalem, in qua tota Dialectica, & omnis loquēdi ratio cōtinentur.

Secunda regula de Aequipollentia propositionum inter se contrariarum.

Quoties

Voties negatio postponitur signo, præsertim uni uersali, ipsa æquipollere facit propositiones inter e alioqui contrarias: ut quoniam contrariæ inter se sunt æ duæ, omnis homo iustus est, & nullus homo iustus est, i uni earum postponas negationem, ut exempli gratia uic, omnis homo iustus est, & idcirco dixeris, omnis ho o iustus nō est, tum quæ prius uarietate ipsa haudqua uam conuenire poterant, utpote cōtrariæ, ambæ simul eræ esse possunt. Haud aliter eueniet, si etiamnū alteri gationem postponas, nempe huic, nullus homo est iu s. Aequiualent ergo inter se omnis homo nō est iustus, nullus homo est iustus. Item omnis homo iustus est, nullus homo non est iustus. Quarum proinde si una ra est, & altera: & si falsa una, altera quoq; falsa est.

Tertia regula de Aequipollentia propositionum subalternarum.

Voties negatio tam præponitur quàm postponitur signo siue uniuersali, siue particulari, ipsa uipollere facit propositiones sibi inuicē subalternas: ū sint hæ duæ sibi subalternæ, omnis homo iustus est, quidam homo iustus est. item & hæ duæ, nullus homo us est, & quidā homo iustus nō est, utpote quantitate m differentes: si de quolibet pari, & præponēdo & ponendo alterutri earū negationem, ita dixeris, Nō is homo non est iustus, & quidā homo est iustus, uel is homo est iustus, & non quidā homo non est iustus. iliter, nō nullus homo nō est iustus, & quidam homo est iustus. Vel, non quidam homo haudquaquam non stus, & nullus homo est iustus: ubiq; sane inuenies

binas

binas atq; binas ita conſtitutas propoſitiones, quæ inter ſe prius quantitate diſſerebant, ut ſubalternæ, ſecundum eandem rurſus quantitatem inter ſe conuenire, ac per hoc ueritate ſimul aut falſitate conſentire.

Quarta regula.

Quoties in aliqua propoſitione duo ſigna uniuerſalia negatiua ponũtur, alterum quidem quod ad ſubiectũ, alterũ uerò quod ad prædicatũ referatur, ex his duobus id quod ſubiectum reſpicit, contrario, quod uerò ipſum cõcernit prædicatũ, ſuo æquipollet cõtradictorio. Huius quidẽ regulæ huiuſmodi dant exempla, Nihil nihil eſt, Ex nihilo nihil fit: quorum primum iuxta regulæ præſcriptum huic æquipollet propoſitioni, quodlibet eſt aliquid. Secundũ uerò huic, ex quolibet fit aliquid. Talia ſunt et hæc, nullus homo nullũ animal eſt, nuſquã nullum corpus eſt, nunquàm nihil mouetur, & his ſimilia. Verum quoniã talia apud idoneos & probatos autores aut rari uſus ſunt. aut certè momenti nõ admodũ magni, ea in præſentia miſſa facere cõſultũ uidetur, et ad propoſitionũ conuerſionẽ potius tranſire, quippe cuius maior uſus in ſyllogiſmorũ præſertim demõſtratiõe habeatur.

De propoſitionum conuerſione.

His igitur, quæ talia ſunt, utpote uulgaria propemodum, poſthabitis, de propoſitionum conuerſione, quæ reſtat adhuc, potius dicamus, ob eam cauſam quæ dicta eſt. Hæc autem à Trapezuntio hoc pacto definitur: Conuerſio eſt, quoties propoſitionis ſubiectus terminus in prædicatum, & prædicatus in ſubiectum conuertitur. Hanc bifariam diſtingui, uel ex eo patere poteſt, quòd aut in

aut in sese conuertuntur propositiones, aut in alias. Itaq; cum quatuor sint propositionum genera, iuxta quatuor uidelicet suprascriptæ figuræ angulos, ex his in se quidē cōuertuntur uniuersales negatiuæ, & particulares affirmatiuæ: in alias autem, uniuersales tum affirmatiuæ, tum negatiuæ. At uerò particulares negatiuæ, nec hoc, nec illo conuertuntur modo, sed per aliā quandā conuersionis formam, quæ per cōtrapositionem conuersio dicitur. Ex quo iam colligere quoq; licet, triplicem esse propositionum conuersionem. Simplicem, qua in se propositiones conuertuntur. Per accidens, qua in alias. Per cōtrapositionem, qua in se quoq; conuertuntur quidem ipsæ, sed non nisi mutatis earum terminis, ut mox dicetur.

De conuersione simplici.

Dicimus ergo, quòd simplex quidem conuersio est, quoties, conuertendæ propositionis subiectus terminus in prædicatum eius, in quam conuertitur, & prædicatus in subiectum trāsponitur, seruata utriusq; propositionis eadem tum qualitate, tum quātitate. Quo quidem conuersionis modo, duæ tantum cōuertuntur propositionum formæ, nempe uniuersalis negatiua, & particularis affirmatiua. Vniuersalis quidem negatiua: ut, si nullum iustum malum est, nullum malum iustum est. Particularis autem affirmatiua: ut, si quoddam iustum bonum est, quoddam bonum iustum est. Neq; uerò nos conturbet, quod quædā uniuersales affirmationes, & quædā etiam particulares negationes isto modo conuerti possunt, ut in quibus id, quod proprium cuiusque est, prædicatur, uel quod nullo modo ei potest inesse de quo prædicatur.

Verùm

Verumenimuero quia nõ fit illud uniuersaliter, nec ubiq; eandem uim retinet, idcirco à simplici conuersione haud temere excluduntur, reijciunturq;. Siquidem propositionem quamlibet in se, uel in aliam cõuerti, est ad eam necessariò consequi aliam, ut per quam fit conuersio.

De conuersione per accidens.

PEr accidens autẽ conuersio dicitur, quoties propositionis subiectus terminus in prædicatũ, & prædicatus in subiectũ transponitur, eadẽ utriusq; propositionis qualitate quidem seruata, sed mutata quãtitate. Sanè hoc modo duæ itidem propositionũ differentiæ conuertũtur solum, nempe uniuersalis affirmatiua, et uniuersalis negatiua, utraq; uidelicet in particularem suæ qualitatis. Vniuersalis quidẽ affirmatiua, ut si omne iustũ bonũ est, quoddã bonũ iustũ est. Etenim si uera est quæ dicit, omne iustum bonũ est, uera est ea quæ dicit, quoddã iustum bonum est: ad quã quia sequitur per cõuersionẽ simplicem, quoddam bonũ iustũ est, hæc ipsa nimirũ & ad priorem sequetur, eritq; perinde uera. Itaq; rectè sequitur, omne iustum bonũ est, ergo quoddam bonum iustum est, quod erat ostendendũ. Vniuersalis uerò negatiua, tametsi simpliciter (ut suprà dictum est) cõuertitur, ipsa tamen non minus & in particularem negatiuam conuerti potest, ut si nullum iustum malum est, quoddam malum non est iustum, quoniã uidelicet nullum malum iustũ est. Atq; hoc ipsum profectò est, quod per accidens conuerti dicitur, secundo scilicet loco, & per aliud: sicut simpliciter conuerti, cum nihil aliunde petitur, aut mutatur quicquam.

De conuersione per contrapositionem.

Conuer

COnuersio per contrapositionem est,quoties propositionis conuertendæ terminus subiectus transit in prædicatum eius,in quam uertitur,atq; interim in huius subiectum illius transit terminus prædicatus,seruata quidem utriusq; propositionis eadē & qualitate, & quantitate, sed mutatis terminis finitis in terminos infinitos. Ad hunc certè modum duæ similiter propositionum formæ conuertuntur solum, nempe uniuersalis affirmatiua & particularis negatiua. Vniuersalis quidem affirmatiua,ut si omne iustum bonum est, omne non bonum non st iustum.Particularis uerò negatiua,ut si quoddam alum non est dulce, quoddam non dulce non est non alum.Hinc illa conuersio per contrapositionem dicta est, t sit perinde atq; per terminorum oppositionem.

N TRACTATVM QVARTVM DE PROPOsitione Hypothetica & Modali,

PRAEFATIO.

POST Categoricam hactenus expositam,alteram dehinc propositionis partem aggrediamur oportet,nempe eam, quæ Categoricæ è regione respondet, constituiturq;. Hæc autē est, quæ Græuidē nomine Hypothetica dicta est, Latinè uerò cōonalē non ineptè appellaueris,quanquàm Græci nois crebrior usus est etiam apud Latinos. Tum etiam c Modali agendū in hoc ipso tractatu est,sed quàm fieri

fieri poterit breuissimè. Verum hæc à Categorica nõ distinguitur, nisi fortè secundũ accidẽs aliquod, quo differt ab ea Categorica, quæ simpliciter quicquã inesse significat. Tamẽ quia plus habet fortaßis difficultatis, quàm utilitatis, ut cuius non sit admodũ frequẽs usus in syllogismorũ contextu, quamuis & in hac quoq; parte plus satis Aristoteles occupatus fuerit: seorsim de ea, quod restare adhuc uideretur, statim post Hypotheticã tractare libuit, tũ ut illorũ cõsuleremus capacitati, qui rudes adhuc huius artis huc accedũt, eius iã primũ præceptis initiãdi, tũ uerò, ut eorũ occurreremus mordacitati, q nihil nõ improbare soleãt, nisi qd' ab ipsis proficiscitur, insulsum planè ac barbarũ. Sed nunc propositũ exequamur.

De propositione Hypothetica, quid sit, & unde dicta sit.

DE Hypothetica quidẽ propositione tametsi nullus ab Aristotele tractatus relictus est, id quod & Boëthius ingenue libereq; fatetur, eã tamen ipse à Categorica ita distinguit in libro, quem περὶ ἑρμηνείας inscripsit, ut illam quidem appellet simplicẽ & unam, hanc autem compositam & coniunctione unam, ut quæ ex pluribus categoricis (hoc est, simplicibus) coalescat. Vnde & à quibusdã ita definitur, Hypothetica propositio est, quæ ex pluribus categoricis, cõiunctione omnino aliqua, aut aliquo æquiualente compositis constat. Sunt qui & ita definiant, Propositio hypothetica est, quæ plures habet categoricas, principales sui partes simul iunctas: ut, Si dies est, lux est. Hanc idcirco diximus Latino nomine Conditionalem appellari, quam tamen uerbum uerbo

redden

reddentes, Suppositoriam fortaßis rectius appellaremus. Nam quod Græcis hypothesis est, hoc Latinis est suppositio. Verum quia hypothesis præter cætera significata apud Græcos nonnunquam uim habet conditionis, & item causæ, ut hoc loco, placuit Latinis hominibus Conditionalem potius dici, quàm Suppositoriam: propterea quòd huiusmodi propositio sub conditione aliquid proponit, ut si hoc est, illud est: uel si hoc est, illud non est.

De tribus propositionis Hypotheticæ speciebus.

HVius autem propositionis tres esse species, inter omnes ferè conuenit huius artis professores: quas & Seuerinus Boëthius *ad hunc modũ colligit: Omnis (inquit) hypothetica propositio constituitur uel per connexionem, uel per disiũctionem. Per connexionem rursus, aut per copulationem, aut per conditionem. Per copulationem quidẽ, ut ea quæ copulatiua coniunctione connectitur, unde & nomẽ habet: ut, & dies est, & lux est. Per conditionem uerò, ut quæ coniunctione quadã partibus interposita ad cõsequentiam, cõditionemq́; ducitur, quæ idcirco nomine peculiári Cõditionalis appellatur. Per disiunctionem autem, ut in qua disiunctiua coniunctio interueniens, ambas prædicatiuas (hoc est, categoricas) coniungit, & per hoc Disiunctiua propositio dicitur: ut, Aut dies est, aut nox est.*

De qualitate propositionum Hypotheticarum.

CAeterum quoniam omnis propositio, aut uerum aut falsum significat, & quemadmodum Aristoteles docet, quicquid contingit affirmare, contingit & negare:

inquirendum & illud nunc est, quonam pacto hypotheticæ propositiones, cùm affirmationem recipiant, admittant simul & negationem. Illud certè à nonnullis dubitatur. Itaque dicimus, quòd hypotheticæ propositiones ut affirmatiuæ sunt, quarum principalis copula non negatur, etsi inter partes ipsas nonnunquam negatio ponitur: ut si homo est, animal est: item, si non est animal, non est homo. Ita negatiuæ dicuntur, quarum copula principalis negatur. Principalem autem copulam uoco, quæ partes simul iungit, & certam hypotheticæ propositionis speciem constituit, cuiusmodi sunt coniunctiones copulatiuæ, disiunctiuæ, & rationales, seu conditionales, tum & aliæ quædam orationis partes, illis tamen æquiualentes. Igitur cum quis uolet ex hypotheticis affirmatiuis easdem facere negatiuas, is toti propositioni negationem præponet, quæ tamen supra copulam principalem ferri intelligatur: ut non si homo ambulat, homo mouetur: non & dies est, & lux est, non aut dies est, aut nox est. Atque ita in his propositionibus præter contradictionem, nulla alia inuenitur oppositio, quæ à Cicerone & Boëthio Repugnantia appellatur.

De quatuor Hypotheticarum propositionum differentijs.

CVm ergo affirmatio & negatio in his propositionibus non secundum partes sumantur, uidendum etiamnum est, quot modis partes ipsas uariari contingat penes affirmationem & negationem. Vnde & tot earum differentiæ constituendæ sunt. Itaque constant hypotheticæ aut ex duabus affirmatiuis, ut si cœlum rotundum est, cœlum est uolubile; aut ex duabus negatiuis, ut si cœlum, rotund

rotundum non est, cœlum non est uolubile: aut ex affirmatiua & negatiua, ut si cœlum quadratum est, cœlum uolubile non est: aut ex negatiua & affirmatiua, ut si cœlum rotundum non est, cœlum stabile est. Quatuor igitur sunt istarum propositionum differentiæ, secundum partium uariationem penes affirmationem & negationem: & ut in conditionalibus id iam monstratum est, ita & in copulatiuis & disiunctiuis sese habet, quod dictum est.

Breuis de hisce propositionibus admonitio.

SEd prius quàm hinc iam de ueritate & falsitate harum propositionum agamus, illud tantum præmonendum duximus, quòd ex his singulæ duas habent partes: unam, quæ coniunctionem ipsas coniungentem (quam principalem copulam iuniores uocant) præcedit: alteram, quæ coniunctionem ipsam subsequitur. Atq; ex his rursus interdum prior pars uera est, sequens falsa, interdum contrá. Nonnunquam etiam ambæ aut ueræ, aut falsæ. Præter hæc autem & in conditionalibus ipsis hoc amplius præmonendum subit, quòd ex illis duabus partibus, ea quidem quæ prior est, & coniunctioni si proximè præponitur, Antecedens dicitur: quæ uerò priorem deinde partem subsequitur, ac posterior proinde pars est, Cõsequens appellatur.

De ueritate & falsitate Conditionalis.

ITaq; breuiter nunc repetamus harum propositionum definitiones, simulq; ostendamus quemadmodum sese habeant singulæ secundum ueritatem, falsitatemq;. Conditionalem igitur propositionẽ esse dicimus, quæ ex duabus constat categoricis, Si, coniunctione simul iunctis: ut si

ut si Socrates ambulat, Socrates mouetur. Cõditionalium autem quoniam alia quidẽ affirmatiua est, alia negatiua: affirmatiua quidẽ uera esse cognoscitur, si oppositũ consequentis antecedenti repugnat: falsa autẽ, si non repugnat. Ergo uera quidem est, quæ dicit, si homo est, animal est, quandoquidem huius oppositum quod est, non est animal, ei planè repugnat quod dicit, homo est: falsa autẽ hæc, si homo est, albũ est. Nam nõ album esse, haudquaquã ei repugnat quod est, hominem esse. At uerò si negatiua fuerit, uera'ne an falsa sit, ex affirmatiua facilè deprehenditur negatione remota: id quod & in copulatiua & in disiunctiua, cum negatiuæ sunt, ita quoque euenire certum est. Quocirca uera hæc esse iudicatur, quæ ita proponitur, non si homo est, quadrupes est: quoniam eius affirmatiua falsa est. Sunt tamen qui aliter harum propositionũ ueritatem & falsitatẽ discutiant: sed nos Trapezuntium in hoc sequi maluimus. Verum quia tota huiuscemodi propositionum uis in consequentia, atq; cõditione consistat, ijdem hoc addunt amplius, atq; idcirco, ut omnẽ conditionalem ueram necessariã esse dicunt, ita falsam impoßibilem. Itaq; uera simul & necessaria hæc est, quæ dicit, Si dies est, lux est: siquidem diem esse non contingit, nisi lux sit. Nec minus si ita proponas, Si uolat quispiã, alas habet: atqui hæc quæ dicit, Si dies est, terra mouetur, ut falsa est, ita & impoßibilis: quando non ideo terra mouetur unquam quòd dies sit, aut si dies est: sed est alia tum ratio, tum causa, cur terræmotus fuit, quemadmodum in Physicis id proditur.

De ueritate & falsitate propositionis Copulatiuæ.

Copula

COpulatiua propositio est, quæ ex duabus pluribus'ue categoricis constat, copulatiua coniunctione, aut æquiualente aliquo simul iunctis, ut Socrates ambulat, & Plato disputat. Copulatiua uera quidem est, cùm utraque pars uera est: falsa autem, cùm uel alterutra pars falsa est. Cæterum in definitione copulatiuæ, particula quæ erat, aut æquiualente aliquo, innuit plerasq; haberi copulatiuas propositiones, in quibus tamen nō copulatiua coniunctio partes connectit, sed aduerbiū aut temporis, aut loci, aut similitudinis. Vnde & tales propositiones ab his aduerbijs nomina sæpenumero sortiuntur, ut aliæ quidem temporales, aliæ locales, aliæ uerò similitudinis propositiones dicantur: quas tamen sub copulatiua cōprehendere licet, quēadmodum sub eadem quidem etiam comprehendi putant propositionem rationalem: ut, Quia Sol lucet, dies est: quam proinde ita explicant, Sol lucet, & ideo dies est. Alij autem sub conditionali eam comprehendere malunt, propter uim consequentiæ, quæ eadem est in utraq;.

De ueritate & falsitate Disiunctiuæ propositionis.

DIsiunctiua propositio est, quæ ex duabus pluribus'ue constat categoricis, coniunctione disiunctiua simul iunctis, ut Socrates ambulat, uel Plato disputat: quam ueram quidem iuniores esse dicunt, si alterutra tantummodo pars uera fuerit: falsam autem, si pars utraque fuerit falsa. Et ad hunc quidem modum de disiunctiua propositione loquuntur hi maxime, qui hac tempestate dialecticam docent: cum tamen Boëthius, & ante hunc Marc. Cicero aliam huius propositionis significationem

esse tradant, atq; eam esse dicant, quæ ex repugnantibus inter se categoricis cōstituta sit: cuius proinde posita pars una interimit alteram, & interempta una, alteram ponit: ut, Aut dies est, aut nox est.

De propositione Modali, sed prius quid sit Modus, à quo dicta uidetur huiusmodi propositio.

SEquitur propositio Modalis*, quæ ut nomine ipso patet, à modo dicta est.* Porrò *modus à quibusdam definitur adiacens rei determinatio.* Quæ *modi definitio hunc præ se ferre uidetur intellectum.* Modus *(ut hoc loco accipitur) dictio est adiectiua, quæ rem quāpiam determinat.* Rem*, inquam, hoc est, uocē quæ rei alicuius significatiua est.* Verbum *autē determinat, positum est, ut sit idem quod explanat, aut certè distinguit, quod nimirum faciunt tam aduerbia ipsa, quàm nomina adiectiua.* Nam ut Priscianus *ait, hoc est aduerbium uerbis, quod adiectiua nomina appellatiuis nominibus adiuncta: ut cum dico, prudēs homo hominē quidem aliquē designo, non tamen quemlibet, sed eum qui prudentia præditus est.* Sic *etiam cum dico, prudenter agit, agere quidem aliquem innuo, at cum hoc simul explano atque distinguo, agere uidelicet, non utcunq;, sed prudenter.* Itaq; *modus hoc loco nihil aliud est, quàm aut adiectiuum nomen, aut aduerbium.* Itaq; *& hic nunc prius quàm ad reliqua pergamus, operæpretium fortaßis fuerit adijcere ex* Diomede *grammatico, quòd* Scaurus *uetus autor ipsum aduerbium non alio pacto (quàm nos paulò suprà modum) definiat.* Aduerbium *est (inquit) modus rei adiectiuus, ipsam pronuntiatione definiens, hoc est*

hoc est, terminans, ueluti rectè, diligenter, optimè.

Qui modi propriè modales efficiant.

Caeterum cum aduerbium ipsum uerbũ determinat, id facit aliquoties quidem ratione rei, hoc est, significati ipsius uerbi, quod per eius participium explicatur. Aliquando ratione tẽporis, quod uerbũ consignificat. Aliquoties ratione modi uerbi, quo scilicet uaria in nobis designatur affectio, prout animus noster nunc ad hoc, nunc ad illud se inclinat, quam Graeci proinde multo significantius ἔγκλισιν, *id est, inclinationẽ, nos modũ appellamus, ut cum optamus quippiam, aut aliquem hortamur. Aliquoties uerò ratione compositionis uerbi, quae quidem in ipso uerbo intelligitur, quatenus uerbum substantiuum intra se includit: de quo ita* Aristoteles *in principio fere eius operis, quod* περὶ ἑρμηνείας, *id est, de interpretatione inscribitur:* Nam *si ipsum (inquit) est uerbum purum dixeris, nihil quidẽ est: significat autẽ compositionem quãdam, quam sine compositis, hoc est, extremis, non est intelligere.* Quo *fit, ut ex hac multiplici aduerbij determinatione, multiplices quoque modi colligantur.* Attamen ex omnibus his nulli tales *sunt qui modales propositiones efficere constituereq́; possint, praeter quatuor, siue aduerbialiter eos, siue nominaliter expresseris, qui sunt possibile, impossibile, contingens, & necessarium.* Nam *cum dicit quispiam,* Plato *grauiter disputat, aut homo albus currit, modus quidem in utraque propositione ponitur, neutra tamen ex ipsis modalis dici debet: quoniam non tota utriusq; propositionis compositio determinata est, sed pars tantum altera unius quidem subiectum, alterius uerò praedicatum.* Quare *quicunque modi*

partem propositionis aliquam, non totam eius compositionem determinant, nullo pacto eiusmodi censeri debent, ut ab his modales propositiones dicãtur. Sed neq; uerum neque falsum, tales habentur modi, licet ipsarum propositionum compositionem determinẽt: quoniã in his propositionibus, quæ modis illis determinantur, oppositio & æquipollentia haud aliter sumuntur, quàm in his quæ simpliciter inesse significant, uel ideo fortaßis, quòd communes omniũ propositionum affectiones siue paßiones sint. Omnis quippe propositio aut uera, aut falsa esse perhibetur.

Quid sit propositio Modalis, & quomodo secundum quosdam diuidatur.

M*odalis igitur propositio est, quæ modo ex his quatuor aliquo determinatur, cuiusmodi sunt poßibile, impoßibile, contingens, & necessarium. Sanè hanc ipsam quæ iam definita est, Modalem compositam quidam appellant, quam & ita definiunt, ut sit, Cuius dictum aliquo modorum determinatur: dictum quidem intelligentes, id, quod ex casu accusatiuo & uerbo infinito constructum est, quale est cum dico, Socratem currere. Cum igitur dictum tale determinatur, huiusmodi propositio Modalis composita appellatur, ut cuius alterũ extremorũ est dictũ, alterum, modus ex his aliquis, qui dicti sunt: ut, Socratem currere est poßibile. Iidem huic quasi ex aduerso aliam ponunt modalem, quam Diuisam appellant, & ita definiunt: Modalis diuisa est, cuius copula modo aliquo determinatur: ut, sedentem poßibile est ambulare: quales etiamnum propositiones simpliciter, & propriè modales esse dicunt, illas autem non simpliciter, sed compositas. Verum non ita*

Aristo

Aristoteles & Boëthius, quorũ uterq; de his propositionibus, hoc est, compositis, si tamen ita appellare libet, & grauiter & subtiliter suum instituit tractatum, de quibus etiam nos hoc ipso tractatu agemus, ut qui Aristotelem potius & Boëthium, autores haud dubie grauißimos imitari uolumus, quàm leuiusculos & clamosos sophistas.

Quæ sit horum quatuor modorum ad signa tum uniuersalia, tum particularia proportio, siue conuenientia.

SEd ut harum deinceps propositionum inuestigemus qualitatem simul & quantitatem, unde & earum deinde oppositio intelligi poßit, scire operæpretium est, hos quatuor modos sæpe dictos, magnam cum signis tum uniuersalibus, tum particularibus habere conuenientiam, affinitatemq;: ut exempli gratia, necesse, cum signo uniuersali affirmatiuo: impoßibile, cum signo uniuersali negatiuo: porrò poßibile & contingens (qui duo modi hac in parte pro eodem paßim accipiuntur) cum signis particularibus affirmatiuis. Vnde ut signa illa aliarum huius generis propositionum, subiecta tantum determinant, ita hi quatuor modi totam istiusmodi propositionum cõpositionem, quæ (ut iam suprà dictum est) dicti nomine intelligitur.

De qualitate simul & quantitate modalium propositionum.

EX his igitur, etsi facile iam quiuis uideatur intelligere posse, unde in his propositionibus tum qualitas, tum quantitas sumenda sit, tamen haud superuacuum erit interim & illud admonere, quòd in modalibus, tum affirmatio, tum negatio secundum modum sumenda est,

Verumenimuero quia nō fit illud uniuersaliter, nec ubiq; eandem uim retinet, idcirco à simplici conuersione haud temere excluduntur, reijciunturq́;. Siquidem propositionem quamlibet in se, uel in aliam cōuerti, est ad eam necessariò consequi aliam, ut per quam fit conuersio.

De conuersione per accidens.

PEr accidens autē conuersio dicitur, quoties propositionis subiectus terminus in prædicatū, & prædicatus in subiectū transponitur, eadē utriusq; propositionis qualitate quidem seruata, sed mutata quātitate. Sanè hoc modo duæ itidem propositionū differentiæ conuertūtur solum, nempe uniuersalis affirmatiua, et uniuersalis negatiua, utraq; uidelicet in particularem suæ qualitatis. Vniuersalis quidē affirmatiua, ut si omne iustū bonū est, quoddā bonū iustū est. Etenim si uera est quæ dicit, omne iustum bonū est, uera est ea quæ dicit, quoddā iustum bonum est: ad quā quia sequitur per cōuersionē simplicem, quoddam bonū iustū est, hæc ipsa nimirū & ad priorem sequetur, eritq́; perinde uera. Itaq; rectè sequitur, omne iustum bonū est, ergo quoddam bonum iustum est, quod erat ostendendū. Vniuersalis uerò negatiua, tametsi simpliciter (ut suprà dictum est) cōuertitur, ipsa tamen non minus & in particularem negatiuam conuerti potest, ut si nullum iustum malum est, quoddam malum non est iustum, quoniā uidelicet nullum malum iustū est. Atq; hoc ipsum profectò est, quod per accidens conuerti dicitur, secundo scilicet loco, & per aliud: sicut simpliciter conuerti, cum nihil aliunde petitur, aut mutatur quicquam.

De conuersione per contrapositionem.

Conuer

COnuersio per contrapositionem est, quoties propositionis conuertendæ terminus subiectus transit in prædicatum eius, in quam uertitur, atq; interim in huius subiectum illius transit terminus prædicatus, seruata quidem utriusq; propositionis eadē & qualitate, & quantitate, sed mutatis terminis finitis in terminos infinitos. Ad hunc certè modum duæ similiter propositionum formæ conuertuntur solum, nempe uniuersalis affirmatiua & particularis negatiua. Vniuersalis quidem affirmatiua, ut si omne iustum bonum est, omne non bonum non est iustum. Particularis uerò negatiua, ut si quoddam album non est dulce, quoddam non dulce non est non album. Hinc illa conuersio per contrapositionem dicta est, ut sit perinde atq; per terminorum oppositionem.

IN TRACTATVM QVARTVM DE PROPOSITIONE Hypothetica & Modali,

PRAEFATIO.

POST Categoricam hactenus expositam, alteram dehinc propositionis partem aggrediamur oportet, nempe eam, quæ Categoricæ è regione respondet, constituiturq́;. Hæc autē est, quæ Græco quidē nomine Hypothetica dicta est, Latinè uerò cōditionalē non ineptè appellaueris, quanquàm Græci nominis crebrior usus est etiam apud Latinos. Tum etiam & de Modali agendū in hoc ipso tractatu est, sed quàm

fieri poterit breuißimè. Verum hæc à Categorica nõ di ſtinguitur, niſi fortè ſecundũ accidẽs aliquod, quo differt ab ea Categorica, quæ ſimpliciter quicquã ineſſe ſignificat. Tamẽ quia plus habet fortaßis difficultatis, quàm utilitatis, ut cuius non ſit admodũ frequẽs uſus in ſyllogiſmorũ contextu, quamuis & in hac quoq; parte plus ſatis Ariſtoteles occupatus fuerit: ſeorſim de ea, quod reſtare adhuc uideretur, ſtatim poſt Hypotheticã tractare libuit, tũ ut illorũ cõſuleremus capacitati, qui rudes adhuc huius artis huc accedũt, eius iã primũ præceptis initiãdi, tũ uerò, ut eorũ occurreremus mordacitati, q nihil nõ improbare ſoleãt, niſi qd' ab ipſis proficiſcitur, inſulſum planè ac barbarũ. Sed nunc propoſitũ exequamur.

De propoſitione Hypothetica, quid ſit, & unde dicta ſit.

DE Hypothetica quidẽ propoſitione tametſi nullus ab Ariſtotele tractatus relictus eſt, id quod & Boëthius ingenue libereq; fatetur, eã tamen ipſe à Categorica ita diſtinguit in libro, quem περὶ ἑρμηνείας *inſcripſit, ut illam quidem appellet ſimplicẽ & unam, hanc autem compoſitam & coniunctione unam, ut quæ ex pluribus categoricis (hoc eſt, ſimplicibus) coaleſcat. Vnde & à quibuſdã ita definitur, Hypothetica propoſitio eſt, quæ ex pluribus categoricis, cõiunctione omnino aliqua, aut aliquo æquiualente compoſitis conſtat. Sunt qui & ita definiant, Propoſitio hypothetica eſt, quæ plures habet categoricas, principales ſui partes ſimul iunctas: ut, Si dies eſt, lux eſt. Hanc idcirco diximus Latino nomine Conditionalem appellari, quam tamen uerbum uerbo*

redden

reddentes, Suppositoriam fortaßis rectius appellaremus. Nam quod Græcis hypothesis est, hoc Latinis est suppositio. Verum quia hypothesis præter cætera significata apud Græcos nonnunquam uim habet conditionis, & item causæ, ut hoc loco, placuit Latinis hominibus Conditionalem potius dici, quàm Suppositoriam: propterea quòd huiusmodi propositio sub conditione aliquid proponit, ut si hoc est, illud est: uel si hoc est, illud non est.

De tribus propositionis Hypotheticæ speciebus.

HVius autem propositionis tres esse species, inter omnes ferè conuenit huius artis professores: quas & Seuerinus Boëthius ad hunc modũ colligit: Omnis (inquit) hypothetica propositio constituitur uel per connexionem, uel per disiũctionem. Per connexionem rursus, aut per copulationem, aut per conditionem. Per copulationem quidẽ, ut ea quæ copulatiua coniunctione connectitur, unde & nomẽ habet: ut, & dies est, & lux est. Per conditionem uerò, ut quæ coniunctione quadã partibus interposita ad cõsequentiam, cõditionemq; ducitur, quæ idcirco nomine peculiari Cõditionalis appellatur. Per disiunctionem autem, ut in qua disiunctiua coniunctio interueniens, ambas prædicatiuas (hoc est, categoricas) coniungit, & per hoc Disiunctiua propositio dicitur: ut, Aut dies est, aut nox est.

De qualitate propositionum Hypotheticarum.

CAeterum quoniam omnis propositio, aut uerum aut falsum significat, & quemadmodum Aristoteles docet, quicquid contingit affirmare, contingit & negare:

inquirendum & illud nunc est, quonam pacto hypotheticæ propositiones, cùm affirmationem recipiant, admittant simul & negationem. Illud certè à nonnullis dubitatur. Itaque dicimus, quòd hypotheticæ propositiones ut affirmatiuæ sunt, quarum principalis copula non negatur, etsi inter partes ipsas nonnunquam negatio ponitur: ut si homo est, animal est: item, si non est animal, non est homo. Ita negatiuæ dicuntur, quarum copula principalis negatur. Principalem autem copulam uoco, quæ partes simul iungit, & certam hypotheticæ propositionis speciem constituit, cuiusmodi sunt coniunctiones copulatiuæ, disiunctiuæ, & rationales, seu conditionales, tum & aliæ quædam orationis partes, illis tamen æquiualentes. Igitur cum quis uolet ex hypotheticis affirmatiuis easdem facere negatiuas, is toti propositioni negationem præponet, quæ tamen supra copulam principalem ferri intelligatur: ut non si homo ambulat, homo mouetur: non & dies est, & lux est, non aut dies est, aut nox est. Atque ita in his propositionibus præter contradictionem, nulla alia inuenitur oppositio, quæ à Cicerone & Boëthio Repugnantia appellatur.

De quatuor Hypotheticarum propositionum differentijs.

CVm ergo affirmatio & negatio in his propositionibus non secundum partes sumantur, uidendum etiamnum est, quot modis partes ipsas uariari contingat penes affirmationem & negationem. Vnde & tot earum differentiæ constituendæ sunt. Itaque constant hypotheticæ aut ex duabus affirmatiuis, ut si cœlum rotundum est, cœlum est uolubile; aut ex duabus negatiuis, ut si cœlum

rotundum non est, cœlum non est uolubile: aut ex affirmatiua & negatiua, ut si cœlum quadratum est, cœlum uolubile non est: aut ex negatiua & affirmatiua, ut si cœlum rotundum non est, cœlum stabile est. Quatuor igitur sunt *istarum propositionum differentiæ, secundum partium uariationem penes affirmationem & negationem: & ut in conditionalibus id iam monstratum est, ita & in copulatiuis & disiunctiuis sese habet, quod dictum est.*

Breuis de hisce propositionibus admonitio.

SEd prius quàm hinc iam de ueritate & falsitate harum propositionum agamus, illud tantum præmonendum duximus, quòd ex his singulæ duas habent partes: unam, quæ coniunctionem ipsas coniungentem (quam principalem copulam iuniores uocant) præcedit: alteram, quæ coniunctionem ipsam subsequitur. Atq; ex his rursus interdum prior pars uera est, sequens falsa, interdum contrà. Nonnunquam *etiam ambæ aut ueræ, aut falsæ. Præter hæc autem & in conditionalibus ipsis hoc amplius præmonendum subit, quòd ex illis duabus partibus, ea quidem quæ prior est, & coniunctioni si proximè præponitur,* Antecedens *dicitur: quæ uerò priorem deinde partem subsequitur, ac posterior proinde pars est,* Cõsequens *appellatur.*

De ueritate & falsitate Conditionalis.

ITaq; breuiter nunc repetamus harum propositionum definitiones, simulq; ostendamus quemadmodum sese habeant singulæ secundum ueritatem, falsitatemq;. Conditionalem igitur propositionẽ esse dicimus, quæ ex duabus constat categoricis, Si, coniunctione simul iunctis:

ut si Socrates ambulat, Socrates mouetur. Cōditionalium autem quoniam alia quidē affirmatiua est, alia negatiua: affirmatiua quidē uera esse cognoscitur, si oppositū consequentis antecedenti repugnat: falsa autē, si non repugnat. Ergo uera quidem est, quæ dicit, si homo est, animal est. quandoquidem huius oppositum quod est, non est animal, ei planè repugnat quod dicit, homo est: falsa autē hæc, si homo est, albū est. Nam nō album esse, haudquaquā ei repugnat quod est, hominem esse. At uerò si negatiua fuerit, uera'ne an falsa sit, ex affirmatiua facilè deprehenditur negatione remota: id quod & in copulatiua & in disiunctiua, cum negatiuæ sunt, ita quoque euenire certum est. Quocirca uera hæc esse iudicatur, quæ ita proponitur, non si homo est, quadrupes est: quoniam eius affirmatiua falsa est. Sunt tamen qui aliter harum propositionū ueritatem & falsitatē discutiant: sed nos Trapezuntium in hoc sequi maluimus. Verum quia tota huiuscemodi propositionum uis in consequentia, atq; cōditione consistat, ijdem hoc addunt amplius, atq; idcirco, ut omnē conditionalem ueram necessariā esse dicunt, ita falsam impoßibilem. Itaq; uera simul & necessaria hæc est, quæ dicit, Si dies est, lux est: siquidem diem esse non contingit, nisi lux sit. Nec minus si ita proponas, Si uolat quispiā, alas habet: atqui hæc quæ dicit, Si dies est, terra mouetur, ut falsa est, ita & impoßibilis: quando non ideo terra mouetur unquam quòd dies sit, aut si dies est: sed est alia tum ratio, tum causa, cur terræmotus fuit, quemadmodum in Physicis id proditur.

De ueritate & falsitate propositionis Copulatiuæ.

Copula

Copulatiua propositio est, quæ ex duabus pluribus'ue categoricis constat, copulatiua coniunctione, aut æquiualente aliquo simul iunctis, ut Socrates ambulat, & Plato disputat. Copulatiua uera quidem est, cùm utraque pars uera est: falsa autem, cùm uel alterutra pars falsa est. Cæterum in definitione copulatiuæ, particula quæ erat, aut æquiualente aliquo, innuit plerasq; haberi copulatiuas propositiones, in quibus tamen nō copulatiua coniunctio partes connectit, sed aduerbiū aut temporis, aut loci, aut similitudinis. Vnde & tales propositiones ab his aduerbijs nomina sæpenumero sortiuntur, ut aliæ quidem temporales, aliæ locales, aliæ uerò similitudinis propositiones dicantur: quas tamen sub copulatiua cōprehendere licet, quēadmodum sub eadem quidem etiam comprehendi putant propositionem rationalem: ut, Quia Sol lucet, dies est: quam proinde ita explicant, Sol lucet, & ideo dies est. Alij autem sub conditionali eam comprehendere malunt, propter uim consequentiæ, quæ eadem est in utraq;.

De ueritate & falsitate Disiunctiuæ propositionis.

Disiunctiua propositio est, quæ ex duabus pluribus'ue constat categoricis, coniunctione disiunctiua simul iunctis, ut Socrates ambulat, uel Plato disputat: quam ueram quidem iuniores esse dicunt, si alterutra tantummodo pars uera fuerit: falsam autem, si pars utraque fuerit falsa. Et ad hunc quidem modum de disiunctiua propositione loquuntur hi maxime, qui hac tempestate dialecticam docent: cum tamen Boëthius, & ante hunc Marc. Cicero aliam huius propositionis significationem

esse tradant, atq; eam esse dicant, quæ ex repugnantibus inter se categoricis cōstituta sit: cuius proinde posita pars una interimit alteram, & interempta una, alteram ponit: ut, Aut dies est, aut nox est.

De propositione Modali, sed prius quid sit Modus, à quo dicta uidetur huiusmodi propositio.

SEquitur propositio Modalis, quæ ut nomine ipso patet, à modo dicta est. Porrò modus à quibusdam definitur adiacens rei determinatio. Quæ modi definitio hunc præ se ferre uidetur intellectum. Modus (ut hoc loco accipitur) dictio est adiectiua, quæ rem quāpiam determinat. Rem, inquam, hoc est, uocē quæ rei alicuius significatiua est. Verbum autē determinat, positum est, ut sit idem quod explanat, aut certè distinguit, quod nimirum faciunt tam aduerbia ipsa, quàm nomina adiectiua. Nam ut Priscianus ait, hoc est aduerbium uerbis, quod adiectiua nomina appellatiuis nominibus adiuncta: ut cum dico, prudēs homo hominē quidem aliquē designo, non tamen quemlibet, sed eum qui prudentia præditus est. Sic etiam cum dico, prudenter agit, agere quidem aliquem innuo, at cum hoc simul explano atque distinguo, agere uidelicet, non utcunq;, sed prudenter. Itaq; modus hoc loco nihil aliud est, quàm aut adiectiuum nomen, aut aduerbium. Itaq; & hic nunc prius quàm ad reliqua pergamus, operæpretium fortaßis fuerit adijcere ex Diomede grammatico, quòd Scaurus uetus autor ipsum aduerbium non alio pacto (quàm nos paulò suprà modum) definiat. Aduerbium est (inquit) modus rei adiectiuus, ipsam pronuntiatione definiens,

hoc est

hoc est, terminans, ueluti rectè, diligenter, optimè.

Qui modi propriè modales efficiant.

CAeterum cum aduerbium ipsum uerbũ determinat, id facit aliquoties quidem ratione rei, hoc est, significati ipsius uerbi, quod per eius participium explicatur. Aliquando *ratione tẽporis, quod uerbũ consignificat.* Aliquoties *ratione modi uerbi, quo scilicet uaria in nobis designatur affectio, prout animus noster nunc ad hoc, nunc ad illud se inclinat, quam Græci proinde multo significantius* ἔγκλισιν, *id est, inclinationẽ, nos modũ appellamus, ut cum optamus quippiam, aut aliquem hortamur.* Aliquoties *uerò ratione compositionis uerbi, quæ quidem in ipso uerbo intelligitur, quatenus uerbum substantiuum intra se includit: de quo ita* Aristoteles *in principio fere eius operis, quod* περὶ ἑρμηνείας, *id est, de interpretatione inscribitur:* Nam *si ipsum (inquit) est uerbum purum dixeris, nihil quidẽ est: significat autẽ compositionem quãdam, quam sine compositis, hoc est, extremis, non est intelligere. Quo fit, ut ex hac multiplici aduerbij determinatione, multiplices quoque modi colligantur.* Attamen *ex omnibus his nulli tales sunt qui modales propositiones efficere constituereq́; possint, præter quatuor, siue aduerbialiter eos, siue nominaliter expresseris, qui sunt possibile, impossibile, contingens, & necessarium.* Nam *cum dicit quispiam,* Plato *grauiter disputat, aut homo albus currit, modus quidem in utraque propositione ponitur, neutra tamen ex ipsis modalis dici debet: quoniam non tota utriusq; propositionis compositio determinata est, sed pars tantum altera unius quidem subiectum, alterius uerò prædicatum. Quare quicunque modi*

partem propositionis aliquam, non totam eius compositionem determinant, nullo pacto eiusmodi censeri debent, ut ab his modales propositiones dicãtur. Sed neq; uerum neque falsum, tales habentur modi, licet ipsarum propositionum compositionem determinẽt: quoniã in his propositionibus, quæ modus illis determinantur, oppositio & æquipollentia haud aliter sumuntur, quàm in his quæ simpliciter inesse significant, uel ideo fortaßis, quòd communes omniũ propositionum affectiones siue paßiones sint. Omnis quippe propositio aut uera, aut falsa esse perhibetur.

Quid sit propositio Modalis, & quomodo secundum quosdam diuidatur.

M*Odalis igitur propositio est, quæ modo ex his quatuor aliquo determinatur, cuiusmodi sunt poßibile, impoßibile, contingens, & necessarium. Sanè hanc ipsam quæ iam definita est, Modalem compositam quidam appellant, quam & ita definiunt, ut sit, Cuius dictum aliquo modorum determinatur: dictum quidem intelligentes, id, quod ex casu accusatiuo & uerbo infinito constructum est, quale est cum dico, Socratem currere. Cum igitur dictum tale determinatur, huiusmodi propositio Modalis composita appellatur, ut cuius alterũ extremorũ est dictũ, alterum, modus ex his aliquis, qui dicti sunt: ut, Socratem currere est poßibile. Iidem huic quasi ex aduerso aliam ponunt modalem, quam Diuisam appellant, & ita definiunt: Modalis diuisa est, cuius copula modo aliquo determinatur: ut, sedentem poßibile est ambulare: quales etiamnum propositiones simpliciter, & propriè modales esse dicunt, illas autem non simpliciter, sed compositas. Verum non ita*

Aristo

Aristoteles & Boëthius, quorũ uterq; de his propositionibus, hoc est, compositis, si tamen ita appellare libet, & grauiter & subtiliter suum instituit tractatum, de quibus etiam nos hoc ipso tractatu agemus, ut qui Aristotelem potius & Boëthium, autores haud dubie grauißimos imitari uolumus, quàm leuiusculos & clamosos sophistas.

Quæ sit horum quatuor modorum ad signa tum uniuersalia, tum particularia proportio, siue conuenientia.

SEd ut harum deinceps propositionum inuestigemus qualitatem simul & quantitatem, unde & earum deinde oppositio intelligi poßit, scire operæpretium est, hos quatuor modos sæpe dictos, magnam cum signis tum uniuersalibus, tum particularibus habere conuenientiam, affinitatemq́; ut exempli gratia, necesse, cum signo uniuersali affirmatiuo: impoßibile, cum signo uniuersali negatiuo: porrò poßibile & contingens (qui duo modi hac in parte pro eodem paßim accipiuntur) cum signis particularibus affirmatiuis. Vnde ut signa illa aliarum huius generis propositionum, subiecta tantum determinant, ita hi quatuor modi totam istiusmodi propositionum cõpositionem, quæ (ut iam suprà dictum est) dicti nomine intelligitur.

De qualitate simul & quantitate modalium propositionum.

EX his igitur, etsi facile iam quiuis uideatur intelligere posse, unde in his propositionibus tum qualitas, tum quantitas sumenda sit, tamen haud superuacuum erit interim & illud admonere, quòd in modalibus, tum affirmatio, tum negatio secundum modum sumenda est,

quemadmodum in his, quæ ſine modo proferuntur, atque ineſſe ſimpliciter ſignificant, ſecundum uerbum, hoc eſt, copulam uerbalem: id quod & his penè uerbis (ita ut ſolet omnia) grauiſsime ſecundum Ariſtotelis rationem Boëthius annotauit. Quemadmodum enim (inquit) in ijs quæ præter modum quicquam eſſe uel non eſſe proponunt, eſſe quidem & non eſſe appoſitiones quædam (id eſt prædicationes) ſunt: res uerò eſt quæ ſubijcitur: ut in eo quod dicitur, homo eſt, uel homo non eſt, homo quidem quatenus rem ſignificat, ſubiectum eſt, appoſitiones autem & prædicationes ſunt EST & NON EST: *ita quoque in his quæ ſecundum modum aliquem dicuntur, eſſe quidem ſubiectum eſt, ueluti res quædam: modus autem, qui de ipſo eſſe prædicatur. Nam cum dicimus, hodie pluuiam eſſe eſt poßibile: eſſe quidem iam ſubiecimus, poßibile autem prædicauimus. Sicut igitur in illis, quæ præter modum dicuntur, uerbum totam uim prædicationis habet, ita in his quæ cum modo proferuntur, ipſe modus. Et per hoc ut negatio in illis ad uerbum fertur, ita in his ad modum ferenda eſt. Sed hinc ad earum tranſeamus oppoſitionem.*

De oppoſitione propoſitionum modalium.

Opponuntur autem & hæ quidem inter ſe quatuor modis. Siquidem aut contrariæ inter ſe ſunt, aut ſubcontrariæ, aut contradictoriæ, aut ſubalternæ. Enimuerò ut harum oppoſitionem planius quiſque diſcernere queat, conuenientius erit hoc pacto eas diſponere, ut modus ipſe ſubiecti, uerbum autem ſiue dictum (quod uocatur) prædicati locum interim teneat, tametſi perinde eſt hoc uel illo

illo ordine disponantur. Contrariæ igitur sunt, ut necesse est hominem spirare, necesse est hominem nõ spirare. Subcontrariæ, ut poßibile est hominem spirare, poßibile est hominem non spirare. Contradictoriæ uerò, ut necesse est hominem spirare, non necesse est hominem spirare. Subalternæ uerò, ut necesse est hominem spirare, non necesse est hominem non spirare. Quæ omnia ut digesta sunt, ita sese habere subscripta figura monstrat luculentißimè, licet modis in ipsis propositionibus ubique fere uarietatis, idq; haud temere: quippe iuxta signorum respondentiam: cum tamen, si libeat, ex eisdem ubique modis eas describere poßis, suo uidelicet quanq; loco.

SEQVITVR FIGVRA.

Necesse est hominem spirare — Contrariæ — Imposßibile est hominẽ spirare

Subalternæ — Contra dictoriæ — Contra dictoriæ — Subalternæ

Poßibile est hominem spirare — Subcontrariæ — Poßibile est hominẽ non spirare

De con

De consequentijs siue æquipollentijs propositionum modalium.

Hinc iam ad consequentias, siue (ut iuniores dicunt) æquipollentias harum propositionum transeamus. Ad quas quidem intelligendas, duæ regulæ ab Iacobo Fabro Stapul. traditæ, plurimum nobis adiumenti præstare poterunt, si eas animo perpendamus, simulq; memoriæ commendemus, quas proinde hoc loco adijcere placuit. Ad idem quoque haud dubiè faciet subiecta figura, quatuor angulis per binas diametros descripta, appositis insuper quatuor ad hunc usum inuentis uocabulis, unicuique angulo singulis, quæ ob id ipsum artis uocabula haud iniuriâ dici possunt. Quibus tum ita dispositis, scire licet omnes uniuscuiusque anguli propositiones inter se æquipollere, ac per hoc consequi sese. Cæterum ut nihil quod ad hanc rem attinet, non intelligatur planè, horum quatuor uocabulorum ars etiamnum aperienda est. Sciendum itaque quòd per a uocalem intelligere debemus, negationem in his propositionibus, neque ad dictum, neque ad modum ferendam esse. Et ut per e ad dictum tantum, ita per i solum ferenda est ad modum: per u uerò ad utrunque. Sed nunc tandem ad ipsas regulas ueniamus. Quarum prima est, Si est aliqua propositio poßibilis, eadem est contingens, atque eadem non est impoßibilis, & eius contradictoria non est necessaria. Secunda, Si non est aliqua propositio poßibilis, eadem non est contingens, eadem autem est impoßibilis, & eius contradictoria est necessaria. Postremò autem exempla sumantur ex his propositionibus, quarum dicta æquiualent propositionibus

nibus uel singularibus, uel communibus, hoc est, quarum subiecti termini sunt aut singulares, aut communes. Verum quoties ex communibus terminis huiusmodi constiterint propositiones, tunc si tres præcedentes, utpote de poßibili, contingenti, & impoßibili, fuerint uniuersales, quarta de necessario erit particularis: at contrà, si præcedentes tres fuerint particulares, aut certè indefinitæ, quarta erit uniuersalis: atque id quidem est, quod ambæ innuunt regulæ, cum in utraq; dicitur, & eius contradictoria est, uel non est necessaria.

Sequitur figura ex propositio- nibus singularibus.

Pur *Socratem nõ currere non est poßibile.*

pu *Socratem nõ currere nõ est contingens.*

re *Socratem nõ currere est impoßibile.*

a *Socratem currere est necesse.*

Contra riæ

Socratẽ currere non est poßibile. I

Socratem currere nõ est contingens. li

Socratem currere est impoßibile. a

Socratem nõ currere est necesse. ce

Subalternæ *Contra dictoriæ* *Contra dictoriæ* *Subalternæ*

A *Socratem currere est poßibile.*

ma *Socratem currere est contingens.*

bi *Socratem currere nõ est impoßibile.*

mus *Socratem nõ currere non est necesse.*

Subcõ trariæ

Socratem nõ currere est poßibile. E

Socratem nõ currere est contingens. den

Socratem nõ currere nõ est impoßibile. tu

Socratem currere nõ est necesse. li

Sequi

Sequitur figura ex propoſitionibus communibus.

Pur Oẽm hoĩem nõ currere non eſt poßibile.		Oẽm hoĩem currere non eſt poßibile. I
pu Oẽm hoĩem nõ currere non eſt contingens.	Cõtra	Oẽm hoĩem currere nõ eſt cõtingens. li
re Oẽm hoĩem nõ currere eſt impoßibile.	riæ	Oẽm hoĩem currere eſt impoßibile. a
a Quendã hoĩem currere eſt neceſſe.		Aliquem hoĩem non currere eſt neceſſe. ce

Contra dictorie

Subalterne Subalterne

Contra dictorie

A Oẽm hoĩem currere eſt poßibile.		Oẽm hoĩem non currere eſt poßibile. E
ma Oẽm hoĩem currere eſt contingens.	Subcõ	Oẽm hoĩem non currere eſt cõtingẽs. den
bi Oẽm hoĩem currere nõ eſt ĩpoßibile.	trariæ	Oẽm hoĩem nõ currere nõ eſt ĩpoßibile. tu
mus Aliquẽ hoĩem nõ currere nõ eſt neceſſe.		Quendã hoĩem currere nõ eſt neceſſe. li

De con

De Conuersione modalium.

SEd & de cōuersione harum propositionū iuxta seruatum prius ordinem dicendum deinceps. In quo quidem paulò liberius expatiari liceat. propter eos qui hac in parte omnes eiusdem ordinis propositiones, ut æquipollere inter se ubiq;,ita & conuerti dicūt, idipsum recténe an perperam, ipsi uiderint: nos uerò Aristotelem in primis ipsum,& post hūc Boëthium,& post utrunq; Iacobū Fabrum Stapul. sequentes,non per omnia id ita se habere uel exēplis idoneis ostendemus.Insuper autē & illud nunc etiā mirari subit,quòd plerique in re planè perspicua, uel acta omnino agūt,ut in prouerbio est,uel certè nimia interdum prolixitate usqueadeò laborāt, ut eandē rem nō modo luce sua priuēt,sed & obscuriorem relinquāt,quàm inuenerint. Contrà uerò, in re quæ expositione aliqua indiget, uel tempus in ea prorsus male collocāt,uel ita rem illam oculis (ut uidetur) conniuentibus prætereunt, ut non tam negligere, quàm ignorare uideantur. Quid enim refert dicere, omnes propositiones in suo ordine æquipollere inter se,& conuerti perinde,cum tamen eæ propositiones,quæ de impoßibili sunt,id nequaquā admittāt, uidelicet ut cōuertantur? Nā cū uera sit quæ dicit, omnē substātiam esse hominē est impoßibile: falsa tamen erit hæc,quendam hominem esse substantiam est impoßibile. Quocirca nec Aristoteles ipse de modalium cōuersione tractās, meminit usquam de propositione impoßibili. Quod profectò & Iacobus Faber Stapulensis animaduertēs,tales regulas de huiusmodi propositionum conuersione posuit: Si conuersa,inquit,impoßibilis est,non oportet conuertentem eius esse impoßibilem.

Item,

Item, Si conuersa fuerit poßibilis, contingens, aut necessaria, & eius conuertens poßibilis, contingens, aut necessaria erit. Vnde rectè fit conuersio in ea quæ de poßibili aut contingẽti existit, si dicamus omnem hominem esse album, est poßibile, siue contingens, ergo quoddam album esse hominem est poßibile, siue cõtingens. Et in ea similiter id accidet, quæ est de necessario, ut omnem hominem esse mortalem est necesse, ergo quoddã mortale esse hominem est necesse. Quod quidẽ & in alijs quoq; generibus propositionum ita ueniet secundũ duplicis conuersionis regulas suprà positas. Atque hoc ipsum est, quod & Aristoteles ad hunc modum proponit, ubi de istarum propositionũ conuersione agit: Eodem autẽ modo (inquit) & de necessarijs propositionibus se habet, & in contingẽtibus, quomodo in his, quæ absolute dicuntur, hoc est, simpliciter inesse significant.

Quot modis cotingens dicatur.

Quoniam autem contingẽs quod dicitur, eãdem ubiq; in his propositionibus cũ poßibili significationẽ habere constat, haud abs re fuerit, antequã huic tractatui finẽ imponamus, eius nominis multiplicem significationem breuiter exponere. Itaq; sciendum, quòd contingens tribus dicitur modis. Dicitur nanq; cõtingens & quod necessarium est, & quod non necessarium, & quod poßibile est. Primo igitur modo contingẽs & necessarium idem sunt. Secundo contingens & non necessarium. Tertio contingens & poßibile. Rursus autem contingens, quod secundo modo dictum est, deducitur deinde in contingens, ut plurimum, siue quod frequentius est, in contingens rarum, & in contingens utrumlibet. Contingens ut plurimum est, quod

in alteram partem plus uergit, ut hominem in senectute canescere. Nam id quidem frequenter accidit: potest tamen etiam non canescere iam senex quispiam factus. Vnde & contingens natum idem appellatur. Contingens rarum est, ut fodientem reperire thesaurum. id enim si aliquando contingat, rarissimum tamen est. Contingens uerò utrumlibet, quod & indifferens dicitur, id est, cum dicimus sedere quempiam, aut uigilare, quod proinde ita definitur, Vtrumlibet est cuius indiscretus euentus est, hoc est, quod æqualiter euenire, uel non euenire potest. Et de modalibus quidem hactenus.

IN TRACTATVM QVINTVM DE SYLLOgismo categorico, Præfatio.

SVPEREST *ut ad eam tandem perueniamus huius artis partem, in qua tota uis artis sita est, nempe inueniendi & iudicandi. Nam si Dialectica (ut à M. Cicerone non tam eleganter breuiter'que, quàm grauiter & uerè definitur) diligens disserendi ratio est, fieri profectò non potest, ut ab inuentione ipsa sit separata. Siquidem disserere (hoc est, disputare) diligenter nemo poterit unquam de re quapiam, nisi inuentis à se prius argumentis, quibus disputatio ipsa fulciatur, procedat'que legitimè. Rursus autem & ob id ipsum à iudicio abesse nequit, quo is qui disserit, perpendat examinet'que*

tum

tum inuentum nuper augmentum, tum ipsius disputationis instrumentum, nempe argumentationem: quod certè nisi rite formatum fuerit, parum aptum idoneum'ue ad disputandum adhibetur. Porrò pars illa quæ de inuentione tractat, topice Græcè, Latinè localis dici potest. Ea uerò pars, quæ in iudicando posita est, & quasdam discernendi regulas subministrat, analytice à Græcis dicitur, à nostris resolutoria. Huius rursus duplex ab Aristotele partitio traditur. Siquidem ea pars, quæ de propositionum iunctura considerat, & formam duntaxat syllogismi molitur, docens interim præmißis, quas uocant, ritè dispositis, necessariò ex his conclusionem sequi, prior analytice dicitur: quæ uerò de ipsis inuentis iudicium fert, hoc est, ostendit utrum quæ inuenta sunt, conueniant nec'ne rei in disputatione propositæ, posterior analytice nuncupatur: quod nimirum tribus fit modis: quippe hæc ipsa uel de necessarijs iudicat, & demonstratio appellatur: uel de uerisimilibus, & probabilibus, & peculiari nomine Dialectice dicitur: uel de falsis & cauillatorijs, & Sophistica nuncupatur. De quibus omnibus singulatim per ordinem deinceps tractabitur, & primo quidem de Syllogismo formaq; argumentationis, cuius etiam præter syllogismum aliæ tres traduntur species, Enthymema, Inductio, Exemplum, quæ tamen ad syllogismum ipsum, ueluti ad quandam mensuram reduci solent. Quoniam autem omnis argumentatio omnisq; syllogismus propositionibus struitur atq; hæ terminis perficiuntur, à propositionibus & terminis hunc tractatum inchoandum esse statuimus, idq; etiam non absque exemplo.

De Propositione, materiali syllogismi principio.

PRopositio igitur est oratio affirmatiua uel negatiua alicuius de aliquo: hoc est, oratio in qua aliquid de aliquo aut affirmatur, aut negatur. Cuiusmodi sane sunt propositiones in primis categoricæ, quarũ quidẽ hæc uniuersalis est, hæc particularis, illa uerò indefinita. Vniuersalis quidem, quæ aut omni, aut nulli inesse quippiã significat. Particularis uerò, quæ alicui, aut alicui nõ, aut non omni. Indefinita uerò, quæ inesse quidem, uel non inesse significat, sed absq; uniuersalitatis particularitatis'ue nota.

De terminis.

TErminos hac in parte Aristoteles primum definit, in quos propositio resoluitur, ut prædicatum, & de quo ipsum dicitur, quod proinde subiectum propositionis appellatur: ut huius propositionis, omnis homo est animal, termini sunt, homo atque animal, idcirco quòd in eos principaliter ipsa resoluatur. Et termini quidẽ dicti sunt, ueluti in agro limites. nam ut his ager finitus designatur, ita terminis propositio (ut dictum est) perficitur. Cuiusmodi sunt simplices in primis, & significatiuæ uoces, inter quas præcipuè habentur nomen & uerbum. Itaque in has propositio rectè resoluitur, ut ex quibus cõposita est. Fieri enim non potest, ut alterius resolutio procedat, utpote in literas, aut in syllabas, quoniam hæ, ut alibi dictum est, significatiuæ non sunt.

De syllogismorum principijs regulatiuis.

CAeterum, ut ad rectam syllogismorum formationem connexionemq; nosse oportet, quid propositio, quid

item

item termini, quæ ipsius syllogismi materialia principia sunt, ita quoq; scire operæpretiũ est, quid sit omni aut nulli inesse, siue in toto esse, & nõ esse, quæ regulatiua principia syllogismi à quibusdam appellantur. Definitur igitur *ab Aristotele in toto esse, siue de omni prædicari, quoties nihil est sumere subiecti, de quo non dicatur prædicatũ, ut cum ita proponitur, omnis homo est animal, ipsius hominis nihil inueniri potest, de quo non dicatur animal.* Ergo *quia de omni homine animal prædicatur, & de Socrate & Platone, imò uerò & de quolibet particulari homine prædicari potest.* Ab eodẽ *item definitur in toto non esse, siue de nullo prædicari, quoties nihil est sumere subiecti de quo dicatur prædicatũ, hoc est, à quo prædicatũ nõ remoueatur: ut in hac propositione, nullus homo est lapis, quia de omni homine negatur lapis, & de Socrate & Platone, & de alijs itẽ omnibus particularibus hominibus negatur. Sane sciendũ, quòd in toto esse, & dici de omni uersa uice se habeãt.* Nam *si quid de omni aliquo prædicatur, id de quo illud prædicatur, in toto eo est quod prædicatur ut de omni homine animal.* In *toto ergo animali homo est: ueluti pars quædam intra suum totum latens quodãmodo,* Hactenus *de principijs syllogismi, tam materialibus, quàm regulatiuis, nunc ad syllogismum ipsum transeamus.*

De syllogismo quid sit.

SYllogismus *est oratio, in qua quibusdam positis, aliud quiddã ab his, quæ posita sunt, ex necessitate accidit, eò quòd hæc sunt.* Sanè *hoc pacto ab* Aristotele *ipso definitur syllogismus, cuius definitioni* Boëthius *adijcit particulã, & cõcessis, ut sit quasi explanatio eius, quod* Aristo-

teles dicit, positis, id quod cōiunctio, &, innuere uidetur, quæ expositiua interdū cōiūctio habetur. Boëthius igitur *uolēs Aristotelis definitionē quodāmodo explanare, syllogismū ita definit, Syllogismus est oratio, in qua quibusdam positis & concessis, aliud quiddā præter ea quæ posita & concessa sunt, necessariò euenit, propter ea quæ posita & concessa sunt. Porrò per hoc quod ab utroq; dicitur, aliud quiddam ex necessitate accidit, ab his quæ posita sunt & concessa, significatur nobis, planè eos non esse syllogismos, qui ab aliquibus fiūt, hoc modo, Quicquid est homo, homo est: homo autē est homo, igitur homo est homo.* Item *omne animal est substantia, & omnis homo est animal, ergo omne animal est substantia.* Huiuscemodi *sane syllogismi ridiculi prorsus sunt, ob id quòd in his cōclusio non sit aliud à præmissis.* Adiectum *præterea est & illud non temere, eò quòd hæc sunt propter eos, qui plerunq; syllogismos faciunt, in quibus aut minus, aut plus, aut aliud quippiam propositum est, quàm proponi debuerat.*

De multiplici syllogismorum differentia.

SYllogismorū aūt alius categoricus est, alius hypotheticus. Et categoricus quidē est, cuius utraq; sumptarum propositionū, pariter cōclusio categorica est. Hypotheticus uerò, cuius uel altera tantū, aut conclusiò hypothetica est. At de hoc postea proprio quodā tractatu. Rursus categoricorū syllogismorū alius cōmunis est, alius qui expositorius dicitur. Communis quidē est, cuius mediū quod dicitur, est terminus cōmunis. Expositorius uerò, cuius medius terminus est singularis, hoc nomine fortaßis dictus, quòd per ipsum quasi expositio designatioq; fiat propositionum

ſitionum ad demonſtrationem ſumptarum. Ex categoricis item, & his quidem qui cōmunes dicti ſunt, alij ſunt perfecti, alij imperfecti. Perfectus quidem ſyllogiſmus is dicitur, qui nullius alterius indiget, præter ea quæ poſita ſunt, ut appareat neceſſarium, hoc eſt, ut cōcluſio ex neceßitate ſequatur. Imperfectus uerò qui aut unius, aut pluriū indiget ad hoc, ut neceſſarium appareat ex his quæ poſita ſunt: unius quidē, uerbi cauſa, aut cōuerſionis tantū, aut præmiſſarū trāſpoſitionis, aut reductionis ad impoßibile. Plurium uerò, cū ex his tribus perficiēdi ſyllogiſmi inſtrumētis duo neceſſariò requirūtur. Id autem quonam fiat pacto, poſtea, ubi de modis ſyllogiſticis tractabitur, perſpicuum euadet.

Ex quibus et quot propoſitionibus ſyllogiſmus conſtet, & de terminorum ſecundum poſitionem differentia, tum de triplici figurarum diſtinctione.

OMnis porrò ſyllogiſmus, ut ex tribus terminis, ita ex tribus quoq; cōſtat propoſitionibus. Quarum quidem prima maior propoſitio, ſecunda minor, tertia concluſio appellatur. Maior itē et minor communi nomine præmiſſæ quoq; dicuntur. Cæterū ex tribus terminis neutiquam tres propoſitiones fieri poſſunt, imò ne duæ quidem, niſi ſinguli bis ſumātur. Ex his igitur, qui bis ſumitur ante cōcluſionem, ipſam nō ingrediens, mediū dicitur, ut per quē extrema in concluſione connectuntur. Alterum autē alter maior extremitas, alter minor extremitas. Et maior quidē extremitas is terminus eſt, qui in maiori propoſitione cum medio ſumptus, in concluſione de minori extremitate prædicatur. Minor uerò, qui in minore propoſitione cum medio ſumptus

ptus, maiori extremitati in conclusione subijcitur. Atque id quidem ita se habet in his syllogismis siue modis, qui directim cōcludere dignoscūtur, quos & ab Aristotele accepimus numero quatuordecim: quibus quinq; indirectim concludentes Boëthius autumat uel à Theophrasto, uel ab Eudemo adiectos, atq; ita in summa esse decē & nouē modos. Vt ergo definitiones illorū terminorū omnibus illis modis ex æquo cōueniāt, dicamus maiorem quidem extremitatem eum esse terminum, qui cum medio in maiori sumutur propositione: minorē uerò, qui in minore. Cæterum is terminus qui bis sumitur ante cōclusionem, & mediū uocatur, siquidem subijcitur in una sumptarū propositionum, et in altera prædicatur, primam facit figuram: si in utraq; prædicatur, secundam: sin uerò in utraque subijcitur, tertiam.

Quid sit figura, & quot unaquæq; figura modos sub se contineat.

QVòd uerò tres sint syllogismorum figuræ, trium dispositio terminorum paulò antè facta planè indicare potest. Vnde & ita figura à nonnullis definitur: Figura est trium terminorum secūdum debitam subiectionem prædicationem'que ordinata dispositio. Horum autem unaquæque plures, & hos quidem certos, sub se modos habet, ita ut modi ipsi sub figuris sint, perinde atque species sub suis generibus. Habet igitur prima figura sub se, autore Aristotele, modos quatuor, secunda item quatuor, tertia uerò sex. Sed ut paulò suprà meminimus, quatuor, illis primæ figure modis, adiecti sunt alij quinque, ut essent illius figuræ nouem modi. In summa igitur modi sunt (ut dictum est) undeuiginti, ex quibus omnibus priores qua-

tuor

tuor primæ figuræ modi, perfectos nobis subministrant syllogismos, reliqui omnes imperfectos.

Quid sit modus: & de quibusdam regulis.

HInc iam ad modos ipsos paulatim ueniendum est, Vnde etiam quid sit modus definiendum prius, tum uerò & certæ quædam regulæ subijciendæ, quippe quæ modis omnibus generatim inseruire dignoscantur. Itaque modum hoc pacto definiunt quidam: Modus est ordinatio duarum propositionum in debita qualitate & quantitate. Potest quidem & ita definiri, & fortaßis rectius: Modus est, tum sumptarum propositionum, tum ipsius conclusionis secundum qualitatem & quantitatem conueniens ordinatio. Porrò autem quæ sit debita tum qualitas, tum quantitas, ex ipsis tandem regulis, quæ hinc sequuntur, discas licebit. Prima igitur regula est, In omni syllogismo oportet præmissarum aut alteram, aut utranque affirmatiuam esse. Secunda, In omni syllogismo oportet præmissarum aut alteram, aut utranque uniuersalem esse. Tertia, Si aliqua præmissarum fuerit negatiua, & ipsa conclusio erit negatiua. Quarta, Si aliqua præmissarum fuerit particularis, conclusio quoque particularis erit. Quinta, Medium conclusionem non ingredietur unquam.

De uocabulis quibusdam ad hanc rem inuentis.

INterim autem & hoc ipsum fortaßis haud parum expedire uidebitur, si priusquàm modos ipsos aggrediamur, etiamnum aperiamus hoc loco breuiter, quis sit illorum uocabulorum (quibus ad syllogismos propriè formãdos utimur) intellectus: quippe, quòd in his, quantum quidem ad hanc rem attinet, ars quasi latêre uideatur, unde

& artis uocabula appellari solent, ut alibi quoque annotauimus. Sciendum itaque quòd post priores quatuor primæ figuræ modos, qui perfecti euidentesq; sunt, quicunque ex sequentibus ab aliqua harũ quatuor consonantium b, c, d, f, incipit, is reduci habet, ut euidens scilicet & ipse habeatur, ad eum ex illis quatuor superioribus modum, cum quo principali litera conuenit. Verumenimuero, ut hæc ipsa reductio facilius percipiatur, adiunctæ sunt aliæ consonantes quatuor, c, m, p, s, quibus intelligi planè poßit, quo modò reductio illa fieri debeat, utrum uidelicet alicuius propositionis conuersione, aut sumptarum propositionum transpositione, aut syllogismo ad impoßibile ducente, qui conuersiuus à quibusdam esse creditur, id quod c, litera ab his posita innuit, quemadmodum in præmissarum indicat transpositionem, p, & s, propositionum conuersionem: p, quidem si per accidens conuertenda est propositio aliqua; s, uerò, si simpliciter. Porrò per quatuor uocales his consonãtibus paßim interpositas, quatuor propositionum genera accipere debemus, uidelicet per a, uniuersalem affirmatiuam, per e, uniuersalem negatiuã, per i, particularem affirmatiuam, per o, particularem negatiuam. Quibus iam expeditis, modos tandem ipsos aggrediamur.

De modis primæ figuræ.

P*Rima igitur figura nouem habet modos, ut dictum est suprà, sed ex his priores quidem quatuor directim, sequentes uerò quinque indirectim concludere probantur. Sanè directim concludere modus tunc dicitur, cum maior extremitas de minore in conclusione prædicatur. Indirectim uerò contrà, cũ minor de maiore. His ita præmißis cognitisq;*

gnitisq́; superest ut unumquenq; modorum deinceps suo ordine definiamus. Itaque primus modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex duabus uniuersalibus affirmatiuis, uniuersalem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, animal, substantia, homo: ut omne animal est substãtia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est substantia. Vocabulum autem artis, Barbara. Secũdus autem modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiori, & uniuersali affirmatiua minori, uniuersalem negatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, animal, homo, lapis: ut nullum animal est lapis, omnis autem homo est animal, nullus igitur homo est lapis. Vocabulũ autem artis, Celarent. Tertius modus est, in quo datis tribus terminis, cõficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particularẽ affirmatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, animal, substantia, homo: ut omne animal est substantia, & quidam homo est animal, igitur quidam homo est substantia. Vocabulum autem artis, Darij. Quartus modus est, in quo datis tribus terminis, cõficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particularem negatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, animal, homo, lapis: ut nullum animal est lapis, quidam autem homo est animal, igitur quidam homo non est lapis. Vocabulum autem artis, Ferio.

Sequuntur modi indirectim concludentes.

QVintus modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex duabus uniuersalibus affirmatiuis

tiuis, particularem affirmatiuam indirectim concludens. Termini quidē sunt animal, substantia, homo: ut omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur quædam substātia est homo. Vocabulū autē artis, Baralipton. Et reducitur hic modus ad primū huius figuræ modū, conclusione illius per accidens conuersa. Sextus modus est, in quo datis tribus terminis cōficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiori, & uniuersali affirmatiua minori, uniuersalem negatiuā indirectim concludēs. Termini quidem sunt, animal, homo, lapis: ut nullum animal est lapis, omnis autē homo est animal, nullus igitur lapis est homo. Vocabulum autem artis, Celantes. Et reducitur hic modus ad secundū huius figuræ modū, conclusione conuersa simpliciter. Septimus modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem affirmatiuam indirectim concludens. Termini quidem sunt, animal, substantia, homo: ut omne animal est substantia, & quidā homo est animal, igitur quædam substantia est homo. Vocabulum autem artis, Dabitis. Et reducitur hic modus ad tertium huius figuræ modum, conclusione conuersa simpliciter. Octauus modus est, in quo datis tribus terminis cōficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiore, & uniuersali negatiua minore, particularem negatiuam indirectim concludens. Termini quidem sunt, animal, substantia, lapis: ut omne animal est substantia, nullus autem lapis est animal: quædam igitur substantia non est lapis. Vocabulum autem artis, Fapesmo. Et reducitur hic modus ad quartum huius figuræ modū, maiore per accidens, & minore

nore ſimpliciter cōuerſa, ac inſuper præmiſsis trāſpoſitis. Nonus modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex particulari affirmatiua maiore, & uniuerſali negatiua minore, particularem negatiuam indirectim concludens. Termini quidē ſunt, animal, ſubſtantia, lapis: ut quidā lapis eſt ſubſtantia, nullum autem animal eſt lapis, quædam igitur ſubſtantia nō eſt animal. Vocabulum autem artis, Friſeſomorum. Et reducitur hic quoq; modus ad quartum huius figuræ modum, utraq; præmiſſa ſimpliciter conuerſa, inſuperq; tranſpoſita.

De modis ſecundæ figuræ.

SEcunda uerò figura modos habet quatuor, quorū primus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali negatiua maiore, & uniuerſali affirmatiua minore, uniuerſalem negatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, lapis, animal, homo: ut nullus lapis eſt animal, omnis autem homo eſt animal, nullus igitur homo eſt lapis. Vocabulum autem artis, Ceſare. Et reducitur hic modus ad ſecundū primæ figuræ modum, maiore ſimpliciter conuerſa. Secundus modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiore, & uniuerſali negatiua minore, uniuerſalem negatiuā directim concludens. Termini quidē ſunt, animal, homo, lapis: ut omnis homo eſt animal, nullus autē lapis eſt animal, nullus igitur lapis eſt homo. Vocabulum autem artis, Cameſtres. Et reducitur hic quoq; modus ad ſecundū primæ figuræ modum, minore ſimpliciter conuerſa, ac inſuper præmiſsis tranſpoſitis. Tertius modus eſt, in quo datis tribus terminis, cōficitur ſyllogiſmus ex uniuer-

ſali

sali negatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem negatiuā directim concludens. Termini quidem sunt, Lapis, animal, homo: ut nullus lapis est animal, quidam autem homo est animal, igitur quidam homo non est lapis. Vocabulū autem artis, Festino. Et reducitur hic modus ad quartū primæ figuræ modū maiore simpliciter conuersa. Quartus modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex maiore uniuersali affirmatiua, & minori particulari negatiua, particularē negatiuā directim concludens. Terminis quidem sunt, homo, animal, lapis: ut omnis homo est animal, quidam autem lapis non est animal, quidam igitur lapis non est homo. Vocabulum autem artis, Baroco. Et reducitur hic modus ad primum primæ figuræ modum, syllogismo ad impoßibile ducente.

De modis tertiæ figuræ.

SEquitur tertia figura, quæ modos sex habet. Primus ex his modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali affirmatiua maiori, & uniuersali negatiua minori, particularem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, homo, animal, substantia, ut omnis homo est substantia, & omnis homo est animal, igitur quoddam animal est substantia. Vocabulum autem artis, Darapti. Et reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, minore per accidens conuersa. Secundus modus est, in quo, datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiori, & uniuersali affirmatiua minore, particularem negatiuam directim concludens. Termini quidem sunt, homo, substantia, lapis: ut nullus homo est lapis, omnis autem homo est

substan

ſubſtantia, igitur quædam ſubſtantia non eſt lapis. Vocabulum autem artis, Felapton. Et *reducitur hic modus ad quartum primæ figuræ modum, minori cõuerſa per accidens.* Tertius *uerò modus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex particulari affirmatiua maiori, & uniuerſali affirmatiua minori, particularem affirmatiuam directim concludens.* Termini *quidem ſunt, homo, animal, ſubſtantia: ut quidam homo eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur quoddam animal eſt ſubſtantia.* Vocabulum *autem artis*, Diſamis. Et *reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, maiore pariter & concluſione conuerſa ſimpliciter, ac inſuper præmiſsis tranſpoſitis.* Quartus *modus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem affirmatiuam directim concludens.* Termini *quidem ſunt, homo, ſubſtantia, animal: ut omnis homo eſt ſubſtantia, & quidam homo eſt animal, igitur quoddam animal eſt ſubſtantia.* Vocabulum *autem artis eſt*, Datiſi. Et *reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, minore conuerſa ſimpliciter.* Quintus *modus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex particulari negatiua maiore, & uniuerſali affirmatiua minore, particularem negatiuam directim concludens.* Termini *quidem ſunt, homo, animal, lapis: ut quidam homo non eſt lapis, omnis autem homo eſt animal, igitur quoddam animal non eſt lapis.* Vocabulum *autem artis*, Bocardo. Et *reducitur hic modus ad primum primæ figuræ modum, ſyllogiſmo ad impoßibile ducente.*

Sextus modus est, in quo datis tribus terminis, conficitur syllogismus ex uniuersali negatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particularem negatiuam directim concludẽs. Termini quidem sunt, homo, animal, lapis: ut nullus homo est lapis: quidã autem homo est animal: igitur quoddam animal non est lapis: Vocabulum autem artis, Ferison. Et reducitur hic modus ad quartum primæ figuræ modum, minore simpliciter cõuersa. Et de modis quidem hactenus.

De quibusdam regulis specialibus, tum quid cõmune omnibus cuiuslibet figuræ modis, & quid cuiq; figuræ proprium.

IGitur post definitos modos: præter iam dictas regulas, aliæ restant magis speciales, nihilominus ipsis modis inseruientes, ut quæ, ueluti corollaria quædam, ex tribus expositis figuris eductæ uideri possint. Quarum quidẽ prima est, In prioribus quatuor primæ figuræ modis, & in oĩbus tertiæ, si minor fuerit negatiua, nihil sequitur. Secunda, In prioribus quatuor primæ figuræ modis, & in oĩbus secundæ, si maior fuerit particularis, nihil sequitur. Tertia, In secunda figura oportet alterutram præmissarũ esse negatiuam. Quarta, In tertia figura conclusio semper erit particularis. Sanè tum has, tum superiores illas regulas Nicephorus Græcus autor, ut alia dicendi figura, ita & grauius & artificiosius complexus est: Commune est (inquit) omnibus syllogisticis modis per tres dispositas figuras, ut conclusio deteriorem sequatur propositionem. Est autem deterior particularis uniuersali, & abdicatiua aiente, hoc est, negatio affirmatione. Atqui proprium quidem primæ figuræ est, per modos saltem directos, maiorem propositio

positionē uniuersalem esse, & minorē semper affirmatiuam. Secundæ uerò figuræ proprium est, maiorē propositionem uniuersalem esse, minorem uerò dißimilis ab illa qualitatis, & colligere cōclusionem semper negatiuam. Tertiæ porrò figuræ proprium est, maiorem propositionem indifferentem esse, minorē uerò affirmatiuā semper, & colligere conclusionem semper particularem.

De tribus instrumentis, quibus imperfecti syllogismi ad perfectos reducuntur, breuis commemoratio.

CVm sint autē tria (ut suprà diximus) instrumenta, quibus imperfecti syllogismi ad pfectos reduci possunt: nempe cōuersio, præmissarū trāspositio, & syllogismus ad impoßibile ducens: de his paulò altius repetere hoc loco haud inutile fuerit, ne quicquā prætermittatur, quod ad intellectum eorum quæ dicta sunt, conferre utcunq; poßit. Verumenimuero quia de horū primo, ut de cōuersione, tractatu tertio satis (ut arbitror) à nobis est dictum, de reliquis duobus hinc restat tractandum.

De transpositione præmissarum, & quot modis fiat.

TRansponuntur præmissæ, quoties ambæ locum mutant, ita ut ex maiore minor, & ex minore uicißim maior fiat propositio, quod aliquādo quidem contingit, alterutra, aut etiam utraq; ex ipsis conuersa. Quo sanè modo idoneū reductionis instrumētū habetur. Aliquādo uerò absq; alicuius cōuersione: uerū hoc pacto haudquaquā inter instrumēta illa, de quibus nunc loquimur, connumerari debet: quin potius aliā tum uim habet, nempe

per quam in omni figura modi indirecti fieri posse probantur. Quo fit, ut tot modi esse poßint indirectim cõcludentes, quot sunt qui directim concludunt. Cui quidem sententiæ illa Iacobi Fabri Stapulensis regula subscribit, Ad quascunq; præmissas aliqua sequitur conclusio, eadem ad easdem sequitur transpositas: id quod nũc exemplo tantum probare liceat, sitq; hic syllogismus, Omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est substantia. Huius nanq; syllogismi si præmissas transponas, ad easdem eadẽ continuo sequitur conclusio, ut omnis homo est animal, & omne animal est substantia, igitur omnis homo est substantia. Quod certè & in omnibus modis necessariò ita euenire etiamnum demonstrari posset, sed nunc non est hic locus.

De syllogismo ad impoßibile ducente.

PER *impoßibile uerò factus ostenditur syllogismus, quoties contradictio ponitur conclusionis, & assumitur altera sumptarum propositionũ, nota pariter & confessa, ex quibus deinde, nempe posita & assumpta colligitur syllogismus alteram ab assumpta cõcludens: quæ quia manifeste falsa deprehenditur (quippe cuius cõtradictoria uera per hypothesim extabat una cũ assumpta) per eam alterutra perimenda uenit præmissarũ: ut exempli gratia, sit factus syllogismus in primo primæ figuræ modo, omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est substantia. Huius syllogismi si cõclusio ipsa uel dubitetur, uel negetur prorsus, tunc sic contexo syllogismum ad impoßibile ducentem: quidam homo non est substantia, omnis autem homo est animal*

animal, igitur quoddam animal non est substantia. Atqui hæc quoniam manifestè falsa est, sequitur alteram præmissarum falsam quoq; esse, non minorem quidem, quoniã & ipsa in altero syllogismo uera ex hypothesi concessa fuit: ergo maiorem. Quare eius contradictoria quæ erat, omnis homo est substantia, uera est, & hæc nimirum conclusio prioris syllogismi erat, quod erat propositum. Vnde & ex hoc etiamnũ error eorum manifestatur, qui per c, literam superius inter artis literas positam, significari credentes syllogismum conuersiuum, eundem proinde illum existimare uidentur cum syllogismo ad impossibile ducente, cum sint à se longè diuersi.

Quòd præter prædictos modos alij omnes magna ex parte asyllogisti habeantur.

INsuper & illud nunc, quantum quidem ad definitos modos attinet, adijciendum haud ab re puto, quòd quicunq; modi contra prædictas syllogismorum formas siue leges fiunt, ordinãturq;, omnes hi asyllogisti habentur. Siquidem hoc pacto cõtingeret in ipsa conclusione, primum ex tribus datis terminis interdum omni inesse postremo, interdum nulli: hoc est, ut planius intelligatur quod dictum est, ex tribus terminis, seruata eadẽ forma, conclusionem colligi, nunc uniuersalem affirmatiuam, nunc uniuersalem negatiuam. Atq; id quidem est, quemadmodum & in prioribus analyticis Aristoteles docet, dare terminos, in quibus omni, & in quibus nulli. At hoc ipsum nunc exemplis subiectis ostendamus. Cõstituatur itaq; syllogismus in prima figura, sintq; termini in quibus omni, id est, ubi primus omni postremo inest, animal,

homo, equus: ut omnis homo est animal, & nullus equus est homo, igitur omnis equus est animal. Alter rursus cõstituatur syllogismus, sintq́; termini in quibus nulli, hoc est, ubi primus nulli inest postremo, animal, homo, lapis: ut omnis homo est animal, nullus autem lapis est homo, igitur nullus lapis est animal. Et *ut hoc iam in uniuersalibus ostensum est propositionibus, ita & in particularibus ostendere licet, particularẽ colligendo conclusionem, si quibus id ita placet.* Ex *quo manifestum euadit, huiusmodi datorum terminorũ cõtextum inutilem prorsus esse, id quod & in secũda, & tertia figura simili modo ostendi potest, quanquàm in tertia haud ita omni ex parte sese habet. Cæterum ut huiusmodi terminorum facilis habeatur inuentio, hæc à quibusdam tradita regula est per disiunctionem:* Accipiẽdi *sunt tres termini, quorum tertius ad reliquos duos se habeat, ut genus ad species quæ sub ipso cõtinentur, ut homo, equus, animal: uel ut extraneus, hoc est, disparatus ad utrunq;, ut homo, equus, lapis: uel utcunq; superior ad illos sit, qui & de se inuicem prædicentur, aut cõuertibiliter, aut nõ.* Con*uertibiliter quidem, ut homo, risibile, substantia.* Non *conuertibiliter uerò, ut homo, animal, substantia.*

De Enthymemate.

POstremò *autem & de reliquis tribus argumẽtationis speciebus tractandum hic est, id quod initio huius tractatus ita polliciti sumus, atq; ex his primùm de* Enthymemate *dicendum.* Enthymema *itaq; est (quemadmodum & ab* Aristotele *definitur) ex icotibus & signis imperfectus syllogismus.* Ex *icotibus quidẽ, hoc est,*

ex con

ex cōſentaneis & probabilibus: εἰκὸς *enim Græcè præter alia, conſentaneum quoq; ſignificat Latinis & probabile. Cuiuſmodi illud eſt, Diligere quenq; amantem ſe: & item illud, Omnem matrem ſuam diligere prolem. Ex ſignis autem, id eſt, ex neceſſarijs & probabilibus, ut eſt, Si quid cuilibet rei additū fuerit, totum maius efficietur. Definitur et ſic, Enthymema eſt oratio, in qua nō omnibus poſitis propoſitionibus, feſtinata infertur concluſio. Itaq; in Enthymemate altera ſemper deeſt ꝓpoſitio, uel propter breuitatē, uel propter notitiā prætermiſſa, quæ tamen mēte interim eius, qui ratiocinatur, cōcipitur: ut, omne animal eſt ſubſtātia, igitur omnis homo eſt ſubſtātia. Vnde & truncatus ſyllogiſmus à quibuſdā dicitur. Hinc à Iuuenale Satyrico poëta dictū eſt de muliere impudica, Ne curtū ſermōe rotato Torqueat Enthymema. Rotato, inquit, id eſt, celeri. Siquidem apud Græcos* ἐνθύμημα *cogitationem ſignificat, qua certe nihil celerius.*

De inductione.

INductio, quæ Græcis ἐπαγωγὴ, *ſiue, ut uult Cicero,* προσαγωγὴ *dicitur, hoc pacto definitur: Inductio eſt oratio, per quam à ſingularibus ad uniuerſale fit progreſſio. Sanè per ſingularia hoc loco intelligere debemus, nō ſolùm ea quæ ſimpliciter talia ſunt, ut ſunt indiuidua, et numero differentia, uerumetiam minus cōmunia reſpectu ipſius uniuerſalis, quod ex ipſis per inductionem colligitur. Ab his enim plerunq; uniuerſale conflatur colligiturq́;, ut ſi quis uelit oſtendere omnem numerū eſſe duorum iuxta ſe poſitorū medium, id inductione probauerit, quoniam ternarius medius eſt binarij & quaterna*

rij, & quaternarius item ternarij & quinarij, & ita deinceps: igitur omnis numerus est duorum iuxta se positorum medius. Eodem modo, si probandum nobis fuerit, quòd omnis uirtus moralis in mediocritate cõsistit, dicemus hoc pacto, Fortitudo in mediocritate consistit, nempe inter audaciam & timiditatem: & liberalitas, ut inter auaritiam & prodigalitatem: temperantia item & iustitia: omnis igitur uirtus moralis in mediocritate cõsistit. Vnde & inductio hanc præcipuè uim habere putatur, ut per eam de principijs scientiarum aliquoties disputare contingat. Neq; uerò cum inductione utimur, opus erit semper adijcere particulam, & sic de alijs, ut Sophistæ solent. Quandoquidem id inducenti iam compertum esse debet, cætera similia esse his, quæ sumpta. Nam si Aristoteli credimus, qui singularium ignorat similitudinem, is non facilè inducet.

De Exemplo.

EXemplum, quod à Græcis παράδειγμα dicitur, ita definiunt, Exemplum est, cum ex multorum collecta particularitate, aliud quiddam particulare ostenditur: ut si quis probare uelit, rectores non esse sorte dandos rebus publicis: quoniam neq; nauibus, neq; curribus moderandis sorte præponuntur rectores, sed qui arte & experimentis plurimum ualent. Sunt qui ita definiant, Exemplum est, quoties unum particulare per aliud probatur, propter simile quod in utroq; conspicitur: ut, si malum est Græcos cum Troianis belligerari, malum quoq; est Lacedæmonios cum Atheniensibus armis decertare.

IN TRACTATVM SEXTVM PRAEFATIO.

POST *hæc tractatum de syllogismo hypothetico aggressurus, illud præfari in animo cōstitui, quòd tametsi de modalibus simul et hypotheticis propositionibus tractatus à nobis institutus est, nēpe quartus, id tamē haud ita uisum est in eo facere tractatu, in quo de syllogismo hypothetico tractabitur, ut etiā de syllogismo ex modalibus in eodē tractetur, imò nec alibi usquā in his tractatibus: nō ob eam solā causam, quòd nouitij adhuc huius artis tyrones nimium alioqui grauarentur, sed quòd illorū syllogismorū, qui ex modalibus constituuntur, nō admodū frequēs usus sit, ut etiā suprà notauimus. Accedit* ꝙ *præter unū* Aristotelem *nullus alius (quod scire potuerim) de huiusmodi ex modalibus syllogismis quicquā scriptū reliquerit, nisi quantū* Boëthius *in his laborauerit, idq; tamē magis* Aristotelē *ipsum exponēdo, quàm institutū probādo.* In *qua etiam sententia* Iacobum Fabrum Stapulensem *esse uideo, uirū profectò in omnibus disciplinis exercitatissimū: unde & nō parua mihi subit admiratio de* Aristotele *ipso, cur in re nō tam necessaria, etiam plus satis operosus fuerit, nisi quòd in hac præsertim arte ingeniū suū ostentare omnino uoluit uir ille, in omnibus alioqui disciplinis admirādus.* Quapropter *multi etiā tam* Græci, *quàm* Latini *hoc animaduertētes, per cōpendia de hac arte scribere maluerunt,*

ne in hac discenda apud Aristotelem opus esset toties, noctesq́;,diesq́; insomnes ducere, absq; magno etiam fructu. Non *tamen negauerim hanc unam artem necessariam admodum esse,ideoq́; inuẽtam à maioribus nostris, ut sine qua error in studijs plerunq; committeretur, qui cum alibi, tum hîc maxime cauendus est: quippe quòd hæc sola rerum rationes inuestigare doceat, atq; de his ipsis disputare poßit.* Itaq; *qui in hac errauerit, uix in alijs erroris periculum euitare poterit.*Nanq; *(ut Aurelius* Augustinus *autor est) hæc sola docet docere, docet discere,in hac seipsam ratio demõstrat atq; aperit, quæ sit,quid uelit,& quid ualeat: sola item scientes non solùm facere uult,sed etiam potest.*Hæc *ille. at nos hinc ad hypotheticos syllogismos transeamus.*

De syllogismo Hypothetico,quid sit.

SYllogismus *igitur hypotheticus (ut à* Martiano Capella *definitur) is est,cuius propositio & plenum argumentum,& plenum item id,de quo quæstio est,cõtinet,ita ut assumpto argumẽto,iam certum inferri poßit de quo quæstio erat:ut sit exempli causa quæstio,utrum* Rhetorica *sit utilis.*Itaq́; *uolentes eam utilem probare, argumentum protinus ab eius definitione commodè capere possunt,quæ quidem est bene dicẽdi sciẽtia.* Ex *hac deinde,ut argumento sumpto, & quæstione proposita, syllogismus hypotheticus ad hunc modum contexitur:*Si Rhetorica *bene dicẽdi scientia est,utilis est:est autẽ* Rhetorica *bene dicẽdi sciẽtia,* Rhetorica *igitur utilis est.* In *hac sanè oratione cum prius proponitur:* Si Rhetorica *bene dicẽdi sciẽtia est,utilis est:ac deinde assumitur,* Est

autem

autem Rhetorica bene dicẽdi scientia: tum qui hæc duo concesserit, propositionẽ, inquam, & assumptionẽ, is uel inuitus cõcedat oportet, rhetoricam utilem esse, id quod in quæstione propositum erat, quod tantisper dubium erat, donec & propositio, & assumptio concederetur.

Ex quibus constet syllogismus hypotheticus, & quantum ei conferat syllogismus categoricus.

CAeterum ut categoricus syllogismus in propositiones resoluitur, ut ex quibus constituitur, & propositiones rursus in terminos, neq; ulterius resolutio procedit in his, ita hypothetici syllogismi in categoricos resolutio fit: quippe quòd ex his ipse, ut ex simplicibus constet cõpositus: cum præsertim prima eius propositio uim consequentiæ ex simplicibus (hoc est, categoricis) capiat syllogismis. Prima nãq; hypothetici syllogismi propositio, si dubitatur an uera sit, prædicatiua demonstrabitur conclusione, hoc est, syllogismo prædicatiuo. Assumptio porrò, q̃ secũda huiuscemodi syllogismi pars est, in pluribus modis prædicatiua esse perspicitur, itẽq; conclusio, ueluti cum dicimus, Si rhetorica bene dicendi sciẽtia est, utilis est, atqui rhetorica bene dicẽdi sciẽtia est, hic asũptio prædicatiua, itẽ categorica est: si quæratur, hoc est, in dubitationẽ trahatur, ipsa quoq; prædicatiuo probabitur syllogismo. Hinc si demũ iferatur, rhetorica igitur utilis est, & hæc ipsa prædicatiua est, atq; facti syllogismi cõclusio: utpote quæ ad assumptionem probatam necessariò cõsequitur. Nam si rhetorica bene dicendi scientia est, cur nõ et utilis ipsa erit? Præterea si hypothetica

propositio ex categoricis iungitur, & ex his fidē capit, simul & ordinē partiū cōseqtur, necesse est categoricos syllogismos hypothetico uim cōclusionis administrare.

De partibus syllogismorum, siue ex quot partibus syllogismi constant.

SYllogismos autem tam categoricos, quàm hypotheticos, alij quinq;, alij quatuor, alij tribus cōstare partibus arbitrantur: quorū controuersiam Boëthius *ad hunc modū dijudicat atq; discernit, Quoniam omnis (inquit) syllogismus ex propositiōibus texitur, prima uel propositio, uel assumptum uocatur: secunda uerò assumptū siue assumptio dicitur.* Ex *his quæ tertia infertur, conclusio nuncupatur, ut cū dicimus, Si homo est, animal est: homo autē est, animal igitur est. Ea quidē enūtiatio, per quam dicimus, Si homo est, animal est, propositio uel sumptum uocatur: ea uerò quam huic adiunximus, quæ quidē erat Est autem homo, assumptio siue assumptū dicitur. Tertia autem ab his cōclusio appellatur, ut per quā ostendimus animal esse, si homo fuerit. Eadem sanè & in categorico syllogismo ipsarū partiū & ratio est, & ordo. Sed quoniam sæpe euenit, ut propositio ipsa non sit uerisimilis, ei tum adiūgitur approbatio, per quam id quod propositum est, uerum esse mōstratur. Assumptio quoq; sæpenumero ad fidem per se nō uidetur satis idonea, idcirco huic quoq; probationis iuuamen adiungitur, ut uera esse intelligatur. Quo fit, ut sæpe quinque partes, sæpe quatuor, interdum tres solū ipsos syllogismos habere cōtingat. In qua quidem sentētia* M. Tullius *esse deprehēditur, qui in rhetoricis syllogismos quosdam quinquepartitos*

titos

titos, quadripartitos alios, & nonnullos tripartitos esse confirmat. At uerò, quibus ipsorum syllogismorum non placet partes ultra ternariũ numerũ propagari, hi propositionum atq; assumptionum probationes non putant inter syllogismi partes ponẽdas esse, sed potius illarum, cũ dubiæ sunt, fulcimenta quædam haberi. Quorum sanè iudicio atq; sententiæ Boëthius *ipse manibus, pedibusq; accedit. Vnde nostra (inquit) sententia his potius accedit, qui tribus partibus syllogismum constare dicunt.*

De modis ex hypotheticis propositionibus.

H*Is itaq; præmissis, cõsequens est, ut ad modos hypotheticorum syllogismorum transeamus, quos certè, quãtũ hic eos definire liceat, dicere possumus ipsorũ syllogismorũ formas, & ueluti præscriptas leges. Sciendum autẽ quòd tametsi numeri propemodũ huiuscemodi modi sint, qui ex hypotheticis conficiantur propositionibus, ut de quibus* Seuerinus Boëthius *latissimè disputat duobus libris, nos tamẽ ex his paucos deligere statuimus, propterea quòd eorum usus non parum frequẽs habeatur. De reliquis autẽ admonuisse tantũ sat erit, ut si cui cognoscendi eos cupido incesserit, is* Boëthium *ipsum in primis adeat. Sed nunc ex his primum definiamus.*

Primus modus.

P*Rimus igitur modus est, cum in cõditionali propositione assumpto eo quod præcedit, ostendimus id q̃d sequitur ita necessario esse, ut est in connexione propositum: ut si homo est, animal est, atqui homo est, animal igitur est.* Hic *antecedẽs homo est: ꝓponitur ueluti dubiũ, cum dicitur,* Si *homo est: assumitur deinde idem ut argu-*

mentum,cum absq; cõditione repetitur,Atqui homo est. Ad quod demum necessariò sequitur animal esse:quẽadmodum erat propositũ. Quòd si parte ex altera annexũ siue consequens assumamus,atq; dicamus, est autem animal, haudquaquam de necessitate euenit hominẽ idcirco esse. Inueniuntur autẽ certi termini, in quibus peræquè ualet assumptio,siue præcedens,siue subsequens assumatur,ut in homine atq; risibili. Nam ut rectè sequitur, Si homo est,risibile est, ita rectè quoq; sequitur, si assumatur hoc modo, Atqui risibile est,igitur homo est. Sed in his hæc est cõsequẽtiæ causa,quia homo & risibile æqui sunt termini, atq; idcirco uno posito, alterum comitari est necesse. Verum quia hoc in omnibus non ita se habet, idcirco non recipitur ut firmum & stabile,sed magis improbatur,ut incertum & minime constans.

Secundus modus.

SEcundus uerò modus est,cum in cõditionali, opposito cõsequentis assumpto, aufertur id quod antecesserat,hoc modo,Si homo est,animal est:non est autem animal, igitur homo non est. Quòd si contrà hominem esse negemus,non tollitur proinde quod connexum est, ut si dicamus, non est autem homo, non iam continuò sequitur, animal non esse. Atq; idcirco hic modus, À consequentibus appellatur:quemadmodum qui hũc præcedit, Ab antecedentibus dicitur. Quare & hi duo modi à recentioribus ita distinguuntur, ut prior quidem dicatur, À positione antecedẽtis : sequens uerò, À destructione consequentis. Cæterum ut utroq; modo ex datæ conditionalis partibus affirmatiuis firma ubiq; sententia probatur

batur, id quod paulò suprà exemplis adhibitis ostensum est: ita eadem consequentiæ uis erit, si negatiuæ eius partes fuerint: ut, si animal non est, homo non est: non est autem animal, igitur homo non est. Item, si animal non est, homo non est: atqui homo est, animal igitur est.

De quadam argumentatione contra secundi modi regulam facta, ex Themistio.

HIc iam obijciet aliquis fortaßis nobis Aristotelem ipsum, qui in procemio libri de Anima, tali contra præscriptã secũdi modi formã (ut uidetur) usus est argumẽtatione, Si quod est animæ (inquiens) proprium opus, potest contingere, ut ipsa à corpore seorsum sit: Si uerò nullũ est opus animæ proprium, cõtingere non potest, ut à corpore seorsũ maneat, subsistat'ue. Sanè hãc argumẽtationẽ sunt qui ob id calumnientur, reprehendantq́; ceu minus firmã, minusq́; dignã tanto philosopho. Calumnia autẽ huiusmodi est, Oportebat, inquiunt, accepto consequẽtis opposito, ita tollere demolirìq́; antecedens: at hic cõtrarius ordo seruatur. Verum hãc calumniam (si qua tamen dici meretur) Themistius haud dubie nobilißimus Peripateticus subtilißime dissoluit ac diluit. Vnde quicunq́; (ait) tã male animati sunt, ut hæc quæ in dialectica atq́; in exercitio argutiarũ iactata, & prompta omnibus sunt, ignorasse Aristotelem putẽt, hi planè ignorantißimi uidentur. Nanq́; uerbum illud Potest cõtingere (quo quidẽ Aristoteles in sua oratione utitur) non necessariã, sed poßibilem & contingentem connexionem habet: in quo genere non oportet, abolito consequente, aboleatur & antecedẽs: id quod omnino ita euenit, quoties neces-

saria

ſaria connexio eſt. Sed hic in contrarium obſeruatio eſt, ut ſcilicet abolitio antecedentis aboleat conſequens. Cui rei cauſam idē autor huiuſmodi affert: ſemper enim (inquit) id quod contingenter ſequitur, tanquā pars ſit antecedentis: propterea quòd quādoq; accidit, quādoq; nō accidit. Ita qui antecedēs intermit, totū intermit. Toto autem ſublato, conſequens eſt parti quoq; abolitionem afferri. Hinc et ab eodē autore aliud haud diſſimile proponitur exemplū, quod tale eſt, Si animal eſt, quod procul ad nos accedit, poteſt cōtingere ut ſit equus: igitur ſi animal non eſt, neq; ut equus ſit contingere poteſt. Quò fit, ut inſcitiæ potius illi arguēdi ſint, qui talem argumentandi formam, ut minus ſanam cauillantur, & non Ariſtoteles ipſe qui rectiſſime ita argumentatus eſt. Hæc ita ex Themiſtio, quē Hermolaus Barbarus ætate noſtra Latinitate donauit, uir utiq; impenſe eruditus.

Tertius modus.

TErtius deinde modus eſt, qui appellatur, A` repugnantibus, in quo demonſtratur nō poſſe ſimul hoc eſſe & illud. Fit autē quoties cōnexæ propoſitionis affirmatiuæ antecedēs aſtruitur, ut cōſequēs tollatur. Quod certè ideo ita euenire manifiſtum eſt, q̃ huiuſmodi propoſitiones ex repugnantibus, aut ex contrarijs conſtent partibus. Ex repugnantibus quidē, ut non ſi dies eſt, nox eſt: atqui dies eſt, nox igitur non eſt. Ex cōtrarijs autem, ut non ſi ſanū eſt, ægrum eſt: atqui ſanum eſt, non eſt igitur ægrum. In quibus ſyllogiſmis propoſitiones ſumptæ huiuſmodi ſunt, ut impoſſibile ſit, ſi antecedens eſt, cōſequens eſſe. Itaq; cum ita proponitur, non ſi dies eſt, nox eſt, hu

est, huius propositionis sensus hic est, non rectè sequi, si dies est, ut nox sit. Dictum est autem ex repugnantibus, aut ex cõtrarijs, quoniam quæ aliter se habent, syllogismum ad hunc modum nullum constituunt. Quapropter haudquaquam recipiendus est hic syllogismus, non si homo est, album est, est autem homo, igitur album non est, quando nec repugnantia sunt inter se homo & album, nec cõtraria. Fit item & hic modus aliquoties, cum inter alterutrã connexæ propositionis partẽ negatio interponitur, atq; ea ipsa rursus denegatur: ut sit propositio, si animal non est, homo est, hæc repugnãs est, & ob id falsa. Fit autẽ uera, si negatio huic à fronte adijciatur, hoc modo, Nõ si animal nõ est, homo est. Huius quippe propositionis hæc est sentẽtia, Si animal nõ sit, fieri nõ posse, ut sit homo. Ea igitur cõcessa, assumimus ꝓtinus hoc modo, Atqui animal nõ est, ac deinde cõcludimus, igitur homo non est. Similiter uerò si ita proponatur, Si homo est, non est animal, quæ & ipsa falsa est, propter partiũ inter se repugnantium: quare si & huic deinde negatio apponatur, uera fit hoc modo, Non si homo est, non est animal. Nam & huius sentẽtia est, si homo sit, non posse fieri ut non sit animal. Itaq; ea concessa, talis contexitur syllogismus, nõ si homo est, animal nõ est, atq homo est, animal igitur est. Rursus autẽ sit propositio ex utriusq; partibus negatiuis, si nõ est dies, non est nox: quæ idcirco quòd partes eius inuicẽ repugnant, falsa est: fit autẽ uera, si adiungamus negationem, hoc modo, Non si non est dies, nõ est nox. Huius quoq; propositionis sensus est talis, quòd si non est dies, esse non potest quin nox sit.

Vnde

Vnde ea ipsa concessa, aßumimus hoc pacto, Atqui dies non est, & concludimus deinde, Est igitur nox.

Quo pacto tertius hic modus à superioribus duobus differat.

EX *his porrò colligere licet, quid intersit inter hunc tertium, & superiores duos modos. Sanè inter ipsos hæc est diuersitas, quòd in eo quidē modo qui Ab antecedentibus dictus est, ponitur antecedens, ut id quod sequitur, astruatur. In eo uerò qui A' cōsequētibus appellatus est, perimitur cōsequens, ut id quod antecesserat, auferatur. At uerò in hoc tertio qui dictus est, A' repugnātibus neutrum horum seruatur. Siquidem neq; antecedens ponitur, ut quod sequitur cōfirmetur: nec interimitur consequēs, ut id quod præcesserat euertatur: sed ponitur antecedens, ut interimatur cōsequens. Quod ideo euenire dictū est: quoniam hic propositionis modus partes inter se cōtinet repugnantes. Aduersum quippe est atq; repugnans, quod dicitur, si dies est, non est lux: quare propositio hæc falsa est, quæ tamen rursus negatione præposita, fit uera hoc modo, Non si dies est, lux nō est: atque ita consimilis est affirmationi, nempe huic, si dies est, lux est: quod & recte quidem ita euenire receptum est, quando scilicet affirmationem geminata facit negatio.*

Quartus modus.

QVartus modus est eorum, qui ex disiunctiuis consistunt, syllogismorum. Fit autē cum datæ disiunctiuæ propositionis antecedens in aßumptione ponitur, ut quod cōsequens est auferatur, hoc pacto, Aut dies est, aut nox est: atqui dies est, nō est igitur nox. item, aut sanus est*

nus est

nus est, aut ægrotat, atqui sanus est, non ægrotat igitur. Hic *uerò si ita quispiam argumentetur, aut dies est, aut nox est, atqui dies est, nox igitur est: ac rursus, aut sanus est, aut ægrotat, est autem sanus, igitur ægrotat: talis profectò modus asyllogistus & incollectilis prorsus habetur.* Nam *in eo datæ disiunctiuæ posita parte una, non tollitur reliqua: quod utiq; repugnantium natura requirit.*

Quintus modus.

Q*Vintus autem modus est, cum id quod in disiunctiua [illegible] præcesserat, in assumptione tollitur [illegible] aut [illegible] At hic quoque [illegible] , [illegible] datæ disiunctiuæ una sublata parte, tollitur simul & reliquum: ut aut uiuit, aut mortuus est, nõ nouit autẽ, igitur nõ est mortuus.*

Sextus modus.

S*Extus uerò modus est, in quo duobus per disiunctionem propositis, ostenditur si unum sit, non posse simul esse & reliquum. Fit autem ex disiunctiua in copulatiuam mutata, addita uidelicet negatione, id'que modis duobus. Primo, cum propositionis datæ antecedens ponitur, ut tollatur consequens hoc pacto,* Non *& dies est, & nox est, sed dies est, non est igitur nox. Item, non & prudens est, et ineptus est, atqui prudens est, ineptus igitur non est. Secundo, cum propositionis datæ antecedens tollitur, ut consequens ponatur, hoc modo,* Non *& dies est, & nox est, sed dies non est, igitur nox est. Sanè tertius hic ex disiunctiuis modus consimilis ei est, qui ex propositionibus conditionalibus tertius est positus, præterquàm*

quòd in illo propositio cum conditione, in hoc sine conditione proponitur. Verum et hoc amplius hic obseruãdum, ut tam repugnantia, quàm contraria, ita sibi repugnent atque contraria sint, ut posito uno interimatur alterum, & uno interempto alterum ponatur. Quare locutiones huiusmodi, Aut perijt, aut literas docet. Item, Aut cucurbitæ florem, aut ipsam cucurbitam, & aliæ pleræq; (quæ apud Græcos olim in prouerbia cessere) consuetudine atque ipso euentu magis receptæ fuerunt, quàm ueritatis constantia: de quibus, & alijs penè innumeris. [redacted] *Ex prædictis autem sequitur, copulatiuam negatiuam æquipollere disiunctiuæ affirmatiuæ ex eisdem partibus, sed sibi contradicentibus: uerbi causa, hanc, non & dies est, & nox est, huic, aut non est dies, aut non est nox.*

Cur ex copulatiuis non fiant syllogismi.

IAm uerò mirabitur fortassis quispiam, quid causæ subsit quòd cum tres sint superius positæ hypotheticarũ propositionum species, & ex cõditionalibus quidẽ, & disiunctiuis certi syllogismorum modi à nobis iã præscripti sint, nullos præterea subijciamus, quibus ex copulatiuis perinde syllogismi fieri demonstrentur. Huius sanè rei hanc esse causam arbitror, quòd quæ hypotheticæ proprie dicuntur, huiusmodi sunt, ut in his conditio aliqua uel exprimatur, ut in eis, quæ peculiari nomine cõditionales appellantur, uel subintelligatur, ut in disiunctiuis. Nam cum ita

propo

proponitur, aut dies est, aut nox est, hæc eadem propositio cum cōditione nihilominus pronūtiari potest, hoc modo, Si dies est, non est nox, uel si non est dies, nox est. Itaq; per has neq; esse aliquid, neq; non esse, simpliciter significatur, sed aut illud esse si hoc fuerit, aut quoties unum fuerit, non posse simul & aliud esse. Vnde & in his consequentiæ uis inesse quoq; perspicitur. At uerò quæ copulatiuæ dicuntur, ut non ueræ hypotheticæ sunt, ita nec in his consequentiæ uis ulla deprehenditur: quæ nimirum facit potißimum ut ex propositionibus hypotheticis, hypothetici syllogismi struantur. Hypotheticæ tamen quoquo modo dici possunt, quatenus ex categoricis cōpositæ constant. Quare nec Boethius etiam, cum aliâs de syllogismis ex hypotheticis copiosißime tractet, ullos præscribit modos, iuxta quos syllogismi ex copulatiuis perinde fierent. Nec ipse admodum probo eas consequentiæ formas, quas uulgò ex copulatiuis eliciunt, ut à totâ copulatiua ad alteram eius partē: & item à destructione partis copulatiuæ, ad destructionē totius, quæ licet necessariæ utiq; sint, utiles tamen non sunt. Ex copulatiuis tamen rectè fortaßis argumētatio procedet, siue syllogismum uoces, siue aliam quamlibet argumentationis speciem, quoties per has ex disiunctis ad coniuncta procedimus: hoc est, quoties quæ diuisim prædicantur de subiecto aliquo, de eodem etiamnum coniunctim dici posse probantur. Quod quia aliquando ita contingit, aliquando uerò minime, certæ ad hoc regulæ ex ipso Aristotele colliguntur, quibus id discernere licet, quas proinde hic subijcere non grauabimur.

Sequuntur tres regulæ.

Ex his igitur prima regula est, Quæcunq; diuisim secundum accidens de aliquo prædicantur subiecto, aut alterum de altero, hæc simul atque coniunctim de eodem prædicãtur minime. Cuius regulæ hanc reddit rationem Aristoteles, quòd uidelicet unum non faciant. Quare nõ rectè sequitur, Socrates est albus, & Socrates est musicus, igitur Socrates est albus musicus. Dictum est autem secundum accidens, quoniam sciens & grammaticus licet secundum accidens de subiecto aliquo dicantur, tamen alterum de altero non secundũ accidens, sed per se dicitur: & proinde ut diuisim, ita & cõiunctim de eodem prædicari possunt: ut, Socrates est sciẽs, & Socrates est grãmaticus, igitur Socrates est sciens grãmaticus. Secunda regula, Quæcunq; diuisim de aliquo prædicantur, ut de subiecto, si id, quòd sequitur, in præcedenti includitur, ipsa de eodem simul & coniunctim non prædicãtur. Huius quoq; regulæ hæc ab Aristotele redditur ratio, quia cõmitteretur uitium nugationis. Vnde non recte sequitur, Socrates est homo, & Socrates est animal, igitur Socrates est homo animal. Siquidem in homine animal includitur. Nec sequitur ob id ipsum, Socrates est grãmaticus, & Socrates est sciens, igitur Socrates est grãmaticus sciens. Tertia est, quæ ex his sequitur, regula, Quando aliqua de aliquo ut subiecto seorsim atq; diuisim prædicantur, idq; neque secundũ accidens omnino, neq; ex his posterius in priori directim continetur, hæc de eodem simul atq; coniunctim prædicantur, ut Socrates est homo, & Socrates est albus, ergo Socrates est homo albus. Item, homo est animal, & homo est rationalis, ergo homo est animal rationale.

De rat

De ratione consequentiæ.

POst hæc etiam de consequentiæ ratione haud absurdum fuerit hac in parte nonnihil adijcere, propterea quòd in superioribus sæpius in huius incidimus mentionem. Primò igitur dicendum est quid sit, deinde quomodo diuidatur, tertiò regulæ quædam subijciendæ sunt. Neque uerò ut uana res existimari debet consequentiæ uim posse intelligere: quoniam ad hos summa totius dialecticæ tendit & utilitas. Sane hæc ex eo potißimum percipitur, si cui recte uti contigerit coniunctione rationali ergo siue igitur, aut si qua huiusmodi est: quæ alioqui (ut Alexāder Hegius dicere solebat) multum facceßit negotij studiosis huius artis hominibus. Porrò hac ipsa recte uti poterit, quicunq; rei probandæ tum causam, tum signum intellexerit. Ita enim res una ab alia dependet, ut certus proculdubio ordo aliquis in ipsa rerum natura esse intelligatur, id quod Seneca inter philosophos non contemnendus autor, primo Naturaliū quæstionū libro his uerbis non tam disertè quàm grauiter expreßit: Omnium (inquit) rerum certus dicitur ordo, & alia alijs ita complexa sunt, ut quod antecedit, aut causa sit sequentium, aut signum.

De consequentia & eius diuisione.

COnsequentiam igitur hoc pacto quidam definiunt, Consequentia est oratio ex antecedente & consequente, suis quidem partibus constituta, quas rationalis aliqua coniunctio connectit. Eam ita diuidunt, ut sit & bona, & mala consequentia. Et bona quidem ab eisdem definitur, cuius si antecedens uerum est, non potest esse, quin consequens quoque uerum sit: ut, homo est, igitur

animal est. Mala uerò, cuius etsi antecedens uerum est, non est tamen necesse, ut consequens uerum sit, ut Socrates ambulat, igitur cœlum serenum est. Bonam rursus diuidunt in materialem & formalem. Verum qui Aristotelem potius sequũtur, quàm barbaros sophistas, eam in necessariam, & non necessariam dispescunt, ut sit tamen necessaria consequentia, quam illi formalem uocant, non necessaria, quæ materialis ab illis dicitur. Ergo formalis consequẽtia est, quoties datis quibuslibet terminis iuxta præscriptam aliquam argumentandi formam, si antecedens uerum est, & consequens esse uerum necesse est. Cuiusmodi in primis sunt syllogisticæ consequentiæ omnes, & quæ ex ipsarum propositionum tum conuersione, tum æquipollentia eliciuntur, & si quæ aliæ his consimiles sunt. Materialis uerò, quæ tametsi bona quidem est, tamen iuxta eandem similemq; argumentandi formam firma ubique & constans non est, quales ferè sunt dialecticæ argumentationes, & quæ per Enthymemata & cæteras argumentationis species constituuntur, nempe terminorum tantum gratia, uidelicet qui materiæ uicem præstant. Itaque materialis consequentia est, si hoc modo argumenteris, Cœlum uolubile est, ergo cœlum rotundum est. Quippe quòd iuxta eandem formam ita argumentari licebit, Cœlum uolubile est, ergo cœlum stellatum est. Cæterum probabilitas in his ac confirmatio, ex locorum aliquo dialecticorum peti solet, proficisciturq;.

Sequuntur duæ regulæ, tum instantia contra secundam, tum etiam quæ sit bonæ consequentiæ proprietas.

Sequuntur

SEquuntur hinc regulæ duæ, quarum prima est, Si ad antecedens bonæ consequentiæ sequitur consequens, ad oppositum consequentis oppositum sequitur antecedentis. Et oppositum quidem hic intelligo id, quod contradictorium dicitur. Cæterum ipsius regulæ tale sit exemplum, homo est, igitur animal est. Hic quia *recte sequitur, homo est, igitur animal est, ad oppositum consequentis, quod est, nullum animal est, recte quoque sequitur, igitur nullus homo est. Secunda regula, Quicquid sequitur ad consequens bonæ consequentiæ, sequitur & ad eius antecedens: ut quia ad hanc, homo est, recte sequitur, igitur animal est: & ad hanc rursus, animal est, igitur substantia est: ad eandem idcirco, quæ erat, homo est, recte quoque sequitur, substantia est, ut sit, homo est, igitur substantia est. Sane has duas regulas ideo adijcere libuit hoc loco, quòd unaquæque harum per totam artem logicam principij uim obtineat. Contra secundam tamen regulam huiusmodi fit instantia. Nam si quid necesse est esse, illud quoque possibile est esse.* Rursus *autem, si quid possibile est esse, illud iam non necesse est esse.* Igitur *si quid necesse est esse, idem erit non necesse esse: quod prorsus inconueniens uidetur. Sanè huius difficultatis nodum* Theophrastus *Græcus autor, uir utique in omnibus disciplinis consummatissimus, dignus proinde qui in* Aristotelis *diatribam, ipso etiam* Aristotele *id ita adiudicante, succederet (ut autor est* Aulus Gellius*) ad hunc modum soluit,* Non *omnino (inquit) idem est possibile esse, & non necesse esse. quòd hoc negatiuam speciem habeat: illud uerò affirmatiuam: quamuis tamen eadem propemodum utro-*

bique sit significationis uis. Itaque affirmationem, quæ est, necesse est esse, non recte sequitur negatio, per quam aliquid non necesse esse proponitur. At de consequentia quidem quæ sit, & quæ bona, tum quæ necessaria, hactenus quàm breuißime dictum sit. Bonæ præterea consequentiæ id esse proprium obseruatum est, ut ex uero quidem non nisi uerum sequatur unquam, ex falso autem cum plurimum falsum, nonnunquam etiam uerum.

IN TRACTATVM SEPTIMVM DE DEmonstratione,

PRAEFATIO.

SAEPIVS *mecum reputaui, ac toties admiratione non parua captus sum, quid causæ esset, cur bonus ille uir, qui cum in artem dialecticam tractatus aliquot scribere constituisset, eosdem pro sua (ut uidetur) opinione ita demum parauit, ut per eos ad Aristotelis Logicam studiosi eius artis introducerentur: non id etiam tentauerit in eam huius disciplinæ partem, quæ Demonstratiua dicitur, ac per hoc omnium potißima & est, & habetur, etiam eorum iudicio, qui illorum tractatuum autorem non frigidè, imò strenuè (ne dicam superstitiosè) sectantur. cum tamen illud neque grauiori illius labore, neque minori introducendorum in hanc quoque huius artis partem utilitate fieri potuisse constet: maxime quòd pueri olim (quod utinam hodie'que obseruaretur,*

omißis

omißis friuolis cauillationibus) ad philosophiam instituendi, in mathematicis disciplinis, ad quas comparandas hac parte plurimum iuuamur, antea exercebantur, & si non exactè, rudi saltem modo: quod & exempla passim per Aristotelis libros dispersa dissiminata'que, indicare planè uidentur. Vnde etiam in foribus Platonicæ diatribæ scriptum legebatur, Nemo huc ingrediatur geometriæ expers: quo nomine simul & arithmetica intelligebatur. Sed ego iam causam ipsam, uel subolfacere uideor, quòd uidelicet hæc pars dialecticæ uisa sit illi haudquaquam idonea ad sophisticas captiunculas, & steriles illas nugas, quibus per id temporis, quo uir ille claruit, scholæ omnes atque literarij ludi non tam uocabant sedulò, quàm strepebant acriter. Atque interim (proh pudor) dum in his nugæ illæ leuiusculæ ueluti imperiose docebantur, optimi quique bonarum artium autores in pluteis, & sub scamnis delitescebant, situ & puluere obducti, & (quod hoc etiam miserabilius est) esca blattis & tineis. In quorum subiere locum barbari paulatim, idq́; ferè in singulis artibus, ut uerbi causa, in Grammatica Alexander Gallus, in Dialectica Petrus Hispanus, in Poëtica Gaufredus Britannus, & in Rhetorica Eberhardus quidam, qui etiam ob rem à se obscurius fortaßis traditam opusculum suũ Labyrinthi nomine inscripsit. Taceo Græcistam, Floristam, Cornutum, Alanum in parabolis, & cæteros huius farinæ uiros. Dij boni, quos hic autores recenseo? Sed neque defuere tamen interim, qui in mathematicis quoque studijs operam suam nauarunt, quanquàm non satis fęliciter, uerum pro temporum iniuria excusandi potius

tius quàm incusandi. Quæ quidem studia, quoniam (ut paulò superius diximus) demonstrandi uia, quæ utiq; certißima est, comparantur in primis, de horum utilitate pariter & dignitate, ex Seuerino Boëthio acris haud dubie iudicij uiro, paulò altius repetere libet, priusquàm institutum tractatum aggrediamur: Talia (inquit ille) studia sunt ea, quæ mathematica dicuntur, ut si his careat diligens ueritatis inquisitor, uerum ipsum inuenire non poßit. Quinimo sine hac ueritatis speculatione nulli rectè sapiendum est. Proinde qui hæc spernit, id est, has semitas sapientiæ negligit, ei denuntio non rectè philosophandum. Siquidem philosophia amor sapientiæ est, quam certe in his spernendis, antè iam aliquis contempserit. Hæc ille. Quare cum hæc studia minime spernenda sint, nec uia etiam qua ad illa pergitur, negligenda erat. Hac igitur ratione persuasus, cum in cæteras dialecticæ partes tractatus certos, atque hos quidem introductorios parare instituerim, in hanc quoque partem, hoc est, de Demonstratione tractatum aliquem parandum duxi.

De quadam alia dialecticæ diuisione, ut per quam tria potißima philosophiæ instrumenta colligantur, quæ sunt demonstratio, definitio, & diuisio.

QVemadmodum autem dialectica in duas breuißimè partes diuidatur, inueniendi unam, alteram iudicandi, superius à nobis expositum est: restat nunc (cuius & ipsa res iam nos admonet) ut ab eodem repetẽtes principio, aliam eius diuisionem aggrediamur, qua & tripartita eius uis, siue facultas esse dignoscatur: quæ tamen

secunda

ſecunda diuiſio priore deſtituta eſſe, ut non debet, ita non poteſt. Diuiſio autem hinc patet. Nam cùm dialectica ex M. Ciceronis ſententia diligens diſſerendi ratio ſit, quî fieri poteſt, ut non etiam ratio ſit tum definiendi, tum diuidendi, tum colligendi? Id quod de definiendi facultate idem Cicero locupletiſſime præcipit primo Officiorum libro his uerbis, Omnis enim (inquit) quæ à ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet à definitione proficiſci, ut intelligatur quid ſit de quo diſputetur. Haud ſecus & de diuiſione ſentiendum eſt, quando nec ſine ipſa diſputatio legitimè procedere poteſt: quippe quæ uiam ad ipſam definitionem non tam parare, quàm aperire uideatur, ut ſequenti tractatu cõuenienti exemplo oſtendemus. Maxime uerò ad hanc ipſam artem pertinere probatur colligendi facultas ex eo, quòd quicquid in diſputationem affertur, collectione tandem aliqua conſummatur, perficiturq́;, idq́; ſecundum triplicem diuerſitatem, quemadmodum & ſuprà annotatum eſt. Nam aut ex proprijs & ueris ac neceſſarijs huiuſmodi collectio fit, proceditq́;, & Demonſtratio appellatur, aut ex communibus et maximè probabilibus, & Dialectica peculiari nomine dicitur, aut ex captioſis & planè falſis & Sophiſtica, id eſt, cauillatoria perhibetur, ſed quæ tamen abiectiſſima, deſpectiſſimaq́; totius Logicæ pars eſt, ut quæ magis deceptionem eius, cũ quo diſputatio deſumpta eſt, moliatur, quàm rei in diſputatione propoſitæ probationẽ. Itaq; dialectica, quæ eſt diſſerendi peritia, tum de definitione, tum de diuiſione, tum de collectione quoq; tractat: quæ quidẽ ſi (ut debet) fit cũ ratione, Syllogiſmus Græcè dicitur. συλλογίζειν Græcè, ra

cè, ratiocinari Latinè interpretatur, hoc est, cum ratione colligere aliquid. Videtur enim uerbum ipsum συλλογίζω compositum esse ex præpositione σύν, quæ cum significat, & in compositione idem facit, quod con inseparabilis præpositio apud Latinos, & ex nomine λόγος, quod præter alia multa rationẽ quoq; significat. Vnde & ars ipsa à ueteribus Paripateticis Logica posteà appellata est, quã antea & Stoici, & Plato Dialecticam appellauerunt, ut qui angustius de ea tractauerint, quàm Peripatetici, ut à Boëthio id memoriæ proditũ est. Logica igitur quasi rationalis scientia dicta est: non quidem, ut barbari nomen ipsum interpretãtur (ut alia ferè omnia) infantißimè, fœdißimeq́;, etymologia ad hoc adducta aliqua: sed ex Græcorũ potius consuetudine, qui artes & disciplinas possessiuis ab aliquo deductis nominibus significari uoluerunt, & his quidẽ fœminini generis, subintellecto (ni fallor) artis nomine, quod Græcè τέχνη dicitur, qđ utiq; fœminini generis nomen est, ut quod huic respondet apud nos ars.

Quo pacto inter se duæ Dialecticæ diuisiones conueniant, aut altera alteram contineat.

VIdendum nunc etiam, hæ duæ diuisiones, quanam se attingant cognatione. Nam cum aliquid definitione explicare uolumus, genere in primis opus est, tum & differentijs, quibus id quod definiendum est, ab alijs omnibus distinguatur. Quas nisi prius cum ipso genere iunxerimus, haudquaquã definitionem cõstituere poterimus. Inuentio igitur necessaria est, si definitio perfici debeat. Similiter autẽ & cum quid diuidere in animo est, ea omnia prius inuenire oportebit, quibus diuisio ipsa perficiatur.

Hæc

Hæc autem ſunt tum differentiæ in primis, tum accidentia nonnunquã, maximè uerò inſeparabilia & propria. Iam uerò ſi inuentio abſit, nec collectio unquã ualebit, id quod in ſuperioribus paulò latius explicauimus. Sed his omnibus niſi iudicium acceſſerit, fruſtra haud dubiè aut definire quicquam, aut diuidere, aut colligere tentabimus. Ergo an rectè definitum quid ſit, aut diuiſum, aut collectum, iudicatio perpendit, examinatq;. Quo fit ut prior Logicæ diuiſio ſecundam quaſi continere uideatur, quia neq; exiſtere quicquam ſine inuentione, neque internoſci præter iudicium poteſt. Sed nunc propoſitum exequamur, & primum quid ſit Demonſtratio dicamus.

De Demonſtratione quid ſit, tum etiam quid ſit Scire.

DEmonſtratio igitur ab Ariſtotele definitur, ſyllogiſmus faciẽs ſcire, hoc eſt, ſyllogiſmus per quem rei alicui ſcientia comparatur, pariturq;, quẽ proinde ſyllogiſmum Ariſtoteles Græco uerbo ἐπιστημονικὸν appellat, quod uerbum apud nos interpretari poteſt ſcientialis, ſi linguæ uſus ferat, ἀπὸ τοῦ ἐπίστασθαι, hoc eſt, à ſciendo deflexum. Ab eodem præterea Scire quoq; definitur, rem per cauſam cognoſcere, propter quam res eſt, quatenus uidelicet illius eſt cauſa, nec eſt poßibile hoc aliter ſe habere. Sanè cum multis alioqui modis ſcire dicatur, latius & preßius, latius quidem qualitercũq;, preßius uerò eo duntaxat modo, quo nunc definitũ eſt. Quo quidẽ modo ſcire is dicitur, qui demonſtratione aliquid cognoſcit. Demonſtratione inquã, hoc eſt, per ſyllogiſmũ demonſtratiuũ, qui idcirco ſcire facit, quod ex his ſit conſtitutus propoſitionibus

nibus, quæ primæ & immediatæ, tum notiores, prioresq́; conclusione habentur, ac eius insuper causæ sunt.

Quòd ad omne scibile opus sit prænoscere aliquid.

AT uerò priusquàm aliquid demonstrare contingat, præscire aliqua oportet, nempe principia quæ uocantur, & significata eorum, quæ ad demonstrationem sumuntur: ut exempli gratia, cum à geometra definitur Punctus, cuius nulla pars est, tum præscire oportet, quid partis nomine significetur. Sic & in ædificijs, quid lapides, quid intritum, quid materies sit, prænosse debet is, qui ædificandi artem discere uult. Atque hoc ipsum profectò est, quod Aristoteles in principio operis de posterioribus analyticis his uerbis proponit, Omnis doctrina, & omnis disciplina intellectiua, ex præexistente fit cognitione. Id quod cum in alijs omnibus artibus perspicitur, tum in his præcipuè, quarū aliæ sermocinales, aliæ peculiari nomine disciplinæ appellātur. In quibus ominibus prænoscere necesse est, quid nomine eius, quod ad demonstrationem sumitur, intelligatur, significeturq́;: tum ipsa principia, ut ex quibus conclusio demonstratur, cuius per hoc etiam scientia habetur solum.

Quòd duæ sint prænotiones, quòd est, & quid sit.

EX his igitur quæ dicta sunt, patet duobus modis contingere, ut aliqua prænoscamus, tum quòd sunt, tum quid sint. Vt quærenti propter quid à magnete ferrū trahatur, prænoscendū utiq; est ferrum à magnete trahi. Id ubi iam perspectum quispiā habet, sciscitatur deinde propter

pter quid ita eueniat. Similiter quærens aliquis, quid motus: uel quid tempus sit, exploratum iam is habere debet, utrũq; esse & motum, & tempus. In quibus uerò sciscitantur adhuc, sint nec'ne aliqua: uerbi gratia, an sit prouidentia: in his necesse est prænoscere quid uocabulo ipso indicetur. Atqui contra euenit, ut sciatur quidem quid uocabulo siue nomine significetur, sed nescitur an sit: ut quæ sit Scyllæ, aut Hippocentauri appellatio, nemo est qui non sciat. An uerò etiam sint, incertum fortaßis compluribus adhuc. Sanè non idem putandum est esse quid nominis, & quid rei: quinimo longo hæc & insigni inter se interstitio dissentiunt differunt'que. Significatum nanque uocis cuiusque omnium etiam imperitißimis & uulgo ferè perspectum est. Quid tamen sit id quod uoce una qualibet significatur, non nisi exercitatißimis facile traditu est.

Quid sit propositio immediata, & quòd duplex sit demonstratio.

Q*Voniam autem demonstratio syllogismus est, qui fit ex propositionibus primis et immediatis, ut dictum est, de huiusmodi propositionibus, quænam sint, paulò altius repetere operæpretiũ est. Itaque dicimus ex Aristotele & Themistio, quòd Propositio immediata est, quæ & prima & summa dicitur. Prima quidem, ut qua non est alia prior: Summa uerò, ut qua non est superior alia. Immediata igitur dicta est, ut que alia demonstratione confirmari non poßit. Quo fit, ut huiusmodi propositiones prima etiam principia appellẽtur. Sed de his mox plura suo loco. Cum igitur fit syllogismus per primas & immediatas rei causas, hæc demonstratio propter quid dicitur: cum uerò per*

per causas quidem, sed non immediatas, aut per prima quidem & immediata, sed non quæ causæ rei sunt, huiusmodi demonstratio uocatur, quia est. Sanè prima & immediata causa est quæ affectioni, quæ quidem de re quapiam demõstrãda proponitur, æquatur, atq; cum ea cõuertitur, ut cum per definitionem rei subiectæ propria ei inesse affectio demonstratur. Prima uerò & non immediata causa est, quæ diffusior est & magis ampla, & quæ in his præcipuè scientijs locum habet, quæ subalternatæ dicũtur, ut in perspectiua, quæ geometriæ subalternata est. Ergo quicunque probat arbores, frugesq; non spirare, quia pulmo his desit, is scire dicitur propter quid, quòd pulmo proxima & immediata ratio et causa sit spirationis. Qui uerò idem facit per hoc quod non sunt animalia, hic iam scire illud dicitur, quia est. Nã hæc probatio non de proximo, sed de longinquo commeat. Ita & Anacharsis, cum percontanti cuipiam, quare Scythia tibicines non efficiat, respondisset, quia Scythia uitem non ferret, causam reddidit remotißimam. Nam proxima huius causa erat, quòd Scythæ temulenti non fierent: causa item huius, quia temetum non haberent: huius deniq;, quia uites essent illis negatæ.

Quid sit dici de omni, & quid item per se.

RVrsus autem, quoniam propositio omnis ex subiecto aliquo & prædicato connectitur, scire conuenit prædicatum in demonstrandis propositionibus non utcunque, sed per se de subiectis dici oportere: quare quid sit hoc quod per se uocatur, protinus dicendum est. Interim tamen absoluere prius licebit id, quod de omni prædicari hoc loco dicitur. Nam absque hoc, id quod per se prædicari

dicitur

dicitur, explicari probè non potest. Prædicari igitur de omni (ut breuißimè dicam) est cum prædicatum subiecto & omnino & semper inesse significatur, nec quicquam refert siue substantiæ, siue accidētis proprij quidem & inseparabilis rationem habeat id, quod prædicatur, ut omnis homo est animal, & omnis cygnus est albus. Per se uerò dicuntur, quæ sunt in eo quod quid est: ut triangulo per se linea inest, & lineæ punctus, & arbor item platano. Nam ut ex linea trianguli, ita ex arbore ipsius platani substantia, ratioq́; substantialis constat. Cæterum non omne quod de omni prædicatur, etiam per se prædicatur. Quippe de omni cygno candidum dicitur, quia & semper, & omni cygno inest, non tamen in eo quod quid sit, cygno inesse dicitur. Ex his igitur, quæ dicta sunt, patet propositionem per se eam dici, in qua prædicatum est aut definitio subiecti, ut homo est animal rationale: aut definitionis pars aliqua, ut homo est animal, uel homo est rationalis.

Quot sint modi eorum, quæ per se sunt.

EOrum porrò quæ per se sunt, quatuor ab Aristotele & Themistio modi traduntur, quorum præter tertium reliquæ tres propriè per se dicuntur, qui & distinguūtur, & dignoscūtur extremis propositionum ad se inuicem collatis. Primus igitur modus est, cum prædicatū propositionis est de ratione quid est dicente subiecti, aut ipsamet ratio subiecti, ut homo est rationalis, uel homo est animal rationale. Secundus uerò, cum subiectum est de ratione quid est dicēte prædicati, ut numerus est par, & numerus est impar, cui Themistius hoc addit, dicens, Aut quoties accidentia sunt, in quorum definitionibus subiecta collocantur

cantur, quo modo simum esse per se naso inest, nempe simitudo nasi curuitas definitur. Tertius *modus est eorum, quæ neque per aliud sunt, neq; in alio continentur, ut indiuidua substantiæ.* Quartus *denique modus est cum subiectum causam importat, ob quam causam prædicatum ei competat, ut iugulatus interit.* Sanè *ex his quatuor modis priores duo sunt, qui demonstrationibus accommodabiles præcipuè sunt.* Sequentes *uerò duo adiecti ab* Aristotele *uidentur (ut* Themistius *opinatur) amplificandi, exornandiq́; gratia.*

Quid sit Vniuersale, siue Vniuersaliter dici.

Dicēdum quoque quid sit, quod hic uniuersale dicitur. Vniuersale Aristoteles *definit id, quod cum de omni sit, & per se inest, & quatenus ipsum.* Eodem *planè modo &* Themistius *ipsum definit,* Vniuersale *(inquit) appello, quod de omni, & per se, & quatenus ipsum est, dicitur.* Quapropter *si quæ de omni dicantur, non tamen propterea necesse est, ut uniuersaliter statim sint.* Siquidem *album de omni cygno, & atrum de omni coruo affertur, attamen haudquaquam uniuersaliter, quia neq; per se, neque quatenus ipsum.* Vnde *& exploratum iam haberi potest, idem esse & uniuersale, & quod per se dicitur.* Exempli *gratia,* Inest *per se lineæ longitudo, quia in definitione eius affertur.* Inest *etiam quatenus ipsa est.* Neque *uerò si quæ per se sunt, continuò sequitur, ut etiam uniuersaliter sint.* Nam *quæ secūdo, aut sequētibus duobus modis per se sunt, uniuersaliter esse non possunt.* Sed *ut definitio eius quod hic uniuersale dicitur, accuratißima absolutaq́; et completa reddatur, adijcienda est particula, primum, ut id scilicet*

dicatur

dicatur uniuersale, quod est de omni, & per se, & primũ. Itaq; propositio uniuersalis hoc loco dicitur, in qua prædicatum subiecto & omni, & per se, & primo inest. Verbi gratia, esse animal rationale, homini adest primum, non quatenus animal, sed quatenus homo, nec quatenus Socrates aut Plato, sed his inest secundo loco, quia sub homine continentur. Vniuersaliter igitur inesse dicitur, quod omni & per se & primum inest.

Quòd demõstratio sit ex necessarijs, quodq; sit perpetuorum, quid item definitio ad demonstrationem.

His ita cognitis, manifestum est demonstrationẽ ex necessarijs cõstare. Nam cum sciẽtia per demonstrationem acquisita ex his fiat, quæ aliter fieri nõ possunt, consequens est eam ex necessarijs omnino confieri. Huiusmodi autẽ maxime ea sunt, quæ per se & uniuersaliter adsunt. Ad hoc rursus argumẽto est & illud, quòd quoties demonstrationẽ aliquã euertimus, illa uti solemus infirmatione, quòd ea quæ sumpta sunt, necessaria non uideãtur. Ex quo & illud sequitur, conclusionem uidelicet demonstrationis perpetuam esse, nullamq; demonstrationẽ caducorũ, corruptibiliumq; & fortuitorum. Nam quæ confirmatio esse potest ipsius conclusionis, cuius subiectum dissolubile caducumq; habeatur, & cui prædicatum neq; semper, neque omnino simpliciterq;, sed modò insit, modò nõ insit? uerbi causa, Inest Socrati ut animal sit, sed nunc tantũ, nec quia Socrates est, sed quia homo est. Atqui homo semper est, non autem semper Socrates. Et quẽadmodum igitur demonstratio caducorum non est, ita nec definitio. Quandoquidem

quidem definitio uel demonſtrationis principium eſt, uel demonſtratio ſolo ſitu differens, uel demonſtrationis concluſio. Principium quidē, ut cum uel pro immediata propoſitione, uel pro termino in propoſitione huiuſmodi deſumitur. Situ uerò ſolo à demonſtratione differens eſt, quoties talis definitio eſt, quæ cauſam rei, quòd ita ſit, contineat: ut hæc, Deliquium ſolis eſt occultatio luminis eius, ob lunam ei oppoſitam atq; ſubiectam. Definitio hæc ordine paulum mutato, in demonſtrationem commeat hoc pacto: Luna ſubijcitur atq; opponitur Soli, quod autem ſubijcitur atq; opponitur, occultat: Luna igitur ſubiecta atque oppoſita, Solem occultat. Concluſio porrò demonſtrationis, ea eſt definitio, quæ cauſam materialem attingit. Vnde & hæc quidem materialis, illa uerò formalis à quibuſdam appellatur definitio.

Quòd tria ſint, quæ ad demonſtrationem omnem requirantur, & quot modis horum unumquodq; prænoſcatur.

CVm autē tria ſint ueluti momēta quædā in unaquaq; demōſtratione, ut id ab Ariſtotele & Themiſtio traditur, quibus uidelicet omnis ſciētia abſoluitur: primū genus ſubiectum, ut numerus, aut triāgulus: ſecundū affectiones, quæ & propriæ paßiones rei à quibuſdā dicūtur, & ſubiecto generi ineſſe demonſtrātur, ut paritas & imparitas numero, & tres angulos æquales duobus rectis æquipollere triangulo: tertium principia. Ex his, inquam, genus quidē ſubiectum ſtatuere oportet, ut ſint affectiones, quid ſignificent, quorum utrūq; principia & dignitates deſiderant: nam & ut ſint, & quid ſignificent, antequàm demonſt-

demonstrationes fiant, sciendũ est. Principijs itaq; utraq; prænotio necessaria est. Nec tamen me fugit, quædam ex principijs esse, quæ nõ statim cognitis terminis explorata habeantur, sed obscuriora paulò, declaratione proinde probationeq́; aliqua, nempe dialectica, indigẽtia: quippe quæ fiat ue! per inductionem, uel per diuisionem: atq; id nimirum est, quod Aristoteles ait Dialecticæ proprium esse & peculiare, ut cum sit inquisitiua, ad omnium methodorum principia uiam habeat.

De principijs, & eorum multiplici differentia.

PRincipia in unoquoq; genere sunt (quẽadmodum & Aristoteles ea definit) quæ quòd uera sint, nõ cõtingit demonstrari. Rursus & hoc modo, Principia sunt, quæ per se, & nõ per alia fidem habent. Per alia quidem idcirco adiectum est, ut intelligamus sciẽtiæ cuiusq; principia esse, quibus in eadem scientia, nihil prius superiusq; sit, per quod confirmari explicariq́; poßint. Nam si hæc quoq; comprobare necesse fuerit, rationem hãc in infinitum tandem extrahere oportebit. Quare si id necesse non est, sed subiacent, supponunturq́; hæc tanquam notißima, merito principia statuantur dicanturq́;. Ex his autem alia quidem propria uniuscuiusq; scientiæ sunt, alia uerò communia. Propria quidem, ut in geometria, lineã esse longitudinẽ sine latitudine. Et in Dialectica, De quolibet uera est affirmatio uel negatio, de nullo uerò simul. Communia autem, ut si ab æqualibus æqualia demas, remanentia sunt æqualia. Item, quæcunq; uni & eidem sunt æqualia, ipsa inter se sunt æqualia. Communia idcirco dicta, quòd pluribus & his etiam diuersis scientijs applicari poßint.

Talia quoque sunt & dialectica quædam principia, ut si quid prædicatur de definitione, idē & de definito prædicatur, & cætera eiusmodi. Porrò ex principijs, quæ propria alicuius sciētiæ sunt, hæc quidē dignitates siue proloquia dicuntur, hæc uerò positiones. Dignitates quidem dictæ ob id, quòd iure illis fides habenda sit. Nam talia principia sunt, quæ statim quisq; audita probat, & quæ quēlibet discentem natura habere necesse est: quòd profectò nihil aliud est, quàm illis (eorum tantum cognitis terminis) intellectum nostrum naturali lumine protinus assentire. Cuiusmodi illud est, Totum unumquodlibet maius est qualibet sua parte. Dicuntur rursus & maximæ, siue maximæ propositiones, & communes animi conceptiones, quòd multorum scilicet intellectu facilè percipiantur. Positiones uerò sunt principia, quæ cum demonstrari non poßint, necesse tamen non est, quēlibet docendum ea habere. Ex ipsis rursus quædam suppositiones dicuntur, quædam definitiones. Suppositiones quidem, quæ aut esse, aut non esse significant, ut punctum esse geometra supponit. Definitiones uerò, quæ absque eo quod est esse, uel non esse, quid sit res indicant. Porrò suppositionum aliæ quidem dicuntur petitiones siue postulata, aliæ uerò suppositiones assumptæ. Petitiones siue postulata sunt, quæ hypothesibus ponēdis maxime accommodantur aptanturq́;, ut quoties data propositione quapiam, eius deinde petitur à discente contraria, siue contradictoria concedi, idq́; interim disciplinæ gratia, ne quid scilicet in disciplinis absurdum ponatur, aut earum principijs repugnans. Assumptæ demum propositiones dicuntur, quum

præm

præmissæ demonstrationum assumuntur. Vt ad demonstrandum, quòd demonstratio omnis ex ueris procedat, assumitur à docente, quòd falsum non scitur, & quòd uerum non scitur, nisi ex ueris. At de principijs quidem hactenus, quibus colligendis haud parum mihi profuit commentarijs suis Iudocus Clichthoueus in Iacobum Fabrum Stapul. uir apprimè doctus, & inter scholasticos quoque theologos, partes si non primas, secundas tamen haud dubie obtinens. Cæterum ab his demonstrabiles propositiones, θεωρήματα à Græcis appellantur, quæ Latinis speculationes dici possunt.

Quòd per quatuor causarum genera demonstratio potissimum fiat.

QVoniam autem omnis demonstratio ex principijs fit, principia autem & causæ idem, illud quoque iam dicere oportet, quòd causæ numero quatuor sunt. Vna quidem quod quid est esse, hoc est, substantiæ ratio, formáque & definitio. Secunda uerò, quæ cum est forma, ut ipsa sit, necesse est. Hæc autem materia est. Nam non potest sine subiecta materia forma subsistere. Tertia autem, unde initium fit motus, quæ est efficiens causa. Quarta uerò, cuius gratia quippiam fit, id'que finis est rei cuiusque. Sanè omnes hæ causæ in demonstrationibus spectantur, & medij in his termini sunt. Ac ratio quidem ipsa substantiæ, quemadmodum in demonstrationem ueniat, sumaturq́; prius dictum est, uidelicet cum dicebatur definitiones demonstrationis esse principium, uel ab ipsa demonstratione solo situ differentem. Materia uerò hoc modo redditur, cum quæritur, quamobrem animalium cor-

pora consumantur, corrumpantur'que, quia ex contrarijs constant. Omne *siquidem, quod ex contrarijs cõflatum est, corrumpi natum est.* Redditur *& primum mouens, si quæratur, quare mundus est miranda pulchritudine, quia* Deus *opifex & ipse pulcherrimus sit.* Redditur *item finis, si quis sciscitetur, propter quid* Deus *fabricatus est mundum: quia bonus est.* Et *quamobrem quispiam uxorem sibi ducendam statuit: nempe ut liberos habeat.*

Quo pacto scientia ab opinione differat.

SEquitur *hinc iam ut dicamus, quonam pacto ab opinione differat scientia.* Differt *autem hæc ab illa modis duobus, rebus inquam subiectis, & genere probandi.* Rebus *quidem subiectis, quòd scientia quidem eorum est, quæ necessaria sunt, & aliter sese habere non possunt.* Opinio *autem & eorum, quæ falsa plerunque sunt, & aliter se habere possunt, licet uera sint.* Genere *uerò probandi, quòd scientia quidem ex necessarijs proficiscitur propositionibus, opinio uerò ex poßibilibus contingentibus'que, quæ nimirum neque ad scientiam, neque ad intellectum pertinent, qui principiorum habitus ab* Aristotele *definitur.* Quare *si habitus omnis, quo uera cognoscuntur, aut scientia est, aut intellectus, aut opinio: relinquitur opinionem earum rerum esse, quæ tametsi ueræ aliquando sunt, secus tamen esse possunt.*

Quòd duplex sit ignorantia, & quid sit solertia.

IGnorantia *porrò, quæ scientiæ in totum opponitur, duplex ab* Aristotele *esse traditur.* Vna *quidem, cum alicuius rei penitus rudes ignariq; sumus, puerorum instar, quæ ob id ignorantia secundum negationem dicitur: altera ue*

ra uerò, quæ affectionis ignorantia uocatur, quoties quis rudis quidem omnino non est, sed falsam illius rei, quam tenere se putat, scientiã opinionem'ue habet. Dicta est autẽ hæc ignorantia affectionis, quòd cui contingit, illius animus persuasione quadam affectus sit. Putat enim se scire aliquid, quod tamen nescire melius esset, idq́; aut per simplicem apprehensionem, aut per syllogismum. Vnde & ab eodẽ Aristotele dicta est, partim per syllogismum facta deceptio, partim in sensu error & hallucinatio. Tales profecto sunt barbari omnes, & sophistæ, qui cum omnia intelligere uideri uelint, nihil intelligũt, nisi suo more omnia, hoc est, corruptè. Præterea ab Aristotele definitur solertia, subtilitas quædam in non prospecto tempore medij inueniendi. Vel sic, Solertia est sagax, repentinaq́; coniectatio inuentioq́; medij: ut si quis uidens lunam, eam quidem partem, quæ solẽ uersus semper deuergit, lucidã habere intellexerit ob id, quia luna splẽdorem à sole mutuetur. Aut si quempiã quis cum numulario argentario'ue colloquẽtem uidens intelligat statim uersurã eũ facere, & causam omnino fœneratitiam esse: hæc tum coniectatio solertia est.

De quatuor quæstionibus scibilibus.

Postremo autem de quæstionibus scibilibus hac in parte nonnihil dicendum est. Sunt autem numero quatuor, quæ sunt, quòd est, propter quid est, si est, & quid est. Quæstiones quidem scibiles dictæ, quòd per has quærimus de qualibet re in unaquaque scientia. Quærimus ergo aut de simplici, aut de composito. Simplex quidem hoc loco intelligitur, quod seorsum ex uno aliquo decem generum sumitur, ut est, uel Deus, uel homo, uel Centaurus,

uel Charybdis. Compositum autem, ùt utrum luna deficiat, aut utrum iustum natura, an lege potius, & institutione hominum constet. Quoties igitur de simplici quærimus, prima & obuia protinus quæstio est, an sit, secunda, quid sit. Primum nanque quærimus, an sit Deus, deinde quid sit Deus. Si autem de composito quærimus, prima quæstio est, an subiecto prædicatum insit: secunda, quamobrem insit, hoc est, propter quid. Nam simulac didicimus lunam deficere, continenter quamobrem deficiat, quærimus. Hactenus de demonstratione dicta sufficiant.

IN TRACTATVM OCTAVVM PRAEFATIO.

SEQVITVR hinc tractatus de Definitione pariter & de Diuisione. Quæ quidē quòd partes quoque huius artis sint, ex tripartita superius facta dialecticæ diuisione facilè intelligi potuit. Nunc illud addendum insuper est, quòd sicut absq; demonstratione nulla scientia ritè comparari potest, ita absque duabus his partibus non scientia solum, sed nec ars ulla. Quo fit, ut & merito ipsæ quoq; philosophiæ instrumenta censeri debeant. Distant autem uel hoc ipso hæc tria inter se, quòd diuisio quidem ipsa aditum ad artes omnes, & disciplinas præparat, ceu diligens quædam exploratrix, quantum uidelicet ars se unaquæque extendat. Definitio uerò præparata iam atque explorata, ueluti lumine

adhibito, illustrat. Demonstratio deinde hæc omnia perficit, & consummat. Ratio autem cur, cum ordo in his tribus ita se habeat, prius tamen de demonstratione, quàm de cæteris duabus tractare instituerim: quia nimirũ ipsa demonstratio est, cui reliquæ duæ, nempe Definitio & Diuisio, inseruire interdum probantur, & accommodari solent, quemadmodum etiam definitioni ipsa diuisio. Hinc & de definitione quoque prius dicendum, quàm de diuisione.

De definitione quid sit, & quo pacto à nomine differat, tum item & à descriptione, & quid sit descriptio.

IGitur quid sit definitio, ipsa definitione nunc explicemus oportet. Hæc à Platone quidem definitur hoc modo, Definitio est oratio quæ quid sit, de quo agitur, ostendit quàm breuißimé. In qua definitione oratio posita est, ut à nomine distinguatur: quòd nomen quoque rei naturam quomodocunq; significet, at ex unica constat uoce: definitio autem ex duabus saltem uocibus. Adiectum deinde est, quæ quid sit de quo agitur, ostendit: quoniam inuenias orationes quidem, quas tamen definitiones nemo dixerit: quandoquidem rei naturam non exponunt. Cuiusmodi orationes sunt, quæ apophthegmata seu dicteria dicuntur, ut, Nosce teipsum, Ne quid nimis, & id genus aliæ. Postremo adiectum est, quàm breuißime, quo ab alijs distinguitur orationibus multò longioribus, utpote quæ certis constituuntur partibus, quales sunt Ciceronis, & cæteræ huiusmodi. Ab Aristotele uerò in Topicis ipsa ad hunc modum definitur, Definitio est oratio, quod quid est esse

esse significans, hoc est, oratio explicans quæ sit rei natura essentia'ue. Quo in loco aduertendum est Aristotelem Græcè loquentẽ, in definitione sua usum uerbo ἦν, quod Græcis est temporis paratatici; Latinis præteriti imperfecti. Atq; hoc ipsum ita consuesse Aristotelem Georgius Valla Placẽtinus fideliter asserit, ut erat pro est poneret. Quasi uerò id illi non cum alijs Græcis hominibus commune fuisset, ut certè fuit. Vnde ad confirmandum quod dico, ex Galeno Græco autore simulẽ omnino orationem huc adferre non grauabor. Galeni oratio illa huiusmodi est, atq; ita legitur in quarto Therapeuticæ lib. ἕν τι γένος ἦν νόσου. Quam utiq; orationem etiam Thomas Linacer uir & Græcè, & Latinè doctißimus ita uertit atq; interpretatus est, Vnum quoddam genus est morbi. Quare ex loquendi libertate & consuetudine (ut dixi) id potius euenire existimandum est, qua Græci uerbum paratatici temporis plerunq; pro præsenti usurpant. Itaque nos ἦν Est uertimus: etsi Aristotelis interpres, quisquis ille fuerit, Erat interpretatus est, uerbo ad uerbum. ob id fortaßis quòd illud, quod diximus, uel non animaduertit, uel prorsus ignorauit. Vnde & eam ipsam definitionem hic subijciendam duximus his uerbis, quibus ab Aristotele posita est, nempe Græcis, ἔστι δὲ ὅρος μὲν λόγος, ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. Sed ne illud quidem omittendum puto, Definitionem ipsam termini nomine, quod Græcè ὅρος dicitur, plerunque appellari à translatione terminorum terræ. Nam sicut per illos fundi in agro à se inuicem dispescuntur: ita per definitiones res à se inuicẽ discernuntur. Rursus autem & à nomine Definitio differt: quoniam

niam quod nomen obscurè & indiscretè significat, id Definitio euidenter & discretè exponit. Differt item & à descriptione, quòd Descriptio quidem ueluti opacæ alicuius picturæ imaginem gerit, Definitio autem perfectæ picturæ faciem refert. Hinc & descriptio à Boëthio definitur, ex proprietatibus informatio quædam rei, & tanquam coloribus quibusdam depictio. Ex proprietatibus, inquit, hoc est, ex proprijs cuiusq; rei accidentibus. Atque hæc proinde poëtis atq; oratoribus magis usu uenire solet: nec in id adhibetur, ut quid sit res indicet, sed qualis sit, quasi inspiciendam ante oculos ponat.

Quòd duplex sit definitio.

ERgo duplicem esse definitionem, tam ex his quæ dicta sunt, autore Seuerino Boëthio, quàm ex Aurelio Augustino, uel potius alio quopiam, qui etiam Augustino ipso uetustior fuit (ut Lau. Valla sentire uidetur) colligere licet. Alia nanq; dialectica est, alia rhetorica: & dialectica quidem est, quæ communi tantum designatur nomine, & definitio appellatur: rhetorica uerò, quæ alio nomine, descriptio dicitur, qualis ea est, quæ paulò superius à nobis ex Boëthio definita est. Inter utranq; porrò hoc interesse ex eodē Boëthio animaduertimus, quòd hæc quæ oratoribus apta est, nō etiā philosophis perinde conuenit, quæ tamē philosophorum propria est, ea conuenire potest & oratoribus. Omnia nanq; (inquit ille) quæ philosophorum sunt, orator in dicendo rectè usurpare atque his uti potest. At contrà philosophus in disputationibus suis, quæ oratorum propria sunt, cuncta ferè contemnit. Neque enim adiungit aliquando signum, neq; quod credibile

dibile est, aut probabile solum, sed quod necessarium omnino fuerit. Sed de harum utriusq; siue differentijs, siue speciebus, tam proprijs quàm communibus, deinceps ex ordine dicere haud alienum fuerit.

De triplici dialecticæ definitionis forma, ex Cicerone, tum quemadmodum alia ab alia distet.

EIus igitur definitionis, quæ dialectica dicta est, tres à M. Cicerone differentiæ ponuntur, siue formæ principales. Ex his una quidem est, quæ substantialis dicitur: altera uerò, quam idem à partium enumeratione appellat: tertia quæ à nota dicitur. Porrò eam, quæ substantialis dicitur, & philosophorum maximè propria est, Aristoteles plenã atq; perfectam consistere ait ex genere & differentijs, ut cum homo definitur, animal rationale mortale. A' partium uerò enumeratione definitio est, cum enumeratis omnibus totius alicuius partibus, id quod totum est, cognoscitur quid sit. Qua quidẽ definitione pœna quæ legibus sancita est, definitur hoc modo: Pœna est, quæ uno ex octo modis fit, nempe aut dãno, aut uinculis, aut uerberibus, aut talione, aut ignominia, aut exilio, aut seruitute, aut morte. Eadẽ quoq; definitione & mundus à Cleomede in libro de mundo ita definitur, Mundus est, inquit, ex cœlo terraq;, necnõ ex naturis, quæ intra hæc concluduntur, constitutio. Vndè & admonendus hic est diligens lector, non esse necesse ubi quodãmodo partium infinitas quædã est, uniuersa in ipsa partium enumeratione concludere, ut in definitione mundi iam facta. Tali item usus est Cicero cum eum definit, qui non liber est, Is (inquit) est, qui

est, qui neque sensu, neq; uindicta, neq; testamento talis est. Etenim hæ partes sunt dãdæ libertatis. Nec moueat quempiam, quòd per hanc definitionem quid sit non liber, constitutum est, nõ quid sit: quando peræquè definitione opus est, cum ostendere uolumus, quid non sit quippiam, quàm quid sit. Porrò à nota, ut Cicero, siue ab etymologia, ut Aristoteles, definitio dicitur, cum uis uerbi, quæ in compositione sita est, rem suam facta quadã discretione designat, ut in primo Offic. lib. Cicero, quid sit fides, hoc modo definit, Fides est, inquit, quia fiat quod dictũ est. Tribus igitur positis, ueluti principalium definitionum formulis, sola prima, quæ substantialis est, & à toto dicitur, uerè definitio nuncupatur, aliæ duæ nominis tantum honore.

Quæ & quot sint in summa definitionum, siue differentię, siue species, tam philosophis quàm oratoribus, necnõ et poëtis cõmunes.

IN summa autem ipsius definitionis, siue differentiæ, siue species numero quindecim ex Boëthio colliguntur, quarum tamen bonam partem ex Aurelio Augustino in eo, quem de dialectica scripsit libello, si tamen autorem titulus non mentitur, Boëthius collegisse uideri potest, quas & hic nunc per ordinem recensere collibitum est. Ex his igitur prima quidem à Græcis οὐσιώδης dicta est, à Latinis uerò substantialis, siue essentialis appellari potest, ut quæ substantiam essentiam'ue rei cuiuslibet propriè demõstrat, qua & philosophi proinde maximè utuntur. Cuiusmodi est hæc hominis definitio, animal rationale mortale risus & disciplinæ capax. Hæc enim per species & differentias descendens, ad proprium tandem uenit. Secunda uerò

quæ

quæ à notione Latinè, Græcè ἐννοηματικὴ *dicitur.* Hæc *rem non per ſubſtantiam,ſed per actum potius explicat: ut homo eſt quod rationali conceptione & exercitio cunctis præeſt animantibus.* Hic *quidem non quid homo ſit,dictum eſt, ſed quid agat, atq; ita quodam quaſi ſigno in notitiam deuocatur.* Tertia *quæ à qualitate, nomen accepit Græcè* ποιοτικὴ *dicta, quæ quale quippiam ſit oſtendit potius, quàm quid ſit, ut homo eſt qui ingenio ualet, artibus pollet, bonumq; ac malum diſcernit.* Hic enim non quid homo *ſit, ſed qualis ſit deſignatus eſt.* Quarta *tamen eſt, quæ à Græcis* ὑπογραφικὴ, *à Latinis deſcriptiua, à Ciceronc uerò deſcriptio appellatur: ut luxurioſus eſt, qui uictus non neceſſarij, ſed ſumptuoſi appetens eſt, delicijs affluens, & ad libidinem procliuis.* Quinta *uerò eſt, quæ Græcè* κατὰ λέξιν, *Latinè ad uerbum dicitur.* Hæc *uocem illam, de qua quæritur, alio ſermone deſignat, & quodammodo quid ſit declarat, ut conticeſcere eſt tacere.* Qua *etiam definitione locus tum ab Ariſtotele, tum à Cicerone ſedes argumenti definitur.* Sexta, *quæ Græcis* κατὰ διαφορὰν, *Latinis per differentiam dicitur: ut cum quæritur, quid inter regem & tyrannum interſit, uterque adiecta differentia, quid ſit, definitur hoc pacto,* Rex *eſt, qui pietate & modeſtia erga ſuos utitur:* Tyrãnus *autem, qui in ſuos ſæuit, & crudelitatem exercet.* Hinc *& illud apud* Terẽtium *in* Adelphis: Hoc *pater ac dominus intereſt.* Septima *eſt, quæ* κατὰ μεταφορὰν, *id eſt, per translationem dicitur, ut adoleſcentia eſt flos ætatis, ſenectus ætatis occaſus.* Itẽ *caput arx corporis.* Octaua *uerò eſt, quæ* κατὰ ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου, *id eſt, per priuantiam eius cõtrarij quod definitur, dicitur: ut bonum eſt,*

est,quod malũ non est. Quo quidem genere definitionis uti licet, cum notũ est alterũ cõtrarium. Hac & Horatius epistola prima ad Mecœnatẽ usus est,cũ ait, Virtus est uitiũ fugere,et Sapiẽtia prima Stultitia caruisse. Nona est,quæ κατὰ ὑποτύπωσιν,id est,p quandã infirmationẽ dicitur,ut Aeneas est filius Veneris & Anchisæ, Porrò hæc in indiuiduis,quæ Græcè ἄτομα dicũtur,uersatur semper. Desideratur prætereà & in nominibus quæ ὁμώνυμα sunt, hoc est,æquiuoca, ut est Aiax Oileus, & Telamonius. Ergo quoties unum aliquem definire uolumus,à genere,à corpore,à factis, à dictis, ab animo,hoc genere definitionis utimur. Decima deinde species est, quæ dicitur ὡς τύπος,hoc est,ut secundum figurã dicam, uel exẽpli causa. Cuiusmodi definitio est,ut si quæratur, quid est animal,& respondeatur,ut homo. Qua & Aristoteles usus est,cum dixit, οὐσία ἐστὶ, ὡς ἄνθρωπος, id est, substãtia est,ut homo. Vndecima,quæ κατὰ ἔνδειαν πλήρους ἐκ τοῦ ὁμογενοῦς,id est,per indulgentiam pleni ex eodẽ genere dicitur,ut si quæratur,quid sit quadrãs, & respõdeatur,cui dodrãs deest,ut as sit. Duodecima, quæ κατὰ ἔπαινον dicitur,idest,per laudẽ, ut apud Ciceronem pro Cluentio, Lex est mens,& animus,& consilium,& disciplina ciuitatis. Qualis etiam ea est,qua ab Aristotele philosophia definitur,ars artiũ, & sciẽtia scientiarum. Tertiadecima est,quæ κατὰ ἀναλογίαν, id est, iuxta proportionẽ dicitur,ut cum maioris rei nomine minor designatur:ut edictũ est lex annua,& homo minor mundus. Quartadecima uerò,quæ κατὰ τὸ πρός τι,id est,ad aliquid dicitur,ut pater est,cui filius est. Quintadecima demum,

quæ αἰτιώδης*,id est, causalis dicitur, ut quæ causam rei de qua quæritur, reddat, ut dies est latio solis super terrã. Similis huic & illa est apud* Ouidium, *Res est solliciti plena timoris amor. Efficit enim amor, & causa plerunque est, ut quis nimis solicitè, anxieq́; alteri timeat.*

Ex quo constet, & à quibus sumatur ea definitio, quæ substantialis dicitur.

SAnè definitio illa, quæ philosophis magis peculiaris est, cum ex genere & differẽtijs constituatur præcipuè, interim tamẽ sumitur aut à materia, aut à specie siue forma, aut à subiecto, aut à fine. A materia quidem, ut si statuam definias ex ære, uel alia qualibet materia, quæ huius uel illius rei referat simulachrũ. A forma siue specie, ut si quis definiat iram, quòd est ulciscendi cupiditas, quæ eadem à materia definitur esse, ebullitio sanguinis circa cor. A subiecto, ut cùm dicit quispiã, Astrologia est ars, quæ circa cœlestia corpora uersatur. A fine uerò, ut quem consequitur, ut medicina est ars in humano corpore sanitatis effectrix.

De uirtute definitionis, tum & de eius uitijs.

ANte omnia autem & quæ sit uirtus definitionis dicendũ. Sanè hæc est, ut definitio suo ex altera parte definito respõdeat. Hanc Rodolphus Agricola *legem definitionis uocat, eamq́; huiusmodi esse dicit, ut neque plura cõplectatur, quàm ipsum definitum, neq; pauciora, sed de quocunq; unum dicitur, & alterum dicatur. Huic porrò aliam idem adiungit, ut quid sit res, hoc est, substantiam rei explicet. Præter has deinde duas, tertiã quoq; adijcit, ut sit aperta, hoc est, neq; ambiguis nominibus,*

*nibus,neq; obſcuris, aut ex longinquo translatis cõſtet. Sunt & aliæ ad hanc rem ab eodẽ poſitæ leges,quas hic breuitatis ſtudio prætereo. Ex prædictis igitur & quæ ſint uitia definitionis,facile eſt intelligere. Sunt autẽ duo præcipua,primum,ne quid abundet,alterũ, ne quid deficiat. Et dictionũ quidem abundantia,rei facit defectum: defectus uerò dictionum, abundantiã rei. Atq; ex utroq; minus apta definitio eſt. Sed hæc nũc exẽplis oſtẽdamus. Per abundantiam igitur definitio fit, ſi hominẽ ita defínias,*Homo *eſt ſubſtantia animata ſenſibilis. Et hæc quidem definitio,declaratio quædam hominis.* Nam *hæc omnia , homo eſt. Verum ſi conuertas, non reſpondebit. Per defectum uerò,ut ſi quis definiat cupiditatẽ hoc modo, Cupiditas eſt aliena appetendi deſideriũ. Sed ne hæc quidem ex æquo reſpõdet rei definitæ, propterea quòd minus cõprehẽſum ea eſt,quàm res nominis poſtulabat. Nam non ſola cupiditas auaritia eſt, imò præter auaritiam,quæ habendi propriè cupiditas dicitur,eſt inſuper tum dominandi,tum ulciſcendi cupiditas. Poteſt & tertium his duobus uitiũ adijci, quoties ſcilicet falſum quippiam definitio dicit, hoc pacto, Sapientia eſt pecuniæ quærendæ diligentia. Verum de definitione hactenus.*

De Diuiſione.

R*Eſtat hinc tertiũ philoſophiæ inſtrumentũ, quod quidem eſt diuiſio,quæ quẽ habeat uſum ad diſciplinas cõparandas, hinc quoq; noſſe licebit,quòd ſine hac quẽadmodum definitio quidẽ fieri debeat,haud planè intelligi poßit. Quippe per quam ea, quæ ad definitionẽ ſumuntur,ex ordine prius colligũtur,id quod facile lique-*

bit, si exempli causa, nomē ipsum susceperis definiendū. Nam primo huius genus uox sumitur, deinde uocē ipsam diuido in uocem significatiuam, & non significatiuam. Definitio igitur, Nomen quod est uox significatiua: quae oratio quia nomini nondū aequatur, rursus diuido significatiuā uocē in eam, quae secundū placitū significatiua est, hoc est, ex hominū impositione, et eā quae naturaliter significat. Itaq; praedictae orationi addo, secūdū placitū, fitq; definitio nominis hoc modo, Nomen est uox significatiua secundum placitum. Verum quia nec sic definitio definito ex aequo cōuenit, idcirco id quod est significare secundū placitū, deinde diuido, ac dico, Vocū secundum placitū significantium, aliae quidē cum tēpore, aliae uerò sine tempore significant. Sed quia ne sic quidē perfecta nominis definitio haberetur, rursus aliam aggredior diuisionem, nempe eius quod est significare sine tempore. Nā huius aliud quidē est, cuius partes extrà significant: aliud uerò, cuius partes extrà non significant. Itaq; nominis definitionem tandem hoc modo compleo ac dico, Nomē est uox significatiua secundū placitū, sine tēpore, cuius nulla pars extrà significatiua est. Sed nūc quid sit diuisio, & quotupliciter dicatur, dicendum hinc est.

De diuisione quid sit, & quot modis dicatur.

Diuisio igitur (ut in uniuersum dicamus) est communioris in minus communia diductio. Semper enim quod diuiditur, communius ijs est, per quae diuisio fit, & per hoc latius patet. Fit autem multis modis. Siquidem alia est diuisio generis in species, alia cum totū

ueluti

ueluti in partes secatur, quam proinde quidam partitionem dicere malũt: alia rursus, cum uox multorum significatiua, in proprias significationes distrahitur. Quem tamen diuidendi modum Rodolphus Agricola non admodum probat, sed enumerationem potius dicendam existimat, quemadmodum & cum species in indiuidua diducitur, id quod etiam Ioan. Damasceno ita placet. Similiter autem & quoties ab uno ad plura, & à pluribus item ad unum diductio fit, enumeratio dicenda uidetur. Ab uno quidem ad plura, ut à medicina, homo medicus, liber medicus, herba medica, manus medica (hinc illud Vergil. Dum medicas adhibere manus ad uulnera pastor Abnegat.) & item uas medicinale, & medicinale emplastrũ, siue cataplasma, & id genus infinita alia. Hæc enim omnia ab uno sunt, quoniã à medicina nomen inuenere. Ad unum autẽ, ut salubre medicamen, salubris esca, salubris aura. Hæc siquidem ad unam tendunt sanitatem. Cæterum præter prædictos diuidẽdi modos, est qui secundũ accidens dicitur, cum aut subiectũ in accidentia diuiditur, aut accidens in subiecta, aut accidens in accidentia. Ex prædictis igitur patet, quòd diuisionũ aliæ quidem propriæ dici possunt, aliæ uerò impropriæ, & abusiuæ.

De Diuisione generis in species.

GEneris in species diuisio fit, cũ ipsum in species per differentias diducitur, aliquoties autem & in ipsas species citra differẽtias: ut magnitudinum hæc est linea, hæc superficies, illa uerò corpus: aliquoties autẽ nominibus carẽt eæ, quæ sub eodem genere cõtinentur species. Quod ubi cõtingit, accipimus unius alicuius speciei dif-

ferentiam: deinde quia aliarum specierum unã aliquam differentiã cõmunem nõ inuenimus, circunloquitur eam alterius differentiæ negatione, quemadmodũ in animalis diuisione fieri uidemus cũ ipsum ita diuiditur, animalium aliud rationale, aliud irrationale. Hic irrationale non nisi eius, quod est rationale, negationem explicat. Quamobrem hæc uera differentia esse nõ potest, quippe cum omnis species ex differentia cõstituatur. Nihil autẽ ex negatione constituitur. Ergo quoties negatione facimus diuisionem, prius affirmatio, pòst negatio subijciẽda est: nec id ab re quidem: quippe quòd affirmatio natura ipsa prior sit negatione. Aliquoties item & differentia loco specierum in diuisione ponuntur, ut cum dicimus, Quantitatis aliud cõtinuum, aliud discretũ: quæ cũ differentiarum nomina sint, uice tamen specierũ posita sunt.

Vtrum in species, an in differentias. rectius genera diuidantur.

VNde & illud iam haud indignum inquisitu suboritur, Vtrum in differentias, an in species rectius genera diuidantur. Sanè huic inquisitioni ita ex Boëthio obuiam itur, Quoniam definitio diuisionis, generis est in species proximas distributio, idcirco oportet secundum naturam diuisionis, in proprias species generis disgregationem fieri. Verum hoc interdum fieri nequit propter eam, quæ suprà reddita causa est. Multis siquidem speciebus nomina desunt. Atq; ideo, quoniam quædam sunt genera prima, quædam ultima, quædã media. Primum quidem est, ut uerbi causa, substantia: ultimum, ut animal: medium, ut corpus. Corpus nanq;, ut animalis

genus

genus est, ita substantia corporis. Vnde quemadmodum neq; super substantiam quicquam inueniri potest, quod generis loco collocari ualeat, sic nec sub animali. Homo enim species est, non genus. Quare antiquior uidebitur per species diuisio, si indigentia nominum non sit. Ergo si his non abundamus, genera prima usq; ad ultima conuenit in differentias separare. Hoc autem fit, si primum genus in suas differentias disgregemus, non in sequentis proximæ, aut posterioris generis differentias, & rursus posterius in suas, & nõ in sequentis deinde differentias. Neque enim eædem sunt differentiæ substantiæ & corporis, aut corporis & animalis. Si quis igitur dicat, Substantiarũ alia corporalis est, alia incorporalis, recte quidem diuisionem fecerit. Hæ nanq; propriæ differentiæ sunt substantiæ. At nõ recte, si ita dixerit, Substantiarum alia animata, alia inanimata est. Siquidem hæ corporis, non substantiæ differentiæ sunt, id est, secundi, nõ primi generis. Quare manifestũ est, secundum proprias differentias diuisionem faciendam esse, quoties per differentias genus distribuendum uenit.

De Diuisione totius in partes, & quot modis tum dicatur, & de partium inter se differentia.

TOtum quoniam multipliciter dicitur, eius quoque in partes multiplex diuisio est. Dicitur nanque totum aliud quidem secundum quantitatem, idq; duobus modis. Nam aut continuum id est, ut corpus: aut discretum, ut grex, itẽ exercitus & populus. Aliud uerò quod uniuersale appellatur, ut animal, & unumquodq; superius,

rius, si ad eius referatur inferius. Aliud quod totum in modo dicitur. Aliud autẽ, quod ex quibusdam uelut uirtutibus & potẽtijs constat, ut anima. At hinc nunc exempla subijciamus oportet: Totum igitur si continuum fuerit aut discretum, in eas diuiditur partes, ex quibus cõpositum constat, ut hominis corpus in caput, manus, thoracẽ, & pedes. Quo etiam modo totus populus Romanus in tres partes olim diuisus fuit, in equestres, in senatores, & Plebem. Cæterũ partium, & perinde etiã totius non eadem ratio est. Quædam nanq; pertinẽt ad substantiã, quædam ex quantitate nomen habent, quædã uirtutis & efficaciæ cuiusdam. Substantiæ sunt, cuiusmodi corporis partes supradictæ. Quantitatis uerò, ut in ijs, quæ extensa sunt: ut bipedale, tripedale partes dicimus rei decempedalis. Et in tempore, præteritum, instans, futurum. In numero, ut denarij, quinq; & quinq;. Et itẽ unum, duo, tria, quatuor. Virtutis autem partes sunt, quos & gradus quidam uocant, quemadmodum dicimus Achilli plus roboris fuisse, quàm Aiaci. Sic et animæ partes quatuor faciunt, uiuificandi, sentiendi, mouendi, & intelligendi. Rursus autem quæ substantiæ partes sunt, aliæ de propinquo substantiam constituunt, ut materia & forma, ut in homine corpus & anima, in arbore uita & lignum. Aliæ ad integritatem rei explendã pertinent, ut domus, parietes, tectum, & fundamentum. Est prætereà & alia partium differentia. Siquidem ex his aliæ quædam sunt, quas ὁμοιομερῆ Græci uocant, nos cognatas dicere possumus & similares, ut partes ligni aut lapidis. Omnes enim tam ligni quàm lapidis partes, eiusdẽ generis sunt:

ut nat

ut natura, ita nomine participant. Aliæ uerò ἑτερογενῆ *à Græcis dictæ, à nostris alterigenæ, id est, alterius atq; alterius generis, siue dissimilares, ut partes domus, ligna, & lapides, & in homine caro, nerui, & ossa.* At de *partibus quidem totius secundum quātitatem hactenus. Totius uerò uniuersalis diuisio hoc modo fit,* Hominum *alij in* Europa *habitant, alij in* Africa, *alij in* Asia.

De diuisione uocis in significationes.

Diuiditur uox in plures significationes, quoties uel æquiuoca est, uel ambigua. Aequiuoca, ut canis: quæ uox cùm una & simplex sit, plura tamē significat, nempe canē domesticum, canem cœlestem, quæ stella ad Orionis *pedem, autore* Higinio, *micat, & canē marinū. Ambigua uerò, ut oratio, qualis hæc,* Aio te Aeacida Romanos *uincere posse.* Hæc *enim oratio ambigua prorsus est, quippe quæ significare uidetur non tam* Romanos Pyrrhum *superaturos, quàm* Pyrrhum *ipsos* Romanos. *Cæterum præter hanc uocis diuisionem est alia, qua uox secundum plures modos diuiditur: ut cum non plura significat uox aliqua, sed multis dicitur modis, ut infinitū, quod quidē dicitur aut secundum mensuram, ut est mundus opinione aliquorum infinitus: aut secundum multitudinem, ut cum dicimus continuum diuidi posse in infinitum, hoc est, in partes multitudine infinitas, quas partes proportionales quidam uocant: aut secundum tēpus, ut cuius terminus inueniri non poßit: aut secundum potentiam, quemadmodum* Deum *infinitum esse dicimus. Alia itē diuisio est, qua cum determinatione uox aliqua significare dicitur, uel sine determinatione, ut homo: quæ*

uox quando ſine determinatione dicitur (quod quidem tum maximè eſt, cū ſimpliciter profertur) facit in intellectu audientis dubitationem, quæ tamen protinus tollitur, ſi determinatio aliqua adijciatur, ut omnis homo.

De Diuiſione quæ ſecundum accidens fit.

P*Orrò eorum quæ ſecundū accidens diuiduntur, alia eſt diuiſio ſubiecti in accidentia, ut animalium aliud manſuetū, aliud ferū, aliud mediæ inter utrunq; naturæ: quemadmodum & id à Plinio annotatū eſt libro octauo, cap. 56. Alia accidētis in ſubiecta, ut feritatis, alia ſerpētis, alia uolucris, alia reliquarū belluarū eſt. Alia demum accidentis in accidentia, ut candidorum, aliud durum, ut margarita, aliud molle, ut lac. Quæ etiā diuiſio uiciſsim in alterutra mēbra mutari poteſt: ut eorū quæ dura ſunt, aliud albū eſt, ut alabaſtrū: aliud nigrum, ut ebenum: ac rurſus eorum quæ mollia ſunt, aliud albū, aliud nigrum.*

De quibuſdam legibus, ut rectè diuiſio fiat, obſeruandis.

VT *autem rectè ipſa diuiſio procedat, certæ leges obſeruandæ produntur. Prima, ut differentiæ, per quas genus in ſpecies diuiditur, è regione cōſtituantur, & inter ſe oppoſitæ ſint. Hinc nullus rectè dixerit, animalium aliud rationale eſt, aliud bipes: idcirco quòd rationale & bipes, licet differant, nulla tamen à ſe inuicem oppoſitione ſeiunguntur. Huic ſanè legi etiam ſubiacet ea diuiſio, quæ ſecundum accidens fieri dicta eſt. Secunda, ut quicquid in diuiſo cōtinetur, id totum membra diuidentia explicēt, hoc eſt, ne quid ultrà citrà'ue dicatur, quoties quippiam diuidendum eſt. Alioqui aut ſuperflua,*

flua, aut diminuta erit facta diuisio, id quod etiam in definitione cauendũ est. Tertia ut si fieri commodè poßit, diuisio omnis bimẽbris sit, id quod in definitione eodem modo requiritur. Verum quo minus illud fiat, uocabulorum indigentia plerũq; impedimento est, ut cum quærit quispiam, quid est homo: respõdenti minime necesse foret dicere, animal rationale mortale, si id quod est animal rationale, proprio nomine nuncupatum esset: quod deinde cum reliqua differentia iunctũ, nempe mortali, definitionem hominis uerißima atq; integra oratione perficeret. Eodem sanè modo & diuisio ipsa duobus tantum terminis perficeretur, si non interdum propria uocabula deessent: ut cum dicimus, Figurarũ, quæ quidem trilateræ sunt, aliæ sunt æquilateræ, aliæ ex tribus duo æqualia latera habẽt, aliæ totæ inæquales. Hæc trimembris diuisio duobus clauderetur terminis, fieretq́; bimembris, si ita proferretur, Figurarum quæ trilateræ sunt, aliæ sunt æquales, aliæ inæquales. Inæqualium rursus, aliæ sunt duo tantum latera inæqualia habentes, aliæ tria, hoc est, omnia simul. Sic cum dicimus, rerum alia bona sunt, alia mala, alia indifferentia, qualia sunt, quæ neq; bona, neq; mala sunt. Hæc quidẽ diuisio trimembris quoq; est, ac bimembris fit, si ita dicatur, Rerum alia sunt differentia, alia indifferentia. Differentiũ item, alia bona, alia mala. His tribus iam expositis legibus, quarta demum accedat, quæ est huiusmodi, Quoties genus aut in differẽtias, aut in species dissoluitur, post factam diuisionem, eorum per quæ diuisio fit, definitiones atq; exempla protinus subdenda sunt. Atq; in hoc absolutus sit tractatus octauus.

In trá

IN TRACTATVM NONVM DE LOCIS DIALECTICIS PRAEFATIO.

SVPEREST *pars illa dialecticæ, quæ locos nobis subministrat, à quibus argumẽta ueluti eruuntur, atq; ea quidẽ potissimum, per quæ de quauis re, imò uerò & de principijs etiam disciplinarũ probabiliter disputare cõtingit. Vnde euenisse reor, quòd dialectica ipsa à quibusdã dicta est ars artium, & scientia scientiarum, ac proinde digna iudicata, quæ primum locũ inter artes atq; sciẽtias omnes obtineat. Tum & eodẽ iure disputatoria ars appelletur, id quod nomen ipsum apud Græcos planè indicat, quippe quod non aliũde deduci certũ est, quàm à Græco uerbo* διαλέγομαι, *quod præter alia, quæ significat, disputo quoq; apud nos significat, id quod facilè ijs pro comperto esse potest, qui uel mediocriter illius gentis linguam callent. Quam qui improbant, ac per hoc ut inutilem contemnunt, hi mihi uidentur uel inuidia torqueri, uel stupore grauari, adeò ut sint planè sine omni iudicio. An ijdem nesciunt à Quintiliano probatissimo, grauissimoq́; studiorum censore suasum esse, ut à Græco sermone pueri initium disciplinarum capessant? Nec iniuria quidem, quippe quòd (ut idẽ autor est) à Græcis ad nos omnes bonæ artes manarint: sed hi, ut uideo, sicuti nihil probant, nisi quod ad suum faciat palatum, ita Gryllum suum ducẽ (ut est apud*

Plutarchũ sequentes per loca inculta prorsus steriliaq;, & penè deserta, glãdibus adhuc uesci malunt, quàm per amœnos atq; feraces cãpos spatiantes, optimas colligere fruges, unde probè pascantur. At de hoc satis superq; ad præsens. Cæterũ in hac parte de locis id præstitit, quod nec antè, nec pòst alius quispiam, Rodolphus Agricola è Frisia, quæ Germaniæ haud ignobilis prouincia est, uir profectò nõ satis laudatus, [redacted], cuius proinde si etiã uestigia imitari uelim, uix potero. Ita enim omnia et grauiter et acutè ab eò tradita sunt, ut ueluti maiestas quædã in his elucere uideatur. Tamẽ si quid obiter apud eundẽ inuenero, quod ad rem nostrã faciat (faciet autem haud dubie plurimum) haud grauabor huic operis parti inserere, quantũ quidẽ nostra hæc institutio ferre poßit.

De utilitate Dialecticæ.

QVoniam igitur hæc pars (ut dictum est) peculiari nomine Dialectica appellatur, de utilitate eius pauca nobis ex Aristotele dicẽda uidẽtur, prius quàm locos ipsos aggrediamur. Est autẽ utilis (ut ille ait) ad tria, ad exercitationes, ad colloquia, & ad eas, quæ sunt secũdum philosophiã, disciplinas: quæ eadẽ Græcè idem his uerbis expreßit, πρὸς γυμνασίας, ἐντεύξεις, καὶ τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας. Ad exercitationes quidem utilis sanè est, quia methodum hanc habẽtes facilè de proposito quouis argumẽtari poterimus, ad colloquia uerò, eò quòd multorum recensentes opiniones, non ex his quæ extranea sunt alicui disciplinæ, sed ex proprijs sermocinabimur ad eos uel potius cõtra eos transmutantes, si quid ab his

nobis

nobis perperã dictum esse uideatur. Quod quidem tum maximè fieri consueuit, cum inter confabulandum (ut fit plerunq;, uel in congressu, uel conuictu) quicquam proponebatur discutiendum. Cuiusmodi profectò colloquia illa uideri poßunt, quæ apud Aul. Gellium in Noctibus Atticis, & apud Macrobium in Saturnalibus paßim leguntur. Ad eas porrò, quæ sunt secundum philosophiã, disciplinas, utilis omnino est, quòd cũ poßimus ad utrãq; partem disputare, [illegible] quid uerum uel falsum sit. Præterea autem & ad prima eorum, quæ in unaquaq; disciplina principia sunt, utilis probatur. Nam ex proprijs propositæ alicuius disciplinæ principijs dicere aut disputare de ipsis, impoßibile est: eò quòd in unaquaque disciplina prima omnium principia sunt. Atqui id multò cõmodißimè fieri potest ex probabilibus, qualia præsertim in hac arte tradũtur, quæ cum sit inquisitiua, ad omnium methodorum principia uiam habere dicitur. Sed nũc quid sit locus deinceps dicamus.

De loco quid sit, tum & de argumento ipso.

Locus igitur est (ut ab Aristotele & Cicerone definitur) sedes argumenti: quæ definitio (si tamen definitio dici meretur) ab eodem Cicerone à similitudine instituta esse monstratur. Vt igitur (inquit) earum rerũ, quæ absconditæ sunt, domonstrato & notato loco facilis inuentio est: sic cum peruestigare argumentũ aliquod uolumus, locos nosse debemus, è quibus argumẽta ipsa promantur. Argumentum deinde ab ipso quoque definitur, ratio rei dubiæ faciens fidem. Itaq; locus est, ueluti publicum receptaculum, & (ut Rodolphus Agricola ait)

thesaurus quidam, in quo faciendæ fidei instrumenta reposita sunt: hæc nimirũ sunt ipsa argumenta. Argumentum igitur, quod fidem rei dubiæ facit, hoc est, rem dubiam probat, à loco aliquo educatur oportet.

De multiplici argumenti significatione, & quemadmodum ab argumentatione differat, quod hic argumentum uocamus.

Argumenti sanè multiplex significatio à Quintiliano traditur. Siquidẽ & fabulæ ad actũ scenarũ cõpositæ, argumenta dicũtur. Rursus omnis ad scribendum destinata materia, argumentũ appellari potest. Et argumenta etiã dicuntur orationũ uelut themata, quẽadmodũ de Ciceronis orationibus Asconius Pædianus exponit: Argumentũ (inquit) huius orationis tale est. Verum nullum horũ tale argumentũ est, quale hic quæritur, ab arguendo dictũ, quòd uidelicet rẽ arguat, hoc est, probet. Nam arguere ueteres etiã ostẽdere dixerunt. Hinc illud Vergil. Degeneres animos timor arguit. Hoc inquã tale argumentũ ab argumẽtatione differt: quòd argumẽtatio est uerborum contextus, certũ aliquid ex ijs quæ antecedunt, cõcludens, ut syllogismus & inductio. Argumentũ uerò ipsius argumẽtationis ratio, quod & medium nonnunquam dicitur. Ac proinde ut in corpore anima, & in anima rursus mens, ita in argumentatione argumentum. Igitur uis illa atq; sentẽtia & ratio, quæ oratione clauditur, cum aliquid probatur ambiguum, Argumentum uocatur. Ipsa uerò argumenti elocutio expreßioq;, Argumẽtatio dicitur. Vnde & à Boëthio ita definitur, Argumentatio est argumenti per orationem explicatio.

De Quæst

De Quæstione quid sit, & quemadmodum ab Enuntiatione, Propositione, & Conclusione differat.

Ergo cum argumentũ sit ratio, quæ rei dubiæ fidem faciat, quid hoc loco res dubia uocetur, inuestigandum quoq; est. Itaq; sciendũ, quòd res dubia haud aliud quippiam hic intelligi debet, quàm propositio dubitabilis, quæ proinde quæstionis sibi nomen inuenit, atq; sortita est, quãdoquidẽ Quæstio dubitabilis propositio definiri solet. Quocirca Quæstio nõ simpliciter propositio dicẽda est, sed quæ cum interrogationis nota proponitur: ut nunqd anima immortalis est? Eadẽ tamẽ oratio, si simpliciter proferatur, nẽpe citra interrogationis notam, quatenus uidelicet aliquid de aliquo enũtiat, Enuntiatio dicitur. Quatenus uerò ipsa syllogismi alicuius pars sit, Propositio appellatur. Insuper & cõclusio esse potest, cũ ex sumptis propositionibus collecta fuerit facto syllogismo, aut utcũq; aliter probata, cõuenienti adhibito argumẽto. Est enim Cõclusio argumẽto uel argumẽtis probata propositio. Sed illud exẽplo nũc ostẽdamus. Agè igitur quæstio sit, Num anima immortalis est. Id ita quispiã probauerit, tali principio ex Platone desumpto, Quicqd semp mouetur, immortale est: anima autẽ semp mouetur, anima igitur immortalis est. atq; ita eadẽ oratio, quæ prius in dubitationem adducta, quæstio proinde erat, postea facta est cõclusio. Quæ si in altero syllogismo pars sumpta fuerit, Propositio dicitur, & ante hoc Enũtiatio. Igitur q̃stio, propositio, enũtiatio, & conclusio, subiecto req; ipsa idẽ sunt, etsi ratione distinguãtur.

Quo

Quo pacto Locus sedes argumenti intelligatur, et de Loci diuisione, & de argumenti rursus multiplici acceptione.

SEd nunc etiam aperiamus oportet, quo pacto intelligi planè poßit quod dictum est, Locus est sedes argumēti. Sanè idipsum aperire, nō paruam huic parti lucem afferre uidebitur. Itaq; dicamus ex Boëthio,*quod sedes argumenti, partim maxima propositio intelligi debet, partim maximæ ꝓpositionis differētia, in quæ etiā, ueluti membra quædam, locus ipse diuiditur, ut sit ipsius diuisio huiusmodi,* Locorum *alius est locus maxima, alius locus differētia maximæ.* Porrò *maxima propositio quæ dicitur, aliquoties quidem intra ambitum argumenti continetur, hoc est, ipsi argumentationi inseritur: aliquoties uerò extra posita, uim tamen argumenti supplet ac perficit.* Agè igitur *exemplum subijciamus eius argumenti, intra cuius ambitum maxima propositio continetur, sitq; quæstio,* An *sit regnum melius Consulatu: fiatq; argumentatio hoc pacto,* Quod *diuturnius bonum est, melius eo est, quod minus diuturnum est, regnum autem diuturnius est quàm consulatus, regnum igitur melius est quàm cōsulatus.* Huic *nimirum argumētationi maxima propositio inserta est, quæ quidem est, quod diuturnius bonum est, melius eo est, quod minus diuturnum est.* Quæ *præterea ita nota est, ut extrinsecus probatione non egeat, quinimo ipsa alijs probatio esse potest.* Et *quia inde nascitur argumētum, recte locus, id est, sedes argumenti uocatur.* Rursus *subijciatur exemplum, in quo extrà posita maxima propositio, nihilo minus uim affert argumēto.* Sit *ergo alicui propositum ostēdere, quòd inuidus*

ſapiens non eſt,à quo proinde huiuſmodi nectatur ſyllogiſmus, Qui inuidus eſt,alienis affligitur bonis, atqui ſapiens bonis alienis non affligitur , ſapiens igitur inuidus non eſt. Hic quidem maxima propoſitio incluſa non eſt ,ſed extrà poſita , uim tamen argumentationi ipſa ſubminiſtrat. Eſt enim huic argumentationi fides ex ea propoſitione,quæ dicit, Cuicunq; definitio non conuenit, nec ipſum definitum. Inſuper & argumẽtum,quo fides rei dubiæ facta eſt, à definitione deductũ eſt.Sciendũ autẽ quòd argumẽti nomine, tum hic,tum alibi,nũc quidem maxima propoſitio,imò & tota ipſius argumentationis probatio intelligitur:nunc ipſa argumentatio, quæ maxima propoſitione confirmari ſolet, id quod his quoque uerbis Quintil.apertè indicat li. v.ubi de argumẽtis diſputat:Hoc enim nomine(inquit)cõplectimur oĩa, quæ Græci enthymemata, epichiremata,& apodixeis uocãt. Interim uerò & terminus,q medius cõſtituitur,quoties alijs duobus adiunctis, argumẽtatio cõtexitur, ac per hoc uim tenet probationis, Argumẽtum appellatur.

Quid ſit locus maxima,& quid locus differentia maximæ.

E*X his igitur quæ dicta ſunt, manifeſtum euadit , quòd locus quidem maxima eſt uniuerſalis & principalis & indemõſtrabilis,atq; ita per ſe nota propoſitio. Cuiuſmodi eſt maxima illa ſuprà poſita,Cuicunque definitio non conuenit,nec ipſum definitũ,& id genus aliæ. Ideo autẽ uniuerſales & maximæ propoſitiones dicũtur: quoniam ipſæ ſunt,quæ cæteras continẽt propoſitiones: quippe per quas conſequens,& rata cõcluſio fit. Locus uerò differẽtia maximæ eſt,quo maxima à maxima differt:ut ſi dicam,à definitione*

nitione, aut à definito, aut ab alio quouis huius generis cõmuni termino. Si quidẽ per hunc iam maxima propositio, in qua ipse ponitur, ab ea differt maxima, in qua idem terminus uel non ponitur omnino, uel si ponitur, non tamen qui argumentũ præstet ad fidem rei dubiæ faciendã. Quare ab illa iam aliquoties repetita maxima, hæc differt maxima, Cuicunq; non conuenit definitum, nec ipsa definitio: propterea quòd tametsi idem terminus in utraq; ponitur, ab eodem tamen in utraq; non sumitur argumentũ. Vnde illarum duarũ maximarũ, altera à definitione, altera à definito, ut nomẽ, ita differentiã accipit. Atq; idipsum quidem est, quod Boëthius his propè uerbis innuere uisus est, Differẽtiæ (inquit) maximarum propositionũ idcirco dictæ sunt, quòd cum plurimæ sint propositiones, quæ maximæ uocantur, per has illæ ueluti differre inter se dignoscuntur, ut cum ex quibus terminis maximæ propositiones constituantur, per ipsas nomine expresso indicantur. Itaq; nõ in eo quòd maximæ sunt, inter se differunt, sed in eo quòd hic à definitione, ille à definito, et hic rursus à genere, aut à toto locus dictus sit. Præterea si maximæ propositiones loci argumẽtorũ sunt, & differẽtias maximarũ locos esse necesse est. At de his qdẽ hactenus. Nũc ꝓpositũ ꝓsequamur, hoc est, rẽ ipsã, quã quærimus, aggrediamur.

Quo pacto loci differentiarum maximarum diuidantur.

RESTAT igitur, ut posthabita locorũ maximarũ diuisione, eos deinde subdiuidamus locos, qui maximarum differentiæ dicti sunt, idq; ob eam in primis commoditatem, quòd hi illis pauciores sint. quippe qui eos cõtineant

ut uniuersaliores. Vnde & per hos facilior transitus fiet, attestante id ipsum Aristotele in Topicis lib. 11. Accedit, quòd ex horũ diuisione rem, quã quærimus, citius assequi poterimus. Sit autẽ diuisio huiusmodi, Locorũ, qui maximarum differẽtiæ dicti sunt, alij ab his dicuntur terminis, hoc est, nomen accipiunt, qui in quæstione positi sunt: alij extrinsecus sumuntur: alij inter hos medij sunt. Sed illud nunc animaduertendũ hic est, quòd cùm dicitur, ab his terminis, qui in quæstione positi sunt, id cum primis intelligendum est ab altero illorũ. Nam cùm duo sint in unaqualibet proposita quæstione termini, subiectus unus, & prædicatus alter, ab horũ altero locus differẽtia maximæ nomen accipit. Vt sit proposita quæstio, Est'ne concha animal? in hac duo sunt termini, animal et concha. Dubitatur autẽ utrũ animal de concha prædicetur. Tertius proinde restat inueniendus, qui illos duos connectat, atq; id quod propositum est, ita esse confirmet, unde & mediũ appellatur, & ratio, & argumentũ. Hinc iam tertius ille terminus ab altero illorum nomen accipiet, utpote quod ad eum sit aut ut definitio, aut ut definitum, aut ut genus, aut ut totum, aut ut causa, aut quomodocunq; aliter. Vt sit, exempli causa, tertius iste terminus, animalis definitio, quæ est substantia animata sensibilis. Tunc sic argumentor, Concha est substantia animata sensibilis, igitur concha est animal, quod nimirũ iam antea dubitari poterat: cuius dubitationis scrupulus hinc pendère uidetur, quòd conchæ nec uideant, nec ullum alium sensum habeant, quàm cibi & periculi, hoc est, gustus & tactus, autoribus Aristotele & Plinio. Ergo qui tertius accessit terminus, à definitione

alterius

alterius è duobus, ueluti è loco aliquo eductus, hunc scrupulum sustulit, factusq; est illius argumentationis probatio & argumentum, cuius deinde maxima superueniens propositio (quæ quidem est, De quocũq; prædicatur definitio, & definitum) omnem tollit dubitationem, ambiguitatemq; : si fortè interim dubitabatur adhuc quænam sit ipsius definitionis ad definitum habitudo.

De tribus locis, qui à substantia dicuntur.

TErminorum porrò, qui in quæstione ponuntur, alij substantiã rei indicant, alij ipsam consequuntur substantiam. Substantiam rei indicant, siue à substantia termini dicti sunt, quicunq; in definitione uel sola consistunt. Definitio quippe est, quæ substantiam rei monstrat, indicatq;. Sed id iam exemplo patefaciamus. Agè igitur, quæratur an arbor sit animal, fiatq; huiusmodi argumentatio, animal est substantia animata sensibilis, arbor autem substantia animata sensibilis non est, non est igitur arbor animal. Locus quidem differentia maximæ, à definitione. Locus uerò maxima, Cuicunq; definitio non conuenit, nec definitum. Prætereà autem & quoties à descriptione argumentũ ducitur, Locus à substantia dici potest. Nam ut definitio substantiã rei mõstrat per genus & differentias, ita descriptio eiusdẽ intelligentiam claudit quibusdam accidentibus, unã proprietatem, quæ rei conueniat, efficientibus, uel substantialibus differentijs præter conueniẽs genus aggregatis. Quod quidem tum maximè contingit, cùm prima genera describuntur. Huius tale sit exemplum, Albedo nullis subiacet accidentibus, ergo albedo substantia non est. Etenim substantia est, quæ omnibus subiacet

accidentibus.Locus quidem differentia maximæ, à descriptione.Locus uerò maxima , Cuicunq; non conuenit descriptio , nec descriptum. Præter hos duos à substantia locos,tertius est,qui à nominis interpretatione dicitur , quē Marc. Cicero notationem, Aristoteles Symbolum uocat, illis haud multum absimilis. Siquidem interpretatio nominis,eius rei,quæ nomine ipso significatur , quædam quasi designatio est. Ab hac argumentum ducitur, si quæratur, Vtrum Philosophiæ studendum sit. Ad quod probandum talis instituitur syllogismus , Philosophia amor sapientiæ est,atqui sapientiæ esse studendum nemo dubitat, Philosophiæ igitur studendum est. Locus quidem differentia maximæ,ab interpretatione. Locus uerò maxima, Cui nominis interpretatio cōuenit,& ipsum nomē , cuius interpretatio facta est. Sanè hoc loco rectè uti possunt ij , qui linguarum imperiti non sunt. Siquidem interpretari nihil aliud est,quàm linguam unam per aliam exponere.Fit tamen & in eadem nonnunquam lingua : ut locuples dicitur,qui locis abundat , hoc est prædijs & possessionibus. Cauendum autem ne temere quicquam interpretemur, quemadmodum ij solent , qui nullius propè linguæ satagunt. Quo fit,ut ijdem dictum lapidem esse interpretentur,quòd pedem lædat : & petram , quòd pedibus quasi trita sit : cum utrunq; Græcam originem habeat , id quod Laurentius Valla quoque attestatur. Insuper & alia pleraque ad eundem interpretantur modum , ridiculè uidelicet magis,quàm scitè. Neq; uero nominis interpretatio ob id dicenda nō est,si ad uiuum (quod dicitur) non reddiderit id , quod interpretandum proponitur , ut cœlum,

quod

quod (ut Varro interpretatur) quasi cælatum dictum est. Nec item refert, si non rei cui attribuitur, omni ex parte conueniat, ut Philippus, quod nomen interpretatur, amator equorum. Quid si non omnibus conueniat, qui hoc nomine uocentur? dummodo tamen illi conueniebat, cui primùm impositum est, patri fortaßis Alexandri Magni. Ex quo frustra mihi laborare uidentur hi, qui duplicem nominis interpretationem inducunt. Vnam quidem, quæ cum interpretato conuertatur: alteram uerò, quæ conuertibilis non sit. At nunc illud potius scire debemus, quòd per dictos locos uariè argumentari possumus, nunc subijciendo, nunc prædicãdo eundẽ terminum, atq; ipsum etiam de aliquo nunc construendo, nunc destruendo. Tum & conuerso ordine totidem modis, uerbi gratia, à definito, à descripto, ab interpretato nomine. simul'que & maximas ipsas toties uariare: id quod studiosus huius artis facilè ex seipso intelliget; alioqui inutilis prorsus, qui huic studio addicatur. Sed iam ad reliquos huius diuisionis locos transeundum esset, nisi illud succurreret prius admonendum, quòd ut à definitione ad definitum, à descriptione ad descriptum, & à nominis interpretatione ad interpretatum, firma est & perpetua consequendi ratio, ita & à proprio, ad id cuius est proprium, & contra, ut si quid resibile est, idem homo est. Hinc & equus mansuescere posse probatur, cum animal sit disciplinæ capax, iuxta illud Horatij, Fingit equum tenera docilem ceruice magister Ire uiam, quam monstrat eques. Locus quidem differentia maximæ a proprio. Locus uerò maxima, Si cui proprium alicuius rei conuenit, & id cuius est proprium.

De his locis, qui terminorum ſubſtantiam conſequuntur.

His ita præmonitis, eos iam aggrediamur locos, qui terminorum ſubſtantiam conſequuntur. Horum ſanè *multifaria diuiſio eſt. Siquidem plura ſunt, quæ ſingulari-bus ſubſtantijs adhæreſcunt.* Ex his igitur *alij à toto dicuntur, alij à partibus, alij à cauſis, alij ab effectibus, ſiue ut* Cicero *ait, ab effectis, nonnulli à generatione, & à corruptione, & alij item ab uſibus, quidam etiam à communiter accidentibus. Sed ex his omnibus primus exponendus uenit, qui à toto dictus eſt: quod ut commodius fiat quot modis ipſum totũ dicatur, ſubijcere oportet. Dicitur autem totum duobus modis: Aut enim ut genus, quod & totum uniuerſale dicitur, aut ut id, quod ex partibus integratur. A' toto igitur, quod & genus eſt, argumẽtũ ducitur, ut ſi quæratur, An iuſtitia ſit bona, fiat'que ſyllogiſmus hoc modo, Omnis uirtus eſt bona, iuſtitia autem uirtus eſt, iuſtitia igitur bona eſt. Locus quidem differentia maximæ, à toto, hoc eſt, à genere. Locus uerò maxima, Quæ generi adſunt, & ſpeciei. Rurſus ſit quæſtio, an humanæ res prouidentia regantur. Dicimus ergo ſic, Mundus prouidentia regitur, humanæ autem res mundi partes ſunt, humanæ igitur res prouidentia reguntur. Locus quidem differentia maximæ, à toto, id eſt, ab integro, quod partibus conſtat. Locus uerò maxima, Quod toti cõuenit, & partibus. Porrò ut à toto, tum hoc, tum illo argumenta ducuntur, ita & contrà ab utriuſque partibus duci poſſunt. Itaque à partibus totius, quod genus eſt, argumentum ducitur, ut ſi quæratur, An uirtus ſit mentis bene compoſitæ*

positæ habitus, & fiat syllogismus hoc pacto, Iustitia, fortitudo, temperantia, atque prudentia, habitus sunt mentis bene compositæ, & hæc quatuor uni uirtuti uelut generi subijciuntur, uirtus igitur mentis bene compositæ habitus est. Locus quidem differentia maximæ, à partibus totius siue generis. Locus uerò maxima, Quod singulis inest partibus, id toti inesse necesse est. A' partibus autem, quæ integri partes esse dicuntur, argumentum ducitur, ut sit hæc quæstio, Est'ne rhetorica utilis? Dicimus hoc modo, Inuentio utilis est, & dispositio, & elocutio, & memoria item, & pronuntiatio, & hæc quinque rhetoricæ partes sunt, ut ex quibus ipsa integratur, rhetorica igitur utilis est. Tum uerò & per destructionem argumentatio procedit, ut si quærat quispiam, num hic, quem seruum esse constiterit, liber sit. Hunc si quis non esse liberum monstrare uelit, hic dicet, Si neq; censu, neq; uindicta, neq; testamento liber factus est, liber non est. At nulla earum parte liberfactus est, nō est igitur liber. Locus quidem differentia maximæ à partibus, siue (ut Ciceroni placet) à partium enumeratione. Locus uerò maxima, Si omnes partes à re qualibet abiunctæ fuerint, & totum necessariò abiungetur.

De alijs quibusdam modis totius.

SVnt præterea ab his duobus modis alij modi totius. Nanq; & totum dicitur in quantitate, & totum in modo, & totum in tempore, & totum in loco. Quorum tamen duos posteriores sub toto in quātitate comprehendere planè licet. horum uerò partes sunt, quæ sub ipsis particulariter sumuntur. Totum ergo in quātitate est, cum uniuersaliter quicquam dicitur, ut est omne animal: cuius partes sunt,

homo, leo, bos, & aliud quoduis animal. Totum in modo dicitur, cum simpliciter aliquid proponitur, ut homo, aut ambulat. Pars uerò in modo est, quoties idem cum adiectione aliqua proponitur, ut homo literatus, aut ambulat pedetentim. Totum in tempore est, ut cum dicimus semper, cuius partes sunt, nunc, hodie, aliquando. Totum in loco, ut cum dicimus, ubique, cuius partes sunt, hic alicubi, Romæ. At horum omnium nunc exempla subijciātur. Igitur à toto ad partē secundum quantitatē exemplum sit, Si in omnibus est uerus uates Apollo, & in hoc uerus esse perhibetur, quod dixit: Aio te Aeacida Romanos uincere posse. A' toto autē ad partem secundum tempus, ut si Deus semper est, & nunc est. Rursus à toto ad partē secundum locum, ut si ubiq; Deus est, & hic est. Cæterum in his haudquaquam id consequens est, si à parte ad totum argumentum ducitur, nisi per negationem siue destructionem, ut nō est hic, ergo nec ubiq; est. At uerò à parte secundum modum utiq; recte argumentatio procedit, licet non contra: ut, si quoquo modo mouetur Deus, & simpliciter mouetur: irascitur autem Deus, ergo mouetur: & si quis pedetētim ambulat, & simpliciter ambulat. Talibus fere exemplis tum hic, tum alibi per hunc tractatū, si cui id magis libeat, uti omnino potest, ut à toto uniuersali, siue à genere ad species siue partes: per destructionem quidem, ut si non est animal, quod eminus uidetur, ergo nec homo est, nec equus: per constructionem uerò, ut homo est, aut equus, ergo animal. Sic & à toto, quod partibus integratur, ad ipsas partes per constructionē quidem: ut domus est, ergo tectum est, & parietes, & fundamentum. Per destructionem uerò, ut si non est

partes

paries, aut tectum, aut fundamentum, neq; domus est.

De locis qui à causis dicuntur.

A *Causis loci dicuntur, uel ab efficiente, uel à materiali, uel à formali, uel à finali. Tot enim modis causa dicitur. Et efficiens quidē causa est, quæ principium motus præstat, ut aliquid fiat. Materia, quæ formas rerū subiecta suscipit. Forma autem, quæ cuiuslibet rei species est & ratio. Finis uerò, cuius gratia aliquid fit. Effectus porrò, qui has sequitur. Ab efficiente igitur causa argumentum ducitur, ut si quis iustitiam naturalem esse ostendere uoluerit, & dicat hoc modo; Congregatio hominum naturalis est: homo quippe naturaliter ciuile animal est. Iustitiam uerò hominum fecit congregatio: Iustitia igitur naturalis est. Locus quidē differētia maximæ, à causa efficiente. Locus uerò maxima, Quorum efficiēs causa naturalis est, ipsa quoq; naturalia sunt. À materiali uerò, ut si quis Mauros non habere arma contendat, idcirco quòd ferrum eis desit. Vel hoc modo, Ferrum nō est, igitur gladius nō est. Locus quidē differētia maximæ, à causa materiali. Locus uerò maxima, Si nō est causa materialis, neque ipsa, quæ ex ea conficiūtur, esse possunt. À formali autem: ut si quis probet Dædalum non potuisse uolare, quoniam nullas naturali forma pēnas habuisset. Locus quidem differentia maximæ, à causa formali. Locus uerò, maxima, Tantum unumquodq; potest, quātum forma eius naturalis permittit. À fine, siue à causa finali argumentum ducitur: ut sit propositū, an iustitia bona sit, fiatq; hoc modo argumentum, Si beatum esse bonum est, & iustitia bona est. Hic est enim iustitiæ finis, ut si quis secundum iustitiam*

uiuat

uiuat, ad beatitudinē perducatur. Locus quidem differentia maximæ à fine, siue à causa finali. Locus uerò maxima, Cuius finis bonus est, ipsum quoq; bonum est.

De locis, qui ab effectibus dicuntur, & item à generatione & corruptione.

A*B effectibus quoq; harum argumenta ducuntur. Verum ad hoc ipsum scire oportet, duplicē esse cuiuslibet effectus causam: necessariam, ut sine qua effectus esse non potest: & sufficientem, quæ certè huiusmodi est, ut si adsit, impoßibile sit effectum non esse. Itaque ab effectu ad causam necessariam ita argumētari possumus per constructionem, Gladius est, ergo ferrum est: & domus est, ergo intritum est, & lapides, & ligna. Locus q.d.max. ab effectu ad causam necessariam. Loc. ue. ma. Posito effectu, ponitur & eius necessaria causa. Rursus ab effectu ad causam sufficientem per destructionem potius quàm per constructionem, quando construendo argumentationem non semper euenit, quod inferre uolumus. Vnde non rectè sequitur, Hic interijt, ergo iugulatus est. Siquidem id euenire posset alio quouis casu, aut letali morbo correpto alicui. Destruendo tamen ratum est quod infertur, ut Non interijt, ergo iugulatus non est. Item, lumen solis non est, ergo eius lux non est. Præterea scire debemus, quòd ex ipsis causis latior patet argumentandi cāpus, autore Hegio. Itaq; ab efficiente quidē causa arguere possumus statuam cōmēdabilē esse, quia Phidias eam fecerit, aut Polycletus, aut Praxiteles. Hinc illud Ouidij, Materiā superabat opus. A' materia uerò res pretiosas aut uiles esse, qppe quòd tela serica pretiosior sit lanea, & lanea item linea*

nea. Et iuxta Horatij sententiã, Vilius argentũ est auro. Hinc etiam scientia de anima honorabilior ab Aristotele dicta est cætera quauis de natura parte. A' forma autẽ res extare, & item dignas, & minus dignas esse, ut hominem, quòd rationale animal sit, digniorem quolibet animali. A' fine, res bonas siue utiles, ut exẽpli causa, liberales artes, quòd bonos & utiles habeant fines. Cæterum qui ab effectibus dictus est locus, hunc Boëthius eundẽ esse dicit cum loco à generationibus. Sed nos eos sciunximus, quòd generatio uidelicet non sit, quæ ad causas ipsas sequatur, cuiusmodi tamen effectus definitur: sed quæ potius uia quædam sit ad effectus producẽdos: quẽadmodũ corruptio ad eorum desitionẽ. Atqui horum speculatio alium postulat locum. A' generatione igitur argumentũ ducitur hoc modo, Assuefactio ad uirtutẽ bona est, igitur uirtus bona est. Lo.q.d.m. à generatione. Lo.uc.ma. Cuius generatio bona est, ipsum quoq; bonum est. A' corruptione uerò, ut desuefactio à uitio bona est, igitur uitium malũ est. Loc.qu. diff.ma. à corruptione. Locus uerò max. Cuius corruptio bona est, ipsum quod corrũpitur, siue quod corruptũ est, malum est. Sanè sciendum, quòd quoties ab hoc loco argumentamur, prædicatum consequentis contrarium seu oppositum esse debet prædicato antecedentis. Quod tamen non ita euenit in loco à generatione, ob eam fortassis causam, quòd per hanc aliquid acquiratur, per illam autem deperdatur acquisitum. Etenim ut generatio, rei productio est: ita corruptio, eiusdem abolitio.

De locis, qui ab usibus & communiter accidentibus dicuntur.

Vsum

VSum definiunt rei cuiusque operationem, at minus propriè. Quandoquidem multarum rerum usus aliquis esse probatur, quarum tamen nulla est operatio, ut librorum quidem est aliquis, nulla autem operatio: & agri item & gladij. Itaq, rectius definitur, cuiusq; rei functio. In quibusdam tamen coincidunt usus & operatio, ut uisio oculi, usus eius est, & functio & operatio pariter. Sed & illud hic cauendum moneo, ne abusum pro usu usurpemus, ut hi faciunt, qui ita argumentantur, Interficere hominem malum est, igitur gladius malus est: quando certè in hoc non usus gladij est, sed abusus. Quippe ad propulsandam potius iniuriam, non ad infirendã gladius factus est. Vnde illud Diui Pauli ad Rom. cap. xiij. Non frustra gladium gestat is, qui in republica potestate fungitur. Dei enim minister est uindex ad iram ei qui male agit. Ab usibus igitur, siue ab usu argumentum ducitur, si ita argumentetur quispiam, Equitare bonum est, igitur equus bonus est. Locus quidem differentia maximæ, ab usibus, siue ab usu. Locus uerò maxima, Cuius usus bonus est, ipsum quoq; bonum est. Communiter accidentia, ut hoc loco accipiuntur, sunt quæ sese comitantur, idq; uel semper, uel plurimum. Ab his igitur argumẽta ducũtur, quoties ea sumuntur accidẽtia, quæ relinquere subiectũ uel non possunt, uel non solent: ut si quis hoc modo dicat, Sapientem non pœnitet, pœnitentia enim malum factũ sequitur. Quod quia in sapientem non cadit, ne pœnitentia quidem. Lo. q. m. à communiter accidentibus. Locus uerò maxima, Cui non inest aliquid, ei nec illud quod illius est consequens, inesse potest. Rursus & hoc modo secundum affirmationẽ, Pluit,

ergo

ergo uapores in sublime leuati sunt. Vnde nec illud idem prætereundum est, quòd aliquoties quæ naturaliter priora sunt, in propositione tamen sunt consequentia, ut Peperit, *igitur cum uiro concubuit. Quocirca non rectè ita proponitur,* Inimicitiæ *sunt, igitur bellum est. Sed è contrario potius,* Bellum *est, igitur inimicitiæ sunt.* Nam *ut ludum plerunque comitatur certamen & ira, ita ex ira inimicitiæ sæpe oriuntur, & ex his funebre bellum. id quod ab* Horatio *elegantißimè adnotatum est tertia ad* Mecœnatem *Epistola: Ludus enim genuit trepidum certamen & iram: Ira truces inimicitias, & funebre bellum.* Aliquoties *uerò, quæ naturaliter antecedunt, ea & in propositione priora sunt, ut arrogãs est, ergo odiosus est.* Ex *arrogãtia enim quisque fit odiosus.* Tale *est & illud, quod* Anselmus *inter medij ordinis theologos (nisi iudicio fallor) collocandus, in libro de casu diaboli annotauit his uerbis,* Aliud *est, inquit, rem aliquam causam esse alterius rei: aliud positionẽ rei causam esse, ut aliud sequatur.* Nam *cum incendium non sit causa ignis, sed ignis è diuerso incendij: positio tamen incendij causa est, ut ignem esse sequatur.*

De locis qui extrinsecus sumuntur qui, & quot sint.

E*Xpositis locis, qui ab ipsis terminis in quæstione positis sumuntur: restant dehinc exponẽdi, qui licet extrinsecus sumpti, argumenta tamẽ quæstionibus suppeditant.* Hi *uerò sunt, à rei iudicio siue ab autoritate, à similibus, à partibus, à proportione, à maiore, à minore, ab oppositis, à repugnãtibus, à trãsumptione & à trãsmutata proportione.*

De loco ab autoritate, siue à rei iudicio.

Locus

Locus qui rei iudicium tenet, siue ab autoritate dicitur, huiusmodi est, ut si dicamus id esse, quod uel omnes iudicant, uel plures, & hi uel sapientes, uel in unaquaq; artium penitus eruditi. Huius exemplum est, præter firmamentum esse planetarum orbes septem: quoniam id ita astrologi doctissimi, & in astrologia sapientes, penitusq; eruditi iudicarint. Locus quidem differentia maximæ, ab autoritate, siue à rei iudicio. Locus uerò maxima, Quod omnibus, uel pluribus, uel sapientibus hominibus uidetur, ei contradicere non oportet. Huic et illa astipulatur maxima, Vnicuique in sua arte perito credendum est. Sanè hic locus etsi per alias quoq; complures disciplinas usum suum præstat, in duabus tamen id præcipuè spectatur obseruaturq;: Vna quidem, quæ ueluti cæterarum artium fundamentum quoddam est, ac per hoc omnium infima, quippe literas docens, unde & nomen habet, à Græcis γραμματικὴ dicta: altera uerò, quæ quoniam circa diuinos uersatur sermones, Theologiæ nomen ab illis accepit. Hinc etiam disciplinarum omnium suprema existit, & tanquam aliarum regina haberi debet. Verum ut illius autoritas in primis apud poëtas est atque historicos, cæteros'que idoneos atque probatos scriptores: ita huius autoritas ex nouo & ueteri testamento petenda est. Porrò cum duplex sit autoritas, humana atque diuina: scire debemus, quòd humana plerunque uacillat, diuina semper firma manet. Humanæ igitur contrauenire interdum licet, diuinæ nũquàm: illa sæpe rationibus fulcitur, hæc rationibus nullis indiget, sibi sufficientissima. Ergo cum in humanis disciplinis aliquis instituendus est, is (ut Aurelij Augustini & uerbis & sententia

tentia utar) duplici uia ducitur, autoritate, & ratione. Et *tēpore quidem autoritas, natura uerò ratio prior est.* Itaq; *quāuis imperitis adhuc autoritas uideatur esse accommodatior (oportet enim, ut* Aristoteles *ait, addiscentē credere) ratio tamen apertior est eruditis.* Autoritas igitur *imperitis adhuc, ianuā quodammodo aperit doctrinarū, & discē-tem ducit.* Ratio *autem eundē iam eruditū pressis uestigijs hærere facit, & omnia intromissa luce commonstrat.*

De locis à similibus, & à paribus.

S*Imilia sunt, quibus eadem qualitas inesse perspicitur.* Vnde *& similitudo definitur, rerum differentiū eadem qualitas.* Atqui *simile, ut hic accipi uidetur, sunt qui ita definiant:* Simile *est, quod eandem cum altero suæ ueritatis probabilitatem habet.* A' *similibus ergo siue à simili, hoc pacto argumētum ducitur, ut si dubitetur, an homini proprium sit bipedē esse, id ita probamus.* Similiter *inest equo quadrupedem esse, ut homini bipedem: at non est equo quadrupedem esse propriū, igitur nec homini esse bipedē.* Locus *quidē differentia maximæ, à similibus.* Locus *uerò maxima,* De *similibus idem est iudiciū.* Sanè *hoc loco usus est diuus* Paulus, Si CHRISTVS *(inquit) mortuus resurrexit, & nos mortui resurgemus.* Vnde *errare conuincuntur, qui hunc locum uno pede claudicare dicunt: quòd (ut aiunt) fallat plerunq; adducta similitudo.* Verùm *id quoties accidit, non iam à similitudine, sed potius à dissimilitudine erroris sui causam habet.* Quapropter Quintilianus *huic præcipuè loco iudiciū adhibēdum monet:* Solent *enim (inquit) nos fallere plerunq; similitudinum species, ideoq; adhibēdum est his iudiciū.* Huic *loco haud dissimilis est locus, qui*

cus, qui à paribus dicitur. Sunt autem paria, quæ eiusdem sunt quantitatis: & paritas ipsa quantitatis ueluti similitudo quædam est. Ab hoc argumentum fit, si ita proponatur, Sicui in animo est Demosthenem laudare, cur non & Tullium laudabit, cum alter alteri par sit? Nempe quantus in eadem persuadendi arte unus, tantus & alter. Locus quidem differentia maximæ, à paribus. Locus uerò maxima, Parium idem est iudicium.

De loco à proportione.

C*Onfinis porrò duobus illis quodammodo est, qui à proportione locus dicitur. Nam ut similitudine res rei comparatur secundum qualitatem, & paritate secundum quantitatem: ita proportione habitudo comparatur habitudini. Est enim proportio quædam habitudinis comparatio. A proportione igitur argumentum ducitur, ut si quæratur, an sorte eligendi sint in ciuitatibus magistratus, dicimus, minimè: quia nec regendis nauibus sorte præficitur gubernator. Locus quidem differentia maximæ, à proportione. Locus uerò maxima, Quod in unaquaque re euenit, id in eius proportionali euenire probabile est. Hoc loco Aristoteles usus est in Ethicis libro primo, cum ait, Vt oculus in capite, ita mens in anima. Sanè hic locus accommodari in primis iudicibus potest, necnon & negotiatoribus. Siquidem ut operatio ad operationem, ita merces ad mercedem: & ut meritum ad meritum, ita præmium ad præmium: & rursus, ut delictum ad delictum, ita pœna ad pœnam. Hæc enim omnia proportionalia sunt.*

De locis à maiore, & à minore.

Maius

MAius quod hic dicitur, & item minus, hoc pacto definiri possunt: Maius est, quod suæ ueritatis maiorem habet probabilitatem: è diuerso minus, quod minorẽ. A maiore autem argumentũ ducitur, si ita dicas: Non potest rex arcẽ aut urbem expugnare, ergo nec miles. Item, si non licuit Herodi habere uxorẽ uiri alieni, igitur neq; fratris. Locus quidem differentia maximæ, à maiore. Locus uerò maxima, Si id quod magis uidetur inesse, non inest, nec id quod minus uidebitur inesse, inerit. A minore uerò cõuerso modo, ut, Si quilibet uel gregarius miles potest expugnare aut arcẽ aut urbem, & imperator. Itẽ, Si Scipioni priuato licuit Caium Gracchum mediocriter Reipublicæ statũ labefactantem interficere, quãtò magis consulibus licuit persequi, ac demum ultimo afficere supplicio Catilinã, terras cæde, atq; incẽdio uastantẽ? Item, Si feræ diligunt partus suos, quanam in liberos nostros uti diligentia debemus? Locus quidem differentia maximæ, à minore. Locus uerò maxima, Si id quod minus uidetur inesse, inest, & id quod magis uidebitur inesse, inerit. Hos locos Cicero & Quintilianus uocant à comparatione maiorum & minorum. A comparatione quidem maiorũ: ut, Siquis sacrilegium aut peculatum committit, & furtum cõmittet. A comparatione uerò minorum (qui tamen oratoribus magis, quàm philosophis usui est) ut Qui facilè ac palàm mentitur, idem & peierabit.

De loco à transumptione.

CAeterum qui à transumptione locus dicitur, non is est, quem uulgus dialecticorum esse putat, atq; definit, quoties nomen magis notum transumitur pro nomine

minus noto, in qua tamẽ opinione & Boëthiũ esse deprehendo, uirũ alioqui de arte dialectica optimè meritũ. Sed, ut cum bona eius uenia dixerim, quandoq; bonus dormitat Homerus: imò idem poëta ait, Sæpe opere in longo fas est obrepere somnũ. Itaq; acutius atq; subtilius hoc animaduertẽtes Alexãder Hegius, nostra ferè ætate apud Dauentriam, nobile profectò & præclarũ Germaniæ oppidum, haud incelebris gymnasiarcha, uir alioqui inter priscos philosophos cõnumerandus, & post hunc Iacobus Faber Stapulẽsis, obseruãdißimus quondã præceptor meus, cum Parrhisijs philosophiæ studijs operã nauarẽ, & ante hos Buridanus homo certe ingenio felicior, quàm institutione, longe aliter hunc locũ exponũt, atq; exemplis insuper declarant. Vnde & ab his trãsumptio definitur esse, quoties nomen metaphoricõs, hoc est, trãslatitiè sumptũ, per proprium explicatur. Ab hoc autem argumẽtum ducitur, uerbi causa, si dicamus, Dialectica utilis est ad omnẽ methodum, igitur ad omnẽ scientiam utilis est. Locus quidem differentia maximæ, à nominis trãsumptione. Locus uerò maxima, Quicquid alicui conuenit sub nomine metaphoricõs sumpto, eidẽ conuenict & sub nomine propriè sumpto. Sanè hoc loco nõ philosophi modò utuntur interdum, cæteriq; scriptores, sed & sacræ literæ eo plenæ sunt, ac scatent propemodũ: ut si leo rugiens fugiẽdus est, & diabolus fugiendus est. Item, si Christus leo est, & rex est.

De locis ab oppositis, & à repugnantibus.

AB oppositis uerò toties argumenta ducuntur, quoties inter se aliqua opponi dicuntur. Opponuntur autem modis quatuor. Aut enim contrariè, ut album, nigrum

grum:aut priuatiuè,ut iuſtum,iniuſtũ:aut relatiuè,ut dominus,ſeruus:aut contradictoriè,ut uidere,non uidere. At de his quidem in tractatu de Prædicamentis ſatis(ut arbitror) dictum eſt. Itaq; à contrarijs argumentũ ducitur hoc modo, Si bona eſt ſanitas, ægritudo mala eſt. Vel ſi eſt aliquod animal ſanũ,idem ægrũ non eſt. A' priuatiuis uerò,ut ſi iniuſtitia fugienda eſt,ſequenda eſt iuſtitia. Vel,ſi quid uidens eſt,idẽ profectò nõ eſt cæcum. A' relatiuis autem, ut quiſquis pater eſt, filium habeat neceſſe eſt. Vel,ſi quis pater eſt alicuius,eius filius non eſt. Porrò à cõtradictorijs,ut ſi quis eſt uidens, idem iam non eſt non uidens. Locus quidẽ differentia maximæ,ab oppoſitis. Locus uerò maxima, In cõtrarijs,priuatiuis, relatiuis, & cõtradictorijs,oppoſita ſibi conuenire non poſſunt, in relatiuis inſuper alterum ſine altero eſſe non poteſt. Præter hæc autem ſunt & repugnantia, quæ à nonnullis diſparata dicuntur. Repugnantia quidẽ,quòd licet nulla oppoſitione inter ſe aduerſa ſint, à ſe tamẽ adeò diuerſa ſunt, ut alterũ de altero nequaquam prædicari poſſit: diſparata uerò, quod ueluti diſpares res ſignificẽt. Ab his igitur argumentũ ducitur, ut ſi ita dicamus,homo eſt,igitur lapis non eſt. Itẽ,ſi quid homo eſt,id neq; bos eſt,neq; equus, neq; aliorũ quicquã, quod ab homine diuerſum eſt. Locus quidẽ differentia maximæ,à repugnãtibus,ſiue à diſparatis. Locus uerò maxima, Quæ ſibi repugnãt, hæc neutiquam cõuenire poſſunt.

De loco à tranſmutata proportione.

ADijcitur à quibuſdam præter prædictos locos, qui extrinſecus ſumuntur,locus à trãſmutata proportione dictus. Is autem huiuſmodi eſt,ut ſi ita dicamus, Sicut

octo ad quatuor, ita sex ad tria: quippe quòd utrobiq; dupla sit proportio: Ergo sicut octo ad sex, ita quatuor ad tria. quæ numerorum ad se inuicem habitudo, proportionem utrobiq; cõstituit sesquitertiam. Octo enim sex superant binario, quæ tertia pars est senarij. Itidem & quatuor tria, unitate, quæ & ipsa pars est tertia ad tria siue ad ternarium. Hinc & transmutata proportio dicitur, quòd ab una in aliam quasi transitus fiat. Cæterum talem argumentationem hac maxima corroborant, Si ut primum ad secundum, tertium se habet ad quartum: & ut primum ad tertium, secundum se habet ad quartum.

De locis medijs.

MEdij dehinc loci sequuntur, quibus expositis, finem protinus huic tractatui imponemus. Sed cur ita dicantur, dicendum prius. Medij quidem loci dici uidentur, quoniã in his argumenta neq; extrinsecus omnino petuntur, neq; ab ipsa terminorũ substantia, sed ab ipsorum terminorũ (ut exempli causa) uel casibus, uel cõiugatis, leui quadã mutatione deflectuntur. Similiter & qui à diuisione locus dictus est, medius inter utrosq; collocatur: quoniã ex eo nunc ab ipsis in quæstione positis terminis, nunc extrinsecus argumenta sumuntur. Sunt igitur loci medij tres, à casibus, à cõiugatis, à diuisione. Et casus quidẽ est, cum principale aliquod nomen in aduerbium deflectitur, ut à iustitia iustè. Coniugata uerò dicuntur, quæ ab eodem diuersimode deducta fluxerunt, ut à iustitia iustè, & iustus, iusta, iustũ. Sed hæc omnia à Cicerone Coniugata dicuntur, quòd quasi ab uno iugo deducantur: quæ & idem ita definit, Coniugata dicuntur, quæ sunt ex uerbis generis

eiusdem

eiusdem. Eiusdem generis uerba sunt, quæ orta ab uno, uariè commutantur, ut sapiens, sapienter, sapientia. A casibus igitur argumentum ducitur, ut si quæratur de quopiam, sit'ne prudens: & arguatur esse talis hoc modo, Prudenter agit, ergo prudēs est. A coniugatis uerò, si hoc pacto, Iustitia bona est, ergo qui iustus est, bonus est. Locus quidem differentia maximæ, à coniugatis. Locus uerò maxima, Si unum coniugatorum cuipiam conuenit, & reliquum.

De loco à diuisione.

RESTAT locus à diuisione, qui (ut Boëthio placet) hoc modo tractatur, Omnis enim (inquit) diuisio uel negatione fit, uel partitione. Negatione quidem, ut si quis ita pronunciet, Omne animal aut habet pedes, aut non habet. Partitione uerò, ut si quis ita dicat, Omne animal aut sanum est, aut ægrum: & quoties uox diuiditur in sua significata. Fiunt igitur argumenta à diuisione, tum per negationem, tum per partitionem. Verum qui diuisionibus utuntur, hi aut directa ratiocinatione contendunt, aut ad aliquod impoßibile inconueniensq; ducunt, atq; ita id quod reliquerāt, rursus aßumunt. Sit igitur in quæstione propositum, an ulla origo temporis fuerit: quod qui negare uolet, is directa ratiocinatione id demonstrabit hoc modo, Tempus aut originem habet, aut non habet. Sed quia mundus æternus est (id enim paulisper disciplinæ gratia concedatur) tempus quoq; æternum: quippe quòd mundus sine tempore esse non potuerit. Quod uerò æternum est, origine omnino caret: tempus igitur originem non habet. At si per impoßibile idem ostendi desideretur, dicetur hoc pacto, Tempus aut originem habet, aut non

habet: sed si tempus habet originem, non fuit semper: Tempus autem habet originem, fuit igitur quando non fuit tempus. Atqui fuisse, temporis est significatio: fuit igitur tempus, quando non fuit tempus: quod fieri prorsus impoßibile est: non est igitur ullum principium temporis. Quo fit, ut ad alteram diuisionis partem tandem redeatur, & dicatur tempus origine carere. Locus quidem differentia maximæ, à diuisione. Locus uerò maxima, Condiuidentium uno sublato, alterum manet, & posito altero, tollitur reliquum. At uerò qui per partitionem diuisionibus utuntur, hi id duobus modis tentant. Nam quæ diuiduntur, aut simul esse possunt, aut non possunt: simul esse possunt, cum uocem in significationes diuidimus: non possunt uerò, quæ negationis modo diuiduntur, ut aut sanus est, aut æger. Itaque si quæratur, an canis substantia sit, tum quispiam per diuisionem id ita monstrauerit, Latrabile animal substantia est, bellua marina substantia est, sidus item cœleste substantia est: hæc autem tria canis nomen significat: est igitur canis substantia. Per modum uerò negationis à diuisione argumentum ducitur hoc modo, Aut sanus est, aut æger, sed sanus non est, igitur æger. Vel sic, æger non est, igitur sanus. Vel ita, sanus est, igitur æger non est. Vel hoc modo, Aeger est, igitur sanus non est.

Quemadmodum Dialectica probatio à demonstratione differat.

Expeditis locorum differentijs, illud postremò ueluti coronidem adijcere operæpretium est, quo uidelicet pacto dialectica probatio à demonstratione differat. Differt autem primo, quòd demonstratio omnis ex proprijs,

concin

concinnatur: Dialectica verò probatio ex communibus. Deinde, quòd demonstratio ex solis necessarijs commeat: Dialectica verò probatio interdum ex necessarijs, interdum ex probabilibus. Tertio, quòd demonstratio duabus tantum utitur speciebus argumentationis, nempe syllogismo, & inductione: Dialectica uerò probatio omnibus fere, utpote nunc syllogismo, nunc enthymemate, nunc exemplo. Quo fit, ut non sit proprium dialecticæ opinionem aggignere cum formidine de opposito, ut nonnulli falsò persuadent: sed dialecticam potius fidem, quæ cum ex necessarijs fit, colligitur'que, non minus certa est, quàm quæ per demonstrationem paritur. Hoc tamen à scientia differens, quòd scientia ex proprijs aggignitur: illa uerò ex communibus, & nulli scientiæ peculiariter addictis. Cæterùm opinionem facere infirmiori ipsius dialecticæ parti competit: qua proinde oratores frequentius, philosophi rarius utuntur. Quod quidē & diuus Seuerinus Boëthius ita esse comprobat, atq; his contestatur uerbis, Sed ea quidem argumenta (inquit) quæ ex definitione, uel genere, uel differentia, uel causis, uel ex diuisione ducūtur, demonstratiuis maximè syllogismis uires atque ordinem subministrant. Reliqua uerò dialecticis & uerisimilibus.

IN TRACTATVM DECIMVM PRAEFATIO.

ABSOLVTIS *hactenus à nobis nouem ex decem, quos instituimus, tractatibus artis dialecticæ, in quibus eas partes ipsius artis pertractauimus, quantum compendio licet, per quas rectè, diligenter'que disserendi ratio comparatur, qui certè & finis totius artis esse existimatur (quippe per quem uerum à falso discernitur) instituto huic nostro iam satisfecisse uideri possumus.* Cæterum *quoniam falsum sub ueri specie plerumq; obrepit, quo & incauti facilè illuduntur (fallit enim uitium specie uirtutis, ut non tam eleganter quàm uere à* Iuuenale *satyrico poëta dictum est, & ab* Horatio *in eundem sensum,* Decipimur *specie recti) idcirco ab* Aristotele *prouido nimirum artis magistro id etiam curatum est, ut post artis præcepta talia quoque relinqueret præcepta, quibus etsi nihil quod ad artem faciat, disceremus, his tamen instructi facilè uitare possemus sophistarum argutias captionesq;, quorum hæc est præcipua intentio, ut fallant, non doceant: magis appareant scientes, non sint re-uera.* Vnde *& hic illud, neque incommodè, neq; importunè ex* Aurelio Augustino *adiecero, quod uir ille de eadem re in tertio de doctrina Christiana scriptum reliquit. Cuius hæc sunt uerba, Sunt multæ falsæ conclusiones rationum (quæ sophismata appellantur) & ueras plerunque ita imitantes, ut non solum tardos, sed ingeniosos minus* dili

diligenter attentos decipiant. Quare & nos iam ob eandem certe causam, Aristotelem hac quoq; in parte sequentes, decimum illis nouem adijcere in animo constituimus tractatũ. In quo proinde de sophisticis elenchis (sic enim ab illo appellati sunt) siue de locis sophisticis agamus, ut studiosi adolescentes, si quibus hæc nostra lucubratio quoquo modo profuerit unquam, post artem uel mediocriter perceptam, ex hoc iam etiã percipere poßint, quænam sint propria huius artis, quæ non sint: tametsi sine his nec ars ipsa satis sibi constare potest, ut nec grammatica, quæ rectè loquendi scientia definitur, nisi in hac quoque de Barbarismo atque Solœcismo fœdißimis eius artis uitijs cura desumeretur non parua: id quod & in morum disciplina iam pro comperto omnibus esse potest. Atque adeò hæc cura de artium quoq; uitijs prodendis necessaria est: quòd uitia latius serpere soleant suapte natura, & (ut suprà dictum est) nonnunquam uirtutum species sibi induant, quò citius circunueniant incautos. Hinc rectißimè ab eodem Horatio dictum est, In uitium ducit culpæ fuga, si caret arte. Sed iam de Elencho quid primum dicamus, & unde huius tractatus inscriptio.

Qua ratione de sophisticis elenchis inscriptio huius tractatus.

SEd *antequàm reliqua huius tractatus exequamur, dicere haud grauabor, cur de sophisticis elenchis inscriptus sit, tũ qui ab Aristotele nobis relictus est liber eiusdẽ negotij, tum qui nobis iam instituitur tractatus ad illius imitationem: quamuis de locis sophisticis inscriptio à nonnullis facta sit. Existimat Iacobus Stapulensis id ab*

Aristot

Aristotele factum esse, partim quòd hic præcipuus sit sophistarũ finis inter quinq;, quos illi cōiectant, ac sibi proponunt, de quibus mox plura: partim quòd huiusmodi syllogismus, elenchus inquã sophisticus, instrumentũ sit maximè idoneum ad conuincendũ, hoc est, ad coarguendum coaltercantem. Vnde & apud Græcos ἔλεγχος nomen quod dicitur, apud Latinos præter alia argumentum siue probationem significat, & uerbum ἐλέγχω, quod arguo significat. Sed cum elenchus dicitur hoc loco, sophisticus idcirco additur, ut per sophisticum elenchum eum intelligamus syllogismum, si tamen syllogismus dici ullo modo posset, non per quem probatio & fides rei dubiæ fiat, cuiusmodi certè dialecticus syllogismus est, sed deceptio.

De syllogismo sophistico quid sit, & quo pacto à dialectico differat.

Ex his iam quæ dicta sunt, haud obscurum esse potest, eundem syllogismum esse, qui nunc sophisticus, nunc litigiosus, siue contentiosus dicitur. Eius porrò duplex ab Aristotele definitio traditur. Vna quidem, qua syllogismus esse intelligitur, sed ex his colligens, quæ uidentur probabilia, imperitis uidelicet, cum tamen non sint. Altera uerò, qua apparet quidem esse syllogismus, attamen non est: tametsi ex probabilibus nonnunquam colligitur. Vnde etiam liquidò nunc apparet, ab huiusmodi syllogismo dialecticum syllogismum duplici ratione differre. Primùm, quòd hic syllogismus planè sit: deinde quòd ex probabilibus colligat. Cæterum probabilia ab Aristotele esse definiuntur, quæ uidentur omnibus, aut plurimis, aut sapientibus, & his quidem uel omnibus, uel plurimis

plurimis,uel maxime familiaribus & probatis: ut unumquenq; amare eum,à quo beneficia acceperit.

De quinque ſophiſtarum finibus, quas & metas uocant.

CVm ergo ſophiſta omnem neruum, omnemq́; conatum eò intendat, ut coaltercantem circunueniat, illaqueetq́;, uidendum eſt,quot & quæ ſint,quæ ipſe conijctet,ac ſibi proponat, ut fines initi certaminis: quos ubi etiam aſſecutus fuerit, ſe iam uictorem aduerſus corrixantem nimis ſuperbe, inſolenterq́; proclamat atq; uociferatur. Sunt uerò hæc numero quinq;, Redargutio, Falſum, Inopinabile, Solœciſmus, & Nugatio. Eſt autem Redargutio, cùm ui diſputationis cogitur quiſpiam aut negare quod antea conceſſerat, aut quod prius negauerat rurſus concedere. Falſum uerò,quod nullam habet ueritatis cauſam, ac ne apparentem quidem. Inopinabile uerò, quod præter opinionem omnium, & maximè ſapientum proponitur,ut matrem odiſſe filium ſuum. Tametſi id de Medea fingunt pcëtæ. Solœciſmus eſt, quoties ſecundum locutionem cogitur reſpondens barbarizare. Et à Donato definitur uitium in contextu partium orationis,contra regulam artis grammaticæ factum. Videtur tamen hoc loco & pro barbariſmo communiter accipi, qui ab eodem Donato definitur, una orationis pars uitioſa in communi ſermone. À Diomede uerò,contra Romani ſermonis legem, aut ſcripta, aut pronuntiata uitioſa dictio. Nugatio porrò eſt, cum reſpondens cogitur idem ſæpius dicere. Vnde & à nonnullis definitur, eiuſdem uerbi inutilis repetitio.

De locis

De locis sophisticis, & eorum diuisione.

Nunc ad ipsos locos ueniamus, locos dico sophisticos: hoc enim nomine à Georgio Valla Placentino mihi non absurdè appellari uidentur: quippe quòd ex his perinde fallaciæ & sophistica argumēta ducūtur, atq; ex locis dialecticis argumēta & probationes dialecticæ. Ab Aristotele tamen modi dicuntur, nonnunquam etiam loci. Horum autem prima diuisio hæc est, quòd alij in dictione positi sunt, alij extra dictionē. In dictione rursus, alius ab æquiuocatione, alius ab amphibologia, alius à compositione, alius à diuisione, alius ab accentu, alius à figura dictionis. Extra dictionē item, alius ab accidēte, alius ab eo quod est secundum quid ad id quod simpliciter dicitur, alius ab ignorantia elenchi, alius à petitione principij, alius à cōsequēti, alius ab eo quod est non causam pro causa ponere, alius ab eo quod est plures interrogationes unā facere. Patet igitur huiusmodi siue locos, siue modos in summa esse numero tredecim, ex quibus quidem in dictione sex enumerati sunt, extra dictionem uerò septem. Præterea sciendū, quòd argumentationes, quæ istiusmodi struuntur fallacijs, nunc sophismata, nunc paralogismi à Græcis dicuntur, nominibus profectò accommodatissimis: quippe quæ à uerbis deducuntur, σοφίζειν & παραλογίζειν, quæ uerba apud Latinos interpretantur imponere siue decipere. Hinc & imposturæ, & deceptiones. Adeò enim his cauillationibus atq; argutijs decipitur imperitus quispiam, ut credat id esse quod non est, & non esse quod est. Vnde etiam Aristoteles fallacias ipsas & sophistica argumenta, quòd intra colorem tantum sint ueritatis, orichalco

chalco rectè comparat, auri uidelicet respectu. Nam *ut orichalcum imperitis hominibus aurum esse uidetur, ita hæc ab imperitis uera argumenta esse creduntur, cum tamen à peritis statim falsa esse deprehendantur.*

Qua ratione ex his locis alij in dictione, alij extra dictionem existere dicantur.

NEc illud omittendum putauerim, quanquam fortassis haud ita magni momenti, cur ex dictis iam locis alij in dictione, alij exra dictionem existere dicantur. Sanè *in dictione dici ob id uideri possunt, quod quæ ex his locis fallaciæ struuntur, apparentiæ suæ causam habent ex proprietate siue affectione aliqua, quæ uoci (hoc est, dictioni) in primis conuenit.* Cuiusmodi *sunt, quæ iam dictæ sunt, æquiuocatio, amphibologia, compositio, diuisio, accentus, & uocis figuratio.* Extrà *dictionem uerò quòd ex his sumpta argumenta & compositæ fallaciæ credulitatis suæ causam sumunt, uel ex rebus ipsis quæ significantur, uel ex animi intentione, quæ sola rerum rationes, & earum pariter ad se inuicem consequentias expendit, atque discernit.* Vnde *& inter ipsas quoque fallacias nonnihil discriminis habetur :* quippe *quòd per fallacias, quæ ex dictione proueniunt, decipitur quispiam potissimum, quoties cum alio quodlibet disputat.* Per *fallacias uerò, quæ præter dictionem accidunt, quoties secum disputat, aut quippiam considerat, pensiculatq; attentius.*

De loco ex æquiuocatione.

AEquiuocatio dicitur, cum dictio siue uox simplex plura significat. Cæterum *æquiuoca uox duobus dicitur modis.* Aut *enim simpliciter talis est, aut analogicōs.*

gicω̃s. *Simpliciter quidem, ut canis, quod nomen æquè quadrupedem latrabilem, piſcem marinum, & ſidus cœleſte ſignificat.* Analogicω̃s *autem, ut animalis nomen, quod tam uiuum, quàm pictum animal ſignificat, ſed non ex æquo. Itaq; & paralogiſmos, quorum ex hoc loco argumẽta ducuntur, tot modis uariari contingit.* Primo, *cum id quod in argumentatione ſumitur, ſimpliciter æquiuocum eſt, ut* Omne *expediens bonum eſt, malum autem expediẽs eſt, malum igitur bonum eſt.* Expediens *hoc loco æquiuocum eſt.* Nam *& neceſſarium, et ad aliquid utile, & opportunum, expediens dicitur, & quod per ſe bonum eſt.* In *minore igitur propoſitione pro utili ſiue neceſſario aſſumptum eſt:* Pecuniæ *nanque & mercium abiectiones, & id genus alia, cum per ſe mala ſint, ſæpenumero tamen utilia ſunt & neceſſaria.* In *maiore autem expediens ſumptum eſt, ut per ſe bonum ſignificans: ac per hoc ex æquiuoco paralogiſmus nomen inuenit.* Tali *cauillo olim uſus (ut eſt apud* Herodotum *)* Apollo *diuinus uates, ſi credimus, cùm* Crœſum Lydorum *regem oraculo conſulto induceret, ut* Cyro Perſarum *regi bellum indiceret, ita dixit:* Perdet Crœſus Halim, *tranſgreſſus plurima regna.* Perdo *enim ſignificat & deſtruo, & amitto.* Sciendum *tamen, quòd hic uerſus apud* Hærodotum Græcè *integer non legitur, ſed apud* Suidã *aliunde haud dubie repetitur:* κροῖσος ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει. Quem Cicero *ſecundo de* Diuinationibus *libro ita uertit, ac* Latinum *reddidit,* Crœſus Halyn *penetrans magnam peruertet opum uim.* Secundo *cum id ſumitur, quod* Analogicω̃s *æquiuocum dicitur, ut omne animal eſt motus ſenſuumq; per ſe particeps,*

ticeps:quod autem pictum est, animal est:igitur quod pictum est, sensibus & motu participat. Itē omnes gemmæ sunt pretiosi lapilli:at in palmitibus gēmæ reperiuntur, testante id Vergilio, Turgent in palmite gemmæ:igitur in palmitibus pretiosi reperiūtur lapilli. Sunt porrò qui præter duos æquiuocationis modos addant insuper & tres alios, nempe ex compositione, & consignificatione, & ex transumptione. Ex compositione quidem, quoties uox siue dictio simplex & incōposita, unum aliquid significat duntaxat, composita autem plura:ut immortale, quod nomen cōpositum significat & id quod potest non mori, & quod nō potest mori: cum tamen simplex mortale id significet, quod potest mori. Ex consignificatione autem, ut cum sic contexitur sophisma, Quicunq; sanabatur, sanus est:ægrotans autem sanabatur, ægrotans igitur sanus est. Participium ægrotans, cum aliâs unum aliquid significet, ex cōsignificatione tamen ad diuersa tempora trahitur, nempe ad præsens & præteritum imperfectum. Ex transumptione uerò, ut si quis pratum os habere dicat, quia rideat, hoc est, lætū sit & fertile & pingue. Hinc Vergilius in Bucolicis dixit, Omnia nunc rident, de arboribus & fructibus inibi loquens.

De loco ex amphibologia.

AMphibologia autem (quēadmodum ex nomine ipso intelligi datur) dicitur, cum oratio intra se ambiguā claudit sententiā, qualis illa Apollinis (Aio te Aeacida Romanos uincere posse) ad Pyrrhum Epirotarum regem, cum oraculum cōsuluisset ipse super euētu belli, quod contra Romanos animo destinauerat. Quē uersum

ex Ennio depromptum esse idem Cicero testatur eodē de Diuinatione *libro. Sanè tota orationis ambiguitas ex eo dependet, quòd accusatiuus, te, ut etiā* Romanos, *nunc à tergo, nunc à fronte eius uerbi, uincere, construi potest. Atq; ita incertum relinquitur ab Aeacide, hoc est, à* Pyrrho Romanos *uinci posse, an cōtrà, Aeacidem à* Romanis. *Ex hoc igitur loco captio struitur, cū tale sophisma conficitur. Quicquid uidet quispiam, hoc ipsum uidet: at uidet aliquis columnā, columna igitur uidet. Itē, Quoscunq; uellem me apprehendere, uellē ut me apprehenderent: hostes autē uellem me apprehendere, igitur uellem ut hostes me apprehēderēt. Similiter autē & hoc modo, Quisquis arat litus, litus proscindit aratro: Ast operam perdens, litus perhibetur arare: Ergo operam perdens, litus proscindit aratro. Differt autem amphibologia ab æquiuocatione, quòd æquiuocatio quidem ex nomine ipso res diuersas significante in captionem adducit. Amphibologia autem ex oratione fallaciam inuenit. Quo sanè nomine hunc locum appellare libuit, quanquàm apud Aristotelem Græcè legitur* ἀμφιβολία.

De loco ex compositione & diuisione.

Compositionem *hoc loco pro oratione cōposita, & diuisionē pro oratione diuisa accipere debemus.* Et *composita quidem oratio est, quæ sensum habet compositum.* Diuisa *autē, quæ diuisum.* Porrò *compositus sensus est, cum in ipsa oratione partes secundum situm magis debitum intelliguntur.* Diuisus *uerò, cum ecōtra.* Rursus *autem debitus partium in ipsa oratione situs is est, quem idiomatis peritus magis talē adiudicarit. Quod tamen ut*

facil

facilius deprehēdat, tres ad hoc regulæ à Iudoco Clichthoueo traditæ sunt, tribus uocabulis à Iacobo Fabro Stapulensi prius annotatæ: quas proinde hic subscribendas haud ab re existimauerim. Vocabula autem sunt, Modus, Determinatio, Determinabile. Itaq; ex his prima regula est, Si modus fuerit aut subiectum, aut prædicatum propositionis, situs partium orationis magis debitus est: ut possibile est sedentem ambulare, aut sedentem ambulare est possibile. Secunda, Si determinatio posita inter duo determinabilia utrique ex æquo propinqua, præcedens determinauerit, situs magis debitus est: ut Quicquid uiuit semper, est. Adiectum est autē ex æquo propinqua: quoniam si nō ex æquo utriq; propinqua fuerit, tunc si propinquus determinauerit, sensus magis debitus intelligitur: ut Quicunque scit literas, nunc didicit illas. Tertia regula est, Si determinabile positum inter duas determinationes utriq; ex æquo propinquum cum præcedenti iungatur, sensus compositus est, & situs partium orationis magis debitus: ut Vidi imaginem aureã, uestem habentem. His ita prælibatis, ad sophismata ueniamus, quorum ex hoc loco deceptio struitur. Intereà tamen est illud præmonendum, quoties contexitur syllogismus iuxta expositos locos, si in eo sumpta oratio, in sensu quidem diuiso uera fuerit, in composito autem falsa, deceptio ex loco à compositione prodesse dicetur: sin uerò contrà, captio per locum ex diuisione facta esse intelligetur.

De sophismatis quæ per locos à compositione & diuisione fiunt.

Igitur iuxta tria superius annotata uocabula, sophismata conficiuntur tribus quoq; modis. Primo, cum modus uariatur, ut Quemcunq; poßibile est ambulare, fieri potest ut ambulet: atqui sedentem poßibile est ambulare, ergo fieri potest ut sedens ambulet. Secundo, cum determinatio uariatur, ut Quicunq; scit literas, nunc didicit illas: atqui grãmaticæ peritus scit literas, igitur grammaticæ peritus nunc didicit eas. Item, quod unum solum potest ferre, plura potest ferre: quod autem unum solum potest ferre, nõ potest plura ferre: igitur quod potest plura ferre, non potest plura ferre. Tertio, cum determinabile uariatur, ut Quicunq; bonus est, bonus est, atqui malus, artifex bonus est, malus igitur artifex, bonus est. Et hactenus quidem secundum compositionem facti paralogismi peccant. Qui uerò sequuntur, secundum diuisionem totidem modis peccant, iuxta trium uocabulorum suprà positorum annotationem. Primo, ut Quiescentem ambulare est impoßibile, igitur quiescentẽ impoßibile est ambulare. Secũdo, ut Quocũq; uidisti hunc percussum, hic percussus est: atqui oculo uidisti hunc percussum, oculo igitur hic percussus est. Tertio, sed esto sit quispiam artium imperitus, moribus autem probus, tunc tale connecto sophisma, Quicunq; malus est, malus est: at malus artifex, est bonus, igitur malus, artifex bonus est. Per diuisionem præterea fiunt paralogismi, quoties coniunctio tum copulatiua, tum disiunctiua, nunc terminos, nunc ipsas copulat disiungit'ue propositiones, ut Quæcunq; sunt duo & tria, sunt paria atq; imparia: at quinque sunt duo & tria, quinq; igitur sunt paria & imparia.

De

De loco per accentum.

Accentus, quem & ueteres Latini, autore Quintiliano, tenorē appellauere, & à Græcis προσῳδία, et itē τόνος dicitur, à Prisciano definitur lex siue regula ad eleuandam deprimendam'ue syllabam uniuscuiusq; particulæ orationis. Ab eodem insuper in acutum, grauē, & qui ex utrisq; fit, circunflexum diuiditur. Porrò acutus (ut Diomedes tradit) apud Latinos in correptis semper, interdum in productis syllabis uersatur. Circūflexus in his quæ producuntur. Grauis autem per se nusquam cōsistere in uerbo ullo potest: sed in his, in quibus circunflexus est, aut acutus, cæteras syllabas obtinet. Apud Græcos autem cum acutus in dictione tria loca obtineat, ultimum, penultimum, et antepenultimum: circunflexus quotlibet syllabarum sit dictio, non nisi penultimum tenebit locum. Igitur ut nulla uox sine uocali est, ita nulla sine accentu. Ac proinde rectè quidā putauerunt accentum ueluti animam uocis esse. Sed de accentu quidem hactenus plus satis, quādo apud Latinos pronuntiatio uocum iuxta accentuum regulas in totum propemodum abolita est, cuius tamen loco quantitas syllabarum perinde obseruatur. Fiunt autem per locum ab accentu sophismata tribus modis. Primo, quādo pro syllabæ quātitate uariata, uariatur & significatio, ut Quicquid malū est, fugiendum est, pomum autē malum est, igitur pomū fugiendum est. Secūdo, quādo uariatur ipsius syllabæ aut aspiratio, aut orthographia, ut ad arā fiunt sacra, atqui hara porcorum stabulum est (unde illud Ouidij, -Immundæ cura fidelis haræ: et illud item Ciceronis, Ex hara productæ,

non schola) igitur ad porcorum stabula fiunt sacra. Tertio, *quando dictio aliqua interim diuiditur, interim tota manet, ut* Quicquid *inuite fit, coacte fit: uinum autem fit in uite, ergo uinum fit coacte.* Cæterum *de loco siue modo per accentum,* Aristoteles *dicit non facile esse dialecticis orationes facere in his, quæ sunt sine scriptura.* In *scripturis autem & poëmatibus magis, quòd in his scilicet accentuum per certas notas, & syllabarum ob metri legem, accuratior habeatur obseruatio.*

De loco à figura dictionis.

A Figura *dictionis hic locus nominatur, quòd per cũ quicunq; fiunt paralogismi, causam apparentiæ nõ aliũde habeãt, quàm à uocis siue dictionis cũ alia qualibet siue uoce, siue dictione cõfiguratione, hoc est (ut planius dicã) à consimili dictionis cum alia qualibet dictione desinentia siue determinatione.* Nec *uideo tamẽ cur à quibusdã tam longè repetatur hoc loco figuræ definitio, qua à geometris definitur magnitudo, quæ termino uel terminis clauditur, cum secundum hanc definitionem, figura nihil cõmune cum dictione habeat, unde similitudo aliqua intelligi poßit.* Ex *hoc igitur loco captiones struuntur, quoties argumentationẽ factã cõstare ac rectè se habere quis autumat, similitudine uocis hallucinatus, cuiusmodi hæc est,* Discere *est circa disciplinã exerceri, at exerceri circa disciplinã est docere, discere ergo docere est.* Captio *est, per figurã dictionis.* Figuratũ *siqdẽ est paßiuum in actiuũ, & actiuum in paßiuum.* Nã *exerceri circa disciplinã, & actionis & paßionis expreßiuũ est.* Quãdoquidẽ *exerceri esse potest tã impersonalis quàm*

paßiui

paßiui uerbi modus infinitiuus, ita ut ab impersonali actio, à paßiuo paßio significetur. Fiunt præterea secundum hunc locum paralogismi, cùm ab uno prædicamẽto transitus fit ad alterum: ut Quicquid heri uidisti, hodie uides: atqui album heri uidisti, albũ igitur hodie uides. Hic trãsitus est à substantia ad qualitatẽ. Similis huic argumẽtatio est hoc modo, Quicqd heri emisti, hodie comedisti: crudũ heri emisti, ergo crudum hodie comedisti. Atq; id quidem est, quod Aristoteles his uerbis significare uidetur: *Quæ autem per figuram dictionis (inquit) fiunt sophismata, accidunt quando uel non idem ut idem interpretantur, ut masculinũ, fœmininum: uel fœmininũ, masculinum: uel quod inter hæc est, nempe neutrum, alterum horum. Vel rursus quale, quãtum: uel quãtum, quale: uel faciens, patiens: & alia, quemadmodum hæc prius diuisa sunt. Siquidem aliquid est, quod nõ est eorum quæ sunt facere aut pati, etsi uocis figura uideatur, ut ualere, quod qualitatem potius dicit, nempe sanitatem (est enim ualere sanum esse) quàm actionem aut paßionem.*

De loco ab accidente.

SEquuntur loci, qui extra dictionem dicti sunt. Ex his primus est, qui ab accidente dicitur. Is autem est (*quemadmodum & Aristoteles tradit*) *per quẽ captiones fiunt, quoties similiter quodcunq; existimabitur rei & accidenti inesse. Nam quia multa eidem accidunt, nõ est necesse omnibus prædicatis, & ei de quo prædicantur, omni illa similiter inesse. Quandoquidem hoc pacto omnia illa eadem erunt, quemadmodum sophistæ dicũt:* ut si Socrates est alter à Platone, Plato autem homo est,

Socrates igitur ab homine alter est. Tale est & illud apud Aulũ Gellium sophisma, quod proponitur hoc pacto, Quod ego sum, tu non es: ego autem sum homo, tu igitur homo non es. Item & hoc modo, Homo animal est, animal autem genus, homo igitur genus est. Ac rursus, Polycarpus est homo, at uerò homo dißyllabum est, Polycarpus igitur dißyllabum est. Sanè hæc & alia id genus sophismata per accidens fieri dicũtur. Per accidẽs inquam, hoc est, per extraneum siue diuersum quodammodo aliquid, ut in quibus complexio orationis, eas quæ circa naturam sunt diuersitates, ad naturã ipsam transtulit. Aliud quippe est, secundum naturam esse, & aliud secundũ personales accidentalesq; proprietates, ut uerbi causa, Animal cũ de homine prædicatur, essentialiter de homine dicitur: cum uerò de animali genus prædicatur, huiusmodi prædicatio essentialis non est, sed per accidens (ut nec cum de ea uoce quæ est homo, dissyllabum prædicatur) propterea ꝙ aliud est animal homo, aliud animal genus. Animal siquidem genus, simpliciter animal est, hoc est, tale animal, quod cunctas sub se species communi ratione colligit, eatenus uidelicet, quatenus uitam absolutã sentiendi ui præditam gerant. Homo autem animal una taliũ est specierum, quæ uitæ tali, nempe absolutæ rationalitatem & dexteritatẽ affert. Homo igitur non est simpliciter animal, sed tale animal. Tale porrò animal nõ est genus, sed species. Sed hæc fortaßis multò altius repetita sunt, quàm præsens institutio ferat.

Quo pacto à recentioribus hic locus tractetur.

Nec

NEc tamen ignoro hunc locum ab accidenti latius explicari à recētioribus hoc modo, ut sit accidens, & id cui accidit, uidelicet res subiecta, et præter hæc attributum: quæ & ita distinguunt nominibus magis familiaribus, ut accidēs sit quod mediū in syllogismo dicitur, res subiecta minor extremitas, attributū maior extremitas. Hinc paralogismos per hūc locū fieri dicunt, quoties uel mediū, uel maior extremitas, uel minor extremitas, in syllogismo nō rectè sumitur. Mediū qdē, ut si ita arguatur, Cuiuslibet cōtradictionis altera pars est uera (et accipio hic nunc uerbū, cuiuslibet, more istorū, contra uim propriā pro signo distributiuo, ut ipsi dicūt, qualia sunt omnis & nullus) atqui hæc propositio, homo est lapis, est contradictionis altera pars, igitur hæc propositio, homo est lapis, uera est. Captio est in uerbo cōtradictionis. Assumendū nanq; erat, Atqui hæc propositio, homo est lapis, est contradictio: eò quòd hic terminus in maiore solū uniuersaliter sumebatur. Maior uerò extremitas, ut si ita proponas, Omne animal substantia nō est, omnis autē homo est animal, igitur nullus homo substātia est. Hic captio est in uerbo substantiæ, quod in maiori (ut oportebat) uniuersaliter sumptū non est, propterea quòd negatio ei præposita non sit. Verùm id ita sophistæ pro arbitrio statuerunt, cōtra autorū & eorū qui rectè loqui didicerunt, cōsuetudinē. Minor porrò extremitas nō rectè sumitur, si ita contexas syllogismū, Nullum dextrum est sinistrū, cuiuslibet autem hominis oculus est dexter, ergo neuter oculus hominis est sinister. Hic oculus minor extremitas particulariter sumitur in minore cōtra præscriptā

secundi modi primæ figuræ legem. Quare ita assumendũ erat, Cuiuslibet autem hominis uterq; oculus est dexter.

De loco ab eo quod est secundum quid, ad id quod simpliciter est.

DEfinitur hic locus ab Aristotele per id, quòd hoc quidẽ simpliciter dicitur, illud autẽ quoquo modo, & non præcipuè. Quoquo modo, inquit, hoc est, uel secundum locũ, uel secundũ tempus, uel ad aliquid, uel secundum aliquid, uidelicet cum quod secundũ partem dicitur, simpliciter accipitur. Itaq; & paralogismi secundum hunc locum quatuor fiunt modis. Primo in his, quæ secundum locũ dicuntur: ut Apud Thraces quædam gentes olim, ut Solinus autor est, recens natos cum fletu excipere, & defunctos gaudio prosequi pium esse ducebant: igitur piũ est, puerperia deflere, & funera gaudio prosequi. Secundo in his quæ sunt secũdum tempus: ut bonũ est uti uictu tenui cum ægrotamus, igitur simpliciter uti bonum est. Item, expedit merces in mare proijcere, cũ timetur naufragium, igitur expedit proijcere merces. Tertio in his, quæ sunt ad aliquid: ut diuitiæ male utentibus nõ sunt bonæ, ergo diuitiæ bonæ non sunt, cũ tamen ipsæ (ut diuus Ambrosius ait) uirtutũ sint instrumẽta. Quarto autem in his, quæ sunt secundum aliquid: ut Aethiops dentibus albus est, igitur albus est. Prætereà cum ex diuisis coniunctum infertur, hoc pacto, Coriscus bonus est, & idem citharœdus, Coriscus igitur bonus est citharœdus. Esto autem uita bonus sit, non arte. Huiusmodi paralogismus per hunc locum factus esse intelligitur.

De loco ab ignorantia elenchi.

Per

PEr ignorantiam Elenchi, siue quod idem est, per inscitiā redargutionis, fiunt paralogismi, quoties omittitur aliquid eorū, quæ ad orationē (ut Aristoteles ait) hoc est, ad ipsius elenchi definitionē requiruntur. Definitur autem ab eodem hoc pacto, Elenchus est cōtradictio unius & eiusdē nō nominis, sed rei, & nominis nō synonymi, sed eiusdē, ex his quæ data sunt ex necessitate, non cōnumerato eo quod est in principio, ad idem, secundum idem, similiter, & per idem tempus. Qua quidem definitione certum est nusquam ab Aristotele longiorē factam esse, idq́; (ut reor) propter sophistarum importunitates. Quapropter & singulas eius particulas latius explicare, atq; distinguere necessum fortaßis fuerit. Quandoquidem in ea quædam syllogismi tantum causa ponuntur, quædam ob cōtradictionē solum, quædam etiā ad utrūq; spectant. Syllogismi causa ponuntur, partim ex his quæ data sunt ex necessitate, partim nō cōnumerato eo quod est in principio. Ob cōtradictionem uerò, ut quæ postremo loco enumerata sunt: cuiusmodi sunt ad idem, secundum idem, similiter, & per idem tempus. Præter hæc autem ad utrunq; reliqua pertinēt. Porrò paralogismi, qui per hunc locū fieri cōsueuerunt, hoc præcipuè peccant, quòd ex quatuor postremis aliquid omittitur. Vnde & quatuor quoq; modi aßignantur. Primus, cum omittitur particula ad idē, ut Decem sunt dupla ad quinq;, & non sunt dupla ad sex: ergo decem dupla sunt, & dupla non sunt. Similiter si quis Socratē inter duos locatū, idcirco pronūtiet ipsum dextrum esse & nō dextrum. Secundus modus est, quādo omittitur particula secundum idem, ut

hoc est duplum secundum longitudinem, & non est duplum secundum latitudinem: duplum igitur est, & non duplum: aut si quis oculum nigrum esse dicat, & non nigrum: propterea quia id quod circa orbem ipsius oculi est, qui medius pupillã tenet, albũ sit, ipse uerò orbis niger spectetur. Tertius, quando omittitur particula similiter, ut cognosco Socratem, & eundem non cognosco uenientem, igitur cognosco Socratem, & eundem non cognosco. Quartus uerò, quãdo omittitur particula per idem tempus, ut si quis Socratem proponat sedentem, & non sedentem, ad diuersa tempora respiciendo.

De loco à petitione principij.

IN *principio petere, est id, quod ad demonstrationem propositum est, ponere & accipere, ut confessum. In principio igitur petitur aliquid, cũ eius adhuc desideratur demõstratio, quod tamẽ ut cõfessum accipitur. Vnde & ab Aristotele definitur secũdo Priorũ analyticorum uolumine hoc modo, Petere (inquit) id quod est in principio, est ostẽdere quicquã per id, quod per seipsum manifestum nõ est, quod profectò est propositũ nõ ostendere. Accidit autem modis quatuor. Primo, quãdo asyllogista & incollectilis ratiocinatio fuerit. Secundo, quando id quod sumitur, ignotius eo est, qđ colligere uolumus. Tertio, quando quod sumimus, æquè ignotũ est, atq; id quod conficere uolumus. Quarto, cũ posterius sumitur ad demonstrãdũ id, quod prius est. Cæterum præter hos sunt & alij quatuor modi, quos octauo libro Topicorũ idem autor recenset. Primus, cum quod particulariter demonstrãdum est, uniuersaliter quis postulauerit: ut si quis uo-*

lens

lens probare, contrariorum eãdem esse disciplinã, postulauerit idcirco omniũ oppositorum eandem esse disciplinam. Secundus, cũ quod uniuersaliter est ad ostẽdendum propositũ, particulariter ab aliquo petitur: ueluti si de omnibus contrarijs propositum est, de aliquibus solum quispiam postulet. Tertius uerò, cũ quis diuidens propositum petit: ut si cũ oportet quempiam cõiunctim ostendere medicinã sani & ægri esse, is tum utrunq; postulet seorsum, atq; diuisim: uerbi causa, Est'ne medicina sani? & rursus, Est'ne medicina ægri? atq; idem dehinc ita argumentetur, Medicina sani est, & medicina itẽ ægri est, igitur medicina sani est, & item ægri. Quartus demum, cum quis eorum quæ ex necessitate se inuicem sequũtur, alterum petit: ut si cui propositum est ostendere, quòd diameter est incommensurabilis lateri quadrati, is assumat, quòd diametro latus incommensurabile est.

De loco à consequenti.

A Consequenti locus dicitur, quẽadmodum & Aristoteles tradit, quoties propter cõsequens redargutio fit, ut si quis petat cõsequentiã conuerti, quæ tamen cõuertitur minime. Exempli gratia, si quis, quia hoc ex necessitate est, & illud est, idcirco putauerit, quia illud sit, & alterũ quoq; ex necessitate esse. Vnde & deinceps, quæ propter opinionẽ ex sensu sunt, hoc modo plerũq; fiunt. Hinc sæpenumero id quod fel est, mel esse suspicantur, eò quòd flauus color ut fel, ita & mel quoque consequitur. Quapropter si quis ita argumẽtetur, hoc mel est, igitur flauum, rectè quidem sequitur: at contrà nõ rectè, si hoc modo, Hoc flauum est, igitur mel est. Huius autem loci,

alij

alij duos, alij tres statuunt modos. Ex his primus est, quoties quis, ut ab antecedente ad consequens rectè sese habet consequentiæ ratio, ita è contrario à consequente ad ipsum antecedens firmam similiter atq; constantem consequentiæ uim esse existimauerit: ut si animal est, homo est, igitur si homo non est, animal non est. Secundus, quoties facta cõsequentia, ab abolitione antecedentis credit aliquis & consequens peræquè aboleri posse: ut si homo est, animal est, igitur si homo non est, animal nõ est. Tertius uerò modus est, quoties ex communiter accidentibus per id, quod consequens esse solet, uolumus ostendere id quod præcedit: ut qui insanus est, in solitudinem fugit, Democritus *autem in solitudinem fugit, igitur* Democritus *insanus est. Dicitur autem per consequens, quoniam consequitur insanum esse, in solitudinem fugere, ueruntamen non conuertitur. Non enim si quis fugit in solitudinem, cõsequens continuò est, ut insaniat. Inuenias siquidem qui res humanas despiciens, stabilitatem et quietem quærat, & ob hoc ad loca à tumultibus libera secedat: quemadmodum* Democritum *fecisse memoriæ proditum est: proinde falsò creditum est ab* Atheniensibus, *eum insaniuisse. Quemadmodum falsò quoq; creditum est olim ab infidelibus nostræ religionis monachos desipuisse, quòd relictis omnibus quæ possederant, in deserta loca secesserint: unde &* Anachoritæ *dicti sunt &* Eremitæ: *ut de* Paulo *primo eremita &* Hilarione Hieronymus, *de diuo* Antonio Athanasius, *& de alijs compluribus* Seuerus Sulpitius *in eo libro, quem de uita diui* Martini *inscripsit, memoriæ prodiderunt.*

De loco

De loco ab eo quod eſt, non cauſam ut cauſam ponere.

Hic locus ab eo nomen habet, quod eſt non cauſam ut cauſam ponere, quod quidem fit dicẽte Ariſtotele, cum aſſumitur id quod non cauſa eſt, tanquam propter illud fiat redargutio. Accidit autem tale quid in his ſyllogiſmis, qui ſunt ad impoßibile, in quibus ſcilicet neceſſarium eſt interimere aliquid ex his, quæ ſumpta ſunt. Huius quidẽ exemplum eſt, quo & Ariſtoteles ipſe utitur, ut ſi quæratur, Sunt'ne anima et uita idem? quòd ſi à reſpõdente concedatur, ita deinde elenchus ſophiſticus fit, Omne quod eſt contrarium corruptioni, generatio eſt: atqui mors corruptio quædã eſt uitæ contraria, & anima & uita ſunt idem, uita igitur eſt generatio, et uiuere generari. Hoc autẽ impoßibile eſt, quippe qui uiuit, idm non generatur, ſed genitus eſt. Hic ſi is qui propoſuerat, num anima & uita ſunt idem, per interemptionẽ inferat ob cõſequentis ſcilicet falſitatẽ, igitur idem non ſunt anima & uita, & reſpondens hoc quoq; cõcedat argumentationis ui impulſus, ne tunc quidẽ ſubterfugere poterit redargutionis notã. Quippe qui quæ antea cõceſſa ſunt, eadẽ ipſe poſteà negauerit: quod certè p imperitiã eius accidit, nõ aduertentis eam propoſitionẽ, quæ interẽpta eſt, cauſam non eſſe cur illatum ſit conſequens falſum, ac per hoc ne interimendã quidem fuiſſe. Quãdoquidẽ ipſa poſita, aut nõ poſita, nihilo minus id quod impoßibile eſt, eodẽ ſyllogiſmo collectũ ſequitur. Quin hæc potius interimẽda erat, Mors corruptio quædã eſt: quæ nimirum falſa propoſitio eſt. Siquidẽ neq; mors corruptio, neque

uita

uita generatio est: sed ut generationē uita, ita corruptionem mors comitatur. Itaq; in syllogismo superius facto, quæ propositio causa non erat, ut causa sumpta est.

De loco ab eo quod est, plures interrogationes ut unam facere.

Restat ultimus ex his, qui extra dictionem dicti sunt, locus, nomen hinc sortitus, quòd per eum plures interrogationes factæ, una esse credantur. Quoties igitur duæ plures'ue interrogationes fiunt, ad quas responsio datur perinde atq; una facta sit, captio per hūc locū fieri dicitur. Quod profectò tunc euenire solet, cū latet respondentem plures esse, idq; uel per imperitiam, uel ob non diligentē ad respondendū circunspectionem. Porrò interrogationes plures dicūtur, quum plura de uno, aut unū de pluribus, aut plura de pluribus interrogātur. De quibus & Aristoteles hoc modo: In harum autē aliquibus quidē, inquit, facile est uidere, quòd nō una, sed plures quoq; dandæ sunt responsiones, ut utrū terra est mare, an cœlū? In aliqbus uerò non ita facile, ut putas'ne hic & hic homo est? Quo fit, ut cū aliquis percusserit hunc, & hunc hominem, & non homines percußisse dicatur. Rursus, cum interrogamus, Sint'ne hæc bona an non? demonstratis tam bonis quàm malis, utrumuis responderit aliquis, redargutionem haudquaquam effugiet, ob falsi uidelicet conceßionem. Quandoq; autem assumptis, hoc est, admißis quibusdam, redargutio non minus fiet, ut si quis concedat similiter & unum & plura dici, ut exēpli causa, alba, uel nuda, uel cæca. Nam si cæcum est, quod uisum non habet, natum tamen habere: & cæca erunt,

quæ

quæ uiſum non habent, nata tamen habere. Igitur *cum hoc quidem uiſum habet, illud autem non habet: ſi tum interroget quiſpiam, ſunt'ne hæc uidentia, an non uidentia? utrumlibet reſpondens dederit, erunt procul dubio ambo uel uidentia, uel non uidentia.* Quod *quidem utique falſum eſſe ſtatim deprehenditur ex hypotheſi facta.* Hæc *ita ex* Ariſtotele *penè ad uerbum, ut cætera magna ex parte, quæ in hoc tractatu continentur, omiſſis multorum ambagibus in re non magni momenti.*

Quemadmodum ad ignorantiam elenchi omnes prædicti loci reduci poſsint, & quòd dupliciter elenchus accipiatur.

INquirendum *deinceps, quo pacto prædicti loci omnes, ſiue elenchi ſophiſtici ad redargutionis inſcitiam reuocari poßint, id'que ex* Ariſtotelis *præſertim inſtituto, ut qui de omnibus his ita pronuntiat, Aut diſtinguendi ſunt, inquit, apparentes ſyllogiſmi omnes, atque redargutiones, aut ad ignorantiam elenchi reducendi, uel ab ijs præcipuè, qui hanc omnium dictorum modorum principium faciunt: quatenus elenchus ipſe generatim accipiatur, ſimulq́; omnes intra ſuæ definitionis ambitum poſitas particulas amplectatur.* Dico *autem generatim, quando alioqui ex dictis modis ſiue locis unus & ipſe habeatur, nempe ad quatuor ultimas particulas factæ definitionis relatus.* Itaque *ſciendum, quòd omnes paralogiſmi, quicunque iuxta præſcriptos modos fiunt, peccant, uel quia ſyllogiſmi non ſint, tametſi uidentur: uel quia contradictio in his non rectè ſeſe habeat; uel quia non eadem ubique tam rei quàm nominis ratio obſeruetur: id quod nunc per ſingulos*

locos discurrendo breuiter ostēdere operæpretium fuerit. Ergo quicunq; fiunt per æquiuocationem.per amphibologiam, & per figuram dictionis, omnes ad elenchum reducuntur, eò quòd in his duplex tum nomen, tum oratio sumitur, ob rei uidelicet significatæ diuersitatem. Similiter autem & qui per compositionem, & diuisionem, & accētum fiunt, ob ipsius tum orationis, tum nominis uariationē. Porrò qui secundum accidens fiunt, & item propter consequens, & per id, quod est sumere quod in principio est, necnon per id, quod est non causam ut causam ponere: propterea quòd unusquisque horum præuaricator sit præscriptæ nuper syllogisticæ legis. Qui uerò propter id, quod quoquo modo, & simpliciter: quoniam non de eodem affirmatio et negatio est: quare nec in his ulla est uera contradictio, licet credatur. Postremò autem & qui fiunt propter id, quod est plures interrogationes ut unam facere: quod in his non enucleamus, neq; discernimus propriam ipsius propositionis rationem, quæ quidem est ut unum de uno dicatur. Nam eadem est unius rei, & rei simpliciter definitio, ut hominis, & unius hominis. Cum ergo, quæ in syllogismo sumitur, apparet esse propositio, & non est, quatenus in ea non unum de uno prædicatur, manifestum quòd & hic ad inscitiam redargutionis reuocandus est. Est enim redargutio syllogismus quidam, nempe contradictionis. Ex quo iam palam factum est, omnes locos siue modos ad ignorantiam elenchi reuocari posse, hos quidem, qui in dictione sunt, quoniam in his apparens est contradictio: illos autem, qui extra dictionem, maiori ex parte propter syllogismi rationem definitionemq;.

Ex

Ex quibus causis sophisticæ prodeant deceptiones.

CONsentaneum fortaßis fuerit inuestigare quoq; quibus ex causis huiuscemodi imposturæ atq; deceptiones proueniant. Itaque dicamus ex Aristotele, *quòd deceptio omnis prouenit in his quidem, quæ per æquiuocationem & amphibologiã fiunt, sophismatis: eò quòd non potest quispiam distinguere id quod multiplex est, siue multipliciter dicitur, ab eo quod uno modo dicitur duntaxat. At in his, quæ per cõpositionẽ & diuisionem: eò quòd nihil interesse putatur inter orationẽ compositam & diuisam. Similiter autẽ & in his, quæ per accentum fiunt: propterea quòd nõnullis idem significare uidetur eadem uox intẽsa & remissa, hoc est, acuto uel graui accẽtu prolata. Et in his item, quæ per figurã fiunt ob dictionis similitudinem: quòd difficile sit dijudicare, quæ similiter atq; aliter proferantur. Ferè enim quisquis hoc facere poterit, is in procinctu est, ut quod uerum est uideat: & per hoc prõptus erit uel concedere, quod concedendum est, uel negare, quod est negandum. Rursus autẽ in his, quæ per accidẽs: eò quòd quis nescit dijudicare, idem'ne sit an diuersum quod sumitur, tum an unum an multa. Similiter autẽ in his, quæ per consequens fiunt: per hoc quòd arbitramur, ut cõsequens ab antecedente non separatur unquam (est enim ipsum antecedentis pars quædam) ita nec à consequente antecedens separatum iri. Porrò in his, quæ fiunt propter omißionem orationis, hoc est, alicuius particularum, quæ in elenchi ratione positæ sunt, & in his quæ sunt propter id, quod aliquo modo & simpliciter*

dicitur: & in his item, quæ quod in principio est, sumunt: tum & in his quæ per non causam ut causam accidunt: & quæcunque plures interrogationes ut unam faciunt: propterea quòd in omnibus nõ exacte discernimus neq; sumptas propositiones, neq; ipsius syllogismi uerum terminũ, hoc est, rationem definitionemq;: per hoc quòd parum nobis differre uideantur ea quæ iam dicta sunt, ut non causa & causa, quod simpliciter & quoquo modo, & interrogationes plures & interrogatio una.

De recta solutione paralogismorum.

Q*Via uerò non minor ars est soluere nodos, quàm eosdem implicare atq; constringere (quod quidem ita esse, argumẽto nobis esse potest, Gordij Phrygiæ regis nodus in Iouis tẽplo suspẽsus, quẽ Alexãder Magnus (ut est apud Iustinum historicum) idcirco, quòd ingenio soluere nequiuisset, gladio usus uiolenter abscidit) ob hanc nimirum causam, quia sophistarum argutias captionesq;, quòd syncategorematũ nexibus, ceu nodis quibusdam implicitæ atq; inuolutæ sint, ut struere fortaßis non facile, ita procul dubio soluere longè est difficilimũ. Aristoteles tandem ipse, cum quẽadmodum struãtur illæ certis locis præscriptis id iam monstrasset, eadẽ quo pacto etiã dissoluerẽtur, pari cura atq; diligentia docere instituit. Vnde & ab eodẽ recta solutio definitur, falsi syllogismi manifestatio. Porrò falsus syllogismus duobus dicitur modis: Aut enim quia ex falsis collectus sit, aut quia syllogismus non est, tametsi uideatur. Ergo cum duobus modis falsum esse syllogismum contingat, duobus quoq; modis ipsum dissoluendum docet. nempe aut per interemptionem, aut per distinctionem*

ctionem. Per interemptionem quidem, ut quoties ex falsis collectus est. Per distinctionem uerò, cum apparet syllogismus, & non est. Verumenimuero, ut id quod quærimus breuiori uia, quàm quæ ab Aristotele tradita est, assequi poßimus, ex Iacobo Fabro Stapulensi tres regulas in animum induxi hic subijciendas. Quarum prima hæc est, In omnibus paralogismis, qui fiunt per æquiuocationem, amphibologiam, compositionem, diuisionem, & accentum, si quod sumptum est multiplex, distinguendum est. Alioqui confusionem parit, quæ tollitur interim, cum ipsum distinguitur. insuper & in eisdē consequentiæ ratio discutienda examinandaq́; uenit. Secunda, In omnibus paralogismis, qui fiunt per figuram dictionis, per accidens, per id quod est secundum quid & simpliciter, per ignorantiã elenchi, per consequens, per non causam ut causam, per id quod est plures interrogationes facere ut unam, consequentia neganda est, & mox cur negata sit, ratio subiungenda. Tertia, In omnibus paralogismis, qui fiunt per id quod est petere id quod est in principio, ipsum antecedens aut negandum planè est, aut certè addubitandum.

PERORATIO.

HABES studiose lector, siue adolescens, siue adultæ ætatis iuuenis, dialecticam tibi paratam, non aliam ob causam (sic mihi crede) nisi ut posthac, quicquid in studijs liberalibus addiscendum tibi fuerit, citra crassam illam & fœdam barbariem, facilè id iam assequi uideri poßis. Quippe quòd hæc sola uisa sit hactenus deesse ad ternarium illum studiorum numerum, quæ triuij communi nomine appellant: id quod in primis triuialium lu-

dorum magiſtri atq; præceptores ſæpe ac multū conqueſti ſunt aliquot annis, tales utiq; præceptores qui (ut pro cōperto ipſe habeo) totis uiribus ad hoc contēdunt, ut docilem iuuentutē ritè iuſtituant, à Barbarie *auocent, bonas artes doceant.* Itaq; *ſi hæc dialectica noſtra talis tibi uiſa fuerit, ut ex ea id, quod ſummopere tui moliuntur præceptores, pro uoto aſſequi potueris, bene eſt: ſin uerò nondum id à me præſtitum ſit (quod equidem uereri poſſum) conatum ſaltem quæſo, ſi non rem ipſam, laudaueris.*

IN GARRVLVM SOPHIſtam Ioannis Murmellij Ruremundenſis Epigramma.

Garrule qui noſtrum tentas lapidare libellum,
In lucem pueris ede Sophiſta tuum.
Non decet in rudium cœtu traducere doctos.
Vana loqui turpe eſt, gloriolamq́; ſequi.
Ecquid apud calathos, inter muliebria penſa
Reddere te clarum lana caprina poteſt?
Quando nihil præter uerboſa ſophiſmata noſti,
Barbarie ſordens, grammaticæq́; rudis.
Ecquid habes ſophiæ, quod te in penetralia ducat?
Ecquid Ariſtotelem Porphyriumq́; tenes?
Haud operæpretium eſt (mihi crede) refellere nugas,
Digna legi ſcribens experiere uirum.
Saucius & poſſum genuinum infigere dentem:
Deq́; meo crudum uulnere uulnus erit.
Ingenijs hominum ſtudeo prodeſſe iuuandis,
Eſtq́; mihi uero gloria nulla prior.

Ioannes

IOANNES MVRMELLIVS RVRE-
mundensis Petro suo S. P. D.

ROgas me sedulò, & crebrò adhortaris Petre suauissime, ut breui te arte instituam, quanam ratione uoces eas, quæ in categorijs locum habent, discernere queas ab illis, quæ à prædicamentis alienæ sunt: & ut certos quosdam tibi tradam canones, quibus facilè discas, in quo unaquæque uox categorica prædicamento reponatur. Ardua profectò res est, & sæuis caninæ facundiæ morsibus exposita, in tam uaria & multiiuga opinionum diuersitate, dialecticorum alijs alia sentientibus, breui ea libello perstringere, quæ pluribus longißimi operis uoluminibus uix satis exacte potuerint uel à doctißimo philosopho explicari. Cum tamen mecum cogitem, quantum utilitatis tibi studiosisq; liberalium artium iuuenibus ex hoc quod petis, prouenturum sit, utcunque pro temporis, quo suppetit otium, breuitate uotis tuis non morem gerere non possem. Accipe igitur lucubratiunculam hanc nostram, ut habeas ἀσαγωγὴν quandam in Aristotelis decem prædicamenta: & ingenium tuum ne grammaticæ solum, sed fructuosis etiam dialecticæ studijs excolito, ut uera dignoscens à falsis, & finiendi, diuidendi, argumentandiq; rationem tenens rectam uiam habueris, & iter expeditum ad optimam quanque disciplinam. Vale, & præceptorem tuum dilige. Alcmariæ Phrisiorum oppido studijs liberalibus sane quàm accommodato, Anno à partu Virginis M. D. XIII. Idib. Septemb.

IN ARISTOTELIS DECEM PRAEDICAMENTA Ioannis Murmellij Ruremundensis Isagoge.

ISAGOGEN *hanc in decem Aristotelis Peripateticorum principis* κατηγορίας *tribus digero capitibus, quorum primo quidem agam de uocibus à prædicamentorum serie reiectis & alienis: secundo autem super ijs, quibus in ordine categorico locus est: tertio uerò dictiones aliquot tradam, quæ uel diuersa prædicamenta, uel ad unius eiusdem'que seiunctas species referuntur.* Porrò *ut hæc facilius memoriæ commendari poßit, & tenacius inhærere, singula capita in suos titulos sunt distributa.*

De uocibus à prædicamentorum serie reiectis & alienis Isagoges in Aristotelis Prædicamenta,

Caput primum.

Quinta

De dictionibus quibus in ordine categorico locus est.

Caput Isagoges huius secundum.

Series

De dictionibus aliquot,quæ uel ad diuersa prędicamēta,uel ad unius eiusdemq; seiunctas species referuntur.

Caput huius introductionis tertium.

De

DE VOCIBVS À PRAEDICA- *mentorum serie reiectis & alienis Isagoges in Aristotelis prædicamenta, Caput primum.*

Decem esse prædicamenta. Titulus I.

PRIMVS *omnium Aristoteles decem* κατηγορίας *constituit, quæ à Quintiliano elementa dicuntur, à Seuerino Boëthio prædicamenta. Sunt autem hæc, Substantia, Quãtitas, Ad aliquid, Qualitas, Agere, Pati, Vbi, Quãdo, Situs, & Habere. Substantia est (ut singulatim exempla referantur) ut homo. Quantitas, ut linea. Ad aliquid, ut pater. Qualitas, ut iustitia. Agere, ut secare. Pati, ut secari. Vbi, ut in Academia. Quando, ut hodie. Situs, ut iacêre. Habere, ut togatum esse. Sed & his ea uersiculis complexi sumus,*

Arbor, sex, seruos, feruore, refrigerat, ustos:
Ruri, cras, stabo, nec tunicatus ero.

De prædicamentorum quæsitiuis. Titulus II.

Decem prædicamentorum quæsitiua tradunt eruditi, Quid, Quantum, Quid huius, Quale, Quid agens, Quid patiens, Vbi, Quando, Quomodo situm est, Quomodo habituatum est. Cum enim quæritur, quid est Socrates? respondetur, homo, animal, aut substantia, quæ à quibusdam dicitur essentia. Quantus est Socrates? interrogatus respondet, quadricubitus. Quid Platonis? magister. Qualis? temperans. Quid agit? disputat. Quid patitur? uerberatur. Vbi philosophatur? Athenis. Quando locutus est Alcibiadi? hodie. Quomodo situs est? stat. Quomodo habituatus est? palliatus.

Nouem regulis cognosci uoces à prædicamentis alienas. Titulus III.

Quemadmodum (ut Seuerini Boëthij uerbis utar) qui serere ingenuum uolet agrum, liberat arua prius fruticibus, falce rubos, filicemq; resecat: ita & nos primùm te docebimus, quæ uoces à prædicamentis alienæ sint, ut ijs reiectis, in prædicamentorum serie collocandas faciliori ratione comprehendas. Tenendæ igitur tibi sunt nouem regulæ, quas his triuialibus uersiculis comprehendi:

Complexum, consignificans, fictum, polysemum,
Vox logicæ, Deus, excedens, priuatio, parsq;,
Hæc studiose categorijs non accipiuntur.

De reiectis à prædicamentorum ordine uocibus regularũ nouem Prima. Titulus IIII.

Prima regularum hæc est, Nulla uox complexa, nisi simplicis loco accipiatur, in prædicamento ponitur: proinde si quis te rogarit, in qua categoria collocatur iustus homo? in nullâ, respondeto. Signatè autem additum est, nisi simplicis loco accipiatur, quòd ob uerborum inopiam sæpenumero pluribus pro uno cogimur uti: ita ut tametsi uoces sunt plures, intellectus tamen sit simplex, & res, quæ significatur, una. Exempli gratia, corpus animatum, licet uox sit cõplexa, genus tamen est unum, sic & quantitas continua, & quantitas discreta.

Secunda. Titulus V.

Nulli syncategorematì locus est in categoria. Syncategorema dicitur uox consignificatiua, id est, ea quæ nec uniuersalem rem, nec particularẽ significat, sed consignificat, id est, cum alia dictione orationem ad significandum συγκατηγόρημα.

ingredi

ingreditur, ut omnis, nullus, aliquis, quidam, hic, ille, utinam, quidē, apud, heu. Sciēdum hoc loco est, ex octo partibus orationis (quas grāmatici cōstituunt) duabus duntaxat nomini quidē & uerbo locum patere prædicamenti: participium autem sub uerbo suo comprehendi, aduerbium uerò sub nomine. Nam ut literati docent, & nomen in aduerbium, & rursus aduerbium in nomen aliquando transit. Loci aduerbia ad prædicamentum Vbi, *pertinent. Temporis, ad* Quando. *Qualitatis uerò & quantitatis aduerbia, ad* Qualitatem Quantitatemq; *reducuntur.*

Tertia regula. Titulus VI.

Omnis uox rei commentitiæ & fabulosæ (quam natura non fert) significatiua, est à prædicamentis aliena: ut Cerberus, Sphinx, Chimæra, Siren, Cyclops, Harpyia, Styx, Acheron.

Quarta regula. Titulus VII.

πολύσημος. *Nulla uox polysema in categoriam recipitur, nisi ambiguitate deposita, unum significat. πολύσημος Græcè dicitur multa significans: ut canis, terrestrem significat, marinum, & cœlestem: unde lepidum extat Ausonij de lepore capto epigramma:*

Trinacrij quondam currentem in littoris ora
Ante canes lepōrem cæruleus rapuit:
At lepus: in me omnis terræ pelagiq; rapina est,
Forsitan & cœli, si canis astra tenet.

Quinta regula. Titulus VIII.

Voces logicæ, quas aliarum gratia dialectici usurpant, sunt à prædicamentis alienæ. Voces Logicas, id est, rationales, appello eas, quas iuniores terminos secundæ intentionis uocant, cuiusmodi sunt, Nomen, uerbum,

oratio, propositio, subiectum, prædicatum, genus, species, & id genus alia.

Sexta regula. Titulus I X.

Nulli dictioni infinitum significanti locus est in prædicamento. Infinitum quidem actu intelligo, non potentia: Proinde Deus, numen, æternum, increatum, creator, & id genus reliqua nullius sunt categoriæ.

Septima regula. Titulus X.

Omnis uox omnia rerum ambiens genera loco categoriæ uacat. Sunt autem quatuor (quæ uulgo transcendentia dicuntur) teste Ioanne Pico, ens, unum, uerum, & bonum: si ita accipiantur, ut eorum negationes sint, nihil, diuisum, falsum, & malum. Addita sunt illis alia duo, aliquid, & res, ab recentioribus Auicennam secutis.

Octaua regula. Titulus X I.

Nulla uox priuationem significans locum habet in prædicamento, ut cæcitas, surditas, tenebræ.

Nona regula. Titulus X I I.

Nulla uox partis principij'ue materialis seu constitutiui significatiua, in prædicamenti serie reponitur: Proinde forma, materia, corpus, anima, caput, pectus, uenter, manus, pes, & id genus reliqua sunt à prædicamentis reiecta.

Bifariam aliquid locum habere in prædicamento. Titulus X I I I.

Bifariam aliquid in prædicamento locum habet: nam aut per se in recta serie collocatur, ut genera, species, & indiuidua: aut per aliud prædicamento attinet, idq; trifariam. Primùm enim differentiæ omnes specificæ eius sunt prædicamenti, cuius genera, quorum illæ sunt diuisiuæ,

uæ, non ſecundæ qualitatis ſpeciei, ut ex neotericis quidam loquaculi ſophiſtæ falsò autumant. Deinde autem partes & principia ei prædicamento attinent, cuius ea ſunt, quæ ex illis conſtituuntur: ut caput, pes, manus, ad Subſtantiam referuntur: unitas, & punctum ad Quantitatem. Poſtremò uerò motus ſpecies ad ſuum quæque terminum reducuntur: ut generatio & corruptio ad Subſtantiam, crementum & diminutio ad Quantitatem, alteratio ad Qualitatem, loci mutatio ad ubi. Trapezuntius motum quidem ſpeciem Quantitatis facit: generare uerò, corrumpere, augere, diminuere, alterare & loco mouere Actioni ſubijcit. Sunt qui motum ob ambiguitatem à prædicamentorum ſeriè remouent, cum de ſuis (quæ uidentur ſpecies) non uniuocè, uerùm æquiuocè prædicetur.

De dictionibus, quibus in ordine categorico locus eſt.

Caput Iſagoges huius ſecundum.

Series categoriæ Subſtantiæ Titulus I.

	Subſtantia	
Corporea		*Incorporea*
	Corpus	
Simplex		*Miſtum*
	Corpus miſtum	
Animatum		*Inanimatum*
	Corpus animatum	
Senſibile		*Inſenſibile*
	Animal	
Rationale		*Irrationale*
	Homo	
Socrates	*Plato*	*Xenophon*

De ijs, quæ ſunt prædicamenti Subſtantiæ.

Regula prima. Titulus II.

Omne nomen ſignificans ſubſtantiam incorpoream, eſt primi prædicamenti, ut ſpiritus, Angelus, dæmon, manes. hoc nomine nunc intelligo animam à corpore ſeparatam. Propertius:

Sunt aliquid manes, letum non omnia finit.

Angelus autem bifariam accipitur, nunc pro ſpiritu, eſtq́; huius categoriæ; nunc, ut eſt officij nomen, non Subſtantiæ (nam ἄγγελος Græcè, interpretatur nuntius Latinè) & eſt primi generis qualitatis, tametſi quidam in prædicamentum ad aliquid conijciant. ἄγγελος

Regula ſecunda, Titulus III.

Mundus, cœlum, orbes cœleſtes, planetæ, ſtellæ, & elementa ſunt huius prædicamenti. Cœli ſunt decem, Cœlum empyreum, cœlum cryſtallinum, firmamentum, & ſeptem planetarum orbes, Planetæ ſeptem ſunt, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. quos hoc uerſu complexi ſumus: Luna, Hermes, Cypris, Sol, Mars, Iouis, & pater huius. Rerum naturalium elementa ſunt quatuor, ignis, aër, aqua, & terra. de quibus hic noſter eſt uerſiculus: Aër, ignis, aqua, & tellus ſunt ſemina rerum.

Regula tertia, Titulus IIII.

Omnis animalis ſpecies eſt prædicamenti Subſtantiæ. Specierum animalis, hæ ſunt ſpecialißimæ, ut homo, equus, leo: illæ uerò ſubalternæ, ut pecus, beſtia, bellua, fera, quadrupes, piſcis, auis, ſerpens, uermis. Pecudis ſpecies

ſunt, bos, equus, aſinus, mulus, camelus, ouis, capra, porcus, ceruus, elephas, & id genus reliqua. Feræ *ſpecies ſunt, leo, urſus, pardus, tigris, lupus, uulpes, & id genus cætera.* Piſci *ſubijciuntur, balæna, cancer, conger, mullus, ſalmo, carpio, concha, oſtreum, gobio, rhombus, & cæteræ ſpecies innumeræ.* Auis *ſpecies ſunt, aquila, philomela, bubo, noctua, ciconia, paſſer, coruus, monedula, pſittacus, perdix, turdus, uultur, & cætera.* Serpentis, *draco, baſiliſcus, uipera, ceraſtes, ſeps, natrix.* Vermis, *apes, araneus, bombyx, blatta, culex, crabro, gryllus, limax, pulex, papilio, hirudo, tinea, teredo, & eiuſmodi alia.*

Regula quarta. Titulus v.

Omne nomen arboris eſt in categoria ſubſtantiæ, ut pomus, malus, pyrus, abies, laurus, ſalix, betula, uitis, robur, taxus, caſtanea, fagus, cupreſſus.

Regula quinta. Titulus vi.

Omne nomen herbæ huius eſt prædicamenti, ut amaracus, abrotanum, mandragora, malua, hyſſopus, lactuca, fœniculum, elleborus, ruta, pulegium, ſaluia, lappa, tribulus, anethum, urtica, trifolium.

Regula ſexta. Titulus vii.

Omne fruticis nomen eſt huius categoriæ. Dicitur *autem frutex, qui ad iuſtam arboris magnitudinem non aſſurgit, & ſtatura ſimilis eſt herbis multis, ſed non demoritur, neq; areſcit, ut herba, uerùm perennis eſt.* Huius *ſpecies ſunt, nardus, myrrha, caſia, geniſta, papyrus, arundo.* Sciendum *eſt nonnullas res eaſdem ab his inter arbuſculas, ab illis inter frutices numerari, ut iuniperum, balſamum*

ſamum, myrrham, & id genus alia. De nonnullis *etiam, ſint'ne magis herbæ an frutices, dubitatur.* Nec *hoc ignorandum eſt, à* Nicephoro *corpus animatum ſenſibile diuidi in animal & zoophytum.* Dicitur *autem* ζωόφυτον *quod nec animalium, nec plãtarum, ſed tertiam ex utriſq; naturam habet, ut urtica marina, & ſpongia: de quibus uide* Plinium *lib.* I X. *cap.* X L V. ζωόφυτον quid.

Regula ſeptima. Titulus V I I I.

Omnia florum, fructuum, & aromatum nomina, ſi capiantur, ut res totas, & per ſe integras ſignificent, ſunt in ordine huius prædicamenti, ut roſa, lilium, narciſſus, uiola, liguſtrum, caltha, pomum, malum, pyrum, prunum, ceraſum, morum, bacca, oliua, cornum, ficus, glans, meſpilum, nux, iuglans, caſtanea, auellana, aroma, ſaccharum, cinnamomum, zingiber, piper, garyophilon, & id genus reliqua.

Regula octaua. Titulus I X.

Frumentorum & leguminum nomina ſunt huius categoriæ, ut triticum, ſiligo, far, hordeum, panicum, milium, auena, faba, piſum, lens, eruum, lupinus, uicia.

Regula nona. Titulus X.

Lapidum & gemmarum uocabula ſunt huius prædicamenti, ut adamas, marmor, magnes, cryſtallus, ſuccinũ, ſmaragdus, iaſpis, corallium, achates, carbunculus, chryſolithus, ſapphirus, ſilex, tophus, pumex.

Regula decima. Titulus X I.

Omnia metallorum & foſſilium nomina ſunt in prædicamento Subſtantiæ, ut aurũ, argentum, electrum, æs, orichalcum, ſtannum, plumbum, ferrum, alumen, ſulphur, nitrum

*trum,ſal,cadmia,*uernix,miniũ,chryſocolla,& reliqua.*

> Vernix nomẽ eſt, neq; Græcum, neq; Latinum, ſed à Barbarica uulgari appellatiõe in formã Latinam translatũ. Vulgò enim res ipſa Vernis dicitur. Eſt autẽ ſpecies gũmi, quæ Græcis ſandaracha dicitur, ut quibuſdam uidetur.

Regula undecima. Titulus XII.

Omnia impreßionum nomina, ſiue ea ſint ignitæ, ſiue aëreæ, ſiue aqueæ, ſiue terreæ, ſiue radiorum apparitione fiant, huius ſint prædicamenti. Impreßio à philoſophis res naturales indagantibus, dicitur corpus miſtum, imperfectum. Impreßiones ignitæ ſunt, ſtipulæ ardentes, æges, dali, ſidus uolans, candelæ, trabes, columnæ, teretes lanceæ, clypei, globi, faces ignitæ, pyramides, draco uolans, & ſimiles. Adduntur his cometes, & galaxias. Impreßiones aqueæ ſunt uapor, pluuia, ros, pruina, nix, grando, fontes, flumina, mare. Aëreæ, uenti, terræmotus, fulmina, ecnephias, typhon. Quæ radiorum apparitione fiunt, ſunt halon, iris, uirgæ, parelij. De terreis impreßionibus in proxima regula dictum eſt, ubi de metallis & foßilibus.

> Κομήτης. Γαλαξίας. Ἅλων. Ἶρις. Παρήλιοι.

Regula duodecima. Titulus XIII.

Omne nomen ſubſtantiam rei inanimatæ ſignificans, eſt in categoria Subſtantiæ. Hæc regula continet in ſe quaſdam ſuprà poſitas, & eam breuitatis gratia damus ob multa, de quibus nondum meminimus. Dicimus itaque montem, collem, urbem, oppidum, domum, templum, turrem, tunicam, togam, gladium, cultrum, panem, uinum, lac, mel, ceruiſiam, carnem, os, dolium, pateram, haſtam, ſcrinium, & id genus reliqua huius eſſe prædicamenti: nec aſſentimur ijs, qui ſimpliciter aiunt eiuſmodi res ob figuram ab artifice inductam eſſe de quarto genere Qualitatis, quum Subſtantia longè præponderet accidenti. Quiſquis rectè ſentit, gladium Subſtantiam quidem eſſe,

> Vnaquæque tamẽ res à forma ſui habet, ut ſit id quod eſt.

figuram uerò eius Qualitatem non diffitetur. Quidam contendunt nullius esse prædicamenti nomina rerum artificio productarum, quòd Substantiam simul & Qualitatem complectantur.

Series categoriæ Quantitatis.

Titulus XIIII.

Quantitas

Continua — *Discreta*

Quantitas continua

Intrinsecus mensuratiua — *Extrinsecus mensuratiua*

Quantitas continua intrinsecus mensuratiua

Latabilis — *Illatabilis*

Linea

Hæc linea, — *Ista linea,* — *Illa linea.*

De ijs, quæ sunt prædicamenti Quantitatis, Regula prima.

Titulus XV.

Omne nomẽ magnitudinis est in prædicamento Quantitatis, ut linea, superficies, corpus, longitudo, latitudo, altitudo, profunditas, craßities, bicubitum, tricubitum, pedale, bipedale, tripedale, sesquipedale, & id genus cætera.

Regula secunda. Titulus XVI.

Omne nomen mensuræ ad hoc prædicamentum pertinet, ut uncia, digitus, palmus, pes, ulna, cubitũ, passus, stadium, diaulus, miliũ, dolichus, modius, sextarius, congius, Δίαυλος.
hemina, chœnix, urna, cotyla, cyathus, as & partes eius, Δολιχὸς.
si capiantur ita, ut meram quãtitatẽ significent. Ponderum

nomina meo iudicio sunt à prædicamentis aliena, quòd cum quantitate qualitatem significant, ut libra, selibra, bilibris, trilibris, pondo, talentum. Sed hæc doctioribus relinquo exactius disputanda. Illud quoque, sit'ne linea species infima, an subalterna, quod & de tempore potest dubitari.

Regula tertia. Titulus XVII.

Omne nomen numerale est huius categoriæ, ut duo, tria, quatuor, quinq;, decem, centum, mille, binarius, ternarius, centenarius. Primus autem, secundus, tertius, & id genus alia, pertinent ad prædicamẽtum Ad aliquid. Unitas autem non est numerus, sed eius principium.

Regula quarta. Titulus XVIII.

Omnis modulus, quo dictionem dum proferimus, mensuramus, est huius prædicamenti: nam quantitas, id est, quo syllabæ longæ breues'ue mensurantur, ex quo prouenit oratio, species est discretæ quantitatis.

Regula quinta. Titulus XIX.

Locus & tempus sunt categoriæ Quantitatis, tametsi quidam locum in prædicamento Ad aliquid reponant, & diuus Aurelius Augustinus in confeßionum opere fateatur se, quid sit tempus, ignorare. Aeuum quoque huius prædicamenti esse censendum est, æternitatem uerò nullius. Partes temporis sunt, hora, dies, septimana, mensis, annus, olympias, lustrum, seculum, & id genus reliqua.

Series

Series prædicamenti Ad aliquid.

Titulus x x.

	Ad aliquid	
Aequaliter comparabile		*Inæqualiter comparabile*
	Ad aliquid inæqualiter comparabile	
Dignius correlatiuo		*Indignius correlatiuo*
	Relatiuum correlatiuo dignius	
Respiciens filium		*Non respiciens filium*
	Pater	
Hic pater,	*Iste pater,*	*Ille pater.*

De ijs, quæ sunt prædicamenti Ad aliquid, Regula prima.

Titulus x x i.

Omne categorema principali significatu rem significans non absolutam, sed alterius respectiuam, est prædicamenti Ad aliquid, ut pater, filius: auus, nepos: maritus, uxor: socer, gener: magister, discipulus: patronus, cliens: dominus, seruus: rex, parasitus: patronus, libertus (Est autem patronus nomen ambiguum, & modò ad clientem refertur, modò ad libertum) dux, comes: duplum, dimidium: magnum, paruum: multum, paucum: maius, minus: prius, posterius: amicus, inimicus: hospes, ciuis: socius, sodalis, hostis: similis, dissimilis: æqualis, inæqualis, & alia sexcenta. **Patronus cuius modi nomen.**

Secunda regula. Titulus XXII.

Nomina cognationis & affinitatis sunt huius categoriæ, ut parens, proles, pater, filius, auus, nepos, frater, soror, sobrinus, consobrinus, coniunx, compater, affinis, leuir, socer, gener, uitricus, priuignus.

Tertia regula. Titulus XXIII.

Pleraque nomina cum præpositione composita huius sunt prædicamenti, ut commilito, collega, consacerdos (qui Græcè symmystes dicitur) concanonicus, conuictor, contubernalis, condiscipulus, coauditor, compotor, competitor, collacteus, collactaneus, conseruus, cognominis, consanguineus, coëpulo, cohabitator, confabulator, congerro, coniunx, concolor, consonus, & eiusmodi reliqua.

Series

Series prædica. Qualitatis. Titul. x x I I I I.

	Qualitas	
Formæ attinens		*Materiæ attinens*
	Qualitas formæ attinens	
Comparata		*Natura insita*
	Affectio	
Facile dimobilis		*Difficulter dimobilis*
	Habitus	
Spiritualis		*Corporalis*
	Habitus spiritualis	
Intellectualis		*Moralis*
	Habitus intellectualis	
Theoreticus		*Practicus*
	Habitus intellectualis Theoreticus	
Conclusionis		*Principiorum*
	Scientia	
Contemplatiua		*Actiua*
	Scientia contemplatiua	
Principalis		*Adminiculatiua*
	Logice	
Disputatoria		*Non disputatoria*
	Dialectice	

Hæc dialectice, Platonis dialectice, Chrysippi dialectice.

De ijs, quæ sunt primæ speciei Qualitatis, Regula prima. Titulus xxv.

Omnis dispositio & habitus corporalis est in primo Qualitatis genere, ut calor, frigiditas, sanitas, simitas, cæcitas, candor, nigredo, fuscum, robur, ægritudo, morbus, & eius species, ut febris, paralysis, pleuritis, podagra. Dispositio qd. & quot modis dicatur. *Dispositio, quæ & affectio dicitur, & latius accipitur & pressius. Primo modo est qualitas ad bene male'ue operandum acquisita. Secundo est qualitas ad bene male'ue operandum acquisita perfacile à subiecto dimobilis.* Habitus quid. *Habitus est ad operandum comparata qualitas difficulter à subiecto dimobilis.*

Regula secunda. Titulus xxvi.

Omnis habitus intellectualis est in primo genere Qualitatis. Habitus intellectuales quot & qui sint. *Habitus intellectuales sunt quinque, quibus semper assentimur uero: Sapientia, Intellectus, Scientia, Prudentia, & Ars. Duo, quibus modò uerò assentimur, modò falso: sunt autem opinio & suspicio.* Sapientia. *Sapientia est habitus cognitiuus Dei & diuinorum.* Intellectus. *Intellectus est habitus primorum principiorum cognitiuus.* Scientia. *Scientia est habitus conclusionis per demonstrationem acquisitus.* Prudentia. *Prudentia est recta ratio rerum à nobis agendarum.* Ars. *Ars est recta ratio rerum à nobis efficiendarum.* Opinio. *Opinio est assensus re ualidior.* Suspicio. *Suspicio, est assensus rei minus ualidus. Scientiarum igitur & artium nomina in hoc genere collocantur, ut grammatica, dialectica, rhetorica, arithmetica, musica, geometria, astronomia, physice, ethice,*

metaphysice, poëtice, agricultura, militia, lanificium, & id genus alia.

Tertia regula. Titulus XXVII.

Omnes habitus morales, id est, uirtutes & uitia sunt in hoc primo genere Qualitatis, ut iustitia, iniustitia, fortitudo, audacia, timiditas, liberalitas, auaritia, prodigalitas. À Theologis nostris ponuntur etiam in hoc specie habitus spirituales infusi, ut fides, spes, charitas, & id genus uirtutes supernaturales: item habitus concreati, ut species intellectuales, & rationes angelorum mentibus concreatæ, sed huiusmodi habitus non capit definitio à ueteribus Peripateticis data: nec mirum, cum illi ueræ religionis ac sapientiæ expertes id genus habitus non nouerint. Quare malim eos reponere inter Qualitates præter hæc quatuor genera apparẽtes: aut aliam tradere habitus finitionem atq; uulgò datur. Nec mirandum uideatur quòd dixerim Qualitates præter hæc quatuor genera apparentes. Nam, Seuerino Boëthio interprete, Aristotelis in Prædicamentorum libro hæc uerba sunt, Et fortasse alij quoq; apparebunt Qualitatis modi, sed qui maximè dicuntur, ferè tot sunt.

Quarta regula. Titulus XXVIII.

Nomina magistratuum & dignitatum sunt in hoc primo genere Qualitatis, ut pontifex, episcopus, sacerdos, rex, consul, prætor, censor, ædilis, & id genus reliqua. Pauper item, diues, fortunatus, infortunatus, beatus, felix, miser, nobilis, ignobilis, honoratus, gloriosus, & huiusmodi nomina sunt huius speciei.

De ijs

- Potentia
  - Vegetabilis
    - Alendi
    - Augendi
    - Minuendi
    - Generandi
  - Sensitiua
    - Exterior
      - Visus
      - Auditus
      - Odoratus
      - Gustus
      - Tactus
    - Interior
      - Sensus communis
      - Imaginatio
      - Existimatio
      - Phantasia
      - Memoria
  - Appetitiua
    - Cupiendi
    - Irascendi
    - Volendi
  - Motiua
    - Progrediendi
    - Nandi
    - Serpendi
    - Volandi
  - Intellectiua
    - Simplex apprehendendi
    - Componendi
    - Diuidendi
    - Ratiocinandi
    - Contemplandi
    - Consultandi
    - Agens
    - Poßibilis

Non

Non ignorandum est ab Auicenna, Alberto Magno, & plerisque alijs poni quinque sensus interiores, sensum communem, uim imaginatiuam, existimatiuam, phantasiam, & memoriam. Ab Auerrhoi uerò, Thoma Aquinate, & Marsilio Ficino in libro de Voluptate quatuor duntaxat, uim existimatiuam à phantasia non separantibus. Nicephori hominis alioqui præstantis doctrinæ opinio neutiquam mihi probatur, uisum & cæteros sensus ponentis in ea Qualitatis specie, quæ dicitur Habitus & affectio.

De ijs, quæ sunt tertiæ speciei Qualitatis, Regula prima.
Titulus XXXII.

Omnis paßio & paßibilis qualitas, est in tertio genere Qualitatis. Paßio (ut hic accipitur) est qualitas transiens, quæ sensui paßionem infert, aut quæ à paßione infertur, ut rubor ex uerecundia, excandescentia ex ira, pallor ex timore, ira ex contristatione. Paßibilis qualitas, dicitur qualitas permanens, quæ sensui paßionem infert, aut quæ infertur à paßionibus, ut dulcedo, amarities, albor, nigror.

Paßio modò est actionis effectus, prædicamentum quidem ab alijs distinctum, ut calefieri, infrigidari: modò est qualitas transiens uel animæ uel corpori ex paßione innata, & res quædam media inter paßionem & qualitatem, qualitas inquam inchoata & imperfecta, quæq; non potis est subiectum denominare, ut ira ex contemptione, erubescentia ex uerecundia.

Secunda

Secunda regula. Titul. XXXIII.

Omnis qualitas sensibilis in hoc tertio genere collocatur: ut color, album, nigrum, flauum, liuidum, puniceum, purpureum, uiride, cæruleum: sonus, uox, murmur, crepitus, susurrus, strepitus, fragor, sibilus, echo: odor, sapor, dulce, amarum, pingue, salsum, acre, austerum, acutum, acidum, calidum, frigidum, tepidum, humidum, siccum, læue, asperum, graue, leue.

Tertia regula. Titul. XXXIIII.

Paßiones animæ, quæ & affectiones, & perturbationes dicuntur, à quibusdam in hac tertia specie collocantur. Iacobus autem Faber Stapulensis homo doctißimus, & de optimis studijs scribendo meritus optimè, ponit eas in prædicamento paßionis: nos suprà medias esse diximus inter paßionem & Qualitatem. Stapulensis Aristotelis uerba pensitat illas paßiones aientis, Qualitates uerò minime: pensitat & originem earundem, & (ut ita loquar) fluxitatem. Illi autem rem putant paßioni superadditam, etsi non Qualitatem perfectam, at semen & elementum Qualitatis, unde que si accesserit permanentia, facilè paßibilis Qualitas coalescat. Paßiones animæ duodecim Egidius Romanus & alij neoterici ponunt, amorem, desiderium, odium, abominationem, delectationem, dolorem seu tristitiam, spem, desperationem, audaciam, timorem, iram, segnitiem. His adduntur à quibusdam zelus, gratia, nemesis, misericordia, inuidia, erubescentia. Nonnulli species quoque rerum tum sensibilium, tum intelligibilium & paßiones appellant, & in hoc tertio genere Qualitatis reponunt.

De

De ijs, quæ sunt quartæ speciei Qualitatis, Regula prima.

Titulus XXXV.

Omnis figura, & circa unumquodque constans forma, est in quarto genere Qualitatis. Seuerinus Boëthius figuram & formam hoc modo separat, Figura, inquit, est triangulum uel quadratum: forma autem ipsius trianguli uel quadrati quædam Qualitas: unde etiam formosos homines dicimus. Figura enim quædam uel pulchrior, uel mediocris, uel alio quodam modo constituta qualitas forma nominatur. Figura (ut geometræ definiunt) est quæ sub aliquo, uel aliquibus terminis continetur. Sub aliquo quidem, ut circulus: sub aliquibus uerò, ut triangulum uel quadratum. Nicephorus inter figuram & formam hoc discrimen tradit, Figura dicitur talis expreßio & linearis effictio. Forma extrinsecus prominens coloris qualitas, idea, & informatio, & interpolata coloratio, & simpliciter talis quædam iniecta uisui, superficiei forma. Sunt qui figuram in rebus inanimatis accipiant, formam autem in rebus animatis. Alij porrò figuram quidem fastigiose cedentem: formam uerò supernam superficiem uocant. Hactenus Nicephorus.

Secunda regula. Titulus XXXVI.

Omnis qualitas circa quantitatem consistens, est in hoc quarto genere, ut paritas & imparitas circa numerum: rectitudo & curuitas circa lineam: concauum, conuexum, & planum circa superficiem: teres, rotundum, orbiculare, turbinatum, pyramidale, quadratum, trigonum, tetragonum, pentagonum, circa corpus.

Series

Series prædicamenti Actionis. Titulus XXXVII.

Actio

Immanens — *Transiens*

Actio immanens

In intellectu — *Extra intellectum*

Intellectio

Simplicum apprehensiua — *Non simplicium apprehensiua*

Simplicium apprehensio

Hæc simplicium apprehensio, ista, illa.

De ijs, quæ sunt in prædicamento Actionis, Regula. Titulus XXXVIII.

Omnis dictio significans agere, est huius prædicamenti, ut calefacere, frigefacere, humectare, siccare, intelligere, appetere, uideri, audiri, olfaci, gustari, tangi, sentiri.

Series prædicamenti Paſsionis.
Titulus XXXIX.

	Paßio	
Spiritualis		*Corporalis*
	Paßio ſpiritualis	
Partis brutæ		*Partis rationalis*
	Paßio ſpiritualis partis brutæ	
Senſitiuæ		*Appetitiuæ*
	Paßio ſenſus	
Exterioris		*Interioris*
	Paßio ſenſus exterioris	
Ab re uiſibili illata		*Non illata ab re uiſibili*
	Viſio	
Hæc uiſio.	*Iſta uiſio,*	*Illa uiſio.*

De ijs, quæ ſunt in prædicamento Paſsionis, Regula.
Titulus XL.

Omnis dictio ſignificans pati, eſt huius prædicamenti, ut ad intelligendum agi, delectari, contriſtari, iraſci, ſentire, uidere, audire, odorari, olfacere, guſtare, tangere, dementari, doceri, uri, ſecari, calefieri, frigefieri, humectari, ſiccari, diſcere, ſperare, metuere, & id genus reliqua. Scire uerò eſt in prædicamento Qualitatis.

Series

Series prædicamenti Vbi. Titul. XLI.

	Vbi	
Commune		*Proprium*
	Vbi commune	
Extra aquam		*In aqua*
	Vbi commune extra aquam	
In ciuitate		*Extra ciuitatem*
	Vbi commune extra aquam in ciuitate	
Sub tecto		*Sub dio*
	Sub tecto	
In loco sacro		*In loco profano*
	Sub tecto in loco profano	
Publico		*Priuato*
	In ædificio priuato	
In ædificio Socratis,		*In domo Platonis*

Descriptio Vbi, ex Trapezuntio.
Titulus XLII.

Vbi, est quæ à loci circũscriptione procedit, corporis locatio. Non est enim idem Locus & Vbi: nam Locus est in eo quod capit, Vbi uerò in eo quod circunscribitur. Vbi quid.

De ĳs, quæ sunt in prædicamento Vbi,
Regula. Titulus XLIII.

Omnis dictio significans in loco, est in prædicamento Vbi, ut in igni, in aëre, in aqua, ĩ terra, in urbe, in agro,

in eremio, in uilla, in templo, in theatro, Rhomæ, Athenis, in Academia, in Lyceo, domi, militiæ, humi, ruri, hic, istic, illic.

Series prædicamenti Quando.
Titulus XLIIII.

Quando

Præsens		*Non præsens*
	Quando non præsens	
Præteritum		*Futurum*
	Quando futurum	
Paulò pòst futurum		*Non paulò pòst futurum*
	Mox	
Hoc mox,	*Istud mox,*	*Illud mox.*

Descriptio Quando, ex Trapezuntio.
Titulus XLV.

Quando est, quæ relinquitur ex tempore rerum effectio. Id diuiditur in præteritum, instans, & futurum, quamuis nihil horum sit: nam cum hæc tria tempora sint, quando tempus non est, sed affectio rei, quæ fuisse, uel esse, uel futura dicitur.

De ijs, quæ sunt in prædicamento Quando,
Regula. Titulus XLVI.

Omnis dictio significans in tempore, est in categoria Quando, ut hodie, heri, nudiustertius, superiori mense, superiori anno, manè, meridiè, uesperi, cras, perendie, olim, quondam, olympiade centesima, anno ab urbis origine quingentesimo, anno à Virginis partu supra millesimũ & quingẽtesimũ decimotertio, & id genus cætera.

Series

Series prædicamenti Situs.
Titulus XLVII.

Situs

E' natura		*Ex appetitu*
	Situs ex appetitu	
Intellectiuo		*Sensitiuo*
	Situs ex uoluntate	
Sui corporis		*Alieni corporis*
	Situs sui corporis uoluntarius	
In pedes erecti		*Non erecti in pedes*
	Status	
Hic status,	*Iste status,*	*Ille status.*

Descriptio Situs ex Trapezuntio.
Titulus XLVIII.

Situs est partium quædam positio ac ordinatio, qua stantia, sedentia, aspera, læuia, & huiusmodi dicuntur.

De ijs, quæ sunt in prædicamento Situs, Regula. Titulus XLIX.

Omnis dictio significans positionem quandam partium ac ordinationem, est in prædicamento Situs, ut status, sessio, accubitus, iacêre, raritas, spißitudo, asperitas, læuor, accliuitas, decliuitas, inclinatio, inflexio, supinitas, & id genus reliqua.

Series prædicamenti Habitus.

Titulus L.

	Habitus	
Domesticus		*Militaris*
	Habitus dome-sticus	
Vnius partium corporis		*Plurium partium corporis*
	Habitus domesticus plurium corporis partium	
Mediate adiacens		*Immediate adiacens*
	Indusiatura	
Hæc indusiatura,	*Ista indusiatura,*	*Illa indusiatura.*

Descriptio Habitus.

Titulus LI.

Habitus est res media inter corpora, & quæ eis adiacent, secundum quam hæc quidem haberi, illa uero habere dicuntur, ut armatura, tunicatio.

De ijs, quæ sunt in prædicamento Habitus, Regula. Titulus LII.

Omnis dictio habitum significans, est huius categoriæ, siue is sit domesticus, siue militaris, siue ad uelamen, siue ad cultum corporis pertineat, ut armatum esse, loricatum, pharetratum, galeatum, scutatum, palliatum, togatum, pileatum, calceatum, annullatum, torquatum, coronatum, & huiusmodi alia.

De

De dictionibus aliquot, quæ uel ad diuersa prædicamenta, uel ad unius eiusdemq; seiunctas species referuntur.

Caput huius introductionis tertium.

Quòd una eademq; species secundum aliud atque aliud diuersis generibus supponi possit.

Titulus 1.

TAmetsi uerißimè dictum sit à philosopho in prædicamentorum libro: Diuersorum generum & non subalternatim positorum diuersæ sunt species, id est, secundum speciem differentiæ: nihilo tamen minus una eademq; species pro diuersis rationibus supponi diuersis generibus potest, quod ne cui parum eruditorũ mirabile uideatur, ipsius Aristotelis ex eodẽ libro uerba subijciam. At uerò (inquit) non decet conturbari, ne quis nos dicat de qualitate propositionem facientes, multa de relatiuis interposuisse. Habitus enim & dispositiones eorũ, quæ Ad aliquid sunt, esse dicebamus. Penè enim in omnibus talibus genera Ad aliquid dicuntur, nihil autem eorum, quæ singula sunt. Et non multò pòst subdit, Amplius si contingat hoc ipsum & Quale, & Relatiuum esse, nihil est inconueniens in utrisq; hoc generibus enumerare. Quæ uerba Boëthius enarrans: Nam cum sit uerum (inquit) unam eandemq; rem duobus diuersis generibus non posse esse suppositam, illud tamen conuenit, secundum aliud atq; aliud, unam eandemq; speciem bus generibus posse subnecti.

De habitu,dispositione,scientia,sensu,& positione. Titulus II.

Sicut Aristoteli & Boëthio placet habitus (quæ & habitudo dicitur) dispositio, scientia, & sensus modò in relatione, modò in qualitate numerantur. In relatione quidē, nam & habitus, habilis rei habitus dicitur: & res habilis, habitu habilis. Dispositio, dispositæ rei dispositio: disposita res, dispositione disposita. Sciētia, scibilis rei scientia: scibilis res, scientia scibilis. Sensus, sensibilis rei sensus: sensibilis res, sensu sensibilis. In Qualitate uerò, quòd ab eis subiecta qualia denominātur. Sic & positio nunc Ad aliquid est, in eo quòd positæ rei positio est: & posita res est, positione posita: nunc prædicamentum ab alijs distinctum, quod & Situs dicitur, in eo quòd ab illa sedētia, stantia, rara, spissa, aspera, læuia, et eiusmodi denominantur. Recētiores dialectici duplicia relatiua cōstituentes, hæc quidem, quæ appellāt secundum dici, illa uerò secundum esse, nihil ex alijs prædicamētis inter relatiua secundū esse numerant: at non parum multa inter secundum dici relatiua. Hoc insuper addunt priorem Ad aliquid definitionem à Platone profectam, utrisq; relatiuis conuenire, quam Aristoteles, posteriore solis secundum esse relatiuis conuenienti, iure correxerit.

De raro,spisso,læui,& aspero. Titulus III.

Rarum, Spissum. Læue, Asperum.

Rarum, spissum, læue, & asperum (si Alberto Magno credimus) trifariam accipiuntur. Primùm quidem, ut positiones quasdam partium significent. Nam rarum ideo [illegible]*ur, quia partes eius ita distāt à se, ut inter eas alieris corpus possit admitti, ut spōgia, pumex. Spissum,*

ſum, quoniam ita ſibi partes uicinæ ſunt, atque ad ſe inuicem ſtrictæ, ut inter eas nullum corpus poßit incidere, ut ferrum, adamas. Læue, *quòd eius partes æquali iacent ſuperficie, ita ut nulla earũ emineat, ut lamina argẽtea.* Aſperum, *cuius partes inæqualiter ſitæ ſunt, ita ut aliæ emineant, aliæ uerò ſint depreſſæ, ut tyrocneſtis.* Et hoc *modo ſunt in categoria* Situs. Deinde autem, *ut tactui inferunt paßionem, & ſic in tertio* Qualitatis *genere collocantur.* Poſtremum *uerò, ut figuræ ſunt, & in quarta ſpecie* Qualitatis *reponuntur.*

τυροκνῆστις. præter alia, quę ſignificat hæc uox gladium quoq; ſignificat.

De calido, humido, & lumine. Titulus IIII.

Calidum, humidum, & lumen, primum quidem ſpectantur, ut igni calidum natura ineſt, aquæ humidum, lumen corpori luminoſo, ſuntq; in ſecundo genere Qualitatis. *Deinde autem, ut* Subſtantiarum *ſuſceptibilium affectiones ſunt, & in primo* Qualitatis *genere collocantur.* Poſtremum *uerò, ut ſenſum paßione afficiũt, lumen quidem uiſum, illa uerò tactum, & ſunt tertij generis eiuſdem prædicamenti.*

De doctore, Imperatore, uiro, comite.
Titulus V.

Doctor ſi ad diſcipulum refertur, eſt in categoria Relatiuorum: *nam doctor diſcipuli doctor eſt, & diſcipulus eſt doctoris diſcipulus.* Si *eũ ſignificat, qui docendi quopiam habitu præditus eſt, tametſi iam nemo ſit ei diſcipulus, eſt in prima ſpecie* Qualitatis. *Ita imperator, cum ad exercitum mutuò refertur, nomen eſt* Ad aliquid: *cum eum ſignificat, qui habitum & autoritatem habet imperandi, in primo* Qualitatis *genere numeratur.* Porrò, *uir*

si maritum significat, Relatiuum nomen est: si sexum, in secunda specie Qualitatis: si ætatẽ, in prima eiusdem collocatur. Comes uerò si ducis comes dicitur, Relatiuum est indignius correlatiuo: sin autem comitis comes, ut in illo mimographi, Comes facundus in uia pro uehiculo est, Relatiuum est æquali consistens comparatione.

FINIS.

AD PVERVM LIBERALIBUS *studijs operam dantem Hendecasyllabi parænetici.*

Fac discas dialecticen sititor
Syncere puer eruditionis:
Quid nugæ tibi proderunt canoræ?
Quid cognoscere Pegasi uolatum,
Hortos Hesperidum, caput Medusæ,
Stymphali uolucres, cruore Neßi
Infectam tunicam, nouas in auras
Tractum Cerberon Herculis catena,
Ni discreueris atra candidis, &
Falsis uera, probata fabulosis?
Fac discas dialecticen sititor
Syncere puer eruditionis:
Exacta hæc, ratioq; differendi,
Disciplinaq; disputationum
Definire docet: secare totum,
Argumenta scienter explicare,
Enthymemata curta, syllogismos
Integros ratione congruenti

Informare loco,modo, figura:
Complecti generale singulatim,
Exemplo simili probare dictum.
Fac discas dialecticen sititor
Syncerae puer eruditionis:
Haec ars uera docet,facit scientes,
Omnes in methodos uiam ministrat,
Instrumenta tenens scientiarum,
Illustrans genus omne disciplinae,
A` diuerticulis specuq; rectà
Ducens ad speculationis arcem:
Haec filum tibi Thesei dat,ut ne
Ingressus Labyrinthon impliceris:
Alcidae quoque porrigit trinodem
Clauam:nec patitur deesse flammas,
Ne succrescat Hydrae caput recisum.
Fac discas dialecticen sititor
Syncerae puer eruditionis:
Hac quicunque minus peritus arte
Parui pendet eam pili'ue fecit,
In mendacia lapsus & tenebras,
A` recta ratione deuiauit:
Vt qui florigeris sudans in hortis,
In re constituit beatitatem
Nobiscum pecori'q; belluis'q;
Communi:patientiam perosus,
Quem captum domuit tenax uoluptas.
Fac discas dialecticen sititor
Syncerae puer eruditionis:

Olim floruit hac disertus arte
Iuuenta domitor trucis tyranni,
Hac Zeno quoque Citthiæus alter
Vitæ concolor actione functus.
Æternum bene nomen hac peritus
Chrysippus sibi comparauit, aure
Purgata, ingenioq́; perspicaci,
Adq́; unguem cumulans suos aceruos.
Hac & Carneades laboriosus
Purgans elleboro capax cerebrum,
Et fortis Schola tota Stoicorum,
Doctus Nicomachi pater, Platoq́;
Immortale sibi decus tulerunt.
Hac Peringius eruditione
Necnon & studijs poëticorum
Librorum iuuenes sacris Mineruæ
Imbutos polit excolitq́;: nostram
Qui sortemq́; uicißitudinemq́;
Expertus tibi Paule militauit,
Magna Saxoniæ docens in urbe:
Hinc Ludgere tibi, deinde rursus
Paulo militat inclyto labore,
Sic fortuna uices suas rotauit.
Fac discas dialecticen sititor
Synceræ puer eruditionis:
Sed uitanda tibi libido quædam
Rixandi puerilis, ingeniq́;
Ostentatio uana, & aucupatus
-xæ gloriolæ: suis Sophistæ

Mæand

Mæandris rapidum diem terentes
Gryphis, tendiculis, ſtrophiſq; ludant:
De lana quoq; litigent caprina:
In uaniſq; libris recentiorum
Tanquam Lotophagos apud tenaces
Sirenum ſcopulos'ue conſeneſcant.
Te fili ſtudioſe metientem
Fac tempus iuuet expeditiori
Maturoq; gradu uiam ſecare,
Quantum de logicis ſat eſt, acuto
Commendare animo: dehinc uacare
Morali ſophiæ, ſacræq; libris
Scripturæ, ut fieri queas beatus,
Et ueræ pietatis admonere
Multos, iuſtitia ualens & arte,
Sic uotum ſuperi tuum ſecundent.
Fac diſcas dialecticen ſititor
Syncerę puer eruditionis.

FINIS.

270

